

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

การเสนอข่าว ~~'ข่าวลวง'~~ และ ข้อมูลบิดเบือน

คู่มือเพื่อการศึกษาและฝึกอบรมด้านวารสารศาสตร์

ชุดเอกสารเพื่อการศึกษาด้านวารสารศาสตร์ของยูเนสโก

จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2563 โดย องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France และสำนักพิมพ์คุสเคป 15 อาคารจินาการ ชั้น 4 ซอยประดิพัทธ์ 17 ถนนประดิพัทธ์ แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

© UNESCO 2020

ISBN: 978-92-9223-654-0

คู่มือเล่มนี้สามารถเข้าถึงในรูปแบบเปิด (Open Access) ภายใต้สัญญาอนุญาตครีเอทีฟคอมมอนส์แบบแสดงที่มา-อนุญาตแบบเดียวกัน (Attribution-ShareAlike 3.0 IGO [CC-BY-SA3.0 IGO]) (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>) ในการใช้เนื้อหาของคู่มือเล่มนี้ ผู้ใช้ยอมรับที่จะผูกพันตามเงื่อนไขการใช้งานของคลังเอกสารแบบเปิดของยูเนสโก (UNESCO Open Access Repository) (<http://www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>)

แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษชื่อ Journalism, ‘Fake News’ & Disinformation: Handbook for Journalism Education and Training ซึ่งตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2561 โดย องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France

การจัดทำและการนำเสนอข้อมูลในคู่มือเล่มนี้ มิได้สะท้อนการแสดงออกทางด้านความคิดใด ๆ ของยูเนสโกเกี่ยวกับสถานภาพทางกฎหมายของประเทศ อาณาเขต เมือง หรือพื้นที่การควบคุม หรือเกี่ยวข้องกับการกำหนดพรมแดนหรืออาณาเขตใด ๆ ทั้งสิ้น

แนวความคิดและความคิดเห็นในคู่มือเล่มนี้เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน ไม่จำเป็นต้องสะท้อนความคิดเห็นของยูเนสโก และไม่เป็นข้อผูกมัดต่อองค์การฯ

บรรณาธิการ: เซอร์ลิน ฮอร์ตัน และ จูลี โพเซตติ

ผู้เขียนร่วม: จูลี โพเซตติ, เซอร์ลิน ฮอร์ตัน, แคลร์ วอร์ดิล, โฮสเซน เดิร์คชาน, อลิซ แมตทิวส์, แมกดา อาบู-ฟาติล, ทอม ทรูเนิร์ต, เฟอร์กัล เบลล์, อเล็กซ็องส มินต์ซาร์ลิส

ค้นคว้าเพิ่มเติม: ทอม ลอว์

ออกแบบกราฟิก: มิสเตอร์ คลินตัน

ออกแบบปก: มิสเตอร์ คลินตัน

ภาพประกอบ: UNESCO First Draft และ Poynter

เรียงพิมพ์: ยูเนสโก

พิมพ์ที่: ประเทศไทย

หนังสือฉบับภาษาไทยเล่มนี้ ได้รับการสนับสนุนการแปลโดยกรมประชาสัมพันธ์

TH/C2-3883/CI/20/013

การเสนอข่าว 'ข่าวลวง' และ ข้อมูลบิดเบือน

คู่มือเพื่อการศึกษาและอบรมด้านวารสารศาสตร์

สารบัญ

คำนำ โดยกาย เบอร์เกอร์	6
บทนำ โดยเชอร์ลีน ไรต์ตัน และ จูลี โพเซตติ	15
การใช้คู่มือนี้เป็นหลักสูตรต้นแบบ โดยจูลี โพเซตติ	29
หน่วยการเรียนรู้ที่ 1: เหตุใดความจริง ความเชื่อดี และการเสนอข่าวจึงสำคัญ	37
โดยเชอร์ลีน ไรต์ตัน	
สาระสำคัญ	38
เค้าโครงเนื้อหา	40
เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้	47
ผลการเรียนรู้	47
รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้	48
งานมอบหมาย	49
เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม	50
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2: การพิจารณาเรื่อง 'ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร': รูปแบบของข้อมูลที่ผิด ข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย	51
โดยแคลร์ วอร์เดล และ โฮสเซน เดิร์ทซ์ฮาน	
สาระสำคัญ	52
เค้าโครงเนื้อหา	52
เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้	60
ผลการเรียนรู้	61
รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้	61
งานมอบหมาย	63
เอกสารประกอบ	63
เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม	63
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3: การเปลี่ยนแปลงในอุตสาหกรรมข่าว: เทคโนโลยีดิจิทัล สื่อสังคมและการแพร่กระจายของข้อมูลที่ผิดและข้อมูลบิดเบือน	65
โดยจูลี โพเซตติ	
สาระสำคัญ	66
เค้าโครงเนื้อหา	68
เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้	78
ผลการเรียนรู้	78
รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้	78
งานมอบหมาย	80
เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม	81

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4: การต่อสู้กับข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลก่อกวน ด้วยการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ 83

โดยแมกดา อาบู-ฟาติล

สาระสำคัญ	84
เค้าโครงเนื้อหา	86
เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้	90
ผลการเรียนรู้	90
รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้	91
งานมอบหมาย	94
เอกสารประกอบ	94
เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม	94

หน่วยการเรียนรู้ที่ 5: การตรวจสอบข้อเท็จจริง 101 97

โดยอเล็กซียอส มนต์ชาวลีส

สาระสำคัญ	98
เค้าโครงเนื้อหา	98
เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้	105
ผลการเรียนรู้	105
รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้	106
งานมอบหมาย	111
เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม	112

หน่วยการเรียนรู้ที่ 6: การตรวจสอบความจริงในสื่อสังคม: การประเมินแหล่งที่มาและเนื้อหาภาพ 115

โดยทอม ทูเรนเวิร์ด และ เฟอริกัส เบลล์

เค้าโครงเนื้อหา	117
เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้	123
ผลการเรียนรู้	123
รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้	124
งานมอบหมาย	125
เอกสารประกอบ	126
เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม	126

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7: การต่อสู้กับการฉกฉวยละเมิดในช่องทางออนไลน์: เพื่อนักข่าวและแหล่งข่าวตกเป็นเป้าหมาย 131

โดยจูลี โพเซตติ

สาระสำคัญ	132
เค้าโครงเนื้อหา	133
เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้	141
ผลการเรียนรู้	141
รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้	142
งานมอบหมาย	144
เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม	144

ผู้มีส่วนร่วม 146

เครดิตภาพถ่าย 147

คำนำ

ยูเนสโกมุ่งมั่นทำงานเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับการศึกษาด้านวารสารศาสตร์ และคู่มือเล่มนี้นับเป็นผลงานล่าสุดที่ถือเป็นแหล่งข้อมูลความรู้ที่ทันสมัย

คู่มือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของ “โครงการระดับโลกเพื่อความเป็นเลิศในด้านการศึกษาด้านวารสารศาสตร์” ซึ่งเป็นความสนใจของโครงการนานาชาติเพื่อการพัฒนาการสื่อสารของยูเนสโก (International Programme for the Development of Communication: IPDC) โดยมีเป้าหมายเพื่อการมีส่วนร่วมในด้านการสอน การปฏิบัติ และการวิจัยด้านวารสารศาสตร์ในมุมมองระดับสากล ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการปฏิบัติที่ได้ผลระหว่างนานาประเทศ

ด้วยเหตุนี้ คู่มือเล่มนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ใช้เป็นหลักสูตรต้นแบบที่ประเทศต่าง ๆ สามารถนำไปใช้หรือประยุกต์ อันเป็นการโต้ตอบกับข้อมูลบิดเบือนที่กำลังเป็นประเด็นปัญหาระดับโลก ซึ่งสังคมโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวงการข่าว กำลังเผชิญ

คู่มือเล่มนี้หลีกเลี่ยงการใช้คำว่า ‘ข่าวลวง (Fake News)’ ในความหมายตรงตัวหรือในความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไป ด้วยเหตุที่คำว่า ‘ข่าว’ นั้นหมายถึงข้อมูลข่าวสารที่ตรวจสอบได้และเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ และข้อมูลข่าวสารที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานนี้ย่อมไม่ควรเรียกว่าข่าว ดังนั้น ในกรณีนี้ คำว่า ‘ข่าวลวง’ จึงเป็นคำที่ขัดแย้งในตัวเอง ซึ่งบั่นทอนความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารที่เป็นไปตามมาตรฐานการตรวจสอบความจริงและเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ อันเป็นลักษณะของข่าวที่แท้จริง

เพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการการใช้ภาษาที่ผิด และแบบแผนต่าง ๆ ของข้อมูลประเภทข่าว คู่มือเล่มนี้จึงมุ่งเน้นไปที่ลักษณะการหลอกลวงเหล่านี้อย่างเคร่งครัด นั่นคือในฐานะที่เป็นข้อมูลข่าวสารปลอมประเภทหนึ่งที่แอบแฝงอยู่ในข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบมากขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งในรูปแบบของความบันเทิงอย่างภาพ Meme (ภาพล้อเลียน) ด้วย

โดยทั่วไป คู่มือเล่มนี้ใช้คำว่า ข้อมูลบิดเบือน เพื่อหมายถึงความพยายามในการจูงใจ (ส่วนใหญ่เป็นการจัดฉาก) สร้างความสับสนหรือควบคุมประชาชนด้วยการให้ข้อมูลที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง ซึ่งมักเกิดขึ้นควบคู่และคาบเกี่ยวไปกับกลยุทธ์การสื่อสารต่าง ๆ และชุดกลวิธีอื่น ๆ เช่น การเจาะระบบหรือการทำให้ผู้อื่นหมดความน่าเชื่อถือ ส่วนคำว่า ข้อมูลที่ผิด โดยทั่วไปใช้เพื่อหมายถึงข้อมูลข่าวสารที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดที่ผลิตขึ้นหรือเผยแพร่ออกไปโดยปราศจาก

1 ดู Tandoc E; Wei Lim, Z and Ling, R. (2018). “Defining ‘Fake News’: A typology of scholarly definitions” in Digital Journalism (Taylor and Francis) Volume 6, 2018 - Issue 2: ‘Trust, Credibility, Fake News’.

การดัดแปลงแก้ไขหรือเจตนาร้าย ข้อมูลทั้งสองประเภทต่างก็เป็นปัญหาของสังคม แต่ข้อมูลบิดเบือนนั้นมีอันตรายมากเพราะมักเกิดจากการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีทรัพยากรในการดำเนินการ และมีเทคโนโลยีระบบอัตโนมัติเข้ามาช่วยเสริม

ผู้เผยแพร่ข้อมูลบิดเบือนมีเป้าหมายอยู่ที่ความเปราะบางหรือความเอนเอียงของผู้รับที่มีแนวโน้มว่าจะเป็นผู้ช่วยกระจายข่าวและเพิ่มจำนวนผู้แพร่กระจายข่าวได้ ด้วยวิธีนี้ ผู้เผยแพร่ข้อมูลบิดเบือนจึงพยายามใช้คนกลางในการกระจายข้อมูล โดยฉวยโอกาสจากแนวโน้มในการส่งต่อข้อมูลข่าวสารของเราด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันไป อันตรายของมันก็คือว่า ‘ข่าวลวง’ ในลักษณะนี้มักได้มาฟรี

หมายความว่าคนที่ไม่สามารถจ่ายเงินเพื่อซื้อข่าวคุณภาพ หรือคนที่ขาดช่องทางการเข้าถึงข่าวที่ผลิตโดยสื่อสาธารณะอิสระ มีความเสี่ยงสูงที่จะได้รับทั้งข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด

การแพร่กระจายของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพราะเครือข่ายสื่อสังคมและการส่งข้อความในสื่อสังคม ซึ่งนำไปสู่การตั้งข้อสงสัยเรื่องขอบเขตของการกำกับดูแลและการกำกับดูแลตนเองของผู้ประกอบการเหล่านี้ ทั้งนี้ ด้วยลักษณะของการเป็นตัวกลางในการให้บริการพื้นที่ ไม่ใช่ผู้ผลิตเนื้อหาเอง ผู้ประกอบการเหล่านี้จึงถูกกำกับดูแลแบบหลวม ๆ มาโดยตลอด (ยกเว้นเรื่องลิขสิทธิ์) อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ที่พวกเขาได้รับแรงกดดันมากขึ้น และมีความเสี่ยงที่จะถูกจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกอันเป็นผลของการกำกับดูแลที่เข้มงวดจนเกินไปพบว่าขั้นตอนต่าง ๆ ในกรอบของการกำกับดูแลตนเองนั้นมีเพิ่มมากขึ้น แม้จะเป็นบางส่วนก็ตาม² โดยในปี พ.ศ. 2561 ผู้ตรวจการพิเศษแห่งสหประชาชาติด้านสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกได้เน้นย้ำประเด็นนี้ในรายงานประจำปี โดยเร่งรัดให้ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตเรียนรู้การกำกับดูแลตนเองจากองค์กรข่าว และให้ปฏิบัติตามมาตรฐานของสหประชาชาติในประเด็นสิทธิในการเปิดเผย แสวงหา และรับข้อมูลข่าวสาร³ ในระบบนิเวศของมาตรการต่าง ๆ ของภาครัฐและบริษัทเอกชนที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ผู้สื่อข่าวและองค์กรข่าวยังคงมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งยวด ซึ่งเป็นที่มาของการจัดทำคู่มือเล่มนี้

2 Manjoo, F. (2018). What Stays on Facebook and What Goes? The Social Network Cannot Answer. The New York Times, 19 July, 2018. <https://www.nytimes.com/2018/07/19/technology/facebook-misinformation.html> [เข้าถึงเมื่อ 20/07/2018]; <https://www.rt.com/usa/432604youtube-invests-reputable-news/> [เข้าถึงเมื่อ 15/07/2018]; <https://youtube.googleblog.com/> [เข้าถึงเมื่อ 15/07/2018]; <https://sputniknews.com/asia/201807111066253096-whatsapp-seeks-help-fake-news/> [เข้าถึงเมื่อ 15/07/2018].

3 Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. UN Human Rights Council 6 April 2018. A/HRC/38/35. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/096/72/PDF/G1809672.pdf?OpenElement> [เข้าถึงเมื่อ 20/07/2018].

การแยกแยะความแตกต่าง

ข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดนั้นแตกต่างจากงานข่าว (ที่มีคุณภาพ) ที่เป็นไปตามมาตรฐานและจริยธรรมวิชาชีพ ขณะเดียวกันก็ไม่เหมือนกับงานข่าวที่อ่อนแอและไม่เป็นไปตามคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ ตัวอย่างงานข่าวที่เป็นปัญหาได้แก่ ข้อผิดพลาดต่าง ๆ ที่พบเห็นได้ในปัจจุบัน (และไม่ได้รับการแก้ไข) อันเกิดจากการขาดการค้นคว้าหาข้อมูลหรือความหะหลวมในการพิสูจน์ข้อเท็จจริง ตลอดจนการกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกด้วยการใช้ถ้อยคำเกินจริงเพื่อสร้างกระแส รวมทั้งความเอนเอียงในการเลือกนำเสนอข้อเท็จจริงจนขาดความเป็นธรรม

ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าหลักการวารสารศาสตร์ในอุดมคติต้องอยู่เหนือกว่าการเล่าเรื่องและมุมมองที่แฝงอยู่ในเนื้อหาข่าว และข่าวที่ด้อยมาตรฐานต้องถูกตีด้วยคณิศรเพราะอุดมการณ์ แต่ต้องการชี้ให้เห็นว่าทุกอย่างประกอบไปด้วยการเล่าเรื่อง และปัญหาของการทำข่าวที่ด้อยมาตรฐานไม่ใช่เพราะการเล่าเรื่อง แต่เป็นเพราะขาดความเป็นมืออาชีพ ซึ่งเป็นเหตุผลที่ทำให้การข่าวที่อ่อนแอแตกต่างจากข้อมูลบิดเบือนหรือข้อมูลที่ผิด

อย่างไรก็ตาม บางครั้งงานข่าวที่ด้อยคุณภาพก็อาจเป็นจุดเริ่มต้นหรือการรื้อไพลของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดในระบบการทำข่าวที่แท้จริงได้ แต่สาเหตุและการเฝ้ายามงานข่าวที่ด้อยคุณภาพแตกต่างจากกรณีของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด

ในขณะเดียวกัน เห็นได้ชัดว่าวารสารศาสตร์ที่มีจริยธรรมเข้มแข็งนั้นมีความจำเป็นในฐานะทางเลือก รวมทั้งการกำจัดการปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อมของข้อมูลข่าวสารและการกระจายความแปดเปื้อนไปสู่วงการข่าวโดยรวม

ปัจจุบันนักข่าวไม่ได้เป็นเพียงผู้พบเห็นการโหมกระพือของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด แต่เป็นผู้ตกอยู่ในสถานการณ์นั้นเสียเองด้วย⁴ ซึ่งหมายความว่า

- ▶ วงการข่าวกำลังเผชิญกับความเสี่ยงที่จะถูกกลืนไปกับความขัดแย้ง
- ▶ นักข่าวมีความเสี่ยงที่จะถูกบงการโดยผู้ละเมิดจรรยาบรรณของการประชาสัมพันธ์ ด้วยการพยายามชักจูงหรือดิดสนบนนักข่าวให้เผยแพร่ข้อมูลที่เป็นเท็จ⁵

4 แม้จะมีการคุกคาม แต่จากการวิจัยพบว่าสถานีข่าวของประเทศหนึ่งไม่มีระบบ งบประมาณ และพนักงานที่ผ่านการฝึกอบรมเพื่อการรับมือกับข้อมูลบิดเบือนโดยเฉพาะ ดู Penplusbytes. 2018. *Media Perspectives on Fake News in Ghana*. <http://penplusbytes.org/publications/4535/> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018].

5 Butler, P. 2018. *How journalists can avoid being manipulated by trolls seeking to spread disinformation*. <http://ijnet.org/en/blog/how-journalists-can-avoid-being-manipulated-trolls-seeking-spread-disinformation>. See also Module Three of this handbook.

- ▶ นักข่าวในฐานะนักสื่อสารที่ทำงานรับใช้ความจริง ซึ่งรวมถึง ‘ความจริงที่ไม่มีใครอยากรับรู้ (inconvenient truth)’ อาจตกเป็นเป้าหมายของการโกหก ข่าวลือ และข่าวลวงที่ถูกออกแบบมาเพื่อข่มขู่หรือทำลายความน่าเชื่อถือของนักข่าวและงานข่าว โดยเฉพาะเมื่อข่าวนั้นคุกคามการปิดบังตัวตนของผู้ว่าจ้างหรือผู้เผยแพร่ข่าวบิดเบือน⁶

นอกจากนี้ นักข่าวจำเป็นต้องรู้ด้วยว่าแม้พื้นที่ของข้อมูลบิดเบือนส่วนใหญ่อยู่ในสื่อสังคม และทุกวันนี้ผู้เล่นที่มีอิทธิพลกำลังใช้ ‘ข่าวลวง’ เป็นเครื่องมือสกัดกั้นข่าวที่แท้จริง กฎหมายใหม่ที่เข้มงวดทำให้สถาบันสื่อกลายเป็นแพะรับบาปประหนึ่งว่าสถาบันสื่อเป็นผู้สร้างข่าวขึ้นมาเสียเอง หรือไม่ก็ทำให้สถาบันสื่อตกอยู่ภายใต้กฎครอบจักรวาลที่กำหนดขึ้นมาใหม่เพื่อจำกัดช่องทางการสื่อสารทั้งหมดโดยไม่แยกแยะ กฎระเบียบประเภทนี้มักไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์สากลที่กำหนดให้การจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกนั้นต้องพิสูจน์ได้ว่าเกิดจากความจำเป็นที่มีความเหมาะสม และด้วยเจตนาที่ถูกต้อง ผลของการจำกัดเสรีภาพดังกล่าวคือการทำให้องค์กรข่าวที่แท้จริงสังกัดอยู่ภายใต้ ‘กระทรวงความจริง’ (เป็นการใช้คำอุปมาอุปไมยแบบคู่ตรงข้ามกับ ‘กระทรวงโฆษณาชวนเชื่อ’ เพื่อเสียดสีการนำเสนอข่าวลวงเพื่อเป้าหมายทางการเมือง: ผู้แปล) โดยใช้อำนาจในการจำกัดข้อมูลข่าวสารด้วยเหตุผลทางการเมืองเพียงประการเดียว แม้ว่า จะไม่ได้มีเจตนาเช่นนั้นตลอดเวลาก็ตาม

ในบริบทปัจจุบันของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด สิ่งที่ย้อนตรายที่สุดไม่ใช่กฎระเบียบของการทำข่าวที่ไม่สมเหตุสมผล แต่เป็นเรื่องของการที่ประชาชนอาจไม่เชื่อถือเนื้อหาทั้งหมด ซึ่งรวมถึงเนื้อหาที่เป็นข่าวสาร ในกรณีเช่นนี้ เป็นไปได้ที่คนจะหันไปเชื่อเนื้อหาตามเครือข่ายสื่อสังคมของตนที่ตรงกับใจโดยไม่ไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน ซึ่งเราได้เห็นผลกระทบเชิงลบเช่นนี้เป็นจำนวนมากในเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อด้านสุขภาพ วิทยาศาสตร์ ความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม และสถานภาพของการเป็นผู้เชี่ยวชาญตัวจริง

ผลกระทบต่อประชาชนเช่นนี้น่าเป็นห่วงเป็นพิเศษสำหรับการเลือกตั้งและแนวคิดประชาธิปไตยอย่างเรื่องสิทธิมนุษยชน สิ่งที่เป็นเป้าหมายของข้อมูลบิดเบือน โดยเฉพาะในช่วงการสำรวจความนิยม ไม่ใช่การชักจูงให้เชื่อว่าเนื้อหาเป็นความจริงเสมอไป แต่ต้องการส่งผลต่อการกำหนดประเด็น (เรื่องที่คนคิดว่ามีความสำคัญ) และเพื่อกวนน้ำให้ขุ่นเพื่อลดทอนการใช้เหตุผลในการลงคะแนนเสียง⁷ ในทำนองเดียวกัน ประเด็นด้านการอพยพ การเปลี่ยนแปลงของสภาวะอากาศ และอื่น ๆ ก็อาจได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากจากความไม่แน่นอนที่เกิดจากข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด

6 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 7

7 Lipson, D (2018). Indonesia's 'buzzers' paid to spread propaganda as political elite wage war ahead of election, ABC News: <http://mobile.abc.net.au/news/2018-08-13/indonesian-buzzers-paid-to-spread-propaganda-ahead-of-election/9928870?pfmredir=sm> [เข้าถึงเมื่อ 17/08/2018].

อันตรายเหล่านี้คือเหตุผลที่การเผชิญหน้ากับการเพิ่มขึ้นของ ‘ข่าวลวง’ เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับวงการข่าวและการศึกษาด้านวารสารศาสตร์ ในขณะเดียวกัน ภัยคุกคามเหล่านี้ก็ทำให้เดิมพันเรื่องคุณค่าของสื่อมีสูงขึ้น ด้วยการเปิดโอกาสให้สื่อเน้นย้ำจุดเด่นของวิธีปฏิบัติแบบมืออาชีพในการนำเสนอข้อมูลที่ตรวจสอบได้และความคิดเห็นที่ผ่านการไตร่ตรองเป็นอย่างดี เพื่อประโยชน์สาธารณะ⁸

สิ่งที่วงการข่าวต้องทำ

ด้วยสภาวะแวดล้อมเช่นนี้ ถึงเวลาแล้วที่สื่อจะปฏิบัติตามมาตรฐานและจริยธรรมวิชาชีพให้มากขึ้น เพื่อหลีกเลี่ยงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารโดยไม่ได้ตรวจสอบ และถอยห่างจากข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความสนใจของคนบางส่วน แต่ไม่ได้เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ

คู่มือเล่มนี้จึงตีพิมพ์ออกมาในช่วงเวลาที่พอเหมาะพอดี เพื่อย้ำเตือนว่าสถาบันสื่อและนักข่าวไม่ว่าจะมีจุดยืนทางการเมืองในทิศทางใด ควรหลีกเลี่ยงการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นเท็จและข้อมูลที่ผิด ทั้งโดยความผิดพลาดและโดยปราศจากวิจารณญาณ การลดตำแหน่งพนักงานที่มีหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงภายในองค์กรข่าวปัจจุบัน ทำให้หน้าที่นี้ตกเป็นของ ‘ฐานันดรที่ห้า (fifth estate)’ อย่างบล็อกเกอร์และบุคคลภายนอกที่คอยจับตาดูความผิดพลาดของนักข่าว แม้ว่าจะเป็นการตรวจสอบหลังจากการเผยแพร่ข้อมูลแล้วก็ตาม

ปรากฏการณ์นี้อาจได้รับการตอบรับจากสื่อ เพราะเป็นการช่วยให้สังคมสนใจข้อมูลข่าวสารที่พิสูจน์ได้มากยิ่งขึ้น นักข่าวจึงควรเผยแพร่ผลงานของกลุ่มตรวจสอบความจริงอิสระเหล่านี้ แต่พึงระลึกไว้ว่าเมื่อใดก็ตามที่คนภายนอกแสดงให้เห็นว่าองค์กรสื่อแห่งใดมีความล้มเหลวเชิงระบบ ความคลางแคลงใจก็ย่อมเกิดขึ้น อย่างน้อยก็ต่อภาพลักษณ์ขององค์กรแห่งนั้นในฐานะแหล่งข่าวอาชีพ สื่อจึงควรระมัดระวังไม่ให้เกิดการแก้ไขข้อผิดพลาดหลังจากการเผยแพร่ไปแล้ว โดยบุคคลภายนอกเข้ามาแทนที่กระบวนการควบคุมคุณภาพภายใน เพราะนักข่าวต้องทำให้ดีกว่า และ ‘ทำให้ถูกต้อง’ ตั้งแต่แรก ไมเช่นนั้นก็จะกลายเป็นการลิดรอนโอกาสที่สังคมจะมีสื่อที่เชื่อถือได้

กล่าวโดยสรุปก็คือ เกมไล่ตรวจแก้ข้อผิดพลาดโดยสุนัขเฝ้าบ้านภายนอกนั้นไม่ใช่เกมที่วงการข่าวเป็นผู้ชนะ นักข่าวจะปล่อยให้หน่วยงานตรวจสอบข้อเท็จจริงมาทำหน้าที่ของนักข่าวในการตรวจสอบข้อความน่าสงสัยที่แหล่งข่าวกล่าวไว้ไม่ได้ (ไม่ว่าสื่อจะเป็นผู้รายงานข้อความนั้นหรือปรากฏให้เห็นตาม

8 ดูเพิ่มเติม: Nordic Council of Ministers. 2018. *Fighting Fakes - the Nordic Way*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers. <http://www.nordicom.gu.se/en/latest/news/fighting-fakes-nordic-way> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018].

สื่อสังคมโดยไม่ผ่านกระบวนการทางวารสารศาสตร์ก็ตาม) โดยต้องมีการพัฒนาความสามารถของคนข่าวให้เป็นมากกว่าการทำข่าวแบบ ‘เขากล่าว เธากล่าว’ และการสืบหาความจริงของข้อความที่ปรากฏในข่าว

วงการข่าวยังจำเป็นต้องเฝ้าจับตาและเปิดโปงประเด็นและรูปแบบของข้อมูลบิดเบือนใหม่ ๆ อย่างเป็นนิจ การกึ่งนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อสื่อ และเป็นวิธีการกำกับดูแล ‘ข่าวลวง’ ได้อีกทางหนึ่ง เพราะนอกจากเป็นการตอบโต้ประเด็นร้อนที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างทันทีทันใดแล้ว ยังทำหน้าที่เติมเต็มและสร้างความแข็งแกร่งให้กับกลยุทธ์ระยะกลาง เช่น การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ ซึ่งสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ใช้สื่อในการแยกแยะว่าอะไรเป็นข่าว อะไรเป็นข้อมูลบิดเบือน และอะไรเป็นข้อมูลที่ผิด ทั้งนี้ ข้อมูลบิดเบือนเป็นเรื่องที่สำคัญ และการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับข้อมูลบิดเบือนอย่างจริงจังก็จะช่วยให้การทำข่าวตอบโจทย์การรับใช้สังคมได้ดียิ่งขึ้น

คู่มือเล่มนี้จึงเป็นการเรียกร้องให้เกิดการลงมือปฏิบัติ และยังเป็นการส่งเสริมให้นักข่าวมีส่วนร่วม กับบทสนทนาในสังคม เพื่อจะได้รู้ว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นอย่างไรต่อความน่าเชื่อถือ และเพราะเหตุใดคนบางส่วนจึงเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่ได้ตรวจสอบ นี่เป็นโอกาสสำคัญสำหรับสถานศึกษา และผู้เรียนวารสารศาสตร์ ตลอดจนผู้ให้การอบรมและผู้เข้าร่วมการอบรมด้านสื่อ เช่นเดียวกับองค์กรสื่อ ในการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังกับประชาชนทั่วไป ตัวอย่างเช่น ‘การระดมความเห็น’ (crowd-sourcing) มีความสำคัญอย่างมาก หากสื่อต้องการเปิดโปงและรายงานข้อมูลบิดเบือนที่เล็ดลอดจากการตรวจพบซึ่งแพร่กระจายอยู่ตามสื่อสังคมหรืออีเมล

บทบาทของยูเนสโก

ด้วยทุนสนับสนุนจากโครงการนานาชาติเพื่อการพัฒนาการสื่อสารของยูเนสโก หรือ IPDC (International Programme for the Development of Communication) คู่มือเล่มนี้จึงเป็นแหล่งข้อมูลแบบองค์รวมและมีเอกลักษณ์เกี่ยวกับเรื่องราวที่เป็นข้อมูลบิดเบือนในแง่มุมต่าง ๆ ร่วมกับการเพิ่มพูนทักษะเชิงปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น⁹ คู่มือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของเอกสารของยูเนสโกในการส่งเสริมการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดและการกำกับดูแลตนเองของนักข่าว เพื่อเป็นทางเลือกในการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากการถูกแทรกแซงของภาครัฐในการจัดการกับปัญหา ซึ่งอยู่ในขอบเขตของเสรีภาพในการแสดงออก

9 การประชุมครั้งที่ 61 ของโครงการ IPDC Bureau ในปี พ.ศ. 2560 มีมติให้การสนับสนุนโครงการเพื่อความเป็นเลิศทางการศึกษาวารสารศาสตร์โลกด้วยการจัดสรรงบประมาณพิเศษเพื่อพัฒนาหลักสูตรใหม่สำหรับวารสารศาสตร์ โดยมีการรายงานความคืบหน้าในการประชุม IPDC ครั้งที่ 62 ในปี พ.ศ. 2561 ซึ่งมีมติให้จัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนหลักสูตรนี้

คู่มือเล่มนี้เป็นผลงานต่อเนื่องจากงานสองเล่มแรกของยูเนสโก อันได้แก่ “Teaching Journalism for Sustainable Development: New Syllabi”¹⁰ ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2556 และ “Model Curriculum for Journalism Education: A Compendium of New Syllabi” ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2556 ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นผลสืบเนื่องจากผลงานชิ้นสำคัญของยูเนสโกเรื่อง “Model Curriculum on Journalism Education”¹¹ ที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2550 ใน 9 ภาษา

เอกสารอื่น ๆ ที่ทรงคุณค่าและเป็นสิ่งพิมพ์ของยูเนสโกที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการฝึกอบรมด้านวารสารศาสตร์ ได้แก่

- ▶ หลักสูตรต้นแบบเกี่ยวกับความปลอดภัยของนักข่าว (พ.ศ. 2560)¹²
- ▶ การก่อการร้ายและสื่อ: คู่มือสำหรับนักข่าว (พ.ศ. 2560)¹³
- ▶ การเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศในแอฟริกา: คู่มือสำหรับนักข่าว (พ.ศ. 2556)¹⁴
- ▶ กรณียศึกษาทั่วโลกในการทำข่าวเชิงสืบสวน (พ.ศ. 2555)¹⁵
- ▶ การสืบสวนจากเรื่องเล่า: คู่มือสำหรับนักข่าวเชิงสืบสวน (พ.ศ. 2552)¹⁶
- ▶ การรายงานข่าวออนไลน์ต่อความขัดแย้ง: ศาสตร์แห่งศิลป์; หลักสูตรสำหรับนักข่าวและผู้สอนด้านวารสารศาสตร์ (พ.ศ. 2552)¹⁷

หนังสือแต่ละเล่มเหล่านี้ได้รับการพิสูจน์คุณค่าจากนานาชาติทั่วโลก ผู้ให้การศึกษาและการอบรมด้านวารสารศาสตร์ ตลอดจนนักศึกษาและนักข่าวอาชีพ มีการนำไปปรับใช้เพื่อพัฒนาการทำงานในหลากหลายแนวทาง บางแห่งมีการดัดแปลงหลักสูตรต่อเนื่องทั้งหมดให้สอดคล้องกับความรู้และแรงบันดาลใจใหม่ ๆ ขณะที่บางแห่งใช้วิธีการบูรณาการองค์ประกอบต่าง ๆ จากแหล่งข้อมูลของยูเนสโกเข้ากับหลักสูตรเดิมที่มีอยู่ ทั้งนี้ เชื่อว่าคุณภาพและความสอดคล้องของคู่มือเล่มนี้จะสามารถสร้างคุณค่าต่อผู้อ่านได้เฉกเช่นเดียวกัน

10 <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/teaching-journalism-for-sustainable-development/> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018].

11 <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/model-curricula-for-journalism-education/> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018].

12 <https://en.unesco.org/news/unesco-releases-model-course-safety-journalists> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018].

13 <https://en.unesco.org/news/terrorism-and-media-handbook-journalists> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018].

14 <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/climate-change-in-africa-a-guidebook-for-journalists/> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018].

15 <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/the-global-investigative-journalism-casebook/> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018].

16 <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001930/193078e.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018].

17 <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/conflict-sensitive-reporting-state-of-the-art-a-course-for-journalists-and-journalism-educators/> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018].

เนื่องจากยูเนสโกเป็นองค์การระหว่างประเทศระดับรัฐบาล จึงไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดในความขัดแย้งด้านสารสนเทศเชิงภูมิรัฐศาสตร์ เป็นที่ทราบกันดีว่ามีคำยืนยันและการโต้ตอบคำยืนยันที่หลากหลายเกี่ยวกับข้อมูลบิดเบือน ซึ่งความเข้าใจนี้จะมีส่วนช่วยในการอ่านคู่มือเล่มนี้ และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อ่านช่วยกันค้นหาหลักฐานเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ

ในขณะเดียวกัน เพื่อหลีกเลี่ยงแนวคิดแบบสัมพัทธนิยม คู่มือเล่มนี้จึงปลูกฝังชุดทักษะต่อไปนี้อย่างทั่วถึงในทุก ๆ หน้า เพื่อวางรากฐานที่มั่นคงสำหรับการประเมินและการปฏิบัติ ดังนี้

1. ความรู้ที่ว่าข่าวซึ่งผลิตโดยผู้ที่มีความโปร่งใสและพิสูจน์ความจริงได้นั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อระบอบประชาธิปไตย การพัฒนา วิทยาศาสตร์ สุขภาพ และความก้าวหน้าของมวลมนุษย
2. การตระหนักว่าข้อมูลบิดเบือนไม่ใช่เรื่องเล็ก และการต่อสู้กับข้อมูลเหล่านั้นถือเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของสื่อ
3. การยึดมั่นกับการยกระดับทักษะความสามารถของวิชาชีพวารสารศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญ หากต้องการให้การเสนอข่าวที่ครอบคลุมและแม่นยำเป็นตัวเลือกที่เชื่อถือได้ เพื่อแข่งขันกับเนื้อหาที่ถูกอุปโลกน์ขึ้นมา

คู่มือเล่มนี้ยังรวบรวมการรอบรู้เท่าทันในด้านอื่น ๆ ที่มีประสิทธิภาพและจำเป็นสำหรับนักข่าวและสื่อที่นำเสนอข่าวผ่านช่องทางต่าง ๆ ได้แก่

1. ความรู้และทักษะในการสร้างระบบห้องข่าวเพื่อการเฝ้าระวัง การสืบสวน และการรายงานการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นระบบ
2. ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของการเป็นพันธมิตรระหว่างสถาบันสื่อ สถานศึกษาด้านวารสารศาสตร์ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร ผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริง ชุมชน ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต และหน่วยงานกำกับดูแล เพื่อจัดการกับมลพิษด้านข้อมูลข่าวสาร
3. ความรู้เกี่ยวกับความจำเป็นในการทำให้ประชาชนรับรู้และเข้าใจความสำคัญของการดูแลและปกป้องวงการข่าวจากการถูกปกคลุมโดยข้อมูลบิดเบือน หรือตกเป็นเป้าหมายของผู้ไม่ประสงค์ดีที่สร้างขบวนการแพร่กระจายข้อมูลบิดเบือนเพื่อทำลายนักข่าว

ในภาพรวม คู่มือเล่มนี้น่าจะช่วยให้สังคมรับรู้มากขึ้นว่ามีการโต้ตอบทางสังคมต่อปัญหาข้อมูลบิดเบือนอย่างไรบ้าง ทั้งจากภาครัฐบาล องค์กรระหว่างประเทศ กลุ่มปกป้องสิทธิมนุษยชน กลุ่มผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต และผู้ที่ทำงานด้านการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ โดยเน้นไปที่สิ่งที่นักข่าวและผู้ให้การศึกษาและฝึกอบรมด้านวารสารศาสตร์ควรทำ

เราหวังว่าอย่างน้อยที่สุด คู่มือเล่มนี้จะช่วยเน้นย้ำความสำคัญของบทบาทของวารสารศาสตร์ต่อสังคม และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งระบุถึงการ “เข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน” ยูเนสโกขอขอบคุณทีมบรรณาธิการและผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำคู่มือเล่มนี้ และขอมอบคู่มือเล่มนี้แก่ผู้อ่านทุกท่าน และเรายินดีอมรับเสียงสะท้อนจากท่าน

กาย เบอร์เกอร์

ผู้อำนวยการด้านเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการพัฒนาสื่อ ยูเนสโก
เลขาธิการโครงการนานาชาติเพื่อการพัฒนาการสื่อสาร (IPDC)

บทนำ

โดยเชอริลิน ไรร์ตัน และ จูลี โพเช็ตตี¹

เพื่อให้คู่มือเล่มนี้เป็นหลักสูตรต้นแบบ จึงออกแบบมาเพื่อเป็นกรอบการทำงานและบทเรียนสำหรับผู้สอนและผู้ให้การฝึกอบรมด้านวารสารศาสตร์ รวมถึงผู้เรียนวารสารศาสตร์ในการศึกษาประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ‘ข่าวลวง’ และเรายังหวังให้เป็นหนังสือแนะนำที่เป็นประโยชน์สำหรับนักข่าวอาชีพด้วย

คู่มือเล่มนี้เขียนโดยผู้สอนวารสารศาสตร์ นักวิจัย และนักคิดระดับแนวหน้าจากนานาประเทศที่ร่วมกันพัฒนาปฏิบัติการด้านการทำข่าวให้ทันยุคสมัยเพื่อรับมือกับปัญหาข้อมูลที่ผิดและข้อมูลบิดเบือน บทเรียนในคู่มือเล่มนี้อิงกับบริบทและทฤษฎี และใช้งานได้จริง โดยเฉพาะในกรณีของการพิสูจน์เนื้อหาออนไลน์ บทเรียนทุกบท ไม่ว่าจะสอนรวมกันเป็นหลักสูตรหรือสอนแยกรายบท จะช่วยปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนเดิมหรือสร้างบทเรียนใหม่ได้เป็นอย่างดี โดยสามารถศึกษาข้อแนะนำ “การใช้คู่มือเล่มนี้เป็นหลักสูตรต้นแบบ” ได้นิหข้อถัดไป

การใช้คำว่า ‘ข่าวลวง’ ในชื่อคู่มือและในบทเรียนทำให้เกิดข้อถกเถียง เพราะปัจจุบันคำว่า ‘ข่าวลวง’ มีความหมายมากกว่าการบิดเบือนข้อมูลที่ไม่ถูกต้องและทำให้เกิดความเข้าใจผิด รวมทั้งการอำพรางและเผยแพร่ออกไปในรูปแบบของข่าว กลายเป็นคำที่ใช้เป็นอาวุธในการสร้างอารมณ์เพื่อสกัดกันและบ่อนทำลายความน่าเชื่อถือของวงการข่าว ด้วยเหตุนี้จึงใช้คำว่า ข้อมูลที่ผิด ข้อมูลบิดเบือน และ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ (information disorder) ดังที่วอร์เดลและเดิร์คชาน² เสนอไว้ แต่ไม่ใช่คำศัพท์บัญญัติ^{3 4}

บทบัญญาร่วมว่าด้วยหลักเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และ ‘ข่าวลวง’ ข้อมูลบิดเบือน และโฆษณาชวนเชื่อ

คู่มือเล่มนี้เกิดขึ้นจากความกังวลในระดับนานาชาติต่อกรณี ‘สงครามข้อมูลบิดเบือน’ ที่มีเป้าหมายหลักคือวงการข่าวและนักข่าว ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2560 ยูเนสโกจัดให้มีโครงการนี้ขึ้น

1 อลิซ แมตทิวส์ จากบรรษัทกระจายเสียงแห่งประเทศไทยและทอม ลอร์ จากเครือข่ายจริยธรรมนักข่าว สนับสนุนข้อมูลจากงานวิจัย แนวคิด และทรัพยากรสำหรับบทนำนี้

2 หน่วยการเรียนรู้ที่ 2

3 นักเขียนจำนวนมากและนักข่าวเองมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการใช้คำว่า ‘ข่าวลวง’ รวมถึง Basson, A. (2016) *If it's fake, it's not news*. <https://www.news24.com/Columnists/AdriaanBasson/lets-stop-talking-about-fake-news-20170706> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018].

4 Wardle, C et al. (2018). “Information Disorder: the essential glossary”. Shorenstein Center, Harvard University. Available at: https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2018/07/infoDisorder_glossary.pdf?x25702 [เข้าถึงเมื่อ 21/07/2018].

และประกาศปฏิญญาร่วมกันระหว่างผู้ตรวจการพิเศษแห่งสหประชาชาติด้านเสรีภาพ การแสดงออก ตัวแทนด้านเสรีภาพของสื่อจากองค์การว่าด้วยความมั่นคงและความร่วมมือ ในยุโรป (OSCE) ผู้ตรวจการพิเศษด้านเสรีภาพสื่อจากองค์การนาโต้อเมริกัน และ ผู้ตรวจการพิเศษด้านเสรีภาพในการแสดงออกของสื่อและการเข้าถึงสารสนเทศ แห่งคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิประชาชนแห่งแอฟริกา โดยปฏิญญา ฉบับนี้แสดงความกังวลต่อการแพร่กระจายของข้อมูลบิดเบือนและโฆษณาชวนเชื่อ รวมทั้ง การโจมตีสื่อที่นำเสนอข่าวว่าเป็น ‘ข่าวลวง’ ซึ่งผู้รายงานพิเศษและตัวแทนได้แสดงการยอมรับ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับนักข่าวและวงการวารสารศาสตร์ ดังนี้

“(พวกเรา) ไม่สบายใจต่อกรณีที่ภาครัฐกล่าวหา คุณคาม และข่มขู่สื่อ รวมถึงกล่าวว่า สื่อเป็น ‘ฝ่ายตรงข้าม’ หรือ ‘โกหก’ และมีเจตนาทางการเมืองแอบแฝง ซึ่งเป็นการทำให้นักข่าวมีความเสี่ยงต่อภัยคุกคามและความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการทำลาย ความเชื่อถือและความมั่นใจที่ประชาชนมีต่อวงการข่าวในฐานะสุนัขเฝ้าบ้าน และอาจ ชักนำให้ประชาชนเข้าใจผิด ด้วยการนำข้อมูลบิดเบือนเข้ามาปะปนกับผลผลิตของสื่อที่ เป็นข้อเท็จจริงที่สามารถพิสูจน์ได้อย่างเป็นอิสระ”⁵

ข้อมูลบิดเบือนคือเรื่องเก่าที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีใหม่

การขับเคลื่อนและการดัดแปลงข้อมูลเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์มาช้านาน ตั้งแต่ก่อน การหนังสือพิมพ์สมัยใหม่จะกำหนดคำนิยามของข่าวว่าเป็นรูปแบบที่มีพื้นฐานบนกฎแห่ง ความชอบธรรม หลักฐานยุคต้นถูกค้นพบในสมัยจักรวรรดิโรมันโบราณ⁶ เมื่อแอนโทนีได้พบกับ พระนางคลีโอพัตรา และถูกอ็อกตาเวียนผู้เป็นศัตรูทางการเมืองรณรงค์ต่อต้านด้วย “สโลแกนสั้น ๆ และเฉียบคมที่สลักไว้บนเหรียญษาปณ์ดูขั้วความหวีดแห่งยุคโบราณ”⁷ จนผู้ร้ายกลับกลายเป็น จักรพรรดิโรมันองค์แรก และ “ข่าวลวงทำให้อ็อกตาเวียนเจาะระบบ (hack) สาธารณรัฐได้ใน ที่สุด”⁸

ทว่าในศตวรรษที่ 21 การใช้ข้อมูลข่าวสารเป็นอาวุธเกิดขึ้นในระดับที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

5 UN/OSCE/OAS/ACHPR (2017). Joint Declaration on Freedom of Expression and “Fake News”, Disinformation, Propaganda: <https://www.osce.org/fom/302796?download=true> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2017]. See also: Kaye, D (2017) Statement to the UN General Assembly on October 24th, 2017: <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22300&LangID=E> [เข้าถึงเมื่อ: 20/8/18].

6 คู่มือการดำเนินการปรากฏตัวของ ‘ความเป็นป่วนทางข้อมูลข่าวสาร’ ตั้งแต่ยุคโคลอสเซียมถึงปัจจุบันในคู่มือที่จัดทำพิมพ์โดย ศูนย์นักข่าวนานาชาติ (ICFJ) Posetti, J & Matthews, A (2018): <https://www.icfj.org/news/short-guide-history-fake-news-and-disinformation-new-icfj-learning-module> [เข้าถึงเมื่อ 23/07/2018].

7 Kaminska, I. (2017). A lesson in fake news from the info-wars of ancient Rome. Financial Times. <https://www.ft.com/content/aaf2bb08-dca211e6-86ac-f253db7791c6> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

8 เรื่องเดียวกัน

เทคโนโลยีใหม่อันทรงอำนาจทำให้การดัดแปลงและการสร้างเนื้อหาทำได้โดยง่าย ในขณะที่เครือข่ายสังคมเป็นตัวกระจายข้อความเท็จที่รัฐบาล นักการเมืองสายประชานิยม และองค์กรธุรกิจที่ฉ้อฉลเป็นผู้ให้การสนับสนุน ผ่านการส่งต่อของกลุ่มเป้าหมายที่ขาดวิจารณญาณ สื่อเครือข่ายสังคมกลายเป็นผืนดินอันอุดมสมบูรณ์สำหรับโฆษณาชวนเชื่อทางคอมพิวเตอร์ เกรียนอินเทอร์เน็ต (trolling)⁹ และกองทัพโทรลล์ (troll army)¹¹ เครือข่ายซ็อก-พัพเพ็ต (sock-puppet network)¹² และสปูฟเฟอร์ (spoofers)¹³ ตลอดจนกลุ่มแสวงหากำไรที่ทำงานเป็นเครือข่ายที่เรียกว่า ‘ฟาร์มโทรลล์’ (troll farm) ซึ่งออกปฏิบัติการในช่วงการเลือกตั้ง¹⁴

แม้จะต่างห้วงเวลาและเทคโนโลยี แต่ประวัติศาสตร์ช่วยให้เราเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงสาเหตุและผลที่เกิดจากปรากฏการณ์ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ในยุคปัจจุบันที่กล่าวถึงในคู่มือเล่มนี้ เพื่อให้มั่นใจว่าการรายงานวิกฤตการณ์นี้จะนำไปในทางเดียวกัน นักข่าว ผู้สอนและผู้ฝึกอบรมด้านวารสารศาสตร์ (ร่วมกับผู้เรียน) จึงควรศึกษาเรื่องข้อมูลบิดเบือน โฆษณาชวนเชื่อ เรื่องหลอกลวง และเรื่องเสียชื่อเสียง ในฐานะองค์ประกอบเชิงประวัติศาสตร์ของระบบนิเวศการสื่อสาร¹⁵

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนากลยุทธ์ทางการข่าวเพื่อต่อสู้กับข้อมูลบิดเบือนจึงควรยอมรับข้อมูลความรู้ที่ว่า การดัดแปลงข้อมูลข่าวสารนั้นมีมาช้านานนับศตวรรษ ในขณะที่วิชาชีพการหนังสือพิมพ์เพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง¹⁶ เมื่อการหนังสือพิมพ์พัฒนาจนมีบทบาทในเชิงเป็นบรรทัดฐานของสังคมปัจจุบัน สื่อที่นำเสนอข่าวส่วนใหญ่สามารถแยกตัวออกจากโลกของการสร้างข่าวและการลอบโจมตีได้ โดยอาศัยหลักวารสารศาสตร์ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่มาตรฐานวิชาชีพเรื่องการนำเสนอความจริง กระบวนการพิสูจน์ข้อเท็จจริง และจริยธรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะวงการข่าวผ่านขั้นตอนและการตอกย้ำมากมายหลายครั้งเพื่อแยกตัวออกมา ทุกวันนี้ แม้ว่าจะมี ‘การข่าว’ หลายรูปแบบ แต่ก็ยังคงเป็นไปได้ที่จะจำแนกแยกแยะความหลากหลายของเรื่องเล่าในรายงานข่าวที่แท้จริง ในฐานะส่วนหนึ่งของงานด้านการสื่อสารที่มีจรรยาบรรณแนชัด และต้องการ

9 คู่มือการโฆษณาชวนเชื่อทางอินเทอร์เน็ตของสถาบันอินเทอร์เน็ตแห่งออกซฟอร์ด <http://comprop.oii.ox.ac.uk/> [เข้าถึงเมื่อ 20/07/2018].

10 คู่มือการเรียนรู้ที่ 7 ของคู่มือเล่มนี้สำหรับนักศึกษาที่แสดงถึงภัยคุกคามเหล่านี้

11 Rappler.com (2018) Fake News in the Philippines: Dissecting the Propaganda Machine <https://www.rappler.com/newsbreak/richmedia/199895-fake-news-documentary-philippines-propaganda-machine> [เข้าถึงเมื่อ 20/07/2018].

12 Gent, E. (2017). Sock puppet accounts unmasked by the way they write and post. <https://www.newscientist.com/article/2127107-sock-puppet-accounts-unmasked-by-the-way-they-write-and-post/> [เข้าถึงเมื่อ 19/07/2018].

13 Le Roux, J. (2017). Hidden hand drives social media smears. <https://mg.co.za/article/2017-01-27-00-hidden-hand-drives-social-media-smears> [เข้าถึงเมื่อ 19/07/2018].

14 Silverman, C et al (2018) American Conservatives Played a Role in the Macedonian Fake News Boom of 2016 Buzzfeed <https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/american-conservatives-fake-news-macedonia-paris-wade-libert> [เข้าถึงเมื่อ 20/07/2018].

15 Posetti, J and Matthews, A (2018) A short guide to the history of ‘fake news’: A learning module for journalists and journalism educators ICFJ <https://www.icfj.org/news/short-guide-history-fake-news-and-disinformation-new-icfj-learning-module> [เข้าถึงเมื่อ 23/07/2018].

16 คู่มือการเรียนรู้ที่ 3 ในคู่มือเล่มนี้

เป็นอิสระทางด้านเนื้อหาจากการเมืองและผลประโยชน์ทางการเมือง ซึ่งก่อนหน้าการพัฒนา
มาตรฐานเหล่านี้ กฎระเบียบเกี่ยวกับความถูกต้องเชื่อถือได้ของข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่สู่
มวลชนนั้นน้อยนิดมาก

การแพร่หลายของเครื่องพิมพ์กูเทนเบิร์กตั้งแต่ช่วงกลางศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมามีความสำคัญ
เป็นอย่างยิ่งต่อการถือกำเนิดของอาชีพนักหนังสือพิมพ์ แต่เทคโนโลยีก็ทำให้การแพร่ระบาดของ
การโฆษณาชวนเชื่อและข่าวลือหลวงที่บางครั้งทำให้คนเข้าใจว่าสถาบันสื่อเป็นตัวการ¹⁷ เป็นไป
ได้อย่างสะดวกง่ายดายยิ่งขึ้น การเกิดขึ้นของการกระจายเสียงวิทยุและโทรทัศน์ทำให้การแพร่
กระจายของโฆษณาชวนเชื่อ เรื่องลวงโลก และเรื่องเสียชื่อเสียงเพิ่มขึ้นไปอีกขั้น ดังที่ปรากฏ
ในละครวิทยุเรื่อง *War of the Worlds* เมื่อปี พ.ศ. 2481¹⁸ การกระจายเสียงวิทยุและโทรทัศน์
ข้ามประเทศยังเป็นช่องทางให้ข้อมูลข่าวสารถูกใช้เป็นเครื่องมือเกินกว่าขอบเขตของความเป็น
มืออาชีพและความเป็นอิสระ แม้ว่าเรื่องที่ ‘ประดิษฐ์’ ขึ้นมาล้วน ๆ และการจงใจดัดแปลงข่าว
โดยทั่วไปเป็นข้อยกเว้นมากกว่าเป็นกฎระเบียบของเรื่องเล่าโดยฝ่ายต่าง ๆ

เราเรียนรู้อะไรบางอย่างได้เช่นกันจากประวัติศาสตร์อันยาวนานของคนที่ถูกหลอกด้วยมุก
‘วันเมษาหน้าโง่’ (April Fool’s) ที่บางครั้งนักข่าวเองก็ยังถูกหลอกไปด้วย¹⁹ แม้แต่ทุกวันนี้ก็ยังมี
ตัวอย่างให้เห็นอยู่บ่อย ๆ ว่าข่าวเสียชื่อเสียงมีบทบาทสำคัญต่อการทำงานข่าวที่มีความรับผิดชอบ²⁰
ยังทำให้ผู้ใช้สื่อสังคมเข้าใจผิดและส่งต่อประหนึ่งว่าเป็นข่าวจริง^{21 22} ในบางกรณีที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว
ในอดีตมีความซับซ้อนหลายชั้น อย่างที่เว็บไซต์ซึ่งอ้างตัวว่าเป็นเว็บเสียชื่อเสียง กลับกลายเป็นส่วนหนึ่ง
ของเครือข่ายที่ออกแบบมาเพื่อกอบโกยผลกำไรจากโฆษณาทางอินเทอร์เน็ตจากผู้บริโภคที่คลิก
และส่งต่อโดยไม่รู้ ซึ่งไม่เพียงส่งผลกระทบต่อเนื้อหาที่ ‘สวมรอย’ มา แต่ยังส่งผลกระทบต่อ
ความน่าเชื่อถือของข่าวด้วย²³ นี่จึงตอกย้ำเหตุผลที่นักข่าวต้องมุ่งมั่นทำให้รายงานข่าวมี
ความเที่ยงตรงตั้งแต่แรก และยังเป็นเหตุผลที่สังคมควรติดตั้งชุดทักษะการรู้เท่าทันสื่อและ

17 ตัวอย่างเช่น ข่าวลือหลวงครั้งใหญ่ครั้งแรกคือเรื่อง ‘ข่าวลวงเรื่องดวงจันทร์ครั้งใหญ่’ ในปี พ.ศ. 2378. รายละเอียดอ่านได้ใน Thornton, B. (2000). *The Moon Hoax: Debates About Ethics in 1835 New York Newspapers*, Journal of Mass Media Ethics 15(2), pp. 89-100. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/S15327728JMM1502_3 [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

18 Schwartz, A.B. (2015). *The Infamous “War of The Worlds” Radio Broadcast Was a Magnificent Fluke*, The Smithsonian. <http://www.smithsonianmag.com/history/infamous-war-worlds-radio-broadcast-was-magnificent-fluke-180955180/#h2FAexeJmuCHJfSt.99> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

19 Laskowski, A. (2009). *How a BU Prof April-Fooled the Country: When the joke was on the Associated Press*, BU Today. <https://www.bu.edu/today/2009/how-a-bu-prof-april-fooled-the-country/> [เข้าถึงเมื่อ 01/04/2018].

20 Baym, G (2006) *The Daily Show: Discursive Integration and the Reinvention of Political Journalism in Political Communication* Taylor and Francis Volume 22, 2005 - Issue 3 pp. 259-276 <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10584600591006492> [เข้าถึงเมื่อ 20/07/2018].

21 Woolf, N. (2016) *As fake news takes over Facebook feeds, many are taking satire as fact*, The Guardian. <https://www.theguardian.com/media/2016/nov/17/facebook-fake-news-satire> [เข้าถึงเมื่อ 01/04/2018].

22 Abad-Santos, A. (2012). *The Onion Convinces Actual Chinese Communists that Kim Jong-Un is Actually the Sexiest Man Alive*, The Atlantic. <https://www.theatlantic.com/entertainment/archive/2012/11/onion-convinces-actual-chinese-communists-kim-jong-un-actually-sexiest-manalive/321126/> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

23 ดุหนวยการเรียนรูที่ 3 ในคู่มือเล่มนี้สำหรับคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดนี้

สารสนเทศให้แก่ผู้รับข่าวสาร²⁴ เพื่อให้เข้าใจเนื้อหาสาระนานารูปแบบ ตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติขององค์กรข่าว โฆษณา การบันเทิง และสื่อสังคม ได้อย่างชัดเจนถ่องแท้และมีวิจารณญาณ

ประวัติศาสตร์ยังสอนเราอีกด้วยว่าอิทธิพลที่อยู่เบื้องหลังข้อมูลบิดเบือนนั้นไม่จำเป็นต้องมุ่งหวังให้นักข่าวหรือคนทั่วไปเชื่อว่าข้อความเท็จเหล่านั้นเป็นความจริงเสมอไป แต่ยังต้องการสร้างความคลางแคลงใจในข้อมูลที่ตรวจสอบได้ของผู้ผลิตข่าวอาชีพ เพราะเมื่อเกิดความสับสน ผู้บริโภคข่าวจำนวนมากก็จะเกิดความรู้สึกที่ต้องเลือกหรือสร้าง ‘ความจริง’ ของตัวเองขึ้นมา มากขึ้นเรื่อย ๆ บางครั้งก็ด้วยความช่วยเหลือจากบรรดานักการเมืองที่ต้องการปกป้องตนเองจากเสียงวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นเหตุเป็นผล

เข้ามาที่ปี พ.ศ. 2561 กับความรุ่งเรืองของเทคโนโลยีใหม่ ๆ ร่วมด้วยคุณลักษณะของสื่อสังคม และช่องทางการรับส่งข้อความต่าง ๆ ที่ยังมีข้อจำกัดในด้านมาตรฐานการควบคุมคุณภาพ สำหรับใช้กำหนดว่าข่าวมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ทำให้การปลอมแปลงและการลอกเลียนข่าวของแชนันทำได้ง่ายดาย และมีความเป็นไปได้มากขึ้นที่จะดัดแปลงภาพและเสียงที่เกินกว่าการติดต่อภาพข่าว เพื่อให้ดูเหมือนว่าบุคคลในภาพนั้นกล่าวหรือทำสิ่งใด ณ สถานที่ใด ๆ และนำไปเผยแพร่ว่าเป็นเรื่องจริง²⁵ จนกลายเป็นไวรัสในโลกของการสื่อสารในสังคม

ทุกวันนี้สื่อสังคมมีอิทธิพลมากขึ้นด้วยเนื้อหาหลากหลายประเภท ตั้งแต่เรื่องส่วนบุคคลไปจนถึงเรื่องการเมือง หลายเรื่องสั่งการแบบเปิดเผยหรือแบบลับโดยรัฐบาลและ/หรือบริษัทในอุตสาหกรรมการประชาสัมพันธ์ที่รับงานจากรัฐบาลหรือภาคธุรกิจ ด้วยเหตุนี้ บล็อกเกอร์ ผู้นำทางความคิดในอินสตาแกรม และบุคคลผู้มีชื่อเสียงจากยูทูบนับไม่ถ้วนต่างก็พากันโปรโมตสินค้าและนักการเมืองโดยไม่เปิดเผยว่าตนได้รับค่าตอบแทน นอกจากนี้ยังมีการแอบจ่ายเงินให้กับนักวิจารณ์ (ซึ่งมักใช้ชื่อปลอม) เพื่อช่วยยืนยันข่าว ทำลายความน่าเชื่อถือ หรือข่มขู่ในเวทีออนไลน์อีกด้วย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้วงการข่าวเสียหลัก และกลายเป็นที่มาของเสียงวิจารณ์ที่ซื่อสัตย์เป็นธรรมชาติ เช่นเดียวกับการตกเป็นเป้าหมายของเสียงโจมตี

ปัจจุบัน สิ่งที่เป็นอันตรายคือการพัฒนา ‘การแข่งขันด้านอาวุธ’ ของข้อมูลบิดเบือนในระดับชาติและนานาชาติที่เผยแพร่ผ่านองค์กร ‘ข่าว’ ที่เลือกข้างและช่องทางสื่อสังคมต่าง ๆ กลายเป็นมลภาวะในสิ่งแวดล้อมของข้อมูลข่าวสารสำหรับทุกฝ่ายที่อาจย้อนกลับมาทำร้ายตัวผู้สร้างข่าวเอง²⁶ เพราะเมื่อใดก็ตามที่ขบวนการแพร่กระจายข้อมูลบิดเบือนถูกเปิดโปง ผลที่เกิดขึ้นย่อม

24 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 4

25 Solon, O (2017) *The future of fake news: Don't believe everything you see, hear or read in* The Guardian: <https://www.theguardian.com/technology/2017/jul/26/fake-news-obama-video-trump-face2face-doctored-content> [เข้าถึงเมื่อ 20/07/2018].

26 Winseck, D (2008). Information Operations ‘Blowback’: Communication, Propaganda and Surveillance in the Global War on Terrorism. *International Communication Gazette* 70 (6), 419-441

สร้างความเสียหายให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้เล่นที่เป็นผู้ดำเนินการและลูกค้าจากฝั่งการเมือง (ดูกรณีศึกษาเบลล์-พ็อตติงเกอร์^{27 28 29 30} และเคมบริดจ์อานาไลติกส์^{31 32} ที่เพิ่งเกิดเมื่อไม่นานมานี้)

จากที่กล่าวมาข้างต้น สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ในบริบทของการแบ่งขั้วทางการเมืองเช่นนี้ ข้อมูลบิดเบือนที่มีเทคโนโลยีดิจิทัลเกื้อหนุนมีโอกาที่จะบดบังบทบาทของการทำงานข่าว ยิ่งไปกว่านี้ การเสนอข่าวที่ตรวจสอบได้และเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ (เป็นความสำเร็จล่าสุดที่บันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ แต่ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันใด ๆ) อาจถูกทำลายความน่าเชื่อถือ หากไม่มีมาตรการป้องกันเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกแก้ไขดัดแปลง เมื่อการทำข่าวกลายเป็นช่องทางสำหรับข้อมูลบิดเบือน ก็ยิ่งทำให้ความไว้วางใจของสาธารณะลดลง และส่งเสริมความคิดถกเถียงที่ว่าข้อความที่อยู่ในข่าวและในข้อมูลบิดเบือนไม่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน นี่จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมการใช้เนื้อหาที่เป็นปัญหาในอดีตและรูปแบบที่หลากหลายของเนื้อหาเหล่านี้จึงเป็นบทเรียนสอนเรา การให้ความสำคัญกับวิวัฒนาการของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ในแง่มุมต่าง ๆ ในศตวรรษที่ 21 น่าจะช่วยให้เข้าใจที่มาและผลจากภัยคุกคามระดับโลกที่ไม่มีใครคาดคิดมาก่อนนี้ได้ดียิ่งขึ้น ตั้งแต่การให้ร้ายนักข่าวโดยกองทัพโทรลล์ที่รัฐเป็นผู้จัดจ้างเพื่อควบคุมผลการเลือกตั้ง การสร้างความเสียหายให้กับการสาธารณสุข และความล้มเหลวในการตระหนักถึงอันตรายของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

คู่มือสำหรับรับมือกับวิกฤตข้อมูลบิดเบือน

เมื่อนำไปใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอน คู่มือเล่มนี้แบ่งออกเป็นสองส่วนคือ สามหน่วยการเรียนรู้แรกเป็นกรอบโครงของปัญหาและบริบท ขณะที่อีกสี่หน่วยการเรียนรู้เป็นการตอบโต้ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ และผลของมัน

27 The African Network of Centers for Investigative Journalism, (2017). *The Guptas, Bell Pottinger and the fake news propaganda machine*, TimeLive. <https://www.timeslive.co.za/news/south-africa/2017-09-04-the-guptas-bell-pottinger-and-the-fake-news-propaganda-machine/> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

28 Cameron, J. (2017) *Dummy's guide: Bell Pottinger – Gupta London agency, creator of WMC, BizNews* <https://www.biznews.com/globalcitizen/2017/08/07/dummys-guide-bell-pottinger-gupta-wmc> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018] and Segal, D. (2018) *How Bell Pottinger, P.R. Firm for Despots and Rogues, Met Its End in South Africa*. New York Times, 4 Feb 2018. <https://www.nytimes.com/2018/02/04/business/bell-pottingerguptas-zuma-south-africa.html> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

29 Haffajee, F. (2017). *Ferial Haffajee: The Gupta fake news factory and me*. HuffPost South Africa. [online] Available at: https://www.huffingtonpost.co.za/2017/06/05/ferial-haffajee-the-gupta-fake-news-factory-and-me_a_22126282/ [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

30 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 7

31 Lee, G. (2018). Q&A on *Cambridge Analytica: The allegations so far, explained*, FactCheck, Channel 4 News. <https://www.channel4.com/news/factcheck/cambridge-analytica-the-allegations-so-far> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

32 Cassidy, J. (2018). *Cambridge Analytica Whistleblower claims that cheating swung the Brexit vote*, The New Yorker. <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/a-cambridge-analytica-whistleblower-claims-that-cheating-swung-the-brexit-vote> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/18].

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 เหตุใดความจริง ความเชื่อถือ และการเสนอข่าว จึงสำคัญ³³ ส่งเสริมให้คิดอย่างรอบด้านถึงความสำคัญและผลที่เกิดจากข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด และข้อมูลเหล่านี้หล่อเลี้ยงวิกฤติความเชื่อมั่นต่อการเสนอข่าวอย่างไร

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การพิจารณาเรื่อง ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’: รูปแบบของข้อมูลที่ผิด ข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย³⁴ เปิดประเด็นปัญหาและให้รอบการทำงานเพื่อทำความเข้าใจปัญหาในมิติต่าง ๆ

ในศตวรรษที่ 21 ความไว้วางใจอันเปราะบางที่มีให้กับสื่อในแทบจะทุกพื้นที่ทั่วโลกนั้นลดน้อยถอยลงตั้งแต่ก่อนที่สื่อสังคมจะก้าวเข้าสู่สนามข่าว และส่งมอบพื้นที่และเครื่องมือสำหรับการส่งต่อข้อมูลข่าวสาร³⁵ ด้วยเหตุผลที่หลากหลายและซับซ้อน โลกออนไลน์ที่ไม่มีวันหยุดกับความต้องการเสพข่าวสารที่ไม่มีวันสิ้นสุดในช่วงเวลาที่สถานีข่าวลารายจ่ายทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวงการข่าว ดังที่ปรากฏในหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การเปลี่ยนแปลงในอุตสาหกรรมข่าว: เทคโนโลยีดิจิทัล สื่อสังคม และการแพร่กระจายของข้อมูลที่ผิดและข้อมูลบิดเบือน³⁶ สิ่งที่เกิดขึ้นในขณะนี้คือ ปริมาณอันมหาศาล การประกอบการ และการแพร่กระจายของข่าวหลอกลวงในโลกออนไลน์สู่คนจำนวนมาก ทำให้เกิดวิกฤติครั้งใหม่ในวงการวารสารศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับทั้งนักข่าว สื่อ และสังคม³⁷

ถ้าเช่นนั้น ผู้ที่ต้องการส่งเสริมวารสารศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นผู้ให้การศึกษา ผู้อยู่ในวิชาชีพ และผู้วางนโยบายสื่อ ควรทำอย่างไร การต่อสู้กับข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดด้วยการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ³⁸ จึงเป็นหัวใจของหน่วยการเรียนรู้ที่ 4

ในท้ายที่สุด การตรวจสอบข้อเท็จจริงคือสิ่งที่แบ่งแยกระหว่างนักข่าวอาชีพกับคนอื่น³⁹ และนี่คือหัวใจของหน่วยการเรียนรู้ที่ 5 การตรวจสอบข้อเท็จจริง 101⁴⁰ ขณะที่หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 การตรวจสอบความจริงในสื่อสังคม: การประเมินแหล่งที่มาและเนื้อหาที่เป็นภาพ⁴¹ เน้นเรื่องการปฏิบัติ เช่น การจัดการกับปัญหาเรื่องการตรวจสอบข้อเท็จจริงและการทำข่าวบนฐานของข้อมูลหลักฐาน ซึ่งเป็นปัญหาที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคม

33 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 1

34 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 2

35 Edelman. (2017). 2017 Edelman Trust Barometer- Global Results. Available at <https://www.edelman.com/global-results/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

36 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 3

37 Viner, K. (2017). A mission for journalism in a time of crisis. [online] The Guardian. Available at <https://www.theguardian.com/news/2017/nov/16/a-mission-for-journalism-in-a-time-of-crisis> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

38 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 4

39 Kovach, B. & Rosenstiel, T. (2014). The elements of journalism: What newspeople should know and the public should expect. New York: Crown Publishers.

40 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 5

41 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 6

การที่ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการทำข่าว ทำให้เว็บไซต์เครือข่ายสังคมขาดผู้ดูแล ประตูข่าวสาร (gatekeeper) แบบรวมศูนย์⁴² วงการข่าวรู้สึกได้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น แต่การพลิกผันที่มีเทคโนโลยีเป็นแรงขับ ทำให้การวัดและการประเมินความเสียหาย ตลอดจนการหาทางแก้ไข เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลา ช่วงเวลาของการวิ่งไล่ตามเป็นสิ่งที่ยากจะหลีกเลี่ยง ก่อนที่งานวิจัยและแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดจะถือกำเนิด

ข้อมูลบิดเบือนเป็นปัญหาระดับโลกอย่างแท้จริง มันขยายขอบเขตจากการเมืองออกไปสู่ทุกแง่มุมของสารสนเทศ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การบันเทิง ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ทัศนคติการศึกษาที่มีการบันทึกไว้นั้น ณ วันนี้ จุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาและการให้เงินสนับสนุนงานวิจัยรวมทั้งเครื่องมืออย่างทันทั่วที่ เริ่มต้นขึ้นในสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นศูนย์รวมของบริษัทผู้นำด้านเทคโนโลยียักษ์ใหญ่ระดับโลก และคำกล่าวหาของประธานาธิบดี โดนัลด์ ทรัมป์ ที่ว่าองค์กรสื่อและนักข่าวเป็นกระบอกเสียงของ ‘ข่าวลวง’ ก็กระตุ้นให้เกิดการลงมือปฏิบัติและการให้ทุนสนับสนุน

การดำเนินงานระดับโลกในภาพรวมเกิดขึ้นทุกวัน โดยเฉพาะการตอบรับจากรัฐบาลของแต่ละประเทศ หลายประเทศอยู่ในระหว่างการพิจารณามาตรการทางกฎหมายและการกำกับดูแลเพื่อแก้ไขปัญหานี้ ขณะเดียวกัน บริษัทเทคโนโลยียักษ์ใหญ่ก็เร่งเพิ่มมาตรการกำจัดข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลที่ผิดออกจากช่องทางของตน

ในระหว่างการจัดทำคู่มือเล่มนี้ คณะกรรมาธิการยุโรปได้จัดทำรายงาน⁴³ ผลการสำรวจ⁴⁴ ท่ามกลางความวิตกกังวลว่าข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดจะเป็นภัยต่อสังคมส่วนรวม⁴⁵ ส่วนนักการเมืองและหน่วยงานด้านนโยบายสาธารณะในแต่ละประเทศ ตั้งแต่ออสเตรเลียไปจนถึงฟิลิปปินส์ แคนาดา ฝรั่งเศส สหราชอาณาจักร บราซิล อินเดีย และอินโดนีเซีย ต่างก็อยู่ในระหว่างการพิจารณาหามาตรการแก้ไขปัญหานี้⁴⁶ ในส่วนของการออกกฎหมาย เยอรมนีเป็นประเทศแรกที่ออกกฎหมายเพื่อลงโทษปรับสื่อดิจิทัลอย่างหนักหน่วงไม่ลบ ‘เนื้อหาที่ผิดกฎหมาย’

42 Colón, A. (2017). *You are the new gatekeeper of the news*. [online] The Conversation. Available at <https://theconversation.com/you-are-the-new-gatekeeper-of-the-news-71862> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

43 European Commission (2018). Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation. http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271 [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

44 European Commission (2017). *Next steps against fake news: Commission sets up High-Level Expert Group and launches public consultation*. [online] Available at http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-4481_en.htm [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

45 Ansip, A. (2017). *Hate speech, populism and fake news on social media – towards an EU response*. Available at https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/ansip/announcements/statement-vice-president-ansip-european-parliament-strasbourg-pleenary-debate-hate-speech-populism_en [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

46 Malloy, D. (2017). *How the world's governments are fighting fake news*. [online] ozy.com. Available at <http://www.ozy.com/politics-and-power/how-the-worlds-governments-are-fighting-fake-news/80671> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

ซึ่งรวมถึง ‘ข่าวลวง’ และคำพูดที่สร้างความเกลียดชังภายใน 24 ชั่วโมงหลังจากได้รับแจ้ง⁴⁷ ขณะที่รัฐสภาของมาเลเซียก็ผ่านกฎหมายต่อต้านข่าวลวง (Anti-Fake News Bill) เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2561 แต่ยกเลิกในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน⁴⁸ สำหรับรายชื่อรัฐบาลที่จัดการกับข่าวลวง นั้นรวบรวมไว้โดยสถาบัน Poynter⁴⁹

กลุ่มผู้สนับสนุนเสรีภาพในการแสดงออกวิตกว่าการออกกฎหมายจะเป็นการทำลายความเป็นประชาธิปไตยของข้อมูลข่าวสารและการแสดงความคิดเห็นซึ่งเทคโนโลยีใหม่เอื้อให้เกิดขึ้นได้ เนื่องจากในบางประเทศ กฎหมายถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปิดปากสื่อที่วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล⁵⁰

สำหรับนักข่าวจำนวนมากที่เชื่อมั่นในเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและมองตนเองเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการสนับสนุนสังคมประชาธิปไตย⁵¹ การจัดการกับ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ เป็นปัญหาที่ซับซ้อน อีกทั้งยังเป็นเรื่องส่วนบุคคลด้วย เช่น การโจมตีนักข่าวผ่านสื่อออนไลน์ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไป โดยเฉพาะกับนักข่าวที่เป็นผู้หญิง และในหลายกรณีก็เป็นการโจมตีทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งทำให้วงการข่าวหวาดหวั่นไปด้วยในเวลาเดียวกัน ดูรายละเอียดของเรื่องนี้ได้ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 7 การต่อสู้กับการสว่สละเมิดในช่องทางออนไลน์: เมื่อนักข่าวและแหล่งข่าวตกเป็นเป้าหมาย⁵²

ข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดเป็นมากกว่าปัญหาเรื่องชื่อเสียงและความปลอดภัยของนักข่าว เพราะมันทำให้เกิดข้อกังขาในเจตนาและความมีประสิทธิภาพของการทำงาน รวมถึงทำให้วงการข่าวตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในวาทกรรมทางสังคมอย่างไม่รู้จบ ดังนั้น การพัฒนามาตรฐานและความสัมพันธ์กับสังคมจึงเป็นเรื่องที่นักวารสารศาสตร์ในอนาคตทุกคนและสังคมโดยรวมควรให้ความสนใจ คู่มือเล่มนี้จะช่วยกระตุ้นให้นักวิจัย นักศึกษา และผู้ประกอบการวิชาชีพ พิจารณาถกเถียงว่าการทำข่าวควรมีบทบาทหน้าที่อย่างไรในสังคมเปิดและสังคมประชาธิปไตยในบริบทใหม่ เนื่องจาก

47 Federal Ministry of Justice and Consumer Protection. (2017). *Act to Improve Enforcement of the Law in Social Networks (Network Enforcement Act, netzdg)*. [online]. Available at: http://www.bmjjv.de/DE/Themen/fokusthemen/netzdg/_documents/netzdg_englisch.html [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

48 Malaysia scraps ‘fake news’ law used to stifle free speech. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2018/aug/17/malaysia-scrapsfake-news-law-used-to-stifle-free-speech> [เข้าถึงเมื่อ 18/08/2018].

49 Funke, D. (2018). *A guide to anti-misinformation actions around the world* (Poynter). Available at <https://www.poynter.org/news/guide-antimisinformation-actions-around-world> [เข้าถึงเมื่อ 13/07/2018].

50 Nossel, S. (2017). *FAKING NEWS: Fraudulent News and the Fight for Truth*. [ebook] PEN America Available at https://pen.org/wp-content/uploads/2017/10/PEN-America_Faking-News-Report_10-17.pdf [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

51 McNair, B. (2009). Journalism and Democracy. In: K. Wahl-Jorgensen and T. Hanitzsch, ed., *Handbook of Journalism Studies*, 6th ed. [online] New York: Routledge

52 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 7

“หนังสือพิมพ์และประชาธิปไตยที่ทำตามหน้าที่ของตนต้องมีการวิพากษ์วิจารณ์ความโปร่งใส และยอมรับผลที่เกิดจากความผิดพลาดทางการเมือง เราทุกคนจำเป็นต้องแยกแยะข่าวออกจากการโกหกหลอกลวงให้ได้ มิเช่นนั้นแล้ว....ข้อมูลข่าวสารที่แท้จริงก็จะถูกป้ายสีให้เป็นความเท็จ และเรื่องที่ถูกกู้ขึ้นมา (ขยะ) จะถูกนำเสนอในฐานะเป็นข้อเท็จจริง” เครก ซิลเวอร์แมน⁵³

หมายเหตุเรื่องจริยธรรมและการกำกับดูแลตนเอง

มาตรฐานจริยธรรมวิชาชีพและความรับผิดชอบในการเสนอข่าวเป็นเกราะกำบังสำคัญสำหรับการป้องกันข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด บรรทัดฐานและค่านิยมที่เป็นแนวทางให้กับคนทำข่าวมีการพัฒนามานานหลายปี เพื่อให้การหนังสือพิมพ์มีภารกิจและรูปแบบการทำงานที่ชัดเจน ผลก็คือการยึดมั่นในข้อมูลข่าวสารที่ตรวจสอบได้และความคิดเห็นที่ผ่านการศึกษาข้อมูลมาเป็นอย่างดีถูกเผยแพร่ออกไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ นี่คือปัจจัยที่ค้ำจุนความน่าเชื่อถือของวงการข่าว ซึ่งถูกเรียงร้อยไว้ในทุกอนุของคู่มือเล่มนี้

ในบริบทนี้ เห็นควรอ้างคำกล่าวสรุปของศาสตราจารย์ ชาร์ลี เบกเกตต์ จากวิทยาลัยเศรษฐศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งลอนดอน ถึงสิ่งที่น่าจะถือได้ว่าเป็นข้อดีของวิกฤติ ‘ข่าวลวง’ สำหรับวงการข่าว ดังนี้

“...ข่าวลวงเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในรอบหลายสิบปีที่ผ่านมา เพราะมันเปิดโอกาสให้วงการข่าวกระแสหลักที่มีคุณภาพได้แสดงให้เห็นว่าคุณค่าของการทำข่าวนั้นมาจากความเชี่ยวชาญจริยธรรม หน้าที่และประสบการณ์ เป็นการปลุกให้สื่อทำงานด้วยความโปร่งใสตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น และเพิ่มคุณค่าให้กับชีวิตของประชาชน สื่ออาจจะพัฒนาต้นแบบทางธุรกิจขึ้นมาใหม่เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง สืบข่าวลือ และสร้างตัวเองให้เป็นทางเลือกที่ดีกว่าข่าวที่ถูกปลอมแปลงขึ้นมา”⁵⁴

แม้จะพยายามเป็น ‘ผู้เล่าความจริง’ แต่นักข่าวก็ไม่อาจรับประกัน ‘ความจริง’ ได้เสมอไป แม้กระนั้น การพยายามค้นร่นเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและผลิตเนื้อหาที่สะท้อนข้อเท็จจริงด้วยความเที่ยงตรงก็ยังคงเป็นหลักการพื้นฐานของวารสารศาสตร์ ทว่าการทำข่าวที่มีจริยธรรมในยุคดิจิทัลนั้นมีหน้าตาเป็นอย่างไร

53 Silverman, C. (2018). I Helped Popularize The Term “Fake News” And Now I Cringe Every Time I Hear It. BuzzFeed. Available at <https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/i-helped-popularize-the-term-fake-news-and-now-i-kringe> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

54 Beckett, C. (2017). ‘Fake news’: The best thing that’s happened to Journalism at Polis. <http://blogs.lse.ac.uk/polis/2017/03/11/fake-news-the-best-thing-thats-happened-to-journalism/> [เข้าถึงเมื่อ 04/03/2018].

จริยธรรมทางวารสารศาสตร์ที่ให้คุณค่ากับการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความโปร่งใสและมีความรับผิดชอบ คือชิ้นส่วนที่สำคัญยิ่งของอาวุธสำหรับสมรภูมิแห่งการปกป้องข้อเท็จจริงและความจริงในยุคของ ‘ความผิดพลาดของข้อมูลข่าวสาร’ นักข่าวต้องเป็นเสียงที่มีความเป็นอิสระ หมายถึงต้องไม่เป็นตัวแทนของผลประโยชน์ใดเป็นการเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ และยังหมายรวมถึงการยอมรับและประกาศให้ทราบโดยทั่วกันหากมีสิ่งใดที่อาจนำไปสู่การขัดกันของผลประโยชน์ ซึ่งเป็นหัวใจของความโปร่งใส ดังที่ศาสตราจารย์ เอมีลี เบลล์ จากศูนย์ Tow Center for Digital Journalism แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย อธิบายไว้ว่า คุณค่าของวิชาชีพนักข่าวเป็นเรื่องของ

“การทำให้แน่ใจว่าข่าวมีความถูกต้อง การแสดงความรับผิดชอบต่อเมื่อเกิดความผิดพลาด การมีความโปร่งใสในเรื่องแหล่งข่าวและแหล่งข้อมูล การเผชิญหน้ากับรัฐบาล กลุ่มกดดันทางการเมือง ผลประโยชน์ทางการค้า ตำรวจ เมื่อพวกเขาข่มขู่หรือเซ็นเซอร์คุณ การปกป้องแหล่งข่าวจากการถูกจับกุมและการถูกเปิดเผย รู้ว่าเมื่อใดที่ต้องละเมิดกฎหมายเพื่อปกป้องประโยชน์ของสาธารณะ และเตรียมพร้อมที่จะเข้าคุกเพื่อปกป้องข่าว และแหล่งข่าวของคุณ รู้ว่าเมื่อใดที่การตีพิมพ์เรื่องบางเรื่องเป็นการละเมิดจริยธรรม และหาสมดุลระหว่างสิทธิความเป็นส่วนตัวของบุคคลกับสิทธิของประชาชนโดยรวม”⁵⁵

ท่ามกลางการทุจริตทางการเมือง วิฤติ ‘ความปั่นป่วนทางข้อมูลข่าวสาร’ การแสดงความเกลียดชังในโลกออนไลน์ การเฟื่องฟูของ ‘การตลาดเนื้อหา’ (content marketing) โฆษณา และการปั่นกระแสเพื่อการประชาสัมพันธ์ส่วนตัว องค์กรข่าวและนักข่าวยังคงต้องยึดถือจริยธรรมของการทำข่าวเป็นเสาหลักในการปฏิบัติหน้าที่ แม้จะประสบภาวะทางการเงินและวิกฤติความไว้วางใจ ประชาธิปไตยเองก็เช่นกัน ควรมีบทบาทในการยืนหยัดเพื่อวงการข่าว และปกป้องการทำข่าวและแหล่งข่าวเพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะ

จรรยาบรรณ⁵⁶ ซึ่งมีไว้เพื่อรองรับกระบวนการหาข้อมูลและการตรวจสอบความจริงเพื่อประโยชน์สาธารณะ เป็นสิ่งที่ทำให้การเสนอข่าวตามหลักวารสารศาสตร์ โดยเฉพาะในด้านการรายงานข่าว แตกต่างจากการสื่อสารประเภทอื่น สิ่งนี้ยิ่งมีความสำคัญมากขึ้นในยุคดิจิทัลที่ไม่เพียงทำให้เกิดประชาธิปไตยในการสื่อสาร แต่ยังทำให้เกิดการไหลเวียนอย่างต่อเนื่องของข้อมูลบิดเบือน ข้อมูลที่ผิด การโกหก และการล่วงละเมิดสิทธิอีกด้วย ในบริบทดังกล่าว จริยธรรมในการเสนอข่าวยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น ในฐานะที่เป็นกรอบการทำงานสำหรับการสร้างต้นแบบการเสนอข่าวที่เน้นความเชื่อถือและการแสดงความรับผิดชอบต่อในการสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับผู้รับข่าวสาร

55 Bell, E. (2015). *Hugh Cudlipp Lecture* (Full text), The Guardian <https://www.theguardian.com/media/2015/jan/28/emily-bells-2015-hughcudlipp-lecture-full-text> [เข้าถึงเมื่อ 01/04/2018].

56 ตัวอย่างเช่น ดู ‘จรรยาบรรณนักข่าว’ ของสหพันธ์สื่อ การบันเทิง และศิลปะแห่งออสเตรเลีย ได้ที่ <https://www.meaa.org/meaa-media/code-of-ethics/> [เข้าถึงเมื่อ 04/03/2018].

ความเชื่อถือในการรายงานที่เที่ยงตรงแม่นยำ การแสดงความรับผิดชอบ และความเป็นอิสระ คือกุญแจสำคัญของการชนะใจคนและการสร้างพื้นที่สาธารณะร่วมสำหรับการอภิปรายโดยใช้ข้อเท็จจริงชุดเดียวกัน ดังนั้น ผู้อ่านที่มีข้อมูลซึ่งเข้าไปมีส่วนร่วมและส่งผลต่อเนื้อหาที่เชื่อถือได้ จึงเป็นยาต้านการแพร่กระจายของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด

เพื่อปลูกฝังและสร้างความแข็งแกร่งให้กับค่านิยมหลักเหล่านี้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมสื่อ สถานีข่าวและองค์กรสื่อจึงใช้และประยุกต์หลักจรรยาบรรณ และสร้างกลไกเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นสภากาหนดหนังสือพิมพ์ ผู้ตรวจข่าวภายใน นโยบายด้านการบรรณาธิการ และผู้ตรวจสอบภายใน ซึ่งต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างการกำกับดูแลตนเองที่ช่วยชี้ข้อผิดพลาดในลักษณะของการตรวจสอบโดยผู้ร่วมวิชาชีพ มันเอื้อต่อการยอมรับผิดต่อสาธารณะและการแก้ไขข้อผิดพลาด รวมทั้งสร้างเสริมบรรทัดฐานทางวิชาชีพในด้านมาตรฐานการเผยแพร่ข่าวสารที่เป็นที่สนใจของประชาชน แม้นักวิจารณ์ที่ชื่นชอบการกำกับดูแลสื่อด้วยองค์กรภายนอกมักจะดูแคลนว่าเป็น ‘สื่อที่ไร้เจียวเล็บ’ แต่โครงสร้างเช่นนี้มีประโยชน์กับจุดมุ่งหมายสำคัญในท่ามกลางวิกฤติข้อมูลบิดเบือน กล่าวคือ มันทำให้การแสดง ความรับผิดชอบต่อวิชาชีพมีความโปร่งใสและมีพลังมากขึ้น ซึ่งจะช่วยหนุนเสริมความเชื่อมั่นของชุมชนที่มีต่อการเสนอข่าว อีกทั้งยังเป็นการเน้นให้เห็นคุณลักษณะที่โดดเด่นของการเสนอข่าวที่ปฏิบัติตามระเบียบของการตรวจสอบความจริงเพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ ซึ่งแตกต่างจากข้อมูลบิดเบือน โฆษณาชวนเชื่อ การโฆษณา และการประชาสัมพันธ์

จาก ‘นักข่าว’ สู่การข่าว

ช่วงเวลาที่ยุทธธรรมสื่อถูกจำกัดกรอบโดยเหตุผลทางด้านธุรกิจ (ถึงแม้จะไม่ได้กั้นหน้ายินยอมเสมอไป) หรืออาชีพ/วิชาชีพกลายเป็นเรื่องราวในอดีต เรื่องนี้เป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางรวมทั้งสหประชาชาติ ดังที่ปรากฏในรายงานของเลขาธิการสหประชาชาติ ฉบับปี พ.ศ. 2560 เรื่องความปลอดภัยของนักข่าว เลขที่ A/72/290⁵⁷ ความว่า

“คำว่า ‘นักข่าว’ หมายถึงนักข่าวและผู้ทำงานด้านสื่ออื่น ๆ ค่านิยมของคำว่า การทำข่าว ในเอกสารเลขที่ CCPR/C/GC/34 ย่อหน้าที่ 44 คือ ‘หน้าที่ร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องจำนวนมาก รวมถึงผู้สื่อข่าวและนักวิเคราะห์ที่มีอาชีพที่ทำงานเต็มเวลา เช่นเดียวกับบล็อกเกอร์และคนอื่น ๆ ที่เผยแพร่ผลงานรูปแบบต่าง ๆ ด้วยตนเองทางสื่อสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ต หรืออื่น ๆ’⁵⁸

57 เข้าถึงได้ทาง <https://digitallibrary.un.org/record/1304392?ln=en> [เข้าถึงเมื่อ 16/06/2018].

58 ดูเพิ่มเติมในเอกสารของยูเอ็นเลขที่ A/HRC/20/17 ย่อหน้า 3-5, A/HRC/20/22 และ Corr.1 ย่อหน้า 26, A/HRC/24/23 ย่อหน้า 9, A/HRC/27/35 ย่อหน้า 9, A/69/268 ย่อหน้า 4 และ A/HRC/16/44 และ Corr.1 ย่อหน้า 47.

ในทำนองเดียวกัน การประชุมใหญ่สามัญของยูเนสโกให้ความหมายไว้ว่า “นักข่าวคือผู้ที่ทำงานด้านสื่อและผู้ผลิตสื่อสังคมที่ทำให้เกิดงานด้านการข่าวจำนวนหนึ่ง ทั้งออนไลน์และออฟไลน์” (มติที่ประชุมสามัญครั้งที่ 39, พฤศจิกายน พ.ศ. 2560)⁵⁹ ทั้งนี้ แผนปฏิบัติการของสหประชาชาติเกี่ยวกับความปลอดภัยของนักข่าวและการไม่ต้องรับโทษ (UN Plan of Action on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity) ที่รับรองโดยคณะกรรมการบริหารแห่งสหประชาชาติในปี พ.ศ. 2555 มีข้อความว่า “การคุ้มครองนักข่าวไม่ควรจำกัดเพียงบุคคลที่รับรู้กันอย่างเป็นทางการว่าเป็นนักข่าว แต่ควรครอบคลุมถึงบุคคลอื่นอันประกอบไปด้วยผู้ที่ทำงานด้านสื่อ นักข่าวพลเมือง และบุคคลอื่นที่อาจใช้สื่อใหม่เป็นช่องทางในการส่งข่าวสารถึงกลุ่มเป้าหมาย”⁶⁰

การทำข่าวในมิตินี้สามารถมองได้ว่าเป็นกิจกรรมที่เป็นไปตามมาตรฐานจริยธรรมของการตรวจสอบความจริงของข้อมูลที่เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ ดังนั้น ผู้ที่เรียกตนว่าเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านการข่าวอาจมีขอบเขตกว้างขวางกว่าการเป็นนักข่าวอาชีพ ขณะที่ผู้ที่รับจ้างหรือถูกระบุว่าเป็นนักข่าวอาจไม่ได้ผลิตเนื้อหาข่าวที่ถูกต้องแม่นยำ ยุติธรรม เป็นมืออาชีพ และเป็นอิสระเพื่อประโยชน์สาธารณะก็ได้ สิ่งสำคัญไม่ใช่สถานภาพอย่างเป็นทางการหรือตามที่กล่าวอ้าง หากแต่เป็นคุณลักษณะของเนื้อหาที่ผลิตขึ้นมา

ขณะที่การทำข่าวเป็นเรื่องของการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งเป็นสิทธิของทุกคน แต่ก็ยังเป็นปฏิบัติการเฉพาะทางที่กำหนดให้ต้องยึดมั่นกับเกณฑ์บางอย่างเพื่อให้แตกต่างจากการแสดงออกในรูปแบบอื่น (เช่น บทกวี การประชาสัมพันธ์ การโฆษณา ข้อมูลบิดเบือน ฯลฯ) เกณฑ์เหล่านี้มีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับจริยธรรมของการปฏิบัติงานในวิชาชีพข่าว

ความโปร่งใสคือความเป็นกลางยุคใหม่ใช่หรือไม่

ความเป็นกลางมีได้หลายความหมาย ในแง่มุมของการห่างไกลจากความเอนเอียง ความเป็นกลางคือแนวคิดที่เป็นที่ถกเถียงในแวดวงวิชาชีพข่าว เราอาจบรรลุถึงความเป็นกลาง แต่มันก็เกิดขึ้นไม่บ่อยครั้ง และอาจไม่ใช่สิ่งที่พึงประสงค์เสมอไปในกรณีของความโหดร้ายทารุณหรือมนุษยธรรม (ตัวอย่างเช่น การรายงานที่ยุติธรรมและเป็นอิสระนั้นไม่อาจสร้างความน่าเชื่อถือให้กับถ้อยคำของคนที่มีความผิดฐานก่ออาชญากรรมสงครามได้แบบเดียวกับถ้อยคำของคนที่รอดชีวิตจากอาชญากรรมสงคราม แม้ว่ากระทั้งผู้รอดชีวิตก็ไม่ควรอยู่เหนือการไต่สวนความจริง)

59 Records of the General Conference. 39th session. Paris, 30 October – 14 November 2017.

<http://unesdoc.unesco.org/images/0026/002608/260889e.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 02/07/2018].

60 UN Plan of Action on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity. 1CI-12/CONF.202/6

https://en.unesco.org/sites/default/files/un-planon-safety-journalists_en.pdf [เข้าถึงเมื่อ 03/11/2017].

แต่ความยุติธรรม ความเป็นอิสระ ความถูกต้องแม่นยำ การให้บริบท ความโปร่งใส การปกป้องแหล่งข่าว และการใช้สติปัญญา⁶¹ ในการรายงานข่าว คือการสร้างความไว้วางใจ ความเชื่อถือ และความมั่นใจ

ในปี พ.ศ. 2552 ดร.เดวิด ไวน์เบอร์เกอร์ นักวิจัยจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประกาศว่า “ความโปร่งใสคือความเป็นกลางยุคใหม่”⁶² ในปีเดียวกัน ริชาร์ด แชมบรูก อดีตผู้อำนวยการฝ่ายข่าวต่างประเทศของสำนักข่าวบีบีซี อธิบายว่าความโปร่งใสต่างหากที่ทำให้เกิดความเชื่อถือนใน ‘ยุคสื่อใหม่’ ไม่ใช่ความเป็นกลาง

“...ข่าวทุกวันนี้ยังคงมีความถูกต้องและยุติธรรม แต่การที่ผู้อ่าน ผู้ฟัง และผู้ชม เข้าใจว่าข่าวถูกผลิตขึ้นมาได้อย่างไร ข้อมูลมาจากที่ใด และทำให้เกิดผลเช่นใด ก็มีความสำคัญเช่นกัน การเกิดขึ้นของข่าวนั้นมีความสำคัญพอ ๆ กับการนำเสนอข่าว”⁶³

สิ่งที่แตกต่าง

องค์ประกอบหลักของการปฏิบัติงานในวิชาชีพข่าวข้างต้นไม่ได้หมายความว่า การเสนอข่าวทำได้เพียงรูปแบบเดียว การบรรลุเป้าหมายของการเสนอข่าวมีรูปแบบและวิธีการเล่าเรื่องได้หลากหลาย แต่ละวิธีก็ประกอบไปด้วยข้อความที่มาจากค่านิยมและมุมมองเกี่ยวกับความยุติธรรม บริบท ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ ที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น สื่อแต่ละสำนักอาจมีมุมมองที่แตกต่างกันในประเด็นข่าวหนึ่ง (บางรายอาจมองข้ามด้วยซ้ำ) โดยไม่ได้ก้าวออกจาก ‘ธุรกิจข้อมูลข่าวสาร’ ไปสู่อาณาจักรของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด (ดูบทต่อไป เรื่องการใช้คู่มือเล่มนี้เป็นหลักสูตรต้นแบบ และหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 2 และ 3) แต่เมื่อใดก็ตามที่เนื้อหาข่าวข้ามหลักการวารสารศาสตร์ในตัวของมันเอง และโดยเฉพาะเมื่อเนื้อหานั้นยังคงถูกนำเสนอในรูปแบบของข่าว นั่นหมายความว่าเนื้อหานั้นมิใช่การเสนอข่าวตามหลักการวารสารศาสตร์อีกต่อไป หากแต่เป็นข้อมูลบิดเบือนรูปแบบหนึ่ง

บทนำชิ้นนี้ชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญที่เกิดจากข้อถกเถียงเกี่ยวกับ ‘ข่าวลวง’ และให้บริบทสำหรับการทำความเข้าใจ การวิเคราะห์ และการเรียนรู้หน่วยการเรียนรู้ในคู่มือเล่มนี้

61 ดู ‘หลักการวารสารศาสตร์’ ในบทถัดไป

62 Weinberger, D. (2009). Transparency is the new objectivity. <http://www.hyperorg.com/blogger/2009/07/19/transparency-is-the-newobjectivity/> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

63 Bunz, M. (2009). How Social Networking is Changing Journalism. <https://www.theguardian.com/media/pda/2009/sep/18/oxford-social-mediaconvention-2009-journalism-blogs> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

การใช้คู่มือนี้เป็นหลักสูตรต้นแบบ

โดยจุลี โพเชตติ

หลักสูตรนี้ใช้วิธีการเรียนการสอนด้วยการเรียนรู้จากประสบการณ์¹ อันหมายถึงการส่งเสริมให้ผู้รู้คู่มือนำประสบการณ์ส่วนตัวเข้ามาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนด้วย แต่ละบทเรียนไม่มีข้อกำหนดตายตัว การปรับให้เหมาะสมกับบริบทของการเรียนการสอนในแต่ละประเทศ วัฒนธรรม สถาบัน และอุตสาหกรรม เป็นสิ่งที่สามารถทำได้ และควรจะทำ อย่างไรก็ตาม แม้จะพยายามทำให้หลักสูตรมีความน่าสนใจสำหรับทั่วโลก แต่ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง คณะผู้เขียนจึงขอแนะนำให้ผู้ที่ให้การศึกษา ผู้บรรยาย และผู้เข้าร่วมหลักสูตร เพิ่มเติมกรณีศึกษา ตัวอย่าง และแหล่งข้อมูลที่สะท้อนประสบการณ์ในท้องถิ่นและภาษาของตนร่วมด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงเสนอวิธีนำคู่มือเล่มนี้ไปใช้งาน ดังนี้

- ▶ ใช้เป็นรายวิชา/หัวข้อแบบเร่งรัด สำหรับหลักสูตร/วิชาเอกด้านวารสารศาสตร์ นิเทศศาสตร์ สื่อดิจิทัลหรือสื่อศึกษา สำหรับระดับอุดมศึกษาที่มีอยู่แล้ว หรืออาจใช้เป็นวิชาเลือกของหลักสูตรการเมืองและสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสื่อและการสื่อสาร
- ▶ ใช้เป็นแหล่งข้อมูลเพื่อเสริมหลักสูตร/รายวิชาที่มีอยู่ (เช่น ประวัติศาสตร์สื่อ จริยธรรมสื่อ การหาแหล่งข่าวและการตรวจสอบข่าว การวิจารณ์สื่อ การใช้สื่อดิจิทัล วารสารศาสตร์ เพื่อสังคม โดยอาจนำกรณีศึกษา เอกสารประกอบการบรรยาย และเอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม มาบูรณาการเข้ากับหลักสูตร/รายวิชาที่มีอยู่ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยสำหรับจัดการกับวิกฤติข้อมูลบิดเบือนที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว
- ▶ ใช้เป็นรายวิชาหรือหลักสูตรเร่งรัดสำหรับนักข่าว กลุ่มปกป้องสิทธิมนุษยชน และผู้ปฏิบัติงานด้านข่าวขององค์กรสื่อ หน่วยงานในอุตสาหกรรมข่าว หรือหน่วยงานพัฒนาด้านสื่อ
- ▶ ใช้เป็นคู่มือการอบรม โดยผู้เข้าร่วมการอบรมด้านการทำข่าวอาจนำหน่วยการเรียนรู้เหล่านี้ไปประยุกต์ใช้กับตนเอง โดยอาศัยรายการเอกสารที่แนะนำให้อ่านและกรณีศึกษา ร่วมกับแหล่งข้อมูลเฉพาะทางชุดอื่นสำหรับนักข่าวโดยเฉพาะ
- ▶ ใช้เป็นแรงบันดาลใจในการเขียนบล็อกขององค์กรในอุตสาหกรรมข่าว ช่องทางสื่อต่าง ๆ หรือหน่วยงานเพื่อการพัฒนาสื่อสำหรับกิจกรรมแบ่งปันความรู้

1 Banda, F (Ed) 2015 Teaching Journalism for Sustainable Development: New Syllabi (UNESCO, Paris <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002338/233878e.pdf>) [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

- ▶ ใช้เป็นแหล่งการอ่านสำหรับนักข่าวอาชีพเพื่อเพิ่มพูนความรู้และการพัฒนาทางวิชาชีพ ตัวอย่างเช่น เทคนิคหลายอย่างที่กล่าวถึงในคู่มือ อาจนำมาใช้ในการรายงานข่าวด้วย ‘การเรียนรู้ด้วยตนเอง’ บางกรณีศึกษาอาจช่วยสร้างแรงบันดาลใจสำหรับการรายงานข่าวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยศึกษาหัวข้อข่าวในท้องถิ่นในบริบทที่ซับซ้อนขึ้น (เช่น ข่าวเกี่ยวกับเรื่องลวงโลกที่หลอกนักข่าวท้องถิ่นจนหลงเชื่อ อาจนำมารายงานในบริบทของประวัติศาสตร์เรื่องลวงโลกระดับนานาชาติ โดยเน้นพัฒนาการล่าสุดของการแพร่กระจายแบบไวรัลของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดทางสื่อสังคม)
- ▶ ใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการอ่าน แหล่งข้อมูล และเครื่องมือที่ออกแบบมาให้ใช้ต่อยอดได้ ในขณะที่การวิจัยและการปฏิบัติงานในสาขานี้ขยายตัว

หลักการสารศาสตร์

ด้วยการใช้กระบวนการเพื่อความโปร่งใสและการมีมาตรฐานจริยธรรมที่ชัดเจน ทำให้บทบาทที่เด่นชัดของการเสนอข่าวในปัจจุบันอยู่ที่ความสามารถในการให้ความกระจ่างและการสร้างความเชื่อถือในเนื้อหาที่ตรวจสอบได้ หลักการสารศาสตร์เจ็ดประการด้านล่างซึ่งมีระดับของจริยธรรมที่แตกต่างกัน สามารถใช้เป็นแนวทางการเรียนการสอนและแบบฝึกปฏิบัติ ตลอดจนการอภิปรายและการประเมินผลได้²

- ▶ **ความถูกต้อง:** นักข่าวไม่สามารถรับประกัน ‘ความจริง’ ได้เสมอไป แต่การให้ข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำยังคงเป็นหลักการที่สำคัญที่สุดของวารสารศาสตร์
- ▶ **ความเป็นอิสระ:** นักข่าวต้องเป็นเสียงที่เป็นอิสระ หมายความว่าต้องไม่เป็นตัวแทนของผลประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ และไม่กล่าวสิ่งใดที่อาจก่อให้เกิดการขัดกันของผลประโยชน์ เพื่อความโปร่งใส
- ▶ **ความยุติธรรม:** การรายงานข้อมูล เหตุการณ์ แหล่งข่าวและคำให้การของแหล่งข่าวด้วยความยุติธรรมประกอบด้วยการถ่วงดุล การชั่งน้ำหนัก และการประเมินค่าของข้อมูลด้วยการเปิดใจกว้างและไตร่ตรองด้วยสติปัญญา การให้บริบทที่มาที่ไปและนำเสนอมุมมองที่แตกต่างเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความเชื่อถือและความมั่นใจให้กับการรายงาน

2 ข้อสังเกต: หลักการห้าในเจ็ดข้อนี้มาจาก ‘หลักการสารศาสตร์ห้าข้อ’ ของเครือข่ายจริยธรรมวารสารศาสตร์ <http://ethicaljournalismnetwork.org/who-we-are/5-principles-of-journalism> [เข้าถึงเมื่อ 22/4/2018] อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ ‘ความยุติธรรม’ ถูกเลือกใช้แทนคำว่า ‘ความเป็นกลาง’ เนื่องจากคำว่าความเป็นกลาง (impartiality) มักปะปนกับคำว่า การไม่มีอคติ (objectivity) และมักถูกเข้าใจผิดว่าต้องมีการชั่งน้ำหนักแหล่งข่าวและข้อเท็จจริงอย่างเท่าเทียมกันทั้งหมด นี่จึงเป็นแนวคิดที่มีปัญหาด้วยเหตุผลเดียวกันกับการที่ ‘ความไม่มีอคติ’ เป็นแนวคิดที่ถูกตั้งคำถามในปัจจุบัน

- ▶ **การรักษาความลับ:** หลักการพื้นฐานประการหนึ่งของการทำข่าวเชิงสืบสวนคือการปกป้องแหล่งข่าว (ด้วยข้อยกเว้นที่น้อยที่สุด) ซึ่งมีความสำคัญต่อการรักษาความไว้วางใจของแหล่งข่าว (รวมถึงผู้ที่นำข้อมูลลับที่เกี่ยวกับการกระทำมิชอบขององค์กรเผยแพร่สู่สาธารณะ และในบางกรณีก็เป็นการรักษาความปลอดภัยของแหล่งข่าวด้วย³)
- ▶ **มนุษยธรรม:** สิ่งที่นักข่าวเผยแพร่หรือออกอากาศนั้นสร้างความเจ็บปวดได้ (เช่น ความอับอายที่นักการเมืองทุจริตต้องเผชิญเมื่อถูกเปิดโปงจากการทำข่าวเชิงสืบสวน) ทว่าก็ต้องคำนึงถึงผลของการเสนอข่าวที่เกิดขึ้นกับชีวิตของผู้อื่นอีกมากมายด้วยเช่นกัน ซึ่งในกรณีนี้สามารถนำหลักการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมาใช้เป็นแนวทางได้⁴ นอกจากนี้มนุษยธรรมยังหมายถึงการพิจารณาปัญหาของกลุ่มที่เป็นฝ่ายเสียเปรียบด้วย แม้ว่าอาจไม่จำเป็นต้องถึงขนาดใช้การทำข่าวที่เน้นความเป็นธรรมทางสังคมเพียงอย่างเดียว
- ▶ **การแสดงความรับผิดชอบ:** คือสัญญาณของความเป็นมืออาชีพและจริยธรรมวารสารศาสตร์ ได้แก่ การแก้ไขข้อผิดพลาดอย่างทันท่วงที ชัดเจน และด้วยความจริงใจ การรับฟังและตอบสนองต่อความวิตกกังวลของผู้รับข่าวสาร⁵ การปฏิบัติเช่นนี้อาจกำหนดไว้ในบันทึกแนวทางปฏิบัติขององค์กรข่าวและหน่วยงานกำกับดูแลตนเองที่แสดงความรับผิดชอบด้วยการปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพโดยสมัครใจ
- ▶ **ความโปร่งใส** ในทางปฏิบัติเป็นการสนับสนุนการแสดงความรับผิดชอบ และช่วยในการพัฒนาและดูแลรักษาความเชื่อถือในวงการข่าว⁶

ในบริบทนี้ ประกอบกับความเป็นอิสระของการทำข่าว ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับเสรีภาพสื่อและความเป็นพหุนิยมก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน ความเป็นพหุนิยมของสถาบันและความหลากหลายของพนักงาน แหล่งข่าว และเอกสารค้นคว้ามีความสำคัญ หากวงการข่าวต้องการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมประชาธิปไตยและความยั่งยืนของสังคมเปิด สื่อที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม เช่น วิทยุชุมชนและสื่อสังคม ก็มีความสำคัญเช่นเดียวกันในการสร้างความมั่นใจว่าเสียงของกลุ่มที่ไม่ได้รับโอกาสหรือเสียเปรียบจะไม่ถูกละเลยในกระบวนการผลิตข่าว พหุนิยมยังหมายถึงการสามารถแยกแยะความถูกต้องของเนื้อหาข่าวตามหลักจริยธรรม

3 Posetti, J. (2017). *Protecting Journalism Sources in the Digital Age* (UNESCO)

<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002480/248054E.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

4 สำหรับแบบจำลองจริยธรรมใหม่ที่ใช้ความเข้าใจในยุคคลิทธิล ดู Shelton, A. G., Pearson, M. & Sugath, S. (2017) *Mindful Journalism and News Ethics in the Digital Era: A Buddhist Approach*. Routledge, London. <https://www.crcpress.com/Mindful-Journalism-and-News-Ethics-in-the-Digital-Era-A-Buddhist-Approach/Gunaratne-Pearson-Senarath/p/book/9781138306066> [เข้าถึงเมื่อ 01/04/2018].

5 ดู <http://ethicaljournalismnetwork.org/what-we-do/accountable-journalism> [เข้าถึงเมื่อ 22/4/2018].

6 Locker, K. & Kang, A. (2018). *Focused listening can help address journalism's trust problem*, at American Press Institute. <https://www.americanpressinstitute.org/publications/focused-listening-trust/> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

7 Aronson-Rath, R. (2017). *Transparency is the antidote to fake news* on NiemanLab, December 2017 <http://www.niemanlab.org/2017/12/transparency-is-the-antidote-to-fake-news/> [เข้าถึงเมื่อ 15/06/2018].

วารสารศาสตร์ ตลอดจนความสามารถในการแยกแยะข้อมูลบิดเบือน โฆษณาชวนเชื่อ และ เนื้อหารูปแบบอื่น ที่อยู่นอกเหนือจากมาตรฐานของความเป็นวิชาชีพอีกด้วย (ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 2 และ 3)

คำถามเพื่อพิจารณา

การอภิปรายเกี่ยวกับการปฏิบัติตามจริยธรรมวิชาชีพในโลกที่ข้อมูลบิดเบือน ข้อมูลที่ผิด และ โฆษณาชวนเชื่อ แพร่กระจายเป็นไวรัสด้วยการเริ่มจากการพิจารณาคำถามต่อไปนี้ อาจเป็นประโยชน์

- ▶ วารสารศาสตร์ในยุคดิจิทัลคืออะไรกันแน่ (คำถามที่เริ่มจาก ‘นักข่าวคือใคร’ ไปสู่ ความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับการทำข่าวในปัจจุบัน)
- ▶ การทำข่าวตามหลักวารสารศาสตร์แตกต่างจากการผลิตและการตีพิมพ์เนื้อหาในขอบเขต ที่กว้างขึ้น (ไม่ว่าจะเป็นโฆษณา การตลาด การประชาสัมพันธ์ ข้อมูลบิดเบือน และ ข้อมูลที่ผิด) อย่างไร ทั้งทางออนไลน์และออฟไลน์
- ▶ ผู้ประกอบวิชาชีพข่าวควรทำเพื่อผลประโยชน์ของใคร
- ▶ ผู้ประกอบวิชาชีพข่าวสมควรแสดงความรับผิดชอบต่อนเนื้อหาที่ผลิตหรือตีพิมพ์หรือไม่ หากควร เป็นเพราะเหตุใด และโดยใคร หากไม่ควร เพราะเหตุใดจึงไม่ควร
- ▶ ผู้ประกอบวิชาชีพข่าวต้องปฏิบัติตามหลักจริยธรรมใดบ้างต่อแหล่งข่าว บุคคลในข่าว และผู้รับข่าว
- ▶ ในบริบทของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ผู้ประกอบวิชาชีพข่าวต้องพิจารณา ทางเลือกทางจริยธรรมใดบ้าง

เกณฑ์การประเมินผล

วัตถุประสงค์หลักของคู่มือเล่มนี้คือการเพิ่มความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และสร้างเกราะที่แข็งแกร่งให้กับนักเรียนวารสารศาสตร์ นักข่าวอาชีพ และบุคคลอื่น ๆ ที่ ‘ทำงานด้านข่าว’ ดังนั้นจึงควรใช้เกณฑ์ความถูกต้องและมาตรฐานในการตรวจสอบ ตลอดจน การยึดหลักค่านิยมด้านจริยธรรม การค้นคว้าเชิงลึก และการวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ เป็นหลักในการประเมินผล

ข้อเสนอแนะเกณฑ์การพิจารณาประเมินผลสำหรับงานมอบหมายเชิงทฤษฎี

- ▶ ความถูกต้องและการตรวจสอบความจริง (เช่น การอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลถูกต้องหรือไม่ มีการใช้วิธีการตรวจสอบความจริงที่เหมาะสมหรือไม่ เป็นต้น)
- ▶ ความเข้มข้นของการค้นคว้า (เช่น ผู้เรียนใช้ความพยายามอย่างน้อยเพียงใดในการหาข้อมูล/แหล่งข้อมูลที่แน่นพอและมีความเกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนมุมมอง/ข้อค้นพบของตน)
- ▶ คุณภาพของการเสนอแนะและการวิเคราะห์ (มุมมองและการวิเคราะห์ที่นำเสนอมีความแปลกใหม่และความลึกซึ้งเพียงใด)
- ▶ การแสดงออกผ่านการเขียน (ตัวสะกด ไวยากรณ์ การเว้นวรรค โครงสร้างประโยค)
- ▶ บทความ/รายงานแสดงถึงผลการเรียนรู้ของแต่ละหน่วยการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างน้อยเพียงใด

ข้อเสนอแนะเกณฑ์การพิจารณาประเมินผลสำหรับงานมอบหมายเชิงปฏิบัติ/เชิงข่าว

- ▶ ความถูกต้องและการตรวจสอบความจริง (เช่น การอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลถูกต้องหรือไม่ มีการใช้วิธีการตรวจสอบความจริงที่เหมาะสมหรือไม่ เป็นต้น)
- ▶ ความเข้มข้นของการค้นคว้า (เช่น ผู้เรียนใช้ความพยายามอย่างน้อยเพียงใดในการหาข้อมูล/แหล่งข้อมูลที่แน่นพอและมีความเกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนมุมมอง/ข้อค้นพบของตน)
- ▶ การวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ (เช่น ผู้เรียนมีความรอบคอบเพียงใดสำหรับการตั้งคำถามในประเด็นสำคัญกับผู้อ่าน)
- ▶ ความแปลกใหม่/ความคิดสร้างสรรค์
- ▶ ความแข็งแรงของเนื้อหา (เรื่อง/ผลงานการผลิต มีผลต่อผู้อ่าน/ผู้ชม/ผู้ฟังเพียงใด)
- ▶ คุณค่าด้านการผลิต (ศักยภาพในการติดต่อ เสียง/ภาพ และองค์ประกอบมัลติมีเดีย)
- ▶ การแสดงออกผ่านการเขียน (ตัวสะกด ไวยากรณ์ การเว้นวรรค โครงสร้างประโยค)
- ▶ การยึดมั่นในคุณค่าของหลักจริยธรรมตามแนวปฏิบัติของวิชาชีพ

หน่วยการเรียนรู้เหล่านี้ใช้สอนได้ทั้งในห้องเรียนและช่องทางออนไลน์ ผู้เรียนจะได้ประโยชน์จากการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกันจากหลาย ๆ บทเรียนในนี้ ทั้งออนไลน์ (ผ่านแหล่งเรียนรู้ออนไลน์อย่าง Moodle หรือการใช้กลุ่มเฟซบุ๊ก) และการเรียนในห้องเรียน

บทเรียนส่วนใหญ่แบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่การเรียนรู้ในเชิงทฤษฎี (เช่น การสัมมนา การอ่าน หรือการบรรยาย) เสริมด้วยแบบฝึกปฏิบัติที่นำไปใช้งานได้จริง (เช่น กลุ่มทำงานในแบบฝึกปฏิบัติ เรื่องการตรวจสอบความจริง) โดยทั่วไปใช้เวลา 60-90 นาที สำหรับภาคทฤษฎี และ 90 นาที ถึง 2 ชั่วโมง สำหรับภาคปฏิบัติหรือการเรียนการสอนแบบเร่งรัด ซึ่งสามารถขยายหรือลดเวลา หรือแบ่งเป็นส่วน ๆ ในแต่ละวันได้ตามกรอบการสอน/การเรียนของสถาบัน และมีข้อเสนอแนะสำหรับงานที่ควรมอบหมายผู้เรียนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ด้วย

หากเป็นไปได้ ผู้บรรยายและผู้สอนควรเชิญนักวิชาชีพและผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมในการบรรยายแบบมีส่วนร่วมในชั้นเรียนและการอภิปราย และควรรวมกรณีศึกษาปัจจุบัน ประเด็นปัญหา และข้อถกเถียงไว้ในเรียนการสอนด้วย

นอกจากนี้ ผู้ออกแบบหลักสูตรยังสนับสนุนให้ผู้บรรยาย/ผู้สอนใช้เอกสารประกอบการสอนและตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น/ภูมิภาค ทั้งในเชิงภาษาและในเชิงวัฒนธรรม ในการเรียนการสอน

เอกสารประกอบและแหล่งข้อมูล

ผู้สอนและผู้เรียนจำเป็นต้องใช้การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต และจะได้ประโยชน์จากการเข้าถึงฐานข้อมูลทางวิชาการและ/หรือเว็บไซต์กูเกิล สกอลาร์

เว็บไซต์สำคัญสำหรับแหล่งข้อมูลการเรียนการสอนเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับการผลการเรียนรู้โดยรวมที่ใช้ได้ในภาคปฏิบัติ คือเว็บข่าว First Draft News⁸

โปรดสังเกต: ควรมีการอ้างอิงบรรณาธิการหลักสูตรและผู้เขียนอย่างเหมาะสมเมื่อนำเนื้อหาและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ในคู่มือฉบับนี้ไปใช้งาน

8 <https://firstdraftnews.com/> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

หลักสูตรต้นแบบเฉพาะด้านเล่มนี้เป็นไปตามหลักสูตรต้นแบบสำหรับการศึกษาวารสารศาสตร์หลายหลักสูตร⁹ ที่พัฒนาขึ้นโดยยูเนสโก โดยเริ่มทำมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ส่วนเทคนิคการเรียนการสอนนำมาจากหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศสำหรับผู้สอน¹⁰ และรายวิชาต้นแบบเรื่องความปลอดภัยของนักข่าว¹¹ ของยูเนสโก ซึ่งเสนอแนะให้ผู้สอนใช้เทคนิคการสอนดังต่อไปนี้

- ▶ วิธีการเรียนรู้โดยการสืบหา
- ▶ วิธีการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning)
- ▶ การเรียนรู้โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์
- ▶ กรณีศึกษา
- ▶ การเรียนรู้โดยการทำงานร่วมกัน
- ▶ การวิเคราะห์ตัวบท
- ▶ การวิเคราะห์บริบท
- ▶ การแปล
- ▶ การจำลองเหตุการณ์
- ▶ การผลิต

นอกจากนี้ ผู้สอนที่ใช้หลักสูตรนี้ควรศึกษาแนวคิด ‘การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน’ (project-based learning) สำหรับงานวารสารศาสตร์¹² เพิ่มเติม วิธีนี้เป็นการพัฒนาผลการเรียนรู้ด้วยการทดลองใช้และฝึกฝนทักษะด้านการผลิตเนื้อหาทางวารสารศาสตร์โดยผู้เรียนควรคำนึงถึงการผลิตเนื้อหาด้วยความรวดเร็วฉับไวและแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วเพื่อตอบโต้ข้อมูลบิดเบือนและโอกาสในการทดลองฝึกปฏิบัติจริง¹³

9 UNESCO's Model Curricula for Journalism Education (2007). <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001512/151209E.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018]. ดูเพิ่มเติม UNESCO's Model Curricula For Journalism Education: a compendium of new syllabi (2013). [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002211/221199E.pdf>; and Teaching Journalism for Sustainable Development: new syllabi (2015). <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002338/233878e.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

10 Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K. and Cheung, C. (2011). Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. [ebook] Paris: UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001929/192971e.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

11 UNESCO (2017) Model Course on Safety of Journalists: A guide for journalism teachers in the Arab States.: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002482/248297e.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

12 Posetti, J & McHugh, S (2017) *Transforming legacy print journalism into a successful podcast format: An ethnographic study of The Age's Phoebe's Fall*. Peer reviewed conference paper presented at the International Association of Media and Communications Researchers conference in Cartagena, Colombia 18/07/2017

13 ตัวอย่างที่น่าสนใจคือคลิปจากเพจ hashtag our stories <https://www.facebook.com/hashtagoursa/videos/679504652440492/> [เข้าถึงเมื่อ 15/06/2018].

เหตุใดความจริง ความเชื่อถือ และการเสนอข่าวจึงสำคัญ

โดยเชอริลิน ไร์ตัน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1

ความเชื่อถือในสื่อและการเสนอข่าวในหลายประเทศทั่วโลกมีความเปราะบางและเสื่อมถอยลง ก่อนที่สื่อสังคมจะถือกำเนิดขึ้นเสียอีก¹ แนวโน้มนี้เป็นเรื่องเดียวกันกับความเชื่อถือที่ลดน้อยลง ต่อสถาบันต่าง ๆ ซึ่งพบได้ในหลายสังคม อย่างไรก็ตาม ปริมาณอันมหาศาลและการเข้าถึงข้อมูล บิตเบียนและข้อมูลที่ผิดซึ่งสวมรอยมาในรูปแบบของข่าวและเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมนั้น แพร่ระบาดจนกลายเป็นภัยคุกคามต่อภาพลักษณ์ของวงการข่าวมากยิ่งขึ้น โดยเกี่ยวพันกับ ทั้งนักข่าว สื่อที่นำเสนอข่าว ประชาชน และสังคมเปิด²

ในสื่อสังคมและอินเทอร์เน็ตที่ข้อมูลเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเข้าถึงได้ง่าย ทำให้ใคร ๆ ก็ผลิตสื่อได้ ซึ่งผลที่ตามมาคือประชาชนต้องพยายามแยกให้ออกว่าอะไรเป็นความจริงและอะไร ที่ไม่จริง ในบรรยากาศของความหวาดระแวงและความไม่ไว้วางใจ มุมมองความคิดแบบสุดขั้ว ทัศนคติสมคบคิด และประชานิยมเน้นเดิโงกงาม ขณะที่สถาบันและความจริงซึ่งเคยเป็นที่ ยอมรับกลับถูกตั้งข้อสงสัย ในโลกใบนี้ ห้องข่าวต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อประกาศและแสดงบทบาท ดังเดิมในฐานะผู้ดูแลประตูข่าวสาร³ อันเป็นภาระหน้าที่ที่ช่วยก่อร่างสร้างความจริง ขณะเดียวกัน การเติบโตของตลาด ‘การสื่อสารเชิงกลยุทธ์’ และ ‘ปฏิบัติการด้านสารสนเทศ’ ซึ่งรวมถึงข้อมูล บิตเบียนและข้อมูลที่แฝงเจตนาร้ายที่ทำหน้าที่อย่างแข็งขัน ก็กลายเป็นปัจจัยสำคัญใน ระบบนิเวศของข้อมูลข่าวสาร⁴

เมื่อระดับความรุนแรงและผลกระทบของ ‘ความผิดพลาดของข้อมูลข่าวสาร’ ต่อสังคม เริ่มชัดเจนมากขึ้น แม้แต่สถาบันผู้สร้างสื่อสังคมก็ยังวิตกกังวล สามิซ จักราบาร์ติ ผู้จัดการผลิตภัณฑ์เพื่อการสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคมของเฟซบุ๊ก กล่าวไว้ว่า “ถ้าจะ มีความจริงอะไรสักอย่างเกี่ยวกับผลกระทบของสื่อสังคมต่อประชาธิปไตย สิ่งนั้นก็คื การขยายเจตนาของมนุษย์ ทั้งในด้านดีและไม่ดี ในด้านดีคือมันทำให้เราได้แสดงออก และลงมือปฏิบัติ ในด้านไม่ดีคือมันอนุญาตให้ผู้คนเผยแพร่ข้อมูลผิดและบ่อนทำลาย ประชาธิปไตย”⁵

- 1 Edelman. (2017). Edelman Trust Barometer - Global Results. [online]. Available at: <https://www.edelman.com/global-results/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].
- 2 Viner, K. (2017). A mission for journalism in a time of crisis. [online] the Guardian. Available at: <https://www.theguardian.com/news/2017/nov/16/a-mission-for-journalism-in-a-time-of-crisis> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].
- 3 Singer, J. (2013). User-generated visibility: Secondary gatekeeping in a shared media space. New Media & Society, [online] 16(1), pp.55-73. Available at: <https://pdfs.semanticscholar.org/0d59/6a002c26a74cd45e15fbc20e64173cf2f912.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].
- 4 ดูตัวอย่างกรณีศึกษาเพื่ออธิบายใน Gu, L.; Kropotov, V and Yarochkin, F. (nd). The Fake News Machine How Propagandists Abuse the Internet and Manipulate the Public. https://documents.trendmicro.com/assets/white_papers/wp-fake-news-machine-how-propagandistsabuse-the-internet.pdf [เข้าถึงเมื่อ 16/06/2018]. Another study is published by the Data & Society Research Institute, New York (2017) Media Manipulation and Disinformation Online, <https://datasociety.net/output/media-manipulation-and-disinfo-online/> [เข้าถึงเมื่อ 15/06/2018].
- 5 Chakrabarti, S. (2018). Hard Questions: What Effect Does Social Media Have on Democracy? Facebook Newsroom. [online] Newsroom. fb.com. Available at: <https://newsroom.fb.com/news/2018/01/effect-social-media-democracy/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

เห็นได้ชัดว่าการจัดการกับปัญหานี้จำเป็นต้องมีการแทรกแซงทั้งในระดับใหญ่และระดับย่อยวิธีที่น่าสนใจวิธีหนึ่งคือการพยายามแก้ปัญหาด้วยการกำกับดูแล และหลายประเทศก็เลือกเดินเส้นทางนี้⁶ แต่กลุ่มผู้สนับสนุนเสรีภาพในการแสดงออกเตือนว่าวิธีนี้อาจส่งผลเสียต่อการเปิดกว้างและการมีส่วนร่วมที่เทคโนโลยีสมัยใหม่สร้างขึ้น⁷

โดยเฉพาะหากเป็นผู้นำที่มีความคิดแบบอำนาจนิยม พวกเขาจะมีอาวุธที่ทรงพลังและถูกต้องตามกฎหมายในการใช้ตัดสินว่าอะไรเป็นเรื่อง ‘เท็จ’ ในรายงานข่าวที่วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของพวกเขา

อีกทางเลือกหนึ่งที่เสนอโดยภาคประชาสังคมและการริเริ่มของภาคธุรกิจ ได้เน้นที่การทำให้ผู้รับสื่อบรรเทาความวิตกกังวลขึ้น ด้วยการส่งมอบเครื่องมือสำหรับตีความและประเมินข้อมูลข่าวสารที่พวกเขาได้รับ โดยมีตัวอย่างตั้งแต่แอฟริกาใต้⁸ ไปจนถึงเม็กซิโก⁹ ขณะที่องค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงก็เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังที่อธิบายไว้ในคู่มือเล่มนี้

ภายใต้บริบทดังกล่าว นักข่าวและนักศึกษาด้านวารสารศาสตร์จึงจำเป็นต้องรู้จักโครงการริเริ่มเหล่านี้ ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของตนในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่มาของคู่มือเล่มนี้

สำหรับนักข่าวที่ถือว่าตนเองเป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญสำหรับสังคมเปิดและเป็นประชาธิปไตย ข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดไม่เพียงส่งผลกระทบต่อสถานะของพวกเขา ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ยังสร้างความกังขาต่อเจตนารมณ์และความมีประสิทธิภาพของสื่อมวลชน รวมทั้งตอกย้ำถึงความจำเป็นพื้นฐานของการเป็นอิสระและมาตรฐานวิชาชีพอันสูงส่งของสื่อมวลชนด้วย อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่างานข่าวจะปลอดจากอุดมการณ์ หรืออคติทางเพศ เชื้อชาติ ภาษา ขนชั้น ฯลฯ หรือภูมิหลังของผู้ผลิตข่าวสาร และไม่ได้ละเลยประเด็นเรื่องอิทธิพลต่อสถาบันสื่อในบริบทของเจ้าของกิจการ การประกอบธุรกิจ ความสนใจของผู้รับสื่อ ‘ร่างแห’ ของข่าวสารจากแหล่งข่าวราชการและการประชาสัมพันธ์ที่รู้จักกันดี ฯลฯ แต่เป็นเรื่องของการยึดมั่นในคุณค่าของจริยธรรมสื่อในฐานะแนวทางของการรายงานข่าวสาร และเพื่อให้คนข่าวได้สะท้อนโลกทัศน์และบริบทของตน มันคือการส่งสัญญาณว่าการเสนอข่าวไม่ใช่ ‘ทักษะที่ไร้ที่มาที่ไป’ แต่เป็นวิถี

6 Funke, D. (2018) A guide to anti-misinformation actions around the world Poynter <https://www.poynter.org/news/guide-anti-misinformationactions-around-world> [เข้าถึงเมื่อ 22/05/2018].

7 Nossel, S. (2017). Faking News: Fraudulent News and the Fight for Truth. [ebook] PEN America. Available at: https://pen.org/wp-content/uploads/2017/10/PEN-America_Faking-News-Report_10-17.pdf [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

8 #KnowNews คือส่วนขยายในเว็บเบราว์เซอร์ที่พัฒนาโดยองค์กรผู้สื่อข่าวอิสระในประเทศแอฟริกาใต้ ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเป้าหมายเพื่อช่วยให้ผู้รับข่าวสารรู้หาข่าวในโซเชียลมีเดียที่กำกวมอยู่จนเชื่อถือได้หรือไม่ <https://chrome.google.com/webstore/search/KnowNews> [เข้าถึงเมื่อ 15/06/2018].

9 ดูเว็บไซต์ <https://verificado.mx/> ซึ่งเป็นตัวอย่างการร่วมมือเป็นพันธมิตรระหว่างสื่อ ภาคประชาสังคม และมหาวิทยาลัย 60 แห่ง โดยมุ่งเน้นการพิสูจน์ข้อเท็จจริงของเนื้อหาข่าวที่น่าสงสัยในช่วงการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2561 ของประเทศเม็กซิโก [เข้าถึงเมื่อ 15/06/2018]; <https://knightcenter.utexas.edu/blog/00-19906-media-collaboration-and-citizen-input-fueled-verificado-2018-fact-checking-mexican-ele> [เข้าถึงเมื่อ 04/07/2018].

ปฏิบัติที่ต้องมีความโปร่งใส หากจะให้ประชาชนเชื่อถือว่าการปฏิบัติตามมาตรฐานของการตรวจสอบข้อเท็จจริงและเพื่อประโยชน์สาธารณะ ไม่ว่าประเด็นและมุมมองของการนำเสนอจะเป็นเช่นใด¹⁰

ในบทเรียนนี้ ผู้สอนควรส่งเสริมให้ผู้เรียนครุ่นคิดอย่างจริงจังว่าการข่าวสารจะรับใช้สังคมและระบอบประชาธิปไตยได้อย่างไร ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ส่งผลกระทบ และมีความเสี่ยงที่จะส่งผลยิ่งกว่านั้น ต่อสังคมเปิดและเป็นประชาธิปไตยอย่างไร วงการข่าวสารจะพัฒนาและกอบกู้ความเชื่อมั่นกลับคืนมาด้วยการแสดงให้เห็นถึงวิธีการและมาตรฐานอันโดดเด่นในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ตรวจสอบได้และเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะได้อย่างไร เรื่องนี้ไม่ใช่การบอกให้ปิดหูปิดตาเชื่อผู้ผลิตข่าว แต่หมายถึงการตระหนักถึงคุณลักษณะและลักษณะเฉพาะ รวมถึงเป้าหมายของการทำงานที่เป็นไปตามกระบวนการและมาตรฐานของข้อมูลที่ตรวจสอบได้เพื่อประโยชน์ต่อสาธารณะ และประเมินคุณค่าของข่าวสารได้อย่างเหมาะสม นี่คือการบ่งบอกถึงการยอมรับในคุณค่าของความซ่งสงสัย ซึ่งตรงกันข้ามกับความหวาดระแวงและความสามารถของประชาชนในการแยกแยะระหว่างคนที่แอบอ้างเป็นนักข่าวกับผู้ที่มีมั่งมันทำงานข่าวอย่างแท้จริง (และผู้ที่แสดงถึงความโปร่งใส ความรับผิดชอบในการกำกับดูแลตนเอง และชื่อเสียงในด้านคุณภาพ) สำหรับนักข่าวและนักศึกษาวารสารศาสตร์ มันหมายถึงการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของข้อมูล และวิธีการรับมือกับความท้าทายต่าง ๆ

คำโครงเนื้อหา

เพื่อทำความเข้าใจผลกระทบของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ผู้เรียนจำเป็นต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ในแวดวงการข่าวและสื่อสารมวลชนแบบดั้งเดิม ทั้งในระดับโครงสร้างวัฒนธรรม และธรรมเนียมปฏิบัติ ซึ่งเปลี่ยนไปตามความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีดิจิทัลและอุปกรณ์ส่วนบุคคลที่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาที่เพิ่มมากขึ้นเรื่องความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารกับการใช้สื่อสังคม¹¹

การกล่าวโทษว่าปัญหาทุกอย่างของการทำข่าวเกิดขึ้นเพราะสื่อสังคมนั้นไม่ถูกต้องเสียทีเดียว ความเชื่อถือนั้นเกี่ยวพันโดยตรงกับความสามารถในเชิงวารสารศาสตร์ ขณะเดียวกันก็ข้องเกี่ยวกับความไว้วางใจที่ลดน้อยลงในรัฐบาล ภาคธุรกิจ และสถาบันต่าง ๆ ในหลายพื้นที่ทั่วโลก¹²

10 ดู Rosen, J. (2010). The View from Nowhere: Questions and Answers. PressThink.
<http://presstink.org/2010/11/the-view-from-nowherequestions-and-answers/> [เข้าถึงเมื่อ 15/06/2018].

11 ดู หน่วยการเรียนรู้ที่ 3

12 Edelman. (2017) op cit

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการรวบรวมข้อมูลและการเผยแพร่ข่าวสาร ตลอดจนการล่มสลายของธุรกิจสื่อยุคดั้งเดิม คือการกัดกร่อนศักยภาพทางด้านวารสารศาสตร์ของอุตสาหกรรมข่าว และส่งผลต่อความลุ่มลึก ความหลากหลาย และคุณภาพของการนำเสนอข่าวสาร¹³ ขณะที่เงินกองทุนสำหรับสื่อสาธารณะที่ลดน้อยลงและการควบคุมจากภาครัฐที่ยังคงอยู่ ก็ยิ่งทำให้การนำเสนอข่าวอ่อนแอลงมากขึ้น

ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลก็ทำให้เกิดวิธีการเล่าเรื่องใหม่ ๆ และทำให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมในกระบวนการข่าวเพิ่มขึ้นอย่างมาก แต่มันก็นำมาซึ่งความท้าทายอันใหญ่หลวงสำหรับผู้ผลิตข่าวสารยุคเก่าที่อยู่ในสภาพย่ำแย่อยู่แล้ว อีกทั้งองค์กรที่ผลิตข่าวสารดิจิทัลเพียงอย่างเดียวโดยทั่วไปก็ยังขาดทักษะทางด้านวารสารศาสตร์ในระดับที่จะช่วยหยุดยั้งการเสื่อมถอยของวงการข่าวสาร¹⁴

ในระบบนิเวศที่เป็นประชาธิปไตยและมีข้อมูลที่หลากหลายมากขึ้น การป้องกันผลกระทบที่เป็นอันตรายของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดไม่ได้เป็นเพียงความท้าทายสำหรับผู้ที่อยู่ในแวดวงข่าวสาร แต่เป็นปัญหาของทุกคนในสังคม¹⁵

ก่อนยุคดิจิทัล วิถีปฏิบัติและวิธีการทางด้านวารสารศาสตร์นั้นหมายถึงมาตรฐานวิชาชีพ รวมทั้งขั้นตอนการตรวจสอบและการควบคุมจากส่วนกลาง เพื่อจัดการเรื่องความถูกต้อง คุณภาพ และความยุติธรรมของข่าวสาร ขณะที่ผู้สื่อข่าวภาคสนามก็ได้รับการสนับสนุนจากทีมงานในห้องข่าวสำหรับการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ก่อนการตีพิมพ์เผยแพร่ แม้แบบของ ‘ผู้ดูแลประตูข่าวสาร’ เช่นนี้เองที่ปลูกฝังความรู้สึกของการเป็นนักข่าวอาชีพ¹⁶

ในด้านการนำเสนอข่าวสารสาธารณะและปัญหาในชุมชน การสืบหาข้อเท็จจริง การแสดงความคิดเห็น และการวิเคราะห์ นักข่าวเคยมีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการเรียกร้องให้นักการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐแสดงความรับผิดชอบ พวกเขาช่วยให้ประชาชนเลือกได้ว่า จะอยู่ภายใต้การปกครองและกฎระเบียบแบบใด แน่นอนว่าสถาบันสื่อจำนวนหนึ่งไม่ได้เป็นไปตามอุดมคติและมาตรฐานทางด้านวารสารศาสตร์ แต่โดยทั่วไปก็ประกอบกิจการโดยมุ่งเน้นข่าวที่เป็นเรื่องจริง แม้จะผ่านการคัดสรรและการนำเสนอในรูปแบบของเรื่องราวที่เป็นความสนใจเฉพาะด้าน แต่ก็อยู่ห่างไกลจากข้อเท็จจริงที่สร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ทางการเมือง ธุรกิจ หรือความบันเทิง

13 ดู หน่วยการเรียนรู้ที่ 3

14 Greenspon, E. (2017). The Shattered Mirror: News, Democracy and Trust in the Digital Age. [ebook] Ottawa: Public Policy Forum, Canada. Available at: <https://shatteredmirror.ca/download-report/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

15 Ansip, A. (2017). Hate speech, populism and fake news on social media – towards an EU response.

<https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/ansip/announcements/statement-vice-president-ansip-european-parliament-strasbourg-plenary-debate-hatespeech-populism> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

16 Kovach, B. and Rosenstiel, T. (2010). Blur: How To Know What's True In The Age of Information Overload. 1st ed. New York: Bloomsbury, pp. 171-184.

ในระดับวัฒนธรรม การที่ภาคส่วนอื่นสามารถเป็นพยานรู้เห็น บันทึก แสดงความคิดเห็น และเผยแพร่ข่าวสารผ่านช่องทางสื่อสังคม ไม่เพียงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบข่าวแบบรวมศูนย์ แต่ยังส่งผลต่อการอธิบายในพื้นที่สาธารณะ¹⁷ ทุกวันนี้ สื่อสังคมกลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญของวาทกรรมสาธารณะและวาทกรรมทางการเมือง ซึ่งคนจำนวนหนึ่งเห็นว่าสิ่งนี้ผลักดันให้ระบอบประชาธิปไตยและสังคมเปิดเคลื่อนไปสู่ ‘การขาดดุลทางประชาธิปไตย’¹⁸

บริษัทเทคโนโลยีและสื่อสังคมหลักเสี่ยงภาระหน้าที่ในความรับผิดชอบของนักข่าวและผู้จัดพิมพ์¹⁹ โดยยืนยันว่าตนไม่ใช่สำนักข่าว แต่ถึงแม้จะไม่ได้ใช้นักข่าวในการผลิตข่าวสาร ทว่าการรวบรวมและการเรียบเรียงข้อมูลก็ทำให้พวกเขาอยู่ห่างมากขึ้นเรื่อย ๆ จากการทำหน้าที่เป็นเพียงแค่ ‘ช่องทาง’ หรือคนกลาง

สิ่งที่ขับเคลื่อนข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด หรือที่สถาบันวิทยาการคอมพิวเตอร์แห่งออกซฟอร์ดเรียกว่า ‘ข้อมูลขยะ’ คือพื้นที่สื่อสังคมและอัลกอริทึมของเครื่องมือค้นหา โดยใช้ประโยชน์จากข้อมูลในหน้าเครือข่ายสังคมออนไลน์ของเพื่อนและครอบครัวของผู้ใช้ ทำให้ข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดมีตัวตนและกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้อง²⁰

ดังนั้น เนื้อหาที่มีเจตนาทำให้เกิดความเข้าใจผิดที่แพร่กระจายอยู่ในพื้นที่เหล่านี้จึงส่งผลกระทบต่อความเข้าใจเรื่องความจริงของประชาชน²¹ และบ่อนทำลายความน่าเชื่อถือการพูดคุยบนฐานของข้อมูล การรับรู้ความจริงร่วมกัน ความเห็นพ้องต้องกัน และการมีส่วนร่วม²² สื่อสังคมยังถูกกล่าวหาว่าบ่อนทำลายประชาธิปไตยในอีกหลายรูปแบบ เช่น

- ▶ สร้างห้องแห่งเสียงสะท้อน (echo chamber) การแบ่งขั้วทางความคิด และการเลือกข้างแบบสุดโต่ง
- ▶ เปลี่ยนความนิยมให้กลายเป็นความชอบธรรม
- ▶ อนุญาตให้เกิดการบิดเบือนโดยผู้นำประชานิยม รัฐบาล และกลุ่มนอกกระแส
- ▶ ส่งเสริมการเก็บข้อมูลส่วนบุคคล และการโฆษณาหรือการส่งข้อความแบบกำหนดกลุ่ม

17 Nossel, S. (2017). Faking News: Fraudulent News and the Fight for Truth. [ebook] PEN America. Available at: https://pen.org/wp-content/uploads/2017/10/PEN-America_Faking-News-Report_10-17.pdf [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

18 Howard, P. (2017) เหมื่อนข้างต้น

19 Howard, P. (2017) Ibid. ดู หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 ประกอบ

20 Pariser, E. (2011). The filter bubble: what the Internet is hiding from you. London, Viking/Penguin Press.

21 European Commission (2017). Next steps against fake news: Commission sets up High-Level Expert Group and launches public consultation. [online] Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-4481_en.htm [เข้าถึงเมื่อ 13/06/2018].

22 Deb, A., Donohue, S. & Glaisyer, T. (2017). Is Social Media A Threat To Democracy? [ebook] Omidyar Group. Available at: <https://www.omidyargroup.com/wp-content/uploads/2017/10/Social-Media-and-Democracy-October-5-2017.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

เป้าหมายอันแนบยล²³

▶ การขัดขวางการทำงานของพื้นที่สาธารณะ²⁴

เรื่องแบบนี้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้น เพราะสื่อสังคมสามารถเป็นพื้นที่หลักให้ผู้คนในสังคมมีส่วนร่วมในการนำเสนอข่าวสารเพื่อส่งเสริมการอภิปราย ค่านิยมของสังคม และการมีส่วนร่วมตามระบอบประชาธิปไตย ในสภาพแวดล้อมที่สร้างความแข็งแกร่งให้กับสิทธิมนุษยชน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ ความรู้ และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ด้วยเหตุนี้ การนำเสนอข่าวสาร ไม่ว่าจะในพื้นที่ใด ควรนำเสนอประเด็นที่ซับซ้อนต่อสาธารณะโดยไม่ขาดตกบกพร่องเรื่องความถูกต้องเที่ยงตรง และไม่ลดทอนบริบทแวดล้อม อันอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิด ความท้าทายสำหรับนักข่าวคือการตรวจสอบความถูกต้อง หลีกเลี่ยงการสร้างกระแส และระมัดระวังการรายงานเรื่องที่อาจส่งผลกระทบในอนาคต รวมทั้งสามารถนำเสนอทัศนะหรือข้อค้นพบที่แตกต่างกันของผู้เชี่ยวชาญได้อย่างสมดุล โดยเฉพาะในเรื่องการแพทย์ระดับสูง (เช่น การโคลนนิ่ง) และความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ใหม่ (เช่น ปัญญาประดิษฐ์)

วงการข่าวสารสามารถตอบโต้ข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดแบบตรงไปตรงมาได้หลายวิธี ตั้งแต่การต่อต้านการแก้ไขตัดแปลงเนื้อหา ไปจนถึงการสืบสวนและเปิดโปงข้อมูลบิดเบือนโดยตรง แต่ต้องทำควบคู่ไปกับการพยายามพัฒนางานวงการข่าวสารโดยรวม (ดูด้านล่าง)

ปฏิกิริยาของสังคมต่อ ‘ความผิดพลาดของข้อมูลข่าวสาร’ และความท้าทายที่มาพร้อมกับสื่อสังคมนั้นมีความหลากหลายและเกิดขึ้นในหลายระดับ วิธีแก้ปัญหายังมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจำนวนหนึ่งก็เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว หลายวิธีมีต้นกำเนิดในสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นศูนย์รวมผู้ให้บริการสื่อสังคม รวมทั้งกูเกิล โดยแนวคิดริเริ่มด้านเทคโนโลยีเพื่อแก้ปัญหาข้อมูลที่ผิดซึ่งกำลังอยู่ระหว่างการพัฒนา ได้แก่

▶ ความมุ่งมั่นในการกำจัดผลการค้นหาและปิดข่าวที่ผู้ให้บริการถือเป็นข่าวหลอกลวง (ซึ่งย่อมมีข้อโต้แย้ง)^{25 26 27}

23 Cadwalladr, C. and Graham-Harrison, E. (2018). How Cambridge Analytica turned Facebook ‘likes’ into a lucrative political tool. The Guardian. [online] Available at: <https://www.theguardian.com/technology/2018/mar/17/facebook-cambridge-analytica-kogan-data-algorithm> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

24 Deb, A., Donohue, S. & Glaisyer, T. (2017) Ibid

25 Ling, J. (2017). Eric Schmidt Says Google News Will ‘Engineer’ Russian Propaganda Out of the Feed. Motherboard Vice.com. [online] Available at: https://motherboard.vice.com/en_us/article/pa39vw/eric-schmidt-says-google-news-will-delist-rt-sputnik-russia-fake-news?utm_campaign=buffer&utm_content=buffer41cba&utm_medium=social&utm_source=facebook.com+Motherboard [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018]; <https://www.rt.com/news/411081-google-russia-answer-rt/>

26 Mosseri, A. (2018). Helping ensure news on Facebook is from trusted sources. Facebook.

<https://newsroom.fb.com/news/2018/01/trustedsources/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

27 Stamos, A. (2018) Authenticity matters: Why IRA has no place on Facebook. Facebook.

<https://newsroom.fb.com/news/2018/04/authenticitymatters/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

- ▶ หยุดแหล่งข้อมูลบิดเบือนที่ต้องการรายได้จากการคลิกโฆษณา²⁸
- ▶ ใช้เทคโนโลยีในการตรวจสอบความจริงของเนื้อหาและภาพดิจิทัล²⁹
- ▶ ให้เงินทุนสนับสนุนแนวคิดริเริ่มในการเสนอข่าวสารที่เป็นจุดร่วมของการศึกษาวิจัยด้านวารสารศาสตร์ เทคโนโลยี และงานวิชาการ³⁰
- ▶ การพัฒนาและใช้มาตรฐานด้านเทคนิคหรือสัญญาณที่บ่งบอกความเชื่อถือได้ (trust signals) เพื่อช่วยให้ผู้บริโภค (และอัลกอริทึม) รู้ว่าข่าวนั้นมาจากผู้ให้บริการข่าวที่เชื่อถือได้³¹

ณ วันที่เขียนหน่วยการเรียนรู้ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2561 หนึ่งในโครงการที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับมาตรฐานทางด้านเทคนิคสำหรับองค์กรข่าวคือ เดอะทรัสต์โปรเจกต์ ซึ่งเป็นโครงการร่วมระหว่างเว็บเครื่องมือค้นหารายใหญ่ สื่อสังคม และผู้ประกอบการสื่อมากกว่า 70 แห่งทั่วโลก พันธกิจของโครงการคือการทำให้อาธารณชนรู้ว่าข่าวใดผลิตอย่าง “ถูกต้อง มีความรับผิดชอบ และมีจริยธรรม” โดยดูจากสัญลักษณ์ความน่าเชื่อถือ มาตรฐานทางเทคนิคเบื้องต้น 8 ประการ³² ที่ผู้ให้บริการข่าวสารควรปฏิบัติตาม และทำให้มองเห็นได้ง่ายในพื้นที่ออนไลน์ของตน เพื่อให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ให้บริการข่าวสารที่เชื่อถือได้ ตัวบ่งชี้ความไว้วางใจได้ของเดอะทรัสต์โปรเจกต์³³ มีดังนี้

- ▶ **แนวทางปฏิบัติที่ดี:**
 - > เกณฑ์มาตรฐานของคุณคืออะไร
 - > ใครเป็นผู้ให้เงินสนับสนุนช่องทางการเผยแพร่ข่าว
 - > พันธกิจของช่องทางเผยแพร่ข่าวคืออะไร
 - > ยึดมั่นในจริยธรรม ความเห็นที่หลากหลาย ความถูกต้อง แก้ไขให้ถูกต้อง และมาตรฐานอื่น ๆ
- ▶ **ความเชี่ยวชาญของผู้เขียน/ผู้สื่อข่าว:** ใครเป็นผู้รายงานข่าว รายละเอียดเกี่ยวกับนักข่าว ความเชี่ยวชาญ และเรื่องที่เคยรายงาน
- ▶ **ประเภทของงาน:** เป็นงานประเภทใด แยกความคิดเห็น บทวิเคราะห์ และโฆษณา

28 Love, J. & Cooke, C. (2017). Google, Facebook move to restrict ads on fake news sites. Reuters. [online] Available at: <https://www.reuters.com/article/us-alphabet-advertising/google-facebook-move-to-restrict-ads-on-fake-news-sites-idUSKBN1392MM> [เข้าถึงเมื่อ 15/06/2018].

29 ดู หน่วยการเรียนรู้ที่ 6. ตัวอย่างที่ <http://www.truly.media/> [เข้าถึงเมื่อ 15/06/2018].

30 ดู หน่วยการเรียนรู้ที่ 5

31 The Trust Project (2017). The Trust Project – News with Integrity. [online] Available at: <https://thetrustproject.org/?nr=0> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

32 The Trust Project (2017). Ibid

33 The Trust Project (2017). Ibid

(หรือผู้สนับสนุน/เนื้อหาที่ได้รับเงินสนับสนุน) จากรายงานข่าวอย่างชัดเจน

- ▶ **การอ้างแหล่งข่าวและเอกสารอ้างอิง:** สำหรับข่าวเชิงสืบสวนหรือเชิงลึก มีการระบุแหล่งที่มาของข้อเท็จจริงและการยืนยันข้อมูล
- ▶ **วิธีการ:** สำหรับข่าวเชิงลึกเช่นกัน มีข้อมูลที่บ่งบอกว่าเพราะเหตุใดนักข่าวจึงเลือกติดตามเรื่องนี้ และมีกระบวนการทำงานอย่างไร (ช่วยในเรื่องความโปร่งใส)
- ▶ **แหล่งข้อมูลท้องถิ่น?:** ทำให้รู้ว่าเรื่องนี้เกิดขึ้นในพื้นที่หรือมีความเชี่ยวชาญ เป็นการรายงานข่าวในสถานที่เกิดเหตุ โดยใช้ความรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสถานการณ์ในท้องถิ่นหรือชุมชนหรือไม่
- ▶ **มุมมองที่หลากหลาย:** ห้องข่าวแสดงความพยายามและความยึดมั่นในการนำเสนอมุมมองที่หลากหลาย (ผู้อ่าน/ผู้ชม/ผู้ฟังย่อมตระหนักเมื่อเสียงของคนบางกลุ่ม บางเชื้อชาติ หรือบางแนวคิดทางการเมืองขาดหายไป)
- ▶ **เสียงสะท้อนที่นำไปสู่การกระทำ:** ความพยายามของห้องข่าวในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมจัดลำดับความสำคัญของข่าว มีส่วนช่วยในกระบวนการรายงานข่าว สร้างความมั่นใจเรื่องความถูกต้องแม่นยำ และอื่น ๆ โดยผู้อ่าน/ผู้ชม/ผู้ฟังต้องการมีส่วนร่วมและส่งเสียงสะท้อนที่อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการขยายเรื่องราวของข่าว

ความเชื่อถือไว้วางใจในงานข่าวยังช่วยเพิ่มปริมาณ ความหลากหลาย และคุณภาพของแหล่งข้อมูลสำหรับนักข่าว อันมีผลกระทบต่อเนื่องไปถึงผู้รับข่าวสาร

การตอบสนองจากรัฐบาล ภาคประชาสังคม และนักศึกษานั้นรวมถึงการให้ความสำคัญอย่างมากกับการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ รายละเอียดเรื่องนี้อยู่ในหน่วยการเรียนรู้ต่อไป³⁴

ประเด็นเหล่านี้ถูกหยิบยกขึ้นมาในปี พ.ศ. 2560 ในงานประชุมบรรณาธิการโลก โดยประธานคือ มาร์เซล เริช เสนอว่าบรรณาธิการทั่วโลกควรยอมรับหลักการ 5 ข้อต่อไปนี้³⁵

- ▶ ในโลกที่ท่วมท้นด้วยข้อมูล ความน่าเชื่อถือ ความเป็นอิสระ ความถูกต้องแม่นยำ จริยธรรมวิชาชีพ ความโปร่งใส และพหุนิยม เป็นค่านิยมที่จะช่วยกระชับความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนความเชื่อถือกับสาธารณชน
- ▶ ลำดับต่อไปของการผลิตข่าวสารคือการสร้างความแตกต่างจากเนื้อหาอื่น ๆ ด้วยการหมั่นตั้งคำถามและการตรวจสอบข้อเท็จจริงของสิ่งที่ส่งต่อกันทางสื่อสังคมอย่างระมัดระวัง โดยยอมรับว่าสื่อสังคมเป็นแหล่งข้อมูลหนึ่งสำหรับการตรวจสอบข้อเท็จจริงและเป็นพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์จากเนื้อหาที่ผลิตโดยมีอาชีพ

34 ดู หน่วยการเรียนรู้ที่ 4

35 Ireton, C. (2016). World Editors Forum asks editors to embrace 5 principles to build trust <https://blog.wan-ifa.org/2016/06/14/world-editorsforum-asks-editors-to-embrace-5-principles-to-build-trust> [เข้าถึงเมื่อ 15/06/2018].

- ▶ พันธกิจลำดับถัดไปของการผลิตข่าวสารคือการ**รับใช้สังคม**ด้วยการนำเสนอข้อมูลข่าวสารคุณภาพที่ผ่านการตรวจสอบ และการสร้างอัตลักษณ์ของข่าวสารที่ได้รับ การรับรองว่ามาจากผู้ผลิตเนื้อหาที่เชื่อถือได้
- ▶ **ข้อกำหนด**ของก้าวต่อไปในการผลิตข่าวสาร คือการ**ให้มากกว่าข้อมูลทั่วไป** การส่งเสริม และทำให้เกิดการวิเคราะห์ การรายงานเชิงบริบทและเชิงสืบสวน และการแสดงความคิดเห็นบนฐานของข้อมูล อันเป็นการพัฒนาจากการเสนอข่าวไปสู่การให้ความรู้
- ▶ ก้าวต่อไปของการทำข่าวควรเป็นไปบนความเชื่อถือและ**ใช้หลักการเพื่อประโยชน์ต่อสังคม ผลประโยชน์ที่ชอบด้วยกฎหมาย และการพูดความจริง**

สำหรับนักข่าวและห้องข่าว ต้องให้ความสนใจกับการพัฒนาคุณภาพมากขึ้น ด้วยการปรับปรุง

- ▶ การแสดงความรับผิดชอบ การเสนอข่าวอย่างมีจริยธรรม และการรายงานตามหลักฐาน³⁶
- ▶ การตรวจสอบข้อเท็จจริง และการเปิดโปงข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดให้ทราบโดยทั่วกัน³⁷
- ▶ การตรวจสอบข้อมูล แหล่งข้อมูล และภาพดิจิทัล³⁸
- ▶ การมีส่วนร่วมกับชุมชนที่นักข่าวมีความเกี่ยวพัน และสร้างความมั่นใจว่าวาระของข่าวเป็นไปตามความต้องการของสังคม³⁹

ในประเด็นสุดท้ายข้างต้น หลักฐานที่แสดงถึงการขาดการเชื่อมต่อระหว่างสื่อกระแสหลักกับผู้รับสื่อนั้นเห็นได้ชัดเจนในช่วงการลงคะแนนเสียงในสหราชอาณาจักรเพื่อออกจากสหภาพยุโรป (Brexit) และในการเลือกตั้งของสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2559 จุดแข็งของการสื่อสารผ่านสื่อสังคมคือการมีส่วนร่วมโดยตรง ผู้สอนจึงควรศึกษาว่าสื่อจะให้บริการที่ดีขึ้นกับผู้รับสื่อ อันหมายถึงการสร้างที่น่าเชื่อถือและการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกันรวมถึงชุมชนในวงกว้างได้อย่างไร

บทหรือเจ็ดประการที่ข่าวสารทำได้เพื่อประชาธิปไตย ของซัดสัน⁴⁰ นำมาใช้เป็นกรอบสำหรับ

36 Wales, J. (2017). *What do we mean by evidence-based journalism?* Wikitribune. <https://medium.com/wikitribune/what-do-we-mean-by-evidence-based-journalism-3fd7113102d3> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

37 ดู หมายเหตุเขียนที่ 5

38 Bell, F. (2018). In an age of data-journalism, verification is all the more complex. For instance, in cases of massive data troves it is likely that not just inaccurate information exists, but also that it is entirely possible that deliberately planned disinformation may be included within the records. See also Module Six of this course

39 Batsell, J. (2015). *Engaged journalism: connecting with digitally empowered news audiences*. New York: Columbia University Press.

40 Schudson, M. (2008). *Why Democracies Need an Unlovable Press*. Polity. Chapter Two: Six or Seven Things News Can Do For Democracy. Available at: <https://books.google.co.uk/frontcover&dq=schudson+michael+6+or+seven+ways&hl=en&sa=X&ved=0ahUKewjuZGI6ozZAhWELsAKHc0vBLUQ6AEIKTAA-v=onepage&q&f=false> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

การอภิปรายได้เป็นอย่างดี ได้แก่

1. ข้อมูล: ให้ข้อมูลที่ครบถ้วนและเป็นธรรม เพื่อให้ประชาชนตัดสินใจทางการเมืองได้อย่างสมเหตุสมผล
2. การตรวจสอบ: ตรวจสอบแหล่งอำนาจรวมศูนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจของรัฐ
3. การวิเคราะห์: ให้ขอบเขตที่แน่ชัดสำหรับการตีความ เพื่อช่วยประชาชนทำความเข้าใจโลกที่ซับซ้อน
4. ความใสใจต่อสังคม: บอกเล่าเรื่องราวของผู้คนในสังคมและในโลก เพื่อให้เกิดการรับรู้ มุมมองความคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า
5. เวทีสาธารณะ: สร้างพื้นที่สำหรับการเสวนาของพลเมืองในแต่ละประเด็น โดยใช้วิธีที่มีลักษณะเป็นพหุนิยมและสหวิทยาการ ในฐานะพื้นที่เปิดสำหรับมุมมองที่แตกต่าง หลากหลายของกลุ่มคนแต่ละกลุ่มในสังคม
6. การขับเคลื่อน: ทำหน้าที่ (เมื่อเป็นที่ต้องการ) เป็นผู้สนับสนุนโครงการและจุดยืนทางการเมือง และขับเคลื่อนการสนับสนุนโดยไม่ส่งผลกระทบต่อมาตรฐานการตรวจสอบความจริงและประโยชน์สาธารณะ

เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้

- ▶ ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับการเสนอข่าวและสื่อสังคม
- ▶ ส่งเสริมให้ผู้เรียนประเมินสถานะของตนเองในระบบนิเวศของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’
- ▶ ให้ผู้เรียนคิดอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับผลกระทบของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ที่มีต่อสังคม

ผลการเรียนรู้

เมื่อเรียนจบหน่วยการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนควร

1. มีความเข้าใจมากขึ้นว่าการข่าวสารสามารถรับใช้ประชาธิปไตยและสังคมเปิดได้อย่างไรในสภาวะแวดล้อมที่สื่อขยายตัวอย่างมหาศาล และพิษภัยของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ที่มีต่อประชาธิปไตย
2. เข้าใจปัจจัยที่ขับเคลื่อนความน่าเชื่อถือต่อการเสนอข่าวสาร และรู้ว่าจะรักษาหรือ

กอบกู้ความน่าเชื่อถือได้อย่างไร

- อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ว่าทำไมการนำเสนอข่าวสารตามหลักการสื่อสารศาสตร์จึงมีความสำคัญ

รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้

ข้อมูลในเค้าโครงเนื้อหาของหน่วยการเรียนรู้นี้สามารถใช้เป็นเนื้อหาสำหรับการบรรยายความยาว 30 นาที ควบคู่กับการติวเข้มหรือการอภิปรายโต้เถียงความยาว 30 นาที ในประเด็นว่าเพราะเหตุใดวารสารศาสตร์จึงมีความสำคัญ และจะรับใช้ประชาชนได้อย่างไร รวมทั้งใช้เป็นแบบฝึกหัดเชิงปฏิบัติความยาว 90 นาที โดยใช้การสนทนาแบบมีการบริหารจัดการ เพื่อหาคำตอบว่าจะโน้มน้าวคนที่ไม่ไว้วางใจในข้อมูลข่าวสารให้เชื่อว่าใช้ว่าข้อมูลข่าวสารทั้งหมดจะเชื่อถือไม่ได้อย่างไร และสื่อมวลชนจะทำอะไรได้บ้างเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ ในสภาพแวดล้อมที่สื่อสังคมทำให้ข้อมูลข่าวสารดูจะไม่มีอะไรแตกต่างกัน

การเชื่อมโยงแผนการเรียนการสอนสู่ผลการเรียนรู้

ก. ภาคทฤษฎี

แผนของหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
การบรรยายและอภิปรายโต้ตอบเกี่ยวกับความจริงและความเชื่อถือ	30 นาที	1, 2
การอภิปรายเพื่อหาคำตอบว่าทำไมวารสารศาสตร์จึงมีความสำคัญ และวารสารศาสตร์จะรับใช้ประชาชนได้อย่างไร	30 นาที	1, 2, 3

ข. ภาคปฏิบัติ

แผนของหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
แบบฝึกหัดภาคปฏิบัติ	90 นาที	3

งานมอบหมาย

งานมอบหมายมีสามองค์ประกอบ โดยผู้เรียนทำงานเป็นคู่หรือกลุ่มย่อย

- ▶ ให้ผู้เข้าเรียน (ทำงานเป็นกลุ่มย่อยหรือจับคู่) สัมภาษณ์ผู้บริโภคว่าสาร โดยขอให้บอกแหล่งที่มาของข้อมูลข่าวสารในระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศที่พวกเขาเชื่อถือมากที่สุด จากนั้นใช้แบบจำลองหกหรือเจ็ดประการที่ข่าวสารทำได้เพื่อประชาธิปไตยของชาติสันเป็นแนวทางในการศึกษาสิ่งพิมพ์หนึ่งฉบับหรือข้อเขียนต่าง ๆ ในสื่อที่กำหนด เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ว่าข้อมูลเหล่านั้นรับใช้ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด ซึ่งเทคนิคการวิเคราะห์ด้วยบทกวีเป็นวิธีหนึ่งที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ องค์ประกอบที่สองคือให้ระบุสิ่งที่อ่านนั้นมีตัวบ่งชี้ความเชื่อมั่น 8 ข้อของเดอะทรัสต์โปรเจกต์หรือไม่ หากมีคือตัวใดบ้าง องค์ประกอบที่สามคือนำผลการศึกษาที่ได้ไปจัดทำเป็นรายงานข่าวหรือความคิดเห็นในบทบรรณาธิการ โดยทำได้ทั้งในรูปแบบของการเขียน หรือผลิตคลิปวิดีโอสั้น ๆ หรือคลิปเสียง เพื่ออธิบายว่าทำไมการเสนอข่าวตามหลักวารสารศาสตร์จึงมีความสำคัญ

๖๖ เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม

- Deb, A., Donohue, S. & Glaisyer, T. (2017). Is Social Media A Threat To Democracy? [ebook] Omidyar Group. Available at: <https://www.omidyargroup.com/wp-content/uploads/2017/10/Social-Media-and-Democracy-October-5-2017.pdf>
- Edelman. (2017). 2017 Edelman TRUST BAROMETER - Global Results. [online] Available at: <https://www.edelman.com/global-results/>
- Howard, P. (2017) Is social media killing democracy? Oxford. Available at <https://www.oii.ox.ac.uk/videos/is-social-media-killing-democracy-computational-propagandaalgorithms-automation-and-public-life/>
- Nossel, S. (2017). FAKING NEWS: Fraudulent News and the Fight for Truth. [ebook] PEN America. Available at: https://pen.org/wp-content/uploads/2017/10/PEN-America_Faking-News-Report_10-17.pdf
- Schudson, M. (2008). Why Democracies Need an Unlovable Press. Polity. Chapter 5: Six or Seven Things News can do for Democracies, Available at https://books.google.co.uk/s?id=hmYGMe9ecKUC&printsec=frontcover&dq=schudson+michael+6+or+seven+ways&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEWju_ZG16ozZAhWELsAKHc0vBLUQ6AEIKTAA-v=onepage&q&f=false
- Viner, K. (2017). A mission for journalism in a time of crisis. [online] the Guardian. Available at: <https://www.theguardian.com/news/2017/nov/16/a-mission-for-journalism-in-a-time-of-crisis>

การพิจารณาเรื่อง 'ความผิดปกติ ของข้อมูลข่าวสาร': รูปแบบของ ข้อมูลที่ผิด ข้อมูลบิดเบือน และ ข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย

โดยแคลร์ วอร์เทิล และ โสสเซน เดรัคห์ชาน

Fake News; I
die Fake Ne
(Pluraletan

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2

สาระสำคัญ

คำว่า ‘ข่าวลวง’ และแม้กระทั่ง ‘สื่อบลอม’ ถูกใช้อย่างแพร่หลายกับรายงานข่าวที่ใช้คำดังกล่าวไม่เห็นด้วย แผนที่ถูกเกิล เทรนด์แสดงให้เห็นว่ามีการใช้คำนี้ในการค้นหาอย่างกว้างขวางในช่วงครึ่งหลังของปี พ.ศ. 2559¹ ในหน่วยการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ว่าทำไมคำนี้จึง ก) ไม่เพียงพอสำหรับการอธิบายความรุนแรงของมลภาวะทางสารสนเทศ และ ข) ทำไมคำนี้จึงเป็นปัญหาอย่างมาก จนเราควรหลีกเลี่ยงการใช้

โชคไม่ดีที่คำนี้เสี่ยงต่อการถูกนำไปใช้เพื่อเหตุผลทางการเมืองและเป็นอาวุธในการทำลายอุตสาหกรรมข่าว เพื่อบั่นทอนการรายงานข่าวที่ผู้มีอำนาจไม่พอใจ ด้วยเหตุนี้จึงแนะนำให้ใช้คำว่า ข้อมูลที่ผิด (misinformation) และข้อมูลบิดเบือน (disinformation) แทน หน่วยการเรียนรู้นี้จะกล่าวถึงข้อมูลที่ผิดและข้อมูลบิดเบือนประเภทต่าง ๆ และระดับของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ของข้อมูลทั้งสองประเภทนี้

นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงการเสียดสีและล้อเลียน พาดหัวข่าวที่ล่อให้คนเข้าไปดู และการใช้คำบรรยายภาพ ภาพ หรือสถิติในลักษณะที่ทำให้เกิดการเข้าใจผิด ตลอดจนเนื้อหาดั้งเดิมที่ถูกแชร์หรือส่งต่อจนผิดไปจากบริบทเดิม การแอบอ้างเนื้อหา (เมื่อชื่อของนักข่าวหรือโลโก้ข่าวถูกนำไปใช้โดยบุคคลภายนอก) และเนื้อหาที่บิดเบือนและแต่งขึ้นมา ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าวิกฤตการณ์นี้มีความซับซ้อนกว่าคำว่า ‘ข่าวลวง’ มากมายนัก

หากเราจะคิดวิธีแก้ไขปัญหามาจากการที่ข้อมูลเหล่านี้กลายเป็นมลพิษในสื่อสังคม และสกัดกั้นไม่ให้ลูกกลามเข้าไปในช่องทางสื่อดั้งเดิม เราจำเป็นต้องคิดให้ถี่ถ้วนมากขึ้น ต้องนึกถึงผู้ที่สร้างเนื้อหาแบบนี้ด้วย อะไรคือแรงจูงใจ เนื้อหาประเภทใด คนตอบรับอย่างไร และเพราะอะไรถึงส่งต่อ ซึ่งประเด็นนี้ก็มีหลากหลายแง่มุม และผู้ที่ถกเถียงเรื่องนี้ต่างก็ไม่สามารถเข้าถึงความซับซ้อนของมันได้ ทั้งนี้ เมื่อจบหน่วยการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนควรสามารถใช้คำศัพท์และคำนิยามในการอธิบายปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ได้อย่างเหมาะสม

เค้าโครงเนื้อหา

คู่มือเล่มนี้ใช้คำว่า ‘ข้อมูลบิดเบือน’ และ ‘ข้อมูลที่ผิด’ เพื่อแยกจากข้อมูลที่ตรวจสอบได้และเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ ซึ่งเป็นสิ่งที่วารสารศาสตร์ที่แท้จริงบัญญัติไว้ โดยหน่วยการเรียนรู้นี้จะเน้นที่ลักษณะเด่นของข้อมูลบิดเบือน

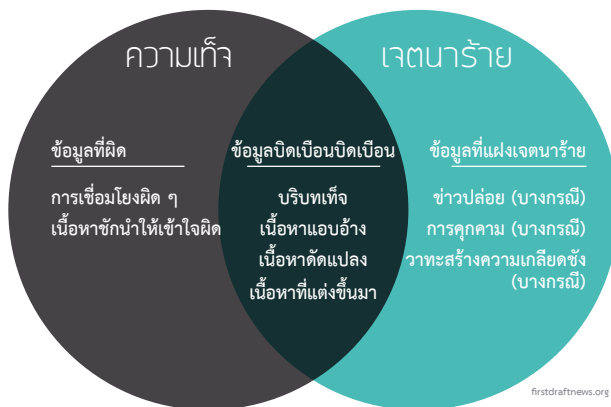
1 Google Trend Map of the term Fake News <https://trends.google.com/trends/explore?date=today%205-y&q=fake%20news> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

วาทกรรมเกี่ยวกับ ‘ข่าวลวง’ ส่วนใหญ่เป็นการรบกวนสองแนวคิดเข้าไว้ด้วยกัน คือแนวคิดเกี่ยวกับข้อมูลที่ผิดและแนวคิดเกี่ยวกับข้อมูลบิดเบือน อย่างไรก็ตาม อาจจะเป็นประโยชน์มากกว่าหากจะเสนอแนะว่า ข้อมูลที่ผิด หรือ misinformation คือข้อมูลสารสนเทศที่ปลอมขึ้นมาหรือเป็นเท็จ แต่บุคคลที่เผยแพร่เชื่อว่าเป็นความจริง ส่วนข้อมูลบิดเบือน หรือ disinformation คือข้อมูลที่ถูกบิดเบือน และบุคคลที่เผยแพร่ก็รู้แกล้งว่าไม่เป็นความจริง เป็นการเจตนาโกหก และมีเป้าหมายคือกลุ่มคนที่ถูกล่อลวงได้ง่ายโดยผู้ไม่ประสงค์ดี²

ประเภทที่สาม อาจเรียกว่า ข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย หรือ malinformation คือข้อมูลที่มีพื้นฐานของความจริง แต่ถูกนำไปใช้เพื่อทำร้ายบุคคล องค์กร หรือประเทศ ตัวอย่างเช่น รายงานที่เปิดเผยแพร่สนิมทางเพศของบุคคลโดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์สาธารณะ การแยกแยะข้อความเป็นจริงจากข้อความที่เป็นเท็จมีความสำคัญ ทว่าการแยกแยะข้อความที่เป็นจริง (และข้อความที่มีความจริงเพียงบางส่วน) แต่ถูกสร้าง ผลิต หรือเผยแพร่โดย ‘ผู้กระทำการ’ ที่มีเจตนาร้าย แทนที่จะทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ ก็มีความสำคัญเช่นกัน ข้อมูลที่แฝงเจตนาร้ายดังกล่าว เช่น ข้อมูลที่เป็นความจริง ทว่ามีผลกระทบเป็นส่วนตัวของบุคคลโดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์สาธารณะ ถือเป็นสิ่งที่ขัดต่อมาตรฐานและจริยธรรมของการเสนอข่าว

หากไม่แยกแยะความแตกต่างตามที่ระบุไว้ข้างต้น ผลที่เกิดขึ้นตามมาทั้งด้านสภาพแวดล้อมของสารสนเทศและด้านสังคมอาจคล้ายกัน (เช่น ทำให้บุรณภาพของกระบวนการประชาธิปไตยเสียหาย อัตราการเข้ารับการรักษาจิตเวชขึ้นลดลง เป็นต้น) นอกจากนี้ บางกรณีก็เป็นการรวมแนวคิดทั้งสามไว้ด้วยกัน และมีหลักฐานว่าแนวคิดหนึ่งมักเกิดร่วมกับอีกแนวคิดหนึ่ง (เช่น เกิดขึ้นในพื้นที่สื่ออื่น ๆ หรือเกิดเรียงลำดับกันไป) ตามแผนกลยุทธ์ทางข้อมูลของใครบางคน อย่างไรก็ตาม การคำนึงถึงความแตกต่างเหล่านี้มีประโยชน์ เพราะแหล่งที่มา เทคนิควิธีการ และการแก้ไขความเสียหายนั้นมีความแตกต่างหลากหลาย

2 ดูรายละเอียดเพิ่มเติมของคำนิยามต่าง ๆ ได้ในงานวิจัยของ Karlova and Fisher (2012).

ภาพที่ 1 ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’

การเลือกตั้งประธานาธิบดีฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2560 เป็นตัวอย่างของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ทั้งสามประเภท

1. ตัวอย่างข้อมูลบิดเบือน

หนึ่งในความพยายามสร้างเรื่องหลอกลวงเกี่ยวกับแผนรณรงค์เลือกตั้งของฝรั่งเศส คือการปลอมหนังสือพิมพ์ เลอ ซัวร์³ ของเบลเยียมขึ้นมาอย่างแยบยล พร้อมกับบทความเท็จที่บอกว่า นายเอ็มมานูเอล มาครง ผู้สมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดี รับเงินสนับสนุนจากประเทศซาอุดีอาระเบีย อีกตัวอย่างหนึ่งคือเอกสารที่ส่งต่อกันในโลกออนไลน์ ซึ่งสร้างเรื่องขึ้นมาว่า นายมาครงมีบัญชีธนาคารต่างประเทศในบาฮามาส⁴ และตัวอย่างสุดท้ายคือข้อมูลบิดเบือนที่แพร่กระจายผ่าน ‘การโจมตีทวิตเตอร์’ โดยเครือข่ายของบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งทวีตข้อความในเวลาเดียวกันและใช้แฮชแท็กเดียวกัน เพื่อปล่อยข่าวลือเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของนายมาครง

2. ตัวอย่างข้อมูลที่ผิด

การก่อการร้ายบนถนนช็องเซลีเซในกรุงปารีส เมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2560 ทำให้เกิดข้อมูลที่ผิดเป็นจำนวนมาก⁵ เช่นเดียวกับกรณีรายงานข่าวด่วนเกือบทั้งหมดที่คนจำนวนมากในสื่อสังคมเผยแพร่ข่าวลือไปโดยไม่รู้ เช่น ข่าวที่ตำรวจรายที่สองถูกสังหาร คนที่ส่งต่อเนื้อหา

3 CrossCheck, 2017. Was Macron's campaign for French Presidency financed by Saudi Arabia?: Available at <https://crosscheck.firstdraftnews.org/checked-french/macrons-campaign-french-presidency-financed-saudi-arabia/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

4 CrossCheck, 2017. Did Emmanuel Macron Open an Offshore Account? CrossCheck, Available at <https://crosscheck.firstdraftnews.org/checked-french/emmanuel-macron-open-offshore-account/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

5 ตัวอย่างหนึ่งคือข่าวลือว่าชาวมุสลิมในประเทศอังกฤษเฉลิมฉลองการโจมตีนี้ ซึ่งถูกหักล้างโดยโครงการ CrossCheck: CrossCheck, (April 22, 2017) Did London Muslims 'celebrate' a terrorist attack on the Champs-Elysees? CrossCheck, Available at <https://crosscheck.firstdraftnews.com/checked-french/london-muslims-celebrate-terrorist-attack-champs-elysees/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018]

ประเภทนี้ส่วนมากไม่มีเจตนาร้าย เพียงแต่มีความสนใจในเหตุการณ์ปัจจุบันและพยายามจะช่วยให้ไม่ได้ตรวจสอบและค้นหาว่าข้อมูลที่ส่งต่อเป็นความจริงหรือไม่

3. ตัวอย่างข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย คือเหตุการณ์ปล่อยอีเมลของนายเอ็มมานูเอล มาครง ในช่วงก่อนการเลือกตั้งรอบสองเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม โดยที่อีเมลนั้นเป็นของจริง แต่การปล่อยข้อมูลส่วนตัวในพื้นที่สาธารณะเพียงไม่กี่นาทีก่อนมาตรการสั่งห้ามรายงานข่าว การเลือกตั้งช่วงก่อนการลงคะแนนเสียง เป็นการปล่อยข่าวที่ออกแบบมาเพื่อสร้างความเสียหายให้กับแผนการรณรงค์ของนายมาครงให้ได้มากที่สุด

คำว่าโฆษณาชวนเชื่อไม่เหมือนกับข้อมูลบิดเบือน แม้ว่าข้อมูลบิดเบือนอาจถูกใช้เพื่อส่งเสริมโฆษณาชวนเชื่อ แต่โฆษณาชวนเชื่อมักมีการดัดแปลงให้เห็นได้ชัดกว่าข้อมูลบิดเบือน เพราะส่วนใหญ่โฆษณาชวนเชื่อเน้นการส่งเนื้อความที่มีผลต่อความรู้สึกและอารมณ์มากกว่าการให้ข้อมูล⁶

ในหน่วยการเรียนรู้นี้ เราเน้นไปที่ข้อมูลที่ผิดและข้อมูลบิดเบือน โดยให้ตัวอย่างประเภทของข้อมูลทั้งสองแบบเพิ่มเติม

ทั้งนี้ไม่ควรนำประเภทของข้อมูลบิดเบือน ข้อมูลที่ผิด ข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย ดังกล่าวข้างต้น มาปะปนกับเนื้อหาข่าวที่แท้จริงซึ่งมีวิธีการบอกเล่าไม่เหมือนกัน

ตัวอย่างเช่น นักข่าวอาจเขียนว่า “แม้จะเทียบกับกรณีของเบอร์นี แมดอฟฟ์ ไม่ได้ แต่ข้อกล่าวหาเรื่องการทุจริตในคดีใหม่นี้ส่งผลต่อนักลงทุนรายย่อยเป็นอย่างมาก” ในขณะที่ผู้เขียนคนอื่นอาจเขียนไปอีกแบบโดยไม่ผิดก็ได้ เช่น “ข้อกล่าวหาเรื่องการทุจริตในกรณีใหม่นี้มีผลต่อนักลงทุนรายย่อยเป็นอย่างมาก แต่ยังเทียบไม่ได้กับกรณีของเบอร์นี แมดอฟฟ์” การเรียบเรียงคำพูดแบบที่สองลดทอนความสำคัญของการทุจริตในกรณีใหม่เมื่อเปรียบเทียบกับแบบแรก ความแตกต่างเรื่องการเน้นความสำคัญในตัวอย่างเหล่านี้ ไม่ได้ทำให้ข้อมูลที่ผิดหรือข้อมูลบิดเบือนคงอยู่ถาวรเสียทีเดียวดังที่อธิบายไว้ด้านล่าง ทั้งสองตัวอย่างอาจเป็นวิธีที่ถูกต้องในการให้ความหมายต่อเหตุการณ์เดียวกัน

ประเด็นคือไม่ว่าจะเป็นข่าว ข้อมูลบิดเบือน ข้อมูลที่ผิด หรือข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย ต่างก็มีการเล่าเรื่องด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้น การเล่าเรื่องจึงแฝงอยู่ในข้อเท็จจริงที่เห็นอยู่ในข่าว (หรือในข้อเท็จจริงที่ถูกแต่งขึ้นมาหรืออยู่นอกบริบท ในกรณีที่มีการสื่อสารเป็นพิษ) ข่าวอาชญากรรมที่ไม่ใช่ข้อมูลบิดเบือนหรือข้อมูลประเภทอื่น ๆ ในตระกูลเดียวกัน อาจมีการกล่าวถึงเชื้อชาติหรือ

6 Neale, S. (1977). Propaganda. Screen 18-3, pp. 9-40

สัญชาติของผู้กระทำผิดและผู้เคราะห์ร้าย มันอาจเป็นความจริงที่ผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นโจรเป็น ผู้อพยพและเป็นเพศชาย ส่วนผู้ที่ตกเป็นเหยื่อเป็นผู้หญิงและเป็นคนในชาติ แต่ไม่ว่าเรื่องนี้จะ เป็นจุดเด่นของเนื้อหาหรือไม่ นี่คืออำนาจหน้าที่ในการสืบสวนของนักข่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ มุมมอง และเรื่องเล่าของความสำคัญและความสัมพันธ์ระหว่าง เหตุและผลที่ผู้สื่อข่าวหยิบยกขึ้นมากล่าว ไม่ว่าจะเจตนาหรือไม่ก็ตาม นี่เป็นหนึ่งในหลายเหตุผล ว่าเพราะเหตุใด ‘การตรวจสอบข้อเท็จจริง’ จึงสามารถทำร่วมกับ ‘การแยกส่วนประกอบเรื่อง’ ซึ่งหมายถึงการตรวจสอบโครงสร้างความหมายเพื่อดูว่าการจัดเรียงข้อเท็จจริงและสิ่งที่ไม่ใช่ ข้อเท็จจริงในเรื่องมีจุดมุ่งหมายใด การเล่าเรื่องในงานข่าวที่ถูกต้องอาจมีได้หลายแบบ และการเล่าเรื่องในข่าวก็ไม่ได้ทำให้การเสนอข่าวตามหลักวารสารศาสตร์สูญเสียลักษณะเฉพาะ เมื่อเปรียบเทียบกับกรเล่าเรื่องในการสื่อสารรูปแบบอื่นเจ็ดรูปแบบ ดังนี้

1. เรื่องเสียดสีและลั่วเลียน

การรวมเรื่องเสียดสีไว้ในประเภทข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดอาจดูแปลก เพราะอาจถือได้ว่า เรื่องเสียดสีและลั่วเลียนเป็นศิลปะรูปแบบหนึ่ง แต่ในโลกที่คนได้รับข้อมูลข่าวสารผ่านทาง สื่อสังคมมากขึ้น ทำให้เกิดความสับสนเมื่อผู้รับข่าวสารไม่เข้าใจว่าเป็นข่าวจากเว็บไซต์เสียดสี ตัวอย่างเช่น เว็บไซต์ *คาบาริสถาน ไทมส์* ซึ่งเป็นข้อเขียนเชิงเสียดสี และเป็นส่วนหนึ่งของเว็บ ข่าว *ปากีสถาน ทูเดย์*⁷ ซึ่งถูกบล็อกในปากีสถานเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2560 และปิดตัวไปแล้ว⁸

2. การเชื่อมโยงที่เป็นเท็จ

ตัวอย่างของการเชื่อมโยงที่เป็นเท็จคือเมื่อพาดหัวข่าว ภาพ หรือคำอธิบายภาพไม่สอดคล้องกับ เนื้อหา ที่พบบ่อยที่สุดคือพาดหัวข่าวที่หลอกให้คลิกเข้าไปดู เนื่องจากการแย่งความสนใจของ ผู้รับสารมีเพิ่มมากขึ้น บรรณาธิการจึงจำเป็นต้องเขียนพาดหัวข่าวที่ดึงดูดให้คนคลิกเข้าไปดู มากยิ่งขึ้น แม้ว่าผู้อ่านจะรู้สึกถูกล่อลวงเมื่อคลิกเข้าไปอ่านเนื้อหาก็ตาม ตัวอย่างที่ร้ายแรงมหันต์ คือเว็บไซต์ *เดอะ โพลิติคัล อินไซด์เดอร์*⁹ นอกจากนี้ การเชื่อมโยงที่เป็นเท็จยังรวมถึงการใช้ภาพ และคำอธิบายภาพที่ทำให้เกิดความเข้าใจที่ไม่ตรงกับเนื้อหา โดยเฉพาะในเว็บอย่างเฟซบุ๊ก ซึ่งเมื่อ ผู้ใช้เลื่อนดูฟีดในหน้าสื่อสังคมโดยไม่ได้อ่านเนื้อหา (ซึ่งเกิดขึ้นบ่อย) ภาพและคำอธิบายภาพที่ ทำให้เข้าใจผิดนั้นก็จะยังเป็นการหลอกลวง

7 Pakistan Today (2018). *Anthropologists make contact with remote cut-off tribe still thanking Raheel Sharif*. [online] p.Khabaristan Today. Available at: <https://www.pakistantoday.com.pk/2017/01/11/anthropologists-make-contact-with-remote-cut-off-tribe-still-thanking-raheelsharif/> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

8 หนึ่งในแหล่งข้อมูลสำหรับหน่วยการเรียนรู้คืองานเขียนของจูลี โพเซตติ ซึ่งเป็นบรรณาธิการร่วมของคู่มือเล่มนี้ ร่วมกับอลิซ แมตทิวส์ อ่านได้ใน: (รอติดตาม)

9 The Political Insider (2015). *First time voter waited 92 years to meet Trump... what happened next is AMAZING!* [online] Available at: <https://thepoliticalinsider.com/first-time-voter-waited-92-years-to-meet-trump-what-happened-next-is-amazing/> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

3. เนื้อหาที่ทำให้เข้าใจผิด

เนื้อหาประเภทนี้คือการใช้ข้อมูลในลักษณะที่ทำให้เกิดการเข้าใจผิด เพื่อตั้งประเด็นหรือใส่ร้ายบุคคลให้เสียหาย ด้วยการตัดต่อภาพถ่าย หรือเลือกคำกล่าวหรือสถิติที่จงใจคัดสรรมา สิ่งนี้เรียกว่าทฤษฎีการตีกรอบ (Framing Theory)¹⁰ ตัวอย่างดูได้ในเว็บ Rappler.com¹¹ ที่แสดงให้เห็นว่าสื่อภาพเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสำหรับการเผยแพร่ข้อมูลที่ก่อให้เกิดการเข้าใจผิด เพราะสมองของคนเรามีแนวโน้มที่จะจับผิดสื่อที่เป็นภาพน้อยกว่า¹² โฆษณาที่มีรูปแบบเดียวกันกับเนื้อหาที่กองบรรณาธิการเป็นผู้ผลิต (native advertising) ก็เป็นข้อมูลประเภทนี้เช่นกัน หากไม่ระบอย่างชัดเจนว่าได้รับเงินสนับสนุน¹³

4. บริบทที่เป็นเท็จ

หนึ่งในเหตุผลที่คำว่า ‘ข่าวลวง’ ใช้ไม่ได้ เป็นเพราะบ่อยครั้งที่เนื้อหาจริงถูกนำมาเผยแพร่อกบริบทเดิม ตัวอย่างเช่น ภาพที่ถ่ายในเวียดนามในปี พ.ศ. 2550 ถูกส่งต่อในอีกเจ็ดปีต่อมา โดยอ้างว่าเป็นภาพหลังเหตุการณ์แผ่นดินไหวที่เนปาลในปี พ.ศ. 2558¹⁴

5. เนื้อหาที่เป็นการแอบอ้าง

ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อสิ่งที่นักข่าวเขียนถูกคนอื่นนำไปใช้ในบทความอื่น หรือการที่โลโก้ขององค์กรถูกนำไปใช้ในวิดีโอทัศน์หรือภาพที่องค์กรนั้นไม่ได้เป็นผู้ผลิต ตัวอย่างเช่น ก่อนการเลือกตั้งที่เคนยาในปี พ.ศ. 2560 บีบีซีแอฟริกาพบว่ามีคนทำวิดีโอที่มีโลโก้และสโลแกนของบีบีซีซึ่งถูกตัดต่อใส่เข้าไป และถูกส่งต่อกันใน WhatsApp¹⁵ จนบีบีซีต้องผลิตวิดีโอเผยแพร่ทางสื่อสังคมเพื่อเตือนไม่ให้คนหลงเชื่อวิดีโอปลอมดังกล่าว

10 Entman, R., Matthes, J. and Pellicano, L. (2009). Nature, sources, and effects of news framing. In: K. Wahl-Jorgensen and T. Hanitzsch (Contributor), ed., *Handbook of Journalism studies*. [online] New York: Routledge, pp. 196-211. Available at: <https://centreforjournalism.co.uk/sites/default/files/richardpendry/Handbook%20of%20Journalism%20Studies.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

11 Punongbayan, J. (2017). *Has change really come? Misleading graphs and how to spot them*. Rappler.com. [online] Available at: <https://www.rappler.com/thought-leaders/20177731-duterte-change-fake-news-graphs-spot> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

12 ดูบทความของอันทันท์ ภาย ในส่วนเอกสารที่ต้องอ่านของหน่วยการเรียนรู้นี้

13 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 3

14 Pham, N. (2018). Haunting ‘Nepal quake victims photo’ from Vietnam. BBC. [online] Available at: <https://www.bbc.com/news/world-asia-32579598> และ <https://www.rappler.com/thought-leaders/20177731-duterte-change-fake-news-graphs-spot> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

15 BBC (2017). *Kenya election: Fake CNN and BBC news reports circulate*. [Online] Available at: <http://www.bbc.co.uk/news/worldafrica-40762796> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018]

6. เนื้อหาที่ถูกดัดแปลง

เนื้อหาที่ถูกดัดแปลงคือเนื้อหาจริงที่ถูกดัดแปลงเพื่อหลอกลวง ตัวอย่างจากแอฟริกาใต้เป็นภาพตัดต่อของเฟเรียล ฮัฟฟาจี้ นักข่าวอิสระของเว็บ Huffpost หนึ่งในนั้นเป็นภาพของเธอนั่งอยู่บนตักของนักธุรกิจชื่อโจฮัน รูเพิร์ต เพื่อกล่าวหาว่าทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน¹⁶

7. เนื้อหาที่กู้ขึ้นมา

เนื้อหาประเภทนี้อาจอยู่ในรูปของข้อความ เช่น ‘เว็บข่าว’ ที่กู้ข่าวขึ้นเองทั้งหมดอย่าง WTOE5 News ซึ่งประกาศตัวว่าเป็นเว็บข่าวก็ได้ตีพิมพ์บทความว่าสมเด็จพระสันตะปาปาทรงสนับสนุนให้โดนัลด์ ทรัมป์ เป็นประธานาธิบดี หรืออาจเป็นรูปภาพ อย่างในกรณีที่มีการทำภาพกราฟิกเพื่อบอกประชาชนว่าสามารถลงคะแนนให้ฮิลลารี คลินตัน ผ่านทาง SMS ได้ ซึ่งไม่ใช่ความจริง¹⁷ เป้าหมายของกราฟิกเหล่านี้คือชุมชนชนกลุ่มน้อยในเครือข่ายสังคมออนไลน์ช่วงการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา

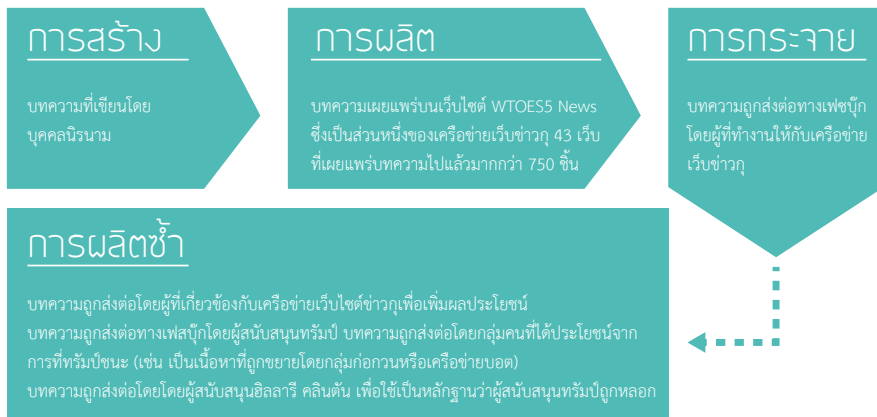
ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักข่าว จำเป็นต้องแยกแยะ ‘องค์ประกอบ’ ของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ อันได้แก่ ตัวการผลิต ข้อความ และผู้ตีความโดยมีคำถามสำหรับแต่ละองค์ประกอบ ตัวการที่กู้เนื้อหาขึ้นมาอาจเป็นคนละคนกับตัวการที่ผลิตเนื้อหา และอาจเป็นคนละคนกับตัวการที่ส่งต่อข้อความ ในทำนองเดียวกัน ก็ต้องเข้าใจอย่างถ่องแท้ด้วยว่าตัวการเหล่านี้เป็นใคร และมีแรงจูงใจอะไร อีกทั้งยังต้องทำความเข้าใจข้อความประเภทต่าง ๆ ที่ส่งต่อกัน เพื่อที่เราจะได้ประเมินความร้ายแรงและดำเนินการแก้ไขได้ (ข้อถกเถียงจนถึงปัจจุบันเน้นไปที่เว็บไซต์ข่าวกูเป็นอย่างมาก แต่เนื้อหาที่เป็นภาพก็มีการแพร่กระจายอย่างกว้างขวางไม่แพ้กัน อีกทั้งยังระบุที่มาและหักล้างข้อมูลได้ยากกว่า)

สุดท้าย จำเป็นต้องพิจารณา ‘ขั้นตอน’ ทั้งสามของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ อันได้แก่ การสร้าง การผลิต และการเผยแพร่ (ภาพที่ 2) การพิจารณาขั้นตอนต่าง ๆ ของตัวอย่าง ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องทำควบคู่ไปกับการพิจารณาองค์ประกอบ เนื่องจากตัวการที่เป็นผู้ขุดเนื้อหา มักเป็นคนละคนกับผู้ผลิตและผู้เผยแพร่

16 Haffajee, F. (2017). *Ferial Haffajee: The Gupta fake news factory and me*. HuffPost South Africa. [online] Available at: https://www.huffingtonpost.co.za/2017/06/05/ferial-haffajee-the-gupta-fake-news-factory-and-me_a_22126282/ [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

17 Haltiwanger, J. (2016). Trump Trolls Tell Hillary Clinton Supporters They Can Vote Via Text. Elite Daily. Available at: <https://www.elitedaily.com/news/politics/trump-trolls-hillary-clinton-voting-text-message/1680338> [เข้าถึงเมื่อ 23/03/2018].

ตัวอย่างเว็บไซต์ที่ตีพิมพ์ข่าวไวรัลว่าสมเด็จพระสันตะปาปาทรงสนับสนุนโดนัลด์ ทรัมป์ ผู้สมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดี เป็นหนึ่งในตัวอย่างที่รู้จักกันดีที่สุด¹⁹ นี่เป็นกรณีศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาขั้นตอนของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ (ดูภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 ขั้นตอนของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’

เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้

- ▶ เพื่อให้ผู้บริโภคมีวิจารณญาณในการพิจารณาข้อมูลออนไลน์มากขึ้น โดยคำนึงถึงขอบเขตอันกว้างขวางของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด
- ▶ เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับคนที่สร้างข้อมูลประเภทนี้ (ซึ่งมักไม่เปิดเผยตัวตนหรือแอบอ้างเป็นผู้อื่น) รู้ว่าเป็นข้อมูลรูปแบบใด ดีความได้อย่างไรบ้างและมีวิธีการแพร่กระจายอย่างไร
- ▶ เพื่อให้เข้าใจความซับซ้อนของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ โดยเฉพาะความจำเป็นของการแยกแยะระหว่างผู้ที่สร้างข้อมูลเหล่านี้ รูปแบบที่ใช้ในการสร้างข้อมูล และวิธีการที่ผู้รับสารส่งต่อข้อความ
- ▶ เพื่อตระหนักถึงความยากลำบากในการแก้ไขปัญหาข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด

19 WTOE 5News (2016). *Pope Francis shocks world, endorses Donald Trump for President, releases statement*. [online] Available at: <https://web.archive.org/web/20161115024211/http://wtOE5news.com/us-election/pope-francis-shocks-world-endorses-donald-trump-for-president-releases-statement/> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

- ▶ เพื่อเน้นย้ำปัญหาของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ที่ส่งผลกระทบต่อระบอบประชาธิปไตยและสังคมเปิด ซึ่งเป็นหัวข้อของหน่วยการเรียนรู้ที่แล้ว

ผลการเรียนรู้

เมื่อจบหน่วยการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนควร

1. เห็นคุณค่าของการที่ประเด็นนี้ถูกหยิบยกขึ้นมาอภิปราย ได้แย้ง และพัฒนาจนเป็นวาระโดยนักการเมือง สื่อ และนักวิชาการ
2. เข้าใจว่าอันตรายและการหลอกลวงนั้นเกี่ยวข้องกับวิธีการพิจารณา ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ อย่างไร
3. เข้าใจข้อมูลที่ผิดและข้อมูลบิดเบือนประเภทต่าง ๆ และนำไปประยุกต์ใช้กับตัวอย่างอื่น ๆ
4. วิเคราะห์ตัวอย่างของข้อมูลบิดเบือนและแยกแยะได้ว่าใครเป็นคนต้นคิดและ/หรือสร้างข้อมูล เพื่อความมีลักษณะอย่างไร และผู้รับสารจะตีความอย่างไรได้บ้าง
5. อธิบายกับผู้อื่นได้ว่าเหตุใดการพิจารณาปัญหานี้อย่างจริงจังจึงมีความสำคัญ

รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้

การบรรยายภาคทฤษฎีและการอบรมเชิงปฏิบัติการ

สไลด์สำหรับหน่วยการเรียนรู้²⁰ ออกแบบมาสำหรับการอบรมเชิงปฏิบัติการที่มีผู้เข้าร่วมเป็นศูนย์กลาง เน้นการระดมสมองควบคู่ไปกับการอภิปรายแลกเปลี่ยน โดยจะใช้ระยะเวลาเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนี้ แนะนำให้ใช้เนื้อหาข้างต้นเป็นพื้นฐานสำหรับการบรรยายทางทฤษฎี ส่วนแบบฝึกหัดเชิงปฏิบัติที่อยู่ในสไลด์สำหรับการบรรยาย 90 นาที ผู้บรรยายควรใช้ประกอบการบรรยายร่วมกับการพูดคุยอภิปรายและการฝึกปฏิบัติ

แบบฝึกหัดที่ 1: ดรูปที่ 4 ซึ่งอธิบายข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดทั้งเจ็ดประเภท ให้ผู้เข้าร่วมจับคู่หรือแบ่งเป็นกลุ่มย่อย และยกตัวอย่างที่ตรงกับประเภทของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดเหล่านี้

20 สไลด์สำหรับดาวน์โหลด https://en.unesco.org/sites/default/files/fake_news_syllabus_model_course_1_slide_deck.pdf

ภาพที่ 4 ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ เจ็ดประเภท - firstdraftnews.org

แบบฝึกหัดที่ 2: ศึกษาแผนภาพเวนน (ภาพที่ 1) ซึ่งอธิบายความแตกต่างระหว่างข้อมูลที่ผิด ข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย ท่านเห็นด้วยหรือไม่ มีอะไรขาดหายไป มีข้อโต้แย้งหรือไม่

การเชื่อมโยงแผนการเรียนรู้สู่ผลการเรียนรู้

ก. เชิงทฤษฎี

การบรรยาย	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
การนำเสนอและการอภิปรายในชั้นเรียน: แบ่งปันความรู้เดิมของแต่ละคนเกี่ยวกับกรณีของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด	90 นาที	1

ข. เชิงปฏิบัติ

การบรรยาย	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
แบบฝึกหัดที่ 1: โครงรูปที่ 4 ซึ่งอธิบายข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด 7 ประเภท โดยจับคู่หรือแบ่งเป็นกลุ่มย่อย และยกตัวอย่างที่ตรงกับประเภทเหล่านี้	45 นาที	2
แบบฝึกหัดที่ 2: ศึกษารูปที่ 1 ซึ่งอธิบายความแตกต่างระหว่างข้อมูลที่ผิด ข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย ท่านเห็นด้วยหรือไม่ มีอะไรขาดหายไป มีข้อโต้แย้งหรือไม่	45 นาที	3

งานมอบหมาย

สร้างสตอรี่บอร์ด²¹ สำหรับการผลิตวิดีโอเพื่อให้สื่อสังคมนำไปใส่ในหน้าฟีดข่าว เพื่อให้ความรู้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ควรระวังในการบริโภคข้อมูลข่าวสารบนเว็บไซต์ ผู้เรียนอาจยกตัวอย่างข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดซึ่งพบในหน่วยการเรียนรู้นี้ประกอบเพื่อย้ำความเสี่ยงของการกดไลค์ ส่งต่อ และแสดงความคิดเห็นในโพสต์ที่ผู้อ่านยังไม่ได้ตัดสินว่าเป็นความจริงหรือไม่ เครื่องมือสร้างสตอรี่บอร์ดอย่างง่ายหาได้ที่นี้ <http://www.storyboardthat.com/>

เอกสารประกอบ

สไลด์: https://en.unesco.org/sites/default/files/fake_news_syllabus_-_model_course_1_-_slide_deck.pdf

เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม

Berger, G. 2017. Fake news and the future of professional and ethical journalism. Presentation at conference organized by the Joint Extremism/Digital Europe Working Group Conference of the European Parliament on 6 September 2017 https://en.unesco.org/sites/default/files/fake_news_berger.pdf

21 หมายเหตุ: การทำสตอรี่บอร์ดเป็นกระบวนการวางแผนเชิงสร้างสรรค์ที่ใช้การโฆษณา ภาพยนตร์ สารคดี และวารสารศาสตร์ โดยแสดงข้อความ ภาพเคลื่อนไหว หรือเสียงที่ดำเนินไปทีละเฟรม

- Busby, M. I. Khan & E. Watling (2017) *Types of Misinformation During the UK Election*, First Draft News, Available at <https://firstdraftnews.com/misinfo-types-uk-election/>
- Guy, H. (2017) *Why we need to understand misinformation through visuals*, First Draft News, Available at <https://firstdraftnews.com/understanding-visual-misinfo/>
- Karlova, N.A. and Fisher, K.E. (2012) “Plz RT”: A Social Diffusion Model of Misinformation and Disinformation for Understanding Human Information Behaviour. Proceedings of the ISIC2012 (Tokyo). Available at https://www.hastac.org/sites/default/files/documents/karlova_12_isic_misdismodel.pdf
- Silverman, C. (2017) *This is How your Hyperpartisan Political News Get Made*, BuzzFeed News, Available at <https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/how-the-hyperpartisan-sausage-is-made?>
- Wardle, C. & H. Derakhshan (2017) *Information Disorder: Towards an Interdisciplinary Framework for Research and Policy-Making*. Council of Europe. Available at <https://firstdraftnews.com/resource/coe-report/>
- Wardle, C. & H. Derakhshan (2017) *One year on, we’re still not recognizing the complexity of information disorder online*, First Draft News, Available at https://firstdraftnews.org/coe_infodisorder/
- Zuckerman, E. (2017) *Stop Saying Fake News, It’s Not Helping*, My Heart’s in Accra, Available at <http://www.ethanzuckerman.com/blog/2017/01/30/stop-saying-fake-news-its-not-helping/>

การเปลี่ยนแปลง
ในอุตสาหกรรมข่าว:
เทคโนโลยีดิจิทัล สื่อสังคม
และการแพร่กระจายของข้อมูลที่ผิด
และข้อมูลบิดเบือน

โดยจุลี โพเชตติ

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3

สาระสำคัญ

ยุคดิจิทัลได้รับการขนานนามว่าเป็น ‘ยุคทองของวารสารศาสตร์’¹ ยุคนี้ทำให้เราเข้าถึงข้อมูลสำคัญได้มากมาย จนกระทั่งนำไปสู่นวัตกรรมการทำงานข่าวเชิงสืบสวน² การรายงานข่าวรูปแบบใหม่ ๆ ที่เกิดจากความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ แบบไร้พรมแดน และการเข้าถึงชุมชนทรัพยากรทางปัญญา และแหล่งข้อมูลอันหลากหลายเพียงคลิกเมาส์ อีกทั้งยังทำให้เกิดความท้าทายใหม่ ๆ ที่คาดไม่ถึงตลอดเวลา รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอุตสาหกรรมข่าว วงการข่าวกำลัง ‘ถูกโจมตี’³ วงการนี้กำลังเผชิญหน้ากับ ‘ร่องมรสุม’ ออนไลน์ที่หล่อเลี้ยง ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’⁴ ซึ่งประกอบด้วย:

- ▶ การเพิ่มขึ้นของโฆษณาชวนเชื่อทางคอมพิวเตอร์⁵ และการใช้ความหวาดระแวงเป็นอาวุธ⁶
- ▶ การเปลี่ยนแปลงของการโฆษณาจากเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้รูปแบบการดำเนินธุรกิจของธุรกิจหนังสือพิมพ์แบบดั้งเดิมล่มสลาย และทำให้เกิดการว่างงานจำนวนมาก
- ▶ การที่โฆษณาดิจิทัลไม่ได้สนับสนุนกิจการข่าวเพื่อทดแทนโฆษณาสิ่งพิมพ์แบบเดิม (ภูเกิลและเพชบุ๊คเป็นผู้ได้รับประโยชน์หลักจากโฆษณาดิจิทัล)⁷
- ▶ การหลอมรวมทางดิจิทัลที่ทำให้รูปแบบการผลิตเนื้อหา การผลิตสื่อ การตีพิมพ์ และการจัดจำหน่ายเปลี่ยนไป ทำให้เกิดแรงกดดันในการทำงานให้ทันกำหนดเวลามากขึ้น และนำไปสู่การตกรางมากยิ่งขึ้น
- ▶ การคุกคามนักข่าว (โดยเฉพาะนักข่าวผู้หญิง) แหล่งข่าว และผู้อ่าน ผ่านช่องทางออนไลน์⁸

1 Posetti, J. (2017). *Protecting Journalism Sources in the Digital Age UNESCO*, Paris. p. 104 <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002480/248054E.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 01/04/2018]. (Citing ICIJ Director, Gerard Ryle)

2 Obermayer, B. & Obermaier, F. (2016). *The Panama Papers: Breaking the story of how the rich and powerful hide their money*, One World, London

3 UNESCO (2018). *World Trends in Freedom of Expression and Media Development 2017/2018*. UNESCO, Paris. <http://unesdoc.unesco.org/images/0025/002597/259756e.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

4 Wardle, C. & Derakhshan, H. (2017). *Council of Europe*, Op Cit. Note: the video recording of a panel discussion at the 2018 International Journalism Festival, convened by the chapter author, is a resource that instructors may wish to use for the operationalization of this module. <https://www.journalismfestival.com/programme/2018/journalisms-perfect-storm-confronting-rising-global-threats-from-fake-news-to-censorship-surveillance-and-the-killing-of-journalists-with-impunity>

5 Clarke, R. & Gyemisi, B. (2017). *Digging up facts about fake news: The Computational Propaganda Project*. OECD. <http://www.oecd.org/governance/digging-up-facts-about-fake-news-the-computational-propaganda-project.htm> [เข้าถึงเมื่อ 01/04/2018].

6 UNESCO (2017). *States and journalists can take steps to counter 'fake news'*. UNESCO, Paris. <https://en.unesco.org/news/states-and-journalists-can-take-steps-counter-fake-news> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

7 Kollewe, J. (2017). *Google and Facebook bring in one-fifth of global ad revenue*. The Guardian, May 2nd 2017. <https://www.theguardian.com/media/2017/may/02/google-and-facebook-bring-in-one-fifth-of-global-ad-revenue> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

8 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 7

- ▶ การที่สื่อสังคมยกให้ผู้ใช้สื่อเป็นแหล่งค้นพบและเผยแพร่เนื้อหาใหม่ ๆ⁹ และเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตข่าว (ซึ่งมีประโยชน์หลายประการ แต่ก็เป็นการลดทอนอำนาจในการกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารของสื่อที่เป็นผู้ผลิตข่าว และส่งผลกระทบต่อมาตรฐานการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข่าว¹⁰)
- ▶ ความคาดหวังของผู้รับสื่อในการรับข่าว ‘ตามความต้องการ’ การรับข่าวผ่านโทรศัพท์มือถือ และการใช้งานสื่อสังคมแบบตามเวลาจริงนั้นเพิ่มแรงกดดันให้กับนักข่าวอาชีพที่จำนวนแหล่งข่าวกำลังลดน้อยลงเรื่อย ๆ ในวงจรข่าวอันไม่มีที่สิ้นสุด
- ▶ กำแพงกีดขวางการเข้าสู่โลกการพิมพ์ถูกรื้อทำลาย คนหรือองค์กรทั่วไปมีอำนาจในการผลิตเนื้อหา และก้าวข้ามขั้นตอนการกลั่นกรองข้อมูลดังที่เคยมีมา รวมทั้งการแข่งขันเพื่อแย่งชิงความสนใจ อีกทั้งนักการเมืองผู้ทรงอำนาจยังพยายามบ่อนทำลายความน่าเชื่อถือของรายงานข่าวที่วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของตน¹¹
- ▶ อิทธิพลและความสามารถในการทำกำไรที่จำกัดของธุรกิจสื่อดิจิทัลรายใหม่จำนวนมากคือการเติมเต็มช่องว่างที่เกิดจากความล้มเหลวของหนังสือพิมพ์
- ▶ ความเชื่อถือต่อการนำเสนอข่าวและองค์กรสื่อกระแสหลักที่ถูกบั่นทอน ยิ่งทำให้ผู้อ่านลดจำนวนลง ทำให้ผลกำไรที่เหลือน้อยลง และเร่งการแพร่กระจายของ ‘ความผิดพลาดของข้อมูลข่าวสาร’

ด้วยเหตุนี้ เส้นแบ่งระหว่างข้อเท็จจริง ความบันเทิง การโฆษณา การกุเรื่อง และเรื่องแต่งจึงเลือนรางมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดถูกเผยแพร่ออกไป ระบบการเผยแพร่ข่าวในสังคมที่อาศัยการส่งต่อระหว่างบุคคลจนกลายเป็นไวรัสบ่อยขึ้น ทำให้เป็นไปได้ที่จะลบเนื้อหาออกจากระบบ แม้ว่านักข่าวและผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริงรายอื่นจะหักล้างข้อมูลได้ก็ตาม

หน่วยการเรียนรู้นี้จะให้คำอธิบายกับผู้เรียนว่ายุคดิจิทัลทำให้รูปแบบธุรกิจข่าวที่หวังผลกำไรจำนวนมากล่มสลายได้อย่างไร ตลอดจนกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านดิจิทัลและการเกิดขึ้นของสื่อสังคม ส่งผลให้ข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดกลายเป็นสิ่งถูกต้องและถูกเผยแพร่จนเป็นไวรัสได้อย่างไร¹² หน่วยการเรียนรู้ยังช่วยให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์วิธีการตอบโต้ขององค์กรสื่อ

9 Nielsen, R.K. & Schroeder, C. K. (2014). *The Relative Importance of Social Media for Accessing, Finding and Engaging With News in Digital Journalism*, 2(4) <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21670811.2013.872420> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

10 Posetti, J. & Silverman, C. (2014). *When Good People Share Bad Things: The Basics of Social Media Verification in Posetti (Ed) Trends in Newsrooms 2014 (WAN-IFRA, Paris)*. http://www.wan-ifra.org/sites/default/files/field_media_image_file_attach/WAN-IFRA Trends Newsrooms 2014.pdf [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

11 Cadwalladr, C. (2017). *Trump, Assange, Bannon, Farage... bound together in an unholy alliance*, The Guardian, October 28th 2017. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/oct/28/trump-assange-bannon-farage-bound-together-in-unholy-alliance> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

12 Posetti, J. & Silverman, C. (2014). op cit

ต่อ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ได้อย่างมีวิจารณญาณ นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการใหม่ ๆ สำหรับจัดการกับปัญหาในอุตสาหกรรมข่าว

เค้าโครงเนื้อหา

การแตกประเด็น

สาเหตุเชิงโครงสร้างของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ที่ส่งผลต่ออุตสาหกรรมข่าว

1) การล่มสลายของรูปแบบการดำเนินธุรกิจแบบดั้งเดิม

การลดลงอย่างรวดเร็วของรายได้จากการโฆษณาแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นรูปแบบการระดมทุนที่สนับสนุนธุรกิจสื่อมาร่วมสองศตวรรษ และความล้มเหลวของการทำกำไรที่เพียงพอจากโฆษณาดิจิทัล นำไปสู่ยุคของการทดลองแบบเร่งด่วนที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อหาทางให้ธุรกิจสื่อดำรงอยู่ได้ อย่างไรก็ตาม การล่มสลายของอุตสาหกรรมข่าวกลับมีแต่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และการลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วของหนังสือพิมพ์ การปรับโครงสร้างขนานใหญ่ และการปลดพนักงานจำนวนมาก กว้นเวียนเกิดขึ้นเป็นปกติในสถานีข่าวยุคดิจิทัล อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคสื่อและการเฟื่องฟูของสื่อสังคม ประกอบกับการเกิดขึ้นของสมาร์ทโฟนที่ราคาไม่แพงและมาพร้อมกับแอปพลิเคชันต่าง ๆ ก็ยังทำให้ผู้ชมไหลทะลักจากผลิตภัณฑ์ข่าวแบบดั้งเดิมไปสู่รูปแบบการส่งต่อข้อมูลระหว่างบุคคล ซึ่งก็ยิ่งทำให้รายได้เหือดหายไป

ผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ได้แก่

- ▶ ทรัพยากรในสถานีข่าว (พนักงานและงบประมาณ) ที่ลดลง ทำให้การตรวจสอบแหล่งข่าวและข้อมูล รวมทั้งการรายงานข่าวภาคสนาม ลดลงตามไปด้วย
- ▶ ความกดดันในการส่งงานตามกำหนดมีมากขึ้น ผ่นวกกับกระบวนการควบคุมคุณภาพที่ลดลงและภาวะการตกงาน แต่ยังคงผลิตเนื้อหาจำนวนมากเพื่อป้อนเว็บไซต์และช่องทางสื่อสังคม
- ▶ เวลาและทรัพยากรที่ลดลงสำหรับ ‘การตรวจสอบและถ่วงดุล’ (รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลจากนักข่าวและการตรวจต้นฉบับ)

- ▶ การพึ่งพอย่างล้นเกินกับ ‘native advertising’¹³ ที่ไม่มีการระบุอย่างชัดเจนว่าได้รับเงินสนับสนุน และการพาดหัวข่าวที่ล่อลวงให้คลิกเข้าไปชม (clickbait) ซึ่งเสี่ยงต่อการทำลายความเชื่อถือของผู้ชมมากยิ่งขึ้น

2) การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นดิจิทัลของสถานีข่าวและการเล่าเรื่อง

ทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 21 สั่นคลอนโลกของสื่อไม่น้อย¹⁴ เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลง รูปแบบและกระบวนการผลิตข่าว รวมทั้งการจัดจำหน่ายและการบริโภคข่าวเมื่อเข้าสู่ยุคดิจิทัล ยุคดิจิทัลให้ทั้งโอกาสและความท้าทายในเวลาเดียวกัน แบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน การเปลี่ยนสู่ความเป็นดิจิทัลในอุตสาหกรรมข่าวและทักษะเชิงวารสารศาสตร์กลายเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นที่สิ้นสุดซึ่งขับเคลื่อนตามพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป (เช่น การเผยแพร่เนื้อหาระหว่างบุคคล การเข้าถึงเนื้อหาแบบออนดีมานด์) รวมถึงเทคโนโลยีใหม่ ๆ (เช่น การถือกำเนิดของพื้นที่สื่อสังคม การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีโลกเสมือนจริง ปัญญาประดิษฐ์ และความสามารถในการเข้าถึงสมาร์ตโฟนที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ)¹⁵ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างสมรรถนะเชิงดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง

ผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ได้แก่

- ▶ การหลอมรวมสื่อ: นักข่าวจำนวนมากได้รับมอบหมายให้ผลิตเนื้อหาสำหรับหลายแพลตฟอร์มในเวลาเดียวกัน (ตั้งแต่โทรศัพท์มือถือไปจนถึงสิ่งพิมพ์) ทำให้เวลาให้กับการทำข่าวเชิงรุกน้อยลง ซึ่งไม่เหมือนกับการทำข่าวแบบดั้งรับ เช่น การผลิตข่าวเนื้อหาข่าวประชาสัมพันธ์โดยขาดการพิจารณาตรวจสอบอย่างเพียงพอ
- ▶ ผู้สื่อข่าวจำเป็นต้องแก้ไขต้นฉบับและเผยแพร่เนื้อหาสู่สาธารณะด้วยตนเองโดยปราศจากการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนมากขึ้น¹⁶
- ▶ กำหนดส่งงานดิจิทัลก่อน มักเป็น *เดี๋ยวนี้อยู่* ซึ่งเป็นการเพิ่มความเสี่ยงที่จะเกิดความผิดพลาด

13 เป็นคำที่ใช้ในอุตสาหกรรมข่าว หมายถึงเนื้อหาโฆษณาที่เขียนลอกเลียนรูปแบบเนื้อหาในสื่อ ซึ่งถือว่าไม่เป็นการผิดจรรยาบรรณหากมีการแสดงหรือระบุอย่างชัดเจนว่าเป็นเนื้อหาที่ ‘ได้รับเงินสนับสนุน’ แต่ด้วยความที่เกรงว่าจะทำให้คนไม่อ่าน บางเนื้อหาจึงไม่แสดงความโปร่งใส

14 Nielsen, R. K. (2012). *The Ten Years That Shook the Media World: Big Questions and Big Trends in International Media Developments* (Reuters Institute for the Study of Journalism, Oxford). https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2017-09/Nielsen%20-%20Ten%20Years%20that%20Shook%20the%20Media_0.pdf [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

15 สำหรับรายละเอียดการวิเคราะห์ระดับโลกเรื่องแนวโน้มสื่อดิจิทัล ดูได้ใน *การรายงานข่าวดิจิทัล* ของสถาบันการศึกษาวารสารศาสตร์ของสถาบันรอยเตอร์ส (RIS) ซึ่งเข้าถึงทางออนไลน์ได้ที่ <http://www.digitalnewsreport.org/survey/2018/overview-key-findings-2018/>

16 คู่มือศึกษาลิขชนของออสเตรเลีย (ACM): Robin, M. (2014). *Who needs subs? Fairfax turns to reporter-only model* Criekey. <https://www.criekey.com.au/2014/10/16/who-needs-subs-fairfax-turns-to-reporter-only-model/> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018]. (หมายเหตุ: ปัจจุบันบริษัท แฟร์แฟกซ์ มีเดีย นำวิธีการนี้ไปใช้ในสื่อสิ่งพิมพ์ของบริษัททั่วภูมิภาคทั้งในเขตชนบทและชุมชน

- ▶ การเผยแพร่ในสื่อสังคมก่อนสื่อหลักเป็นเรื่องธรรมดา โดยผู้สื่อข่าวโพสต์ข่าวในบัญชีสื่อสังคมของตนและ/หรือของสำนักข่าว เพื่อตอบสนองความต้องการข่าวแบบเรียลไทม์ของผู้รับข่าวสาร วัตถุประสงค์ เช่น การทวิตสด การถ่ายทอดสดทางเฟซบุ๊ก และกิจกรรมด้านวารสารศาสตร์อื่น ๆ ที่อาจไม่จำเป็นต้องผ่านการตรวจสอบ (ทำนองเดียวกับการออกอากาศสด) อาจนำไปสู่ความเชื่อที่ว่า ‘เผยแพร่ก่อน ตรวจสอบทีหลัง’ ได้
- ▶ การพึ่งพาการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่เน้นจำนวนคลิกบทความและจำนวนผู้เข้าชมเว็บไซต์ แทนที่จะเน้น ‘เวลาในการเข้าชม’ และ ‘ระยะเวลาที่ใช้’ (ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่มีประโยชน์มากกว่าสำหรับข่าวคุณภาพขนาดยาว) เพื่อใช้เป็นเหตุผลในการเพิ่มอัตราค่าโฆษณาดิจิทัลที่หายากและมีอัตราต่ำลงทุกที
- ▶ การใช้คลิกเบต (ซึ่งเป็นที่รู้กันว่าเป็นการพาดหัวข่าวที่ทำให้เข้าใจผิด เพื่อล่อลวงให้ผู้อ่านคลิกเข้าไปอ่านด้วยความเข้าใจผิด) ที่ออกแบบมาเพื่อเพิ่มอัตราการเข้าชมเว็บไซต์ แต่ก็เป็นการบ่อนทำลายความน่าเชื่อถือของวิชาชีพข่าวไปด้วยในเวลาเดียวกัน
- ▶ การเรียนรู้ด้วยตนเองของคอมพิวเตอร์ (machine learning) ทำให้ปัญหาเรื่องการสร้างเนื้อหาไวรัสโดยมีคุณภาพและความถูกต้องแม่นยำเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนมีแนวโน้มว่าจะรุนแรงมากขึ้น
- ▶ การเพิ่มขึ้นของหน่วยงานตรวจสอบข้อเท็จจริงในสถานีข่าว ซึ่งเป็นผลจากโครงการพัฒนาสื่อต่าง ๆ

3) ความเป็นไวรัส: ข้อมูลบิดเบือนแพร่กระจายอย่างรวดเร็วในระบบนิเวศข่าวใหม่ได้อย่างไร

ก) กำเนิดผู้รับข่าวสารใหม่

ยุคดิจิทัลทำให้กำแพงกันขวางการตีพิมพ์พังทลาย¹⁷ และเปิดทางให้กับ “การส่งมอบเครื่องมือการผลิตให้กับกลุ่มคนที่เคยเป็นผู้รับ”¹⁸ ซึ่งทำให้พวกเขากลายเป็นผู้ร่วมผลิตเนื้อหา รวมถึงข่าวสาร เป็นบทบาทหน้าที่ที่เรียกว่า ‘การผลิตสื่อที่ผู้เสพสื่อเป็นผู้ผลิตสื่อเองได้’ (produsage)¹⁹ คนเหล่านี้เริ่มต้นด้วยการสร้างฐานผู้รับชมในอีเมลและห้องแชท ก่อนจะมีสื่อสังคมออนไลน์มาช่วยขยายฐานผู้รับชมอย่างรวดเร็ว

17 Gillmor, D. (2004). *We, the Media: Grassroots Journalism By the People, For the People* (O'Reilly). <http://www.authorama.com/we-the-media-8.html> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

18 Rosen, J. (2006). *The People Formerly Known as the Audience*, PressThink blog (June 27th, 2006). http://archive.pressthink.org/2006/06/27/ppl_frmr.html [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

19 Bruns, A. (2008). *Blogs, Wikipedia, Second Life, and Beyond: From Production to Produsage*. Peter Lang, New York. See also: Bruns A (2006) *Collaborative Online News Production*. Peter Lang, New York.

ข) การเกิดขึ้นของสื่อสังคมออนไลน์

ช่วงหลังของปี พ.ศ. 2543 ในหลายประเทศ ทวิตเตอร์และเฟซบุ๊กคือกำลังสำคัญของสื่อสังคมออนไลน์ เช่นเดียวกับยูทูบ ผู้เล่นเหล่านี้ส่งผลต่อการปฏิบัติงานและอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของนักข่าว (โดยเฉพาะในด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริง การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ชม และการปะทะกันระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะในสื่อสังคม²⁰) ตลอดจนการแพร่กระจายของเนื้อหา เมื่อปัจเจกชนได้สร้างเครือข่ายจากความไว้วางใจในการกระจายเนื้อหาระหว่างบุคคล (โดยเฉพาะบนเฟซบุ๊ก) ก็เริ่มท้าทายวิธีการเผยแพร่เนื้อหาแบบเดิม

ผู้ใช้เป็นผู้คัดเลือกและเผยแพร่เนื้อหาเอง ทั้งจากผู้ให้บริการข่าว นักข่าว และผู้ให้บริการข้อมูลข่าวสารอื่น ๆ ที่เชื่อถือได้ โดยไม่ผ่านสื่อกลาง ซึ่งผลของการเผยแพร่ผ่าน ‘เครือข่ายความไว้วางใจ’ (ผู้ใช้และเพื่อน) คือการเพิ่มพื้นที่ให้กับเนื้อหาที่ไม่ถูกต้อง เป็นเท็จ มีเจตนาร้าย และมีลักษณะของการโฆษณาชวนเชื่อที่แอบแฝงมาในรูปของข่าว นักวิจัยพบว่าเนื้อหาที่เน้นอารมณ์ความรู้สึกและเนื้อหาที่ส่งต่อโดยเพื่อนหรือสมาชิกในครอบครัว มีโอกาสที่จะถูกเผยแพร่ซ้ำมากกว่าในสื่อสังคม²¹

เมื่อนักข่าวและองค์กรข่าวจำเป็นต้องเข้าสู่พื้นที่เหล่านี้เพื่อการหาข้อมูล การมีส่วนร่วมกับผู้รับข่าวสาร และการเผยแพร่เนื้อหา (นักข่าวจำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่ที่มีผู้รับข่าว) ‘ฟองสบู่ตัวกรอง’²² หรือ ‘ห้องเสียงสะท้อน’²³ จึงถือกำเนิด (แม้ว่าพวกเขาอาจจะไม่ถึงกับปิดกั้นหรือตัดขาดจากโลกภายนอกเสียทีเดียวดังที่มีการพูดถึงกัน) สิ่งนี้ทำให้ผู้ใช้จำนวนมากมีโอกาสพบเห็นทัศนคติที่แตกต่างและข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบแล้วน้อยลง ซึ่งเป็นการเพิ่มความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับ ‘ความผิดพลาดของข้อมูลข่าวสาร’

ประโยชน์ของการทำข่าวแบบเครือข่ายผู้รับข่าวสาร ได้แก่ ความสามารถในการระดมข้อมูลจากหลายแหล่ง การร่วมมือกันเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง²⁴ (ซึ่งมีประโยชน์ต่อการแก้ไขข้อมูลที่ผิดให้ถูกต้อง หักล้างข้อมูลบิดเบือน และชี้ตัวผู้มีเจตนาร้าย) และสร้างกลุ่มผู้รับชมที่มี

20 Posetti, J. (2009). *Transforming Journalism...140 Characters at a Time* Rhodes Journalism Review 29, September 2009. http://www.rjr.ru.ac.za/rjrpdf/rjr_no29/Transforming_Journ.pdf [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

21 Bakir, V. & McStay, A. (2017) *Fake News and the Economy of Emotions* Digital Journalism (Taylor and Francis) July, 2017. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21670811.2017.1345645> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

22 หมายเหตุ: ‘ฟองสบู่ตัวกรอง’ คือพื้นที่ขยายที่เต็มไปด้วยผู้คนที่มีความคิดคล้ายกัน อันเป็นผลจากอัลกอริทึมที่ป้อนเนื้อหาให้กับผู้ใช้งานแต่ละคนโดยเฉพาะ c.f. Pariser, E. (2012). *The Filter Bubble*. Penguin and Random House, New York

23 ‘ห้องเสียงสะท้อน’ (echo chambers) หมายถึงผลกระทบของการใช้คติในการยืนยันความคิดของตนต่อคนที่มีความคิดคล้ายกันบนสื่อสังคมออนไลน์ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับ ‘อคติในการยืนยันความคิดตนเอง’ ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 5

24 Garcia de Torres, E. (2017). *The Social Reporter in Action: An Analysis of the Practice and Discourse of Andy Carvin in Journalism Practice*, 11(2-3). <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/2017512786.2016.1245110> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

ความภาคภูมิใจ (อันเกิดจากการมีส่วนร่วมโดยตรงระหว่างผู้อยู่ในวงการข่าวและผู้บริโภคข่าว)²⁵ อีกทั้งยังช่วยให้ผู้รับข่าวสารสามารถ ‘โต้ตอบ’ เพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดของผู้สื่อข่าว หรือช่วยในการสืบค้นข้อมูล พื้นที่สาธารณะแบบเครือข่ายเช่นนี้ยังช่วยให้นักข่าวและผู้รับข่าวสารก้าวข้ามข้อจำกัดที่ไร้เหตุผลและการเซ็นเซอร์ (เช่น ความซับซ้อนของบรรดา ‘นักปั่นข่าว’) ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและสังคมเปิดได้

การที่นักข่าวมีส่วนร่วมกับผู้รับข่าวสารและแหล่งข้อมูลผ่านช่องทางสื่อสังคมอาจมองได้ว่าเป็นรูปแบบใหม่ที่นำเสนอใจของกรอบการแสดงความรักซึ่งช่วยในด้านการกำกับตนเอง การโต้ตอบเหล่านี้ทำให้นักข่าวตอบรับเสียงวิจารณ์ที่มีเหตุผลต่อสาธารณะได้อย่างรวดเร็ว แก้ไขข้อผิดพลาดได้ทันที่ และเพิ่มความโปร่งใสของการปฏิบัติงานด้วยการ ‘ใช้กระบวนการสร้างเนื้อหา’²⁶

ผลเสีย ได้แก่

- ▶ ข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดมีแนวโน้มจะกลายเป็นไวรัลมากขึ้น ด้วยวิธีการเผยแพร่โดย ‘เครือข่ายความไวใจ’²⁷ และปฏิกิริยาทางอารมณ์ (เช่น ถูกกระตุ้นโดยการใช้อคติในการยืนยันความคิดตนเอง) (ดูเพิ่มเติมในหน่วยการเรียนรู้ที่ 5)
- ▶ ทำให้รัฐบาลและหน่วยงานอื่น ๆ หลีกเลี่ยงการซักถามและการตรวจสอบของสื่อได้ ด้วยการ ‘เข้าถึงผู้รับข่าวสารโดยตรง’ เพื่อหลีกเลี่ยงการตรวจสอบ มีหลักฐานว่าการควบคุมพลังของสื่อสังคมโดยผู้ที่ต้องการควบคุมผลการเลือกตั้งและนโยบายสาธารณะมีเพิ่มมากขึ้น²⁸
- ▶ ข้อมูลที่สร้างความตื่นตระหนกมีโอกาสดูส่งต่อมากกว่า²⁹
- ▶ เมื่อข้อมูลที่ผิดและข้อมูลบิดเบือนกลายเป็นไวรัลแล้วจะไม่สามารถลบหรือแก้ไขได้

25 Posetti, J. (2010). *Aussie #Spill Breaks Down Barriers Between Journalists, Audience* PBS Mediashift, May 24th, 2010. <http://mediashift.org/2010/05/aussie-spill-breaks-down-wall-between-journalists-audience144/> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

26 Posetti, J. (2013). *The ‘Twitterisation’ of investigative journalism* in S. Tanner & N. Richardson (Eds.), *Journalism Research and Investigation in a Digital World* (pp. 88-100): Oxford University Press. Available at <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=2765&context=lhapapers>

27 ‘เครือข่ายความไวใจ’ (Trust networks) คือเครือข่ายของกลุ่มคนที่แบ่งปันข้อมูลข่าวสารออนไลน์ผ่านความสัมพันธ์ที่มีพื้นฐานจากความเชื่อถือไวใจกัน (เช่น ครอบครัวและกลุ่มเพื่อน) โดยไม่ผ่านสื่อกลาง งานวิจัยหลายชิ้นแสดงให้เห็นว่าผู้ใช้สื่อสังคมมีแนวโน้มจะส่งต่อข้อมูลที่ได้มาจาก ‘เครือข่ายความไวใจ’ ดังกล่าวโดยไม่สนใจว่าข้อมูลจะถูกต้องหรือผ่านการตรวจสอบแล้วหรือไม่

28 Freedom House (2017). *Freedom of the Net 2017: Manipulating Social Media to Undermine Democracy* Freedom House. <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2017> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018]. และดู Cadwalladr, C. (2018). *I made Steve Bannon’s Psychological Warfare Tool: Meet the data war whistleblower*, The Guardian/Observer <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/2017/data-war-whistleblower-christopher-wylie-facebook-nix-bannon-trump> [เข้าถึงเมื่อ 31/03/2018].

29 Kalsnes, B. & Larsson, O. A. (2017). *Understanding News Sharing Across Social Media: Detailing distribution on Facebook and Twitter in Journalism Studies* (Taylor and Francis) March, 2017. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1461670X.2017.1297686?scroll=top&needAccess=true&journalCode=rjos20> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

ไม่ว่าจะหักล้างหรือเปิดโปงความเท็จเพียงใดก็ไม่สามารถขจัดผลกระทบของเรื่องเท็จ มีอันตราย วิถีโอโฆษณาชวนเชื่อที่แอบแฝงมาในรูปของข่าว หรือรายงานผิด ๆ ที่เกิดจากการขาดการตรวจสอบได้อย่างสมบูรณ์

- ▶ ความต้องการเผยแพร่บนสื่อสังคมอย่างรวดเร็วทันที่ อาจนำไปสู่การส่งต่อข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลที่ผิดหรือข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปลอมโดยไม่เจตนา³⁰
- ▶ การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศและทักษะการตรวจสอบข้อมูลของสังคมโดยรวมอยู่ในระดับต่ำ หมายความว่ามีความเสี่ยงที่ผู้ใช้สื่อสังคมมีทักษะไม่เพียงพอที่จะตัดสินว่าเนื้อหาที่เชื่อถือได้หรือไม่ก่อนที่จะส่งต่อ
- ▶ ความเสี่ยงที่รัฐจะขัดขวางเสรีภาพในการแสดงออกผ่านการเซ็นเซอร์ที่ไม่เป็นธรรม และการปิดสื่อเพื่อแก้ปัญหาข้างต้นแบบเร่งด่วน
- ▶ การเกิดขึ้นของ ‘ฟองสบู่ตัวกรอง’ (Filter Bubble คือระบบตัวกรองที่ส่งผลให้เราเห็นเฉพาะสิ่งที่เราสนใจ) ที่ใช้ข้อคิดเพื่อยืนยันความคิดตนเอง และลดการเปิดรับข้อมูลคุณภาพที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว
- ▶ ความเสี่ยงที่การเสนอข่าวด้วยคุณภาพจะยังลดทอนความเคารพนับถือของผู้รับข่าวสาร ที่มีต่อวิชาชีพผู้สื่อข่าว และสร้างความชอบธรรมให้การโจมตีสื่อโดยกลุ่มคนที่ต้องการกลบเสียงวิพากษ์วิจารณ์
- ▶ ความเสี่ยงที่ผู้รับข่าวสารจะเกิดความสับสนกับสิ่งที่เรียกว่าข่าว ซึ่งแตกต่างจากข้อมูลบิดเบือนที่แอบแฝงมาในรูปของข่าว³¹
- ▶ การขาดการเตรียมพร้อมของห้องข่าวสำหรับการจัดการกับข้อมูลบิดเบือน และความจำเป็นของทีมบรรณาธิการสื่อสังคมสำหรับการพัฒนากลยุทธ์ที่ทันสมัย เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นให้ดียิ่งขึ้น³²

ค) การเกิดขึ้นของพื้นที่สื่อ

แคเทอริน ไวนเนอร์ บรรณาธิการบริหารของหนังสือพิมพ์ *เดอะการ์เดียน* ประเมินไว้ว่า “เฟซบุ๊กกลายเป็นสำนักข่าวที่ร่ำรวยและมีอำนาจมากที่สุดในประวัติศาสตร์ โดยใช้อัลกอริทึมแทนที่

30 Posetti, J. (2009). *Rules of Engagement For Journalists on Twitter* PBS Mediashift, June 19th 2009. <http://mediashift.org/2009/06/rules-ofengagement-for-journalists-on-twitter170/> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

31 Nielsen, R. K. & Graves, L. (2017). “News you don’t believe”: *Audience Perspectives on Fake News* Reuters Institute for the Study of Journalism Factsheet (RISJ, Oxford). https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2017-10/Nielsen%26Graves_factsheet_1710v3_FINAL_download.pdf [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

32 Elizabeth, J. (2017) *After a Decade, It’s Time to Reinvent Social Media in Newsrooms*, American Press Institute <https://www.americanpressinstitute.org/publications/reports/strategy-studies/reinventing-social-media/single-page/> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

บรรณาธิการ”³³ พื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ได้รับการยอมรับว่าเป็น ‘ผู้ดูแลประตูข่าวสารยุคใหม่’³⁴ แม้ผู้ให้บริการสื่อสังคมออนไลน์จะยังลังเลที่จะยอมรับความรับผิดชอบในการทำหน้าที่ของสำนักข่าวแบบดั้งเดิม ซึ่งรวมถึงการตรวจสอบและการคัดสรรเนื้อหา แม้ว่าจะมีการเซ็นเซอร์เนื้อหาบางอย่างในลักษณะที่เป็นการปิดกั้นเสรีภาพของสื่อก็ตาม³⁵ ความพยายามของสื่อสังคมออนไลน์ในการแก้ไขปัญหาข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว แต่การที่บรรดาสื่อสังคมออนไลน์ยังไม่ ก) ตอบสนองอย่างเพียงพอในระดับโลก และ ข) แสดงความรับผิดชอบอย่างที่น่าพึงพอใจต้องทำสำหรับผลกระทบต่อสังคมและประชาธิปไตย ทำให้สื่อสังคมออนไลน์เสี่ยงต่อการตกเป็นเครื่องมือในการผลิต ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ และการประทุษร้ายผ่านช่องทางออนไลน์³⁶

มีการตรวจสอบการทำงานของอัลกอริทึมของเฟซบุ๊กในการเผยแพร่ข่าวและการแพร่กระจายของข้อมูลบิดเบือนโดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559³⁷ โดยเฉพาะในบริบทของการโฆษณาชวนเชื่อทางคอมพิวเตอร์ที่ส่งผลกระทบต่อสื่อสังคมออนไลน์ในวงกว้าง³⁸ อย่างไรก็ตาม หลังจากมุ่งมั่นในการร่วมมือกับองค์กรข่าวและสถาบันการศึกษาด้านวารสารศาสตร์เพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์นี้ในระยะแรก โดยรวมไปถึงการแสดงความเชื่อใจได้มากขึ้นและทำเครื่องหมายสำหรับโพสต์ปลอมและโพสต์ที่ทำให้เกิดการเข้าใจผิด เฟซบุ๊กได้เลิกทำหน้าที่นี้ไปอย่างรวดเร็วในเดือนมกราคม พ.ศ. 2561³⁹ สิ่งที่น่าจะเกิดขึ้นตามมาคือการเปลี่ยนแปลงของสื่อสังคมจากระบบที่เปิดกว้างสำหรับการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ไปสู่ระบบที่ปิดมากขึ้น และมีผลสืบเนื่องไปถึงการเผยแพร่ข่าวและความยั่งยืนของการทำข่าวที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ยังเพิ่มความเสี่ยงของการเกิด ‘ฟองสบู่ตัวกรอง’ และการแพร่กระจายแบบไวรัลของข้อมูลบิดเบือน⁴⁰ ซึ่งรวมไปถึงประเด็นปัญหาอัลกอริทึมของเครื่องมือค้นหาอย่างกูเกิลด้วย โดยกูเกิลยอมรับในช่วงต้นปี พ.ศ. 2561

33 Viner, K. (2017). *A mission for journalism in a time of crisis* The Guardian, November 17th, 2017. <https://www.theguardian.com/news/2017/nov/16/a-mission-for-journalism-in-a-time-of-crisis> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

34 Bell, E. & Owen, T. (2017). *The Platform Press: How Silicon Valley Reengineered Journalism* Tow Center for Digital Journalism. https://www.cjr.org/tow_center_reports/platform-press-how-silicon-valley-reengineered-journalism.php [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

35 Hindustan Times (2016). *Facebook Says Will Learn From Mistake Over Vietnam Photo*. <http://www.hindustantimes.com/world-news/facebook-says-will-learn-from-mistake-over-vietnam-photo/story-kwmb3ix6lKgmwalGZeKlyN.html> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

36 Posetti, J. (2017). *Fighting Back Against Prolific Online Harassment*, The Conversation, June 29th 2017. <https://theconversation.com/fighting-back-against-prolific-online-harassment-in-the-philippines-80271> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

37 Finkel, Casey & Mazur (2018). op cit

38 Grimme, C., Preuss, M., Adam, L., & Trautmann, H. (2017). *Social Bots: Human-Like by Means of Human Control?*. Big Data 5(4) <http://compprop.oii.ox.ac.uk/publishing/academic-articles/social-bots-human-like-by-means-of-human-control/> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

39 Wang, S., Schmidt, C. & Hazard, O. L. (2018). *Publishers claim they're taking Facebook's newsfeed changes in their stride - is the bloodletting still to come?* NiemanLab. <http://www.niemanlab.org/2018/01/publishers-claim-theyre-taking-facebooks-news-feed-changes-instride-is-the-bloodletting-still-to-come/> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

40 Alaphilippe, A. (2018). *Facebook's Newsfeed Changes Are Probably Going to be Great for Fake News*, The Next Web. <https://thenextweb.com/contributors/2018/01/2018/facebook-news-feed-changes-probably-going-great-fake-news/> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

ว่ามีความเป็นไปได้ที่อัลกอริทึมจะมีส่วนในการส่งเสริมการใช้อคติเพื่อยืนยันความคิด ขณะที่เขียนหน่วยการเรียนรู้นี้ กูเกิลกำลังดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ โดยชี้แจงว่า “มีหลายสำนักข่าวที่นำเสนอมุมมองที่หลากหลายและมีเหตุผล เราต้องการให้ผู้ชมมีโอกาสได้เห็นและอ่านทัศนะที่แตกต่างเหล่านี้จากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง”⁴¹

ผลของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ที่มีต่อการเสนอข่าวและอุตสาหกรรมข่าว

- ▶ ความเชื่อถือในสำนักข่าวที่ลดน้อยลง รวมไปถึงการเสนอข่าวและนักข่าวที่เผยแพร่ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ข้อมูลที่สร้างขึ้นมาเอง หรือข้อมูลที่ทำให้เข้าใจผิด
- ▶ การปะปนกันระหว่างรายงานข่าวคุณภาพกับข้อมูลบิดเบือนและเนื้อหาที่ได้รับเงินสนับสนุน ซึ่งทำลายแบบข่าวโดยไม่แจ้งให้ชัดเจน ทำให้ความไม่เชื่อถือข่าวโดยรวมมีมากขึ้น
- ▶ ธุรกิจสื่อมีความตึงเครียดมากขึ้น จากการที่ผู้รับข่าวสารอาจเลิกพึ่งพาสื่อในยามวิกฤติ และภัยพิบัติ บนฐานความเชื่อที่ว่าสื่อจะให้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ ผ่านการตรวจสอบเป็นอย่างดี และเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ ความเชื่อถือคือสิ่งที่ค้ำจุนความภักดีต่อสำนักข่าว ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างธุรกิจสื่อที่ยั่งยืน
- ▶ บทบาทของนักข่าวในฐานะตัวแทนของการแสดงความรับผิดชอบ (เช่น ผ่านการทำข่าวเชิงสืบสวน) ที่อ่อนแอลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังสังคมโดยรวม
- ▶ การปราบปราม (ซึ่งบางครั้งมีการให้เหตุผลว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการกำจัด ‘ข่าวลวง’) ที่ปิดกั้นเสรีภาพของสื่อและสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก เช่น การปิดอินเทอร์เน็ต การปิดสื่อ และการเซ็นเซอร์
- ▶ การประสังครายต่อนักข่าว (โดยเฉพาะนักข่าวหญิง) โดยผู้เผยแพร่ข้อมูลบิดเบือนที่ใช้การคุกคามทางออนไลน์เพื่อทำลายความน่าเชื่อถือของรายงานข่าวเชิงวิพากษ์วิจารณ์ รวมถึงการวางกับดักล่อลวงให้นักข่าวเป็นผู้เผยแพร่ข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด⁴²

แนวปฏิบัติใหม่ในอุตสาหกรรม: วิธีรายงาน ‘ข่าวลวง’ และการตอบโต้ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ขององค์กรข่าว

ปัญหาและความเสี่ยงข้างต้นนั้นเรียกร้องการเฝ้าระวังแบบมืออาชีพ การยึดมั่นในจรรยาบรรณมาตรฐานที่สูงของการรายงานข่าวและการตรวจสอบความจริง (รวมถึงการร่วมมือกันตรวจสอบ)

41 Hao, K. (2018). Google is finally admitting it has a filter bubble problem, Quartz. <https://qz.com/1194566/google-is-finally-admitting-it-has-a-filter-bubble-problem/> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

42 ดูบทวิเคราะห์อย่างละเอียดในหน่วยการเรียนรู้ที่ 7

ของทั้งข้อมูลและแหล่งที่มา การหักล้างข้อมูลเท็จหรือบิดเบือน และการรายงานปัญหาอย่างสร้างสรรค์

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของความพยายามขององค์กรข่าวและผู้สื่อข่าวแต่ละคนสำหรับการรายงานข่าว การช่วยให้ผู้รับข่าวรู้เท่าทันข่าวสาร และการตอบโต้ข้อมูลบิดเบือน

- ▶ หนังสือพิมพ์ *เดอะ การ์เดียน* ใช้ฟีเจอร์ Stories ของอินสตาแกรมในการต่อต้านการแพร่กระจายของข้อมูลบิดเบือน ด้วยวิดีโอสั้นที่ผลิตขึ้นเพื่อดึงดูดผู้ชมวัยหนุ่มสาว <https://www.instagram.com/p/BRd25kQBb5N/> (ดูเพิ่มเติมที่ “แบบทดสอบแบบอินเทอร์แอคทีฟเกี่ยวกับ ‘ข่าวลวง’ ของ *เดอะ การ์เดียน*” <https://www.theguardian.com/theguardian/2016/dec/28/can-you-spot-the-real-fake-news-story-quiz>)
- ▶ เว็บไซต์ *Rappler* ทำข่าวเชิงสืบสวนและการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยบิกดาต้า เพื่อเปิดโปงเครือข่าย ‘หุ่นเชิด’ เพื่อการโฆษณาชวนเชื่อที่ส่งผลกระทบต่อประชาธิปไตยในฟิลิปปินส์ <https://www.rappler.com/nation/148007-propaganda-war-weaponizing-internet>
- ▶ *เดอะ นิวยอร์ก ไทมส์* ใช้การรายงานข่าวเพื่ออธิบายปัญหาด้วยการใช้กรณีศึกษา <https://www.nytimes.com/2016/11/20/business/media/how-fake-news-spreads.html>
- ▶ วารสาร *Columbia Journalism Review* มุ่งมั่นกับการใช้วิธีวิเคราะห์การสะท้อนความคิดเกี่ยวกับประเด็นปัญหา https://www.cjr.org/analysis/how_fake_news_sites_frequently_trick_big-time_journalists.php
- ▶ คำแนะนำสำหรับนักข่าวเกี่ยวกับปัญหาการปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดย *การ์เดียน ออสเตรเลีย*: <https://www.theguardian.com/environment/planet-oz/2016/nov/08/tough-choices-for-the-media-when-climate-science-deniers-are-elected>
- ▶ โครงการความร่วมมือระหว่างนักข่าวและนักวิชาการของญี่ปุ่นในช่วงการเลือกตั้งระดับชาติในปี พ.ศ. 2560 ที่ใช้หลักการของโครงการ CrossCheck ซึ่งเป็นโครงการเฝ้าระวังการเลือกตั้งที่ฝรั่งเศสในปีเดียวกันที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง: <http://www.niemanlab.org/2017/10/a-snap-election-and-global-worries-over-fakenews-spur-fact-checking-collaborations-in-japan/>

- ▶ ในสหรัฐอเมริกา Electionland เป็นตัวอย่างที่น่าสนใจของการร่วมงานกันระหว่างผู้สอน วิชาการศาสตรกับนักศึกษา <https://projects.propublica.org/electionland/>⁴³
- ▶ การรายงานข่าวเชิงสืบสวนระดับโลกในกรณีอื้อฉาว เคมบริดจ์ อนุโลติกา (โดย ดิ ออบเชิร์ฟเวอร์ & เดอะ การ์เดียน, แชนแนล 4 นิวส์ และ เดอะ นิวยอร์ก ไทมส์) และวิธีการเสริมสร้างความรู้ที่ วอกซ์ มีเดีย ใช้ในการอธิบายเรื่องที่ซับซ้อนให้กับผู้ชม ก. <https://www.vox.com/policy-and-politics/2018/3/21/2017141428/cambridge-analytica-trump-russiamueller> ข. <https://www.vox.com/policy-and-politics/2018/3/23/2017151916/facebook-cambridge-analytica-trump-diagram>
- ▶ เว็บไซต์ เดอะ ควินต์ ใช้พลังของผู้ชมตอบโต้การแพร่กระจายของข้อมูลบิดเบือนในแอปพลิเคชัน WhatsApp ในอินเดีย และสร้างสรรค์การคัดเลือกเนื้อหาที่ตรวจสอบแล้วในแอปพลิเคชัน <https://www.thequint.com/neon/satire/whatsapp-indian-elections-and-fake-propaganda-satire>⁴⁴

ผู้สอนควรเพิ่มตัวอย่างอื่น ๆ ในภูมิภาคและภาษาของผู้เรียน ที่ทรงคุณค่าไม่แพ้กันคือกลยุทธ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักข่าวในยุค ‘ข่าวลวง’ ของศาสตราจารย์ ชาร์ลี เบกเกตต์ เขากล่าวไว้ว่านักข่าวควร

- ▶ เชื่อมต่อ – ติดต่อกันและอยู่ในทุกพื้นที่สื่อ⁴⁵
- ▶ คัดเลือก – ช่วยผู้ใช้งานหาเนื้อหาที่ดีจากทุกแหล่ง
- ▶ สร้างความเชื่อมโยง – ใช้ภาษาเดียวกับผู้ใช้ และ ‘ฟัง’ อย่างสร้างสรรค์
- ▶ เป็นผู้เชี่ยวชาญ – เพิ่มคุณค่า ความลึกซึ้ง ประสบการณ์ บริบทแวดล้อม
- ▶ พุดความจริง – ตรวจสอบข้อเท็จจริง มีความสมดุล ความแม่นยำ
- ▶ มีความเป็นมนุษย์ – แสดงความเห็นอกเห็นใจ มีความหลากหลาย มีความสร้างสรรค์
- ▶ ความโปร่งใส – แสดงแหล่งที่มา มีความรับผิดชอบ ยอมรับคำวิจารณ์⁴⁶

43 หมายเหตุจากบรรณาธิการ: CrossCheck และ Electionland เป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ใหม่ของโครงการริเริ่มในยุคปัจจุบันที่มุ่งเน้นรูปแบบของการร่วมมือกันเพื่อจัดการกับข้อมูลบิดเบือนในช่วงการเลือกตั้ง การร่วมงานกันแบบ ‘เฉพาะกิจ’ อาจเป็นปรากฏการณ์ที่มีประโยชน์สำหรับทดแทนการขาดหายไป หรือความอ่อนแอ หรือการแยกตัวของสถาบันตรวจสอบความจริงที่คงอยู่มาช้านาน

44 หมายเหตุ: สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของแอปพลิเคชันแชตในการแพร่กระจายข้อมูลบิดเบือน ดู: Bradshaw, S & Howard, P. (2018). *Challenging Truth and Trust: A Global Inventory of Organized Social Media Manipulation*. Working Paper 2018.1. Oxford, UK: Project on Computational Propaganda: <http://compop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2018/07/ct2018.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 20/08/2018].

45 หมายเหตุ: บรรณาธิการทราบว่า เป็นไปได้ที่นักข่าวทุกคนจะอยู่ในสื่อสังคมทั้งหมด อย่างไรก็ตาม หากห้องข่าวมอบหมายให้นักข่าวแต่ละคนใช้งานสื่อที่เพิ่งเกิดและยังไม่มีผลกระทบมากนัก เพิ่มเดิมจากสื่ออดิมนิย์อย่างทวิตเตอร์ เฟซบุ๊ก และอินสตาแกรม ก็อาจช่วยได้

46 Beckett, C. (2017). op cit

เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้

- ▶ ในด้านหนึ่งคือเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจสาเหตุเชิงโครงสร้างที่ทำให้อุตสาหกรรมข้าวอ่อนแอลง และอีกด้านหนึ่งคือเพื่อให้เข้าใจการขับเคลื่อนของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด
- ▶ เพื่อให้ผู้เรียนวิเคราะห์การตอบสนองของอุตสาหกรรมข้าวต่อปรากฏการณ์ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ได้อย่างมีวิจารณญาณ
- ▶ เพื่อให้เข้าใจและวิพากษ์วิจารณ์บทบาทของสื่อแพลตฟอร์มต่าง ๆ ในการทำให้วิกฤติข้อมูลบิดเบือนเกิดขึ้นและดำรงอยู่
- ▶ เพื่อเรียนรู้แนวทางการปฏิบัติที่ดีของนักข่าวและองค์กรข่าวที่รับมือกับวิกฤตการณ์นี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการเรียนรู้

เมื่อจบหน่วยการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนควรจะสามารถ

1. ใช้วิจารณญาณในการประเมินสาเหตุเชิงโครงสร้างและผลกระทบในวงกว้างของการกระทำของสื่อในการรายงานและเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นเท็จ
2. เข้าใจและวิพากษ์วิจารณ์บทบาทของเทคโนโลยีและ ‘ผู้ดูแลประตูลข่าวสารยุคใหม่’ (เช่น แพลตฟอร์มสื่อต่าง ๆ) ในการทำให้ข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดซึ่งแอบแฝงมาในรูปแบบของข่าวแพร่กระจายเป็นไวรัส
3. รู้ว่าอุตสาหกรรมข่าวมีวิธีการปฏิบัติอย่างไรบ้างในการตรวจจับและต่อสู้กับข้อมูลบิดเบือน

รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้นี้ออกแบบมาเพื่อสอนแบบตัวต่อตัวหรือช่องทางออนไลน์ โดยแบ่งเป็นสองส่วนคือภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ก. ภาคทฤษฎี

แผนของหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
การบรรยายแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ด้วยการระดมสมองควบคู่ไปกับการอภิปรายแลกเปลี่ยน และการถามตอบแบบพบหน้าหรือผ่านการสนทนาออนไลน์สำหรับกรณีการเรียนรู้การสอนทางไกล เนื้อหาการบรรยายสามารถใช้ทฤษฎีและตัวอย่างที่ให้ไว้ข้างต้น อย่างไรก็ตาม ผู้บรรยายควรเพิ่มเติมกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหรือท้องถิ่นในการเรียนการสอนหน่วยการเรียนรู้ จะบรรลุผลการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น หากใช้รูปแบบการอภิปรายโดยผู้เชี่ยวชาญในส่วนของ การบรรยาย โดยเชิญนักข่าว บรรณาธิการ และผู้แทนสื่อต่าง ๆ มาร่วมในการอภิปราย ดำเนินรายการโดยวิทยากรหรือผู้สอน และให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมโดยตรงในช่วงของการถามตอบ	60-90 นาที	1, 2, 3

ข. ภาคปฏิบัติ

แผนของหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
สามารถจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ/เชิงอบรมในห้องเรียนตามปกติ หรือใช้ระบบการเรียนรู้ทางอิเล็กทรอนิกส์อย่างมูเดิล กลุ่มในเฟซบุ๊ก หรือบริการอื่น ๆ สำหรับการมีส่วนร่วมทางไกลผ่านระบบออนไลน์ โดยใช้รูปแบบดังต่อไปนี้ แบ่งเป็นกลุ่ม 3-5 คน แต่ละกลุ่มควร 1) ได้รับกรณีศึกษาการรายงานข่าวขององค์กรสื่อหรือการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ผิดหรือข้อมูลบิดเบือนโดยไม่รู้ตัว 2) ร่วมกันประเมิน ด้วยการค้นคว้าที่มาของข้อมูลและบริบทของการรายงานที่ผิดพลาด (เช่น กรณีนี้เป็นข่าวเร่ดวุ่นหรือไม่) จากนั้นอภิปรายสิ่งที่น่าจะเป็นสาเหตุของเหตุการณ์นี้ (โดยให้ความสนใจปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น การลดจำนวนพนักงานในห้องข่าวที่เกิดขึ้นเร็ว ๆ นี้ และบทบาทของสื่อสังคม) และอภิปรายประสบการณ์ส่วนตัวเกี่ยวกับการถูกหลอกโดยข้อมูลบิดเบือน 3) ร่วมกันเขียนบทสรุปความยาว 250 คำ จากการวิเคราะห์สาเหตุของการเผยแพร่โดยให้เขียนสิ่งที่นักข่าวและ/หรือองค์กรข่าวควรทำเพื่อป้องกันการเผยแพร่ข้อมูลบิดเบือนจำนวน 3 ข้อ โดยอาจใช้กฎเกิล ดอกลี หรือเครื่องมือทำงานร่วมกันอื่น ๆ ที่คล้ายกัน และควรส่งให้ผู้สอน/ผู้บรรยายตรวจ	90-120 นาที	1, 2, 3, 4

งานมอบหมาย

รายงานกรณีศึกษา (2,000 คำ) โดยให้ระบุกรณีศึกษา 3 กรณี (หนึ่งในนี้เป็นกรณีศึกษาในประเทศ/ภูมิภาคของตนเอง) ที่เกี่ยวกับการที่องค์กรข่าวมีการเผยแพร่หรือสืบสวนกรณีข้อมูลบิดเบือน โดยวิเคราะห์แจกแจงแต่ละตัวอย่าง (อภิปรายสาเหตุและผลสืบเนื่องจากการตีพิมพ์ข้อมูลบิดเบือน/ข้อมูลที่ผิด) และถอดบทเรียนที่ได้จากแต่ละกรณีศึกษา

(หมายเหตุ: ผู้เรียนควรเลือกตัวอย่างที่ไม่ได้ใช้ในการอภิปรายในการอบรมเชิงปฏิบัติการของหน่วยการเรียนรู้)

๑๑ เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม

Bakir, V. & McStay, A. (2017). *Fake News and the Economy of Emotions in Digital Journalism* (Taylor and Francis). <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21670811.2017.1345645> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

Bell, E. & Owen, T. (2017). *The Platform Press: How Silicon Valley Reengineered Journalism* Tow Center for Digital Journalism, March 29th, 2017. https://www.cjr.org/tow_center_reports/platform-press-how-silicon-valley-reengineered-journalism.php [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

Ireton, C. (Ed) (2016). *Trends in Newsrooms 2016* (WAN-IFRA, Paris). http://www.wan-ifra.org/sites/default/files/field_media_image_file_attach/WAN-IFRA_Trends_Newsrooms_2016.pdf [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

Kalsnes, B. & Larsson, O. A. (2017). *Understanding News Sharing Across Social Media: Detailing distribution on Facebook and Twitter in Journalism Studies* (Taylor and Francis). <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1461670X.2017.1297686?scroll=top&needAccess=true&journalCode=rjos20> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

Nielsen, R. K. (2012). *The Ten Years That Shook the Media World: Big Questions and Big Trends in International Media Developments* (Reuters Institute for the Study of Journalism, Oxford). https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2017-09/Nielsen%20-%20Ten%20Years%20that%20Shook%20the%20Media_0.pdf [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

McChesney, W. & Picard, V. (Eds) (2011). *Will the Last Reporter Please Turn Out the Lights: The Collapse of Journalism and What Can Be Done to Fix it*. The New Press, New York.

Mitchell, A., Holcomb, J. & Weisel, R. (2016). *State of the News Media* Pew Research Centre. <http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/>

[sites/13/2016/06/30143308/state-of-the-news-media-report-2016-final.pdf](https://www.unesco.org/en/news/sites/13/2016/06/30143308/state-of-the-news-media-report-2016-final.pdf) [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

Posetti, J. (2009). *Transforming Journalism...140 Characters at a Time* Rhodes Journalism Review 29, http://www.rjr.ru.ac.za/rjrpdf/rjr_no29/Transforming_Journ.pdf [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

Posetti, J. (2013). *The 'Twitterisation' of investigative journalism* in S. Tanner & N. Richardson (Eds.), *Journalism Research and Investigation in a Digital World* (pp. 88-100): Oxford University Press, Melbourne. <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=2765&context=lhapapers> [เข้าถึงเมื่อ 20/03/2018].

Posetti, J. & Silverman, C. (2014). *When Good People Share Bad Things: The Basics of Social Media Verification* in Posetti (Ed) *Trends in Newsrooms 2014* (WAN-IFRA, Paris). http://www.wan-ifra.org/sites/default/files/field_media_image_file_attach/WANIFRA_Trends_Newsrooms_2014.pdf [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

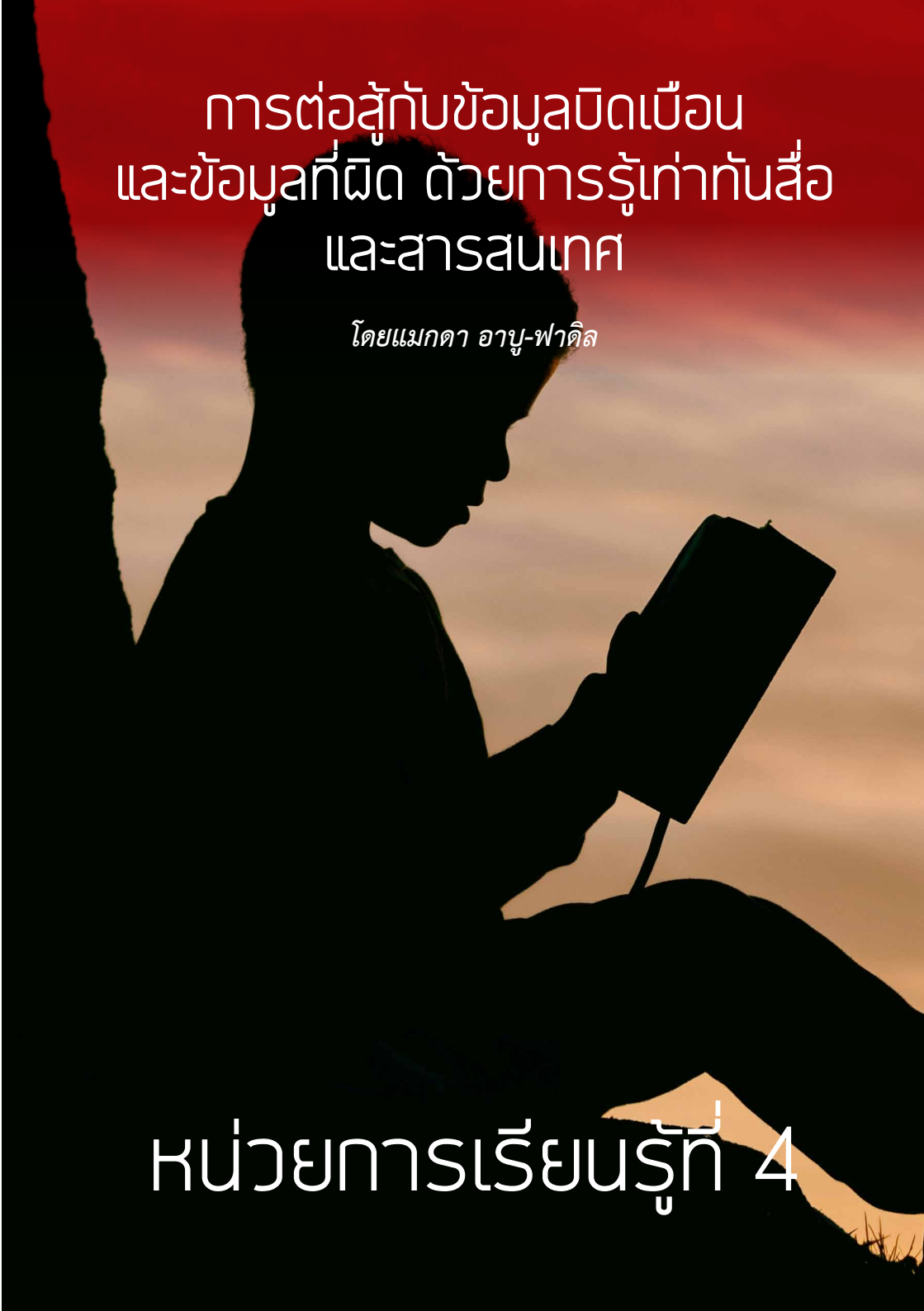
Posetti, J. (Ed) (2015). *Trends in Newsrooms 2015* (WAN-IFRA, Paris). http://www.wan-ifra.org/sites/default/files/field_media_image_file_attach/WAN-IFRA_Trends_Newsrooms_2015.pdf, (ดูเพิ่มเติม Trends in Newsrooms 2014) [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

RISJ (2018). *Digital News Report 2018* (University of Oxford). <http://media.digitalnewsreport.org/wp-content/uploads/2018/06/digital-news-report-2018.pdf?x89475> [เข้าถึงเมื่อ 29/06/2018].

Silverman, C. (2015). *Lies, Damn Lies and Viral Content*. Tow Center for Digital Journalism. http://towcenter.org/wp-content/uploads/2015/02/LiesDamnLiesSilverman_TowCenter.pdf [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

Society of Climate Change Reporters (2016). *Climate Change: A Guide to Information and Disinformation* <http://www.sej.org/initiatives/climate-change/overview> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

UNESCO (2017). *States and journalists can take steps to counter 'fake news'*. <https://en.unesco.org/news/states-and-journalists-can-take-steps-counter-fake-new> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

A silhouette of a person sitting and reading a book, set against a background of a sunset or sunrise sky with warm orange and red tones. The person is positioned on the left side of the frame, facing right.

การต่อสู้กับข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลที่ผิด ด้วยการรู้เท่าทันสื่อ และสารสนเทศ

โดยแมกดา อาบู-ฟาติล

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4

สาระสำคัญ

หน่วยการเรียนรู้นี้แนะนำให้ผู้เรียนได้รู้จักกับแนวคิดเรื่องการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ¹ (Media and Information Literacy: MIL) เพื่อทำความเข้าใจข่าว ซึ่งเป็นวิธีการตรวจหา ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ในข้อความทั้งที่เห็นได้ชัดเจนและที่แอบแฝง การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศเป็นแนวคิดกว้าง ๆ ที่ยูเนสโกใช้เพื่อเน้นถึงความเกี่ยวข้องกันระหว่างชุดทักษะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศโดยรวม และการใช้สื่อโดยเฉพาะ ชุดทักษะเหล่านี้ครอบคลุมทั้งความรู้เรื่องสิทธิมนุษยชน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกที่เป็นสิทธิส่วนบุคคลในการแสวงหา รับ และสื่อสารข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็น) การรู้เท่าทันข่าวสาร (รวมถึงความรู้เรื่องมาตรฐานและจริยธรรมสื่อ) การรู้เท่าทันโฆษณา ความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ ความเข้าใจใน ‘การทำธุรกิจที่เกี่ยวกับการสร้างเนื้อหาเพื่อดึงดูดความสนใจ’ ความรู้เรื่องวัฒนธรรม ความรู้ด้านความเป็นส่วนตัว ฯลฯ ตลอดจนความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลและการพัฒนาสังคม ทักษะการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศเป็นทักษะชีวิตที่สำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ กล่าวคือต้องรู้ว่าอะไรที่มีส่วนร่วมหล่อหลอมอัตลักษณ์ และจะแสวงหาข้อมูลท่ามกลางเมฆหมอกและหลีกเลียงกับระเบิดที่ซุกซ่อนอยู่ในความคลุมเครือนี้ได้อย่างไร การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศทำให้เรารู้จักการบริโภค การผลิต การค้นพบ การประเมินค่า และการส่งต่อข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนความเข้าใจในตนเองและผู้อื่นในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร

การรู้เท่าทันข่าวสารเป็นความสามารถเฉพาะด้านในการทำความเข้าใจภาษาและระเบียบแบบแผนของข่าวซึ่งเป็นเนื้อหารูปแบบหนึ่ง และรู้ว่ามันถูกนำไปใช้ด้วยเจตนาที่มุ่งร้ายได้อย่างไร ทว่าแม้จะมีความสำคัญ แต่คำพิงการรู้เท่าทันข่าวสารเพียงอย่างเดียวก็ไมอาจทำให้คนแยกแยะข้อมูลบิดเบือนที่แฝงมาในรูปของข่าวได้อย่างสมบูรณ์ เพราะมนุษย์ไม่เพียงใช้สมองในการสื่อสาร แต่ยังใช้หัวใจด้วย ดังนั้น การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศจึงจำเป็นต้องให้ความสนใจกับการเพิ่มความตระหนักรู้ในระดับปัจเจกเกี่ยวกับวิธีการตอบสนองกับเนื้อหาในข่าว และแนวโน้มส่วนบุคคลที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อข้อมูลข่าวสารนั้น โดยไม่ขึ้นอยู่กับรูปแบบของเนื้อหา

ดังนั้น รากฐานของการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศจึงควรทำให้คนมีความรู้ความเข้าใจในอัตลักษณ์ของตนอย่างถ่องแท้ ว่าตอนนี้เป็นใครและจะเป็นอะไรต่อไป และสิ่งนี้มีผลต่อการมีส่วนร่วมในข่าวและการสื่อสารประเภทอื่นอย่างไร หน่วยการเรียนรู้นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้และสามารถแยกแยะความแตกต่างของข่าวกับข้อมูลอื่น ๆ ที่แอบอ้างเป็นข่าว การเพิ่มขีดความสามารถเช่นนี้จะช่วยให้แต่ละคนเป็นผู้กำหนดอัตลักษณ์ของตนเอง

1 <https://en.unesco.org/themes/media-and-information-literacy> [เข้าถึงเมื่อ 16/06/2018].

และช่วยให้ตระหนักถึงและรู้จักต่อต้านเมื่อถูกหลอกใช้โดยข้อมูลบิดเบือนที่แอบแฝงมาในรูปแบบของข่าว

ผู้เรียนจะได้เรียนรู้วิธีการพัฒนาและการใช้กรอบทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้วย ‘การตัดสินใจโดยการไตร่ตรองอย่างมีเป้าหมาย’² ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์ การตีความ การประเมิน การควบคุมตนเอง การอนุมาน และการอธิบาย

ผู้เรียนจะได้วิเคราะห์ข่าวทั้งในสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อกระจายเสียง (วิทยุและโทรทัศน์) สื่อออนไลน์ และสื่อสังคม โดยการแยกโครงสร้างข้อความออกเป็นส่วนต่าง ๆ ร่วมกับการเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งที่มาและความน่าเชื่อถือ (หรือการขาดความน่าเชื่อถือ)

นอกจากนี้ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ด้วยว่าข่าวของแท้นั้นไม่ใช่วิทยาศาสตร์ แต่ฝังตัวอยู่ในการเล่าเรื่อง ซึ่งแม้จะหลากหลาย แต่ส่วนใหญ่เป็นไปตามวิธีการและจรรยาบรรณวิชาชีพ ซึ่งช่วยลดการเกิดความผิดพลาดและถอยห่างจากการสร้างเรื่องขึ้นมาเอง นักข่าวควรรายงานและส่งสัญญาณเมื่อพบการกล่าวเท็จของบรรดาผู้เกี่ยวข้อง ในทางกลับกันก็ไม่ควรยอมรับสิ่งที่อ้างว่าเป็นข้อเท็จจริง หรือนำไปเสนอต่อโดยไม่มีข้อมูลประกอบที่บอกให้ผู้อ่านรับรู้ว่าการณ์จริงเป็นอย่างไร

ในหน่วยการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ด้วยการนำ ‘ภาษาข่าว’ มาใช้เขียนข้อเท็จจริงที่ไม่สมบูรณ์ ชักนำให้เกิดความเข้าใจผิด หรือแต่งเรื่องให้กลายเป็นเนื้อหาที่ดูน่าเชื่อถือขึ้น ทำได้ง่ายและรวดเร็วเพียงใด³

เอกสารประกอบการเรียนการสอนสำหรับหน่วยการเรียนรู้เน้นการสร้างความรู้ถึงความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศในการจัดการกับข้อมูลที่ผิดและข้อมูลบิดเบือน ซึ่งรวมถึงการใช้ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพื่อบ่งชี้ ‘ข่าว’ ที่ถูกสร้างขึ้น และเน้นความสำคัญของการให้ผู้เรียนนำทักษะการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศไปใช้ในชีวิตประจำวัน สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เห็นว่าการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศนั้นส่งเสริมสิทธิมนุษยชนของตนและผู้อื่นได้อย่างไร ตลอดจนความสำคัญของการหลีกเลี่ยงการส่งเสริมและเผยแพร่สิ่งที่ไม่เป็นความจริง⁴

2 Facione, P. (2010, updated). *Critical Thinking: What It Is and Why It Counts*. [online] Insight Assessment. Available at: <https://www.insightassessment.com/> [เข้าถึงเมื่อ 01/02/2018].

3 ตัวอย่างของ ‘ภาษาข่าว’ ดู: Fluent in Journalese by Philip B. Corbett. March 17, 2015 <https://afterdeadline.blogs.nytimes.com/2015/03/2017/Fluent-in-journalese/> ; My ‘shameful secret’: I’ve learnt to love clichéd journalese by Rob Hutton. 05 Sep 2013. <https://www.telegraph.co.uk/culture/10288967/My-shameful-secret-ive-learnt-to-love-cliched-journalese.html> [ทั้งสองเข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

4 การศึกษาการบูรณาการ MIL ในการศึกษาสารสนเทศศาสตร์ เช่น งานของ Van der Linde, F. 2010. The necessity of a media literacy module within journalism or media studies curricula. *Global Media Journal, African Edition*. Vol 4, no.2 <http://globalmedia.journals.ac.za/pub/article/view/7>

หน่วยการเรียนรู้ต้องใช้ห้องที่มีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตในการเรียนการสอน ผู้เรียนสามารถใช้แอปพลิเคชันสำหรับแชตที่มากับอุปกรณ์สื่อสารเคลื่อนที่ในภาคปฏิบัติของบทเรียนได้ โดยใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าถึงแหล่งข้อมูลออนไลน์ภายนอก และใช้ระบบบริหารเน็ต (ซึ่งจัดเตรียมไว้สำหรับระดับอุดมศึกษา) เพื่อเข้าถึงห้องสมุดและศูนย์ข้อมูลอื่น ๆ ภายในสถานศึกษา

เค้าโครงเนื้อหา

ข้อมูลบิดเบือนในคราวของข่าวที่แพร่กระจายจากการเลือกตั้งในสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เคนยา และเยอรมนี ในปี พ.ศ. 2559 และ พ.ศ. 2560 เป็นเพียงส่วนยอดของภูเขาน้ำแข็งแห่งความท้าทายอันใหญ่หลวงในด้านสารสนเทศที่สังคมกำลังเผชิญ แม้ว่าผลกระทบของมันจะหนักหน่วงรุนแรง อย่างไรก็ตาม ลองพิจารณาเหตุการณ์ที่สถานีโทรทัศน์และผู้ใช้สื่อสังคมทั่วโลกติดตามกันแบบนาทีต่อนาทีว่าจะมีปฏิกิริยาหรือไม่ในการช่วยเหลือ #FridaSofia นักเรียนหญิงที่ติดอยู่ในซากปรักหักพังหลังจากเกิดเหตุแผ่นดินไหวในเม็กซิโกเมื่อปี พ.ศ. 2560 แต่กลับกลายเป็นว่านักเรียนหญิงคนนี้ไม่มีตัวตน⁵ เรื่องนี้เป็นข่าวเท็จ แม้ว่าอาจจะไม่ได้ตั้งใจแต่ขึ้นมาเพื่อให้หลงเชื่อ แต่คนทำข่าวก็ต้องการหลีกเลี่ยงทั้งเรื่องเข้าใจผิดและเรื่องเท็จ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความไม่จริงทุกอย่างในข่าวถือเป็น ‘ข่าวลวง’ ในความหมายของข้อมูลบิดเบือนไปเสียหมด แต่ทั้งสองประเภทต่างก็เป็นอุปสรรคต่อการที่สังคมจะทำความเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลก

ผู้รับข่าวจำเป็นต้องเชี่ยวชาญการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศโดยทั่วไปก็จริง แต่ก็ต้องมีความเข้าใจในระดับปรัชญาด้วย ตัวอย่างเช่น ต้องรู้ว่าข่าวที่แท้จริงไม่ได้เสนอ ‘ความจริง’ ทั้งหมด (ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเมินได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและกับความเป็นจริงเป็นระยะเวลานานเท่านั้น) อย่างไรก็ดี ผู้เรียน โดยเฉพาะนักศึกษาวารสารศาสตร์ ควรเข้าใจว่าประเด็นก็คือ การเสนอข่าวไม่ควรทำให้เรื่องเท็จกลายเป็นความจริง การพบวาฬหรือฉลามในสระว่ายน้ำหรือสวนหลังบ้านหลังพายุเฮอริเคนและผลข้างเคียงอื่น ๆ จากภัยธรรมชาติที่ไม่น่าเป็นไปได้ตามที่สื่อรายงานทำให้เกิดการยั่วยุถามว่า จริงหรือ ซึ่งสะท้อนว่าข่าวที่ไม่ให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงที่ตรวจสอบแล้วอาจเกิดจากการทำข่าวแบบลวก ๆ และกระบวนการก่อนการเผยแพร่ที่ไม่เพียงพอ ทั้งยังสื่อถึงเจตนาในการทำให้หลงเชื่อ ดังนั้นจึงถือเป็นการหลอกลวง ทักษะการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศจึงมีความจำเป็นสำหรับการถอดรหัสความแตกต่าง และสามารถเปรียบเทียบกรณีเช่นนี้กับข่าวของมืออาชีพที่มีจริยธรรมได้

หนทางยังอีกยาวไกล การเพิ่มระดับของวาทกรรมแสดงความเกลียดชัง ความเกลียดกลัวต่างชาติ และการโจมตีผู้อพยพหรือคนต่างเชื้อชาติศาสนาและวิถีชีวิตที่เกิดจากการเหมารวมซึ่งสนับสนุนโดย

5 Campoy, A. (2017). A schoolgirl trapped in Mexico's earthquake rubble won the world's hearts – except she did not exist. Quartz. Available at: <https://qz.com/1084105/a-schoolgirl-trapped-in-mexicos-earthquake-rubble-won-the-worlds-hearts-except-she-didnt-exist/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

สถิติที่ถูกปรุงแต่ง วาทกรรมของกลุ่มประชาชนนิยม และการรายงานที่มีลักษณะขึ้นาของสื่อที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานของการนำเสนอข่าว คือส่วนผสมเพิ่มเติมของมลพิษที่การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศต้องตอบโต้ โดยเฉพาะเมื่อมีการใช้ปัญญาประดิษฐ์เลียนแบบมนุษย์ในคลิปวิดีโอปลอมและ/หรือคลิปเสียงที่ไม่มีพื้นฐานความเป็นจริง ก็ยังทำให้สถานการณ์ซับซ้อนขึ้นอย่างรวดเร็ว⁶

ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องแนะนำนักศึกษาและผู้ประกอบวิชาชีพข่าวให้รู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณต่อสิ่งที่ได้ยินและได้เห็น ตั้งแต่บทสนทนาทั่วไป ไปจนถึงข่าวที่แพร่กระจายมากที่สุดทั้งในสื่อเก่าและสื่อมัลติมีเดียดิจิทัล

นอกจากประเภทของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดตั้งที่วอร์เดลและเคร็คซ์ชาน (พ.ศ. 2560)⁷ กล่าวไว้ สมาพันธ์ยุโรปเพื่อประโยชน์ของผู้ชม (European Association for Viewer's Interests: EAVI) ซึ่งเป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรในกรุงบรัสเซลส์ ได้ผลิตอินโฟกราฟิกง่าย ๆ เรื่อง “มากกว่าข่าวปลอม: ข่าวที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด 10 ประเภท”⁸ ภายใต้โครงการรู้เท่าทันสื่อเพื่อความเป็นพลเมือง เพื่อสรุปสิ่งที่ผู้บริโภคข่าวต้องพบเจอในปัจจุบัน ซึ่งนับว่าเป็นแหล่งข้อมูลที่มีคุณค่าต่อนักศึกษาและผู้ประกอบวิชาชีพข่าวเป็นอย่างยิ่ง

บทความวิจัยล่าสุดของ ดร. ปีเตอร์ เอ. ฟาซิโอเน เรื่อง “การคิดอย่างมีวิจารณญาณ: คืออะไรและเหตุใดจึงสำคัญ”⁹ เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับนักศึกษาในการทำควมค้นเคยกับ “หลักการใช้เหตุผล การตัดสินใจ และกระบวนการคิดของบุคคลและกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ” ซึ่งมีประโยชน์มากสำหรับยุคของ ‘การฝึกฝนในความเชื่อบางอย่างมากกว่าการเสาะหาความจริง’ (Post Truth) ‘ข่าวลวง’ และ ‘ข้อเท็จจริงทางเลือก’ ทั้งนี้ การคิดอย่างมีวิจารณญาณด้วยวิธีนี้ประกอบด้วย

- ▶ ความสนใจใคร่รู้ในประเด็นที่หลากหลาย
- ▶ ความสนใจที่จะเป็นผู้ที่มีความรู้และรักษาความเป็นผู้รู้นั้นไว้
- ▶ ความตื่นตัวต่อโอกาสในการใช้ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
- ▶ ความเชื่อมั่นในกระบวนการตั้งคำถามโดยใช้หลักเหตุผล
- ▶ ความเชื่อมั่นในความสามารถในการใช้หลักเหตุผลของตนเอง
- ▶ ความเปิดกว้างต่อโลกทัศน์ที่แตกต่าง
- ▶ ความยืดหยุ่นในการพิจารณาทางเลือกและความคิดเห็นอื่น
- ▶ การเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่น
- ▶ ความยุติธรรมในการประเมินตัดสินการให้เหตุผล

6 Edmund, C. (2017). This AI can create a video of Barack Obama saying anything. [online] World Economic Forum. Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2017/07/obama-speech-simulation-washington-university?>

7 คู่มือการเรียนรู้ที่ 2

8 EAVI. (2018). EAVI.eu. [online] Available at: <https://eavi.eu/beyond-fake-news-10-types-misleading-info>

9 Facione, P. (2010, updated). Ibid. Critical Thinking.

- ▶ การตระหนักรู้และยอมรับอคติ ความลำเอียง การเหมารวม หรือแนวโน้มของการใช้ตนเองเป็นที่ตั้งอย่างตรงไปตรงมา
- ▶ ความฉลาดรอบคอบในการละเว้น การลงความเห็น หรือการเปลี่ยนแปลงการวินิจฉัย
- ▶ ความเต็มใจที่จะพิจารณาทบทวนทัศนคติของตน เมื่อได้ตรองอย่างตรงไปตรงมาและพบว่าสมควรเปลี่ยนแปลงความคิด

ผลการวิจัยจำนวนมากพบว่าการใช้อุปกรณ์สื่อสารเคลื่อนที่ของคนหนุ่มสาวในหลายประเทศทั่วโลก¹⁰ หมายความว่าพวกเขาได้รับข้อมูลข่าวสารเกือบทั้งหมดจากอุปกรณ์เหล่านี้ผ่านแอปพลิเคชัน (แอป) สำหรับแชต สื่อสังคม และเว็บไซต์ของสื่อดั้งเดิมและบล็อกในบางครั้ง^{11 12 13} ซึ่งช่องทางเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่มีหรือแทบจะไม่มีสิ่งใดที่บอกให้รู้ว่าข่าวนั้นมาจากสื่อที่เชื่อถือได้หรือมาจากมือสมัครเล่น ยังไม่ต้องพูดถึงข้อมูลที่บิดเบือน

อีกประเด็นคือวิธีการข่าวของแพลตฟอร์มเหล่านี้ สำหรับเฟซบุ๊กซึ่งเป็นสื่อสังคมรายใหญ่ที่สุดในขณะนี้ “...การเสนอข่าวเป็นปัญหามาตั้งแต่แรก ตอนนี้อย่างยิ่งแย่จากปัญหาข่าวลวงที่ยังแก้ไม่ตกและการประชาสัมพันธ์ที่ไม่ดี เห็นได้ชัดว่าเฟซบุ๊กจะค่อย ๆ ลดการเสนอข่าวลง” เฟรเดอริก ฟิลโลซ์ กล่าว¹⁴ ส่วนผลจะเป็นอย่างไรก็ต้องติดตามกันต่อไป บางองค์กรข่าวอาจผิดหวังถ้าเฟซบุ๊กยกเลิกการเสนอข่าวไปจริง ๆ โดยซ้ำเป็นการไม่ยุติธรรมกับผู้รับข่าว เนื่องจากเฟซบุ๊กเป็นช่องทางของผู้ใช้ที่อาศัยสื่อสังคมในการติดตามข้อมูลข่าวสารมาโดยตลอด¹⁵ แต่ผู้ส่งเสริมงานด้านการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศบางส่วนกลับมีความหวังว่าการเคลื่อนไหวนี้อาจทำให้ผู้บริโภคข่าววัยเยาว์มีโอกาสขยายขอบเขตในการค้นหาสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกรอบ ๆ ตัว ไม่ใช่แค่พึ่งพาสื่อสังคมที่เต็มไปด้วยมลภาวะทางข่าวสาร และรอรับข่าวผ่านอุปกรณ์ที่ ‘เปิดใช้ตลอดเวลา’ โดยไม่ต้องทำอะไร ขณะเดียวกัน บางส่วนก็มองว่าเฟซบุ๊กอาจผลิตข่าวเสียเอง โดยตั้งตนเป็นคู่แข่งกับสื่อในปัจจุบันก็ได้¹⁶

การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ว่าแม้แต่ข่าวที่แท้จริงก็เป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นเสมอ และถูกบริโภคภายใต้กรอบกว้าง ๆ ของการเล่าเรื่องที่ให้ความหมายกับข้อเท็จจริง

10 *Children's use of mobile phones. (2015).* [ebook] Tokyo: Mobile Society Research Institute, NTT Docomo.

Available at: https://www.gsma.com/publicpolicy/wp-content/uploads/2012/03/GSMA_Childrens_use_of_mobile_phones_2014.pdf

11 *Digital News Report (2017).* Reuters Institute for the Study of Journalism's (RISJ, Oxford). https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/Digital%20News%20Report%202017%20web_0.pdf

12 Shearer, E. & Gottfried, J. (2017). *News Use Across Social Media Platforms.* [ebook] Washington DC: Pew Research Centre. Available at: <http://www.journalism.org/2017/09/07/news-use-across-social-media-platforms-2017/>

13 *Youth, Internet, and Technology in Lebanon: A Snapshot (2017)* Social Media Exchange. Available at: <https://smex.org/youth-internet-and-technology-in-lebanon-a-snapshot/>

14 Filloux, F. (2018). *The Monday Note*, 14 January, 2018. Available at: <https://mondaynote.com/facebook-is-done-with-quality-journalism-deal-with-it-afc24751f84>

15 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 3

16 Is Facebook's Campbell Brown a Force to Be Reckoned With? Or Is She Fake News? <https://www.nytimes.com/2018/04/21/technology/facebook-campbell-brown-news.html>

และนำไปสู่ข้อสรุป อุดมการณ์ และอัตลักษณ์ที่กว้างขึ้น โดยหมายรวมถึงความสามารถในการมองเห็นความแตกต่างระหว่างความพยายามในการทำข่าวที่หลากหลายเพื่อบันทึกและตีความความหมายของความเป็นจริง กับการหลอกลวงโดยใช้ประโยชน์จากรูปแบบของข่าวที่ละเมิดมาตรฐานการตรวจสอบความจริงของวิชาชีพ

การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศยังเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับการเหมารวมและส่งเสริมการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมได้อีกด้วย โดยปัจจัยที่สำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายคือการมีความสามารถในการใช้หลายภาษา โดยมีผู้เข้าร่วมผลักดันการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศที่หลากหลาย อีกทั้งยังมีข้อมูลดี ๆ ในเว็บไซต์ของยูเนสโก¹⁷ อย่างไรก็ดี ยังคงมีสิ่งที่ต้องทำอีกมากผ่านหลักสูตรการเรียนการสอนและในทางปฏิบัติ เพื่อลดการโจมตีจากข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด¹⁸

เพื่อให้หน่วยการเรียนรู้นี้เกิดประสิทธิผล สามารถนำลัทธิวิธีต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั่วไปมาใช้สร้างการมีส่วนร่วมของผู้เรียนได้ โดยใช้วิดีโอสั้นที่มีคำบรรยาย¹⁹ เป็น ‘สื่อให้ความรู้ที่เป็นสาระบันเทิง’ ด้านการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศเกี่ยวกับข้อมูลเท็จ และตั้งเจตนาให้ผู้เรียนหาตัวอย่างคลิปที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดด้วยตนเอง และทำให้พวกเขาคุ้นเคยกับการตั้งข้อสงสัยกับทุกรายละเอียดของเนื้อหา ซึ่งรวมถึงเนื้อหาที่น่าเสนอในรูปแบบของข่าว

นอกจากนี้ ผู้สอนควรช่วยให้ผู้เรียนปรับเปลี่ยนแก้ไขการ ‘กุ้เกิล’ หาข้อมูลเกือบทั้งหมดแบบผิวเผิน ด้วยการริเริ่มให้ค้นหาเชิงลึกมากขึ้น เช่น ใช้การค้นหาขั้นสูง การตรวจสอบกับแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย และการใช้ประโยชน์จากห้องสมุดและบรรณารักษ์ในการสร้างความรู้เรื่องการค้นหาและการประเมินข้อมูล²⁰ การมีห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ทำให้การเข้าถึงแหล่งอ้างอิงทางวิชาการและแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่นักศึกษาสาวารสารศาสตร์และนักข่าวอาชีพสามารถนำไปใช้เพื่อเพิ่มพูนความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการและวิธีปฏิบัติในการประเมินและการตรวจสอบข้อมูลเป็นไปได้ง่ายยิ่งขึ้น ในขณะที่แหล่งข้อมูลอื่น ๆ ช่วยเสริมกระบวนการเรียนรู้/ความรู้ให้ผู้เรียนเข้าสู่สมรรถนะข่าวลวงได้ สามารถปกป้องตนเองจากผลกระทบเชิงลบ และพร้อมสำหรับการหักล้างข่าวลวงในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานข่าว²¹

17 See <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/ml-as-composite-concept/> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

18 Abu-Fadil, M. (2007). *Media Literacy: A Tool to Combat Stereotypes and Promote Intercultural Understanding*. Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001611/161157e.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 01/04/2018].

19 นีคือตัวอย่างวิดีโอหนังพลังที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของการรู้เท่าทันสื่อ ในกรณีของการกราดยิงในโรงเรียนของสหรัฐอเมริกา โดย Vice Media: Hoaxers say victims of mass shootings are ‘crisis actors’, Vice Select on Facebook.

20 *Resources for teaching media literacy*. ASCD. Available at <http://inservice.ascd.org/15-resources-for-teaching-media-literacy/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

21 ตัวอย่างคือ Project Look Sharp โครงการรู้เท่าทันสื่อของวิทยาลัยฮากา ซึ่งมีแนวทางการรู้เท่าทันสื่อ ชุดหลักสูตร และเอกสารประกอบการบรรยายที่ดาวน์โหลดได้. www.projectlooksharp.org. [เข้าถึงเมื่อ 23/03/2018].

การมีส่วนร่วมทางสังคมกับผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่ได้รับและส่งต่อข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดก็เป็นวิธีการที่ได้ผลดีอีกวิธีหนึ่งสำหรับนักข่าวและนักศึกษาด้านวารสารศาสตร์ ในการเรียนรู้วิธีการค้นหาติดตามและหักล้างความเท็จอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ผู้สอนจึงควรพิจารณาให้แบบฝึกหัดในส่วนนี้ด้วยสำหรับหน่วยการเรียนรู้นี้

รูบา เอล เฮลู อาจารย์และนักวิจัยสื่ออาวุโสจากมหาวิทยาลัยนอเทรอดาม-เลบานอน กล่าวถ้อยคำอันเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาความสำคัญของหน่วยการเรียนรู้นี้ไว้ว่า “การเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นต่อการถอดรหัสข้อความต่าง ๆ แก่ประชาชนเป็นความพยายามต่อเนื่องที่ต้องการความร่วมมือจากผู้ให้การศึกษาด้านสื่อและนักข่าว การรู้เท่าทันสื่อช่วยให้เราค้นพบคุณภาพระหว่างความเชื่อถือในแหล่งข่าวกับความสงสัยที่จำเป็นต้องตั้งคำถาม”

เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ

- ▶ เน้นความสำคัญของการมีชุดความรู้ที่จำเป็น²² และทักษะที่มาควบคู่กัน²³ ในการทำความเข้าใจการทำข่าว (และรูปแบบอื่น ๆ ของวารสารศาสตร์) ไปพร้อม ๆ กับการตรวจสอบสื่อที่บกพร่องและข่าวหลอกลวงในสื่อต่าง ๆ
- ▶ เสริมสร้างทักษะให้กับผู้เรียนเพื่อให้รู้จักบริบทข่าวจากทุกสื่อ และทักษะในการทำความเข้าใจว่าการผลิตข้อมูลบิดเบือนนั้นทำได้ง่ายเพียงใด
- ▶ แนะนำให้ผู้เรียนรู้จักตั้งข้อสงสัยกับข้อมูลทุกประเภทที่ตนบริโภค และรู้วิธีชี้แจงนำหนักความจริงของรายงานข่าว โพสต์ ฟีดข่าว ภาพถ่าย วิดีโอคลิป เสียงบันทึก อินโฟกราฟิก และข้อมูลทางสถิติ ในบริบทที่เหมาะสม

ผลการเรียนรู้

เมื่อจบหน่วยการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนควร

1. แยกแยะข้อเท็จจริงกับเรื่องแต่งได้ รวมทั้งประเมินได้ว่าเรื่องเล่าหลากหลายรูปแบบในเนื้อหาข่าวที่แท้จริงมีความถูกต้องเพียงใด

²² สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ ดู UNESCO's Notions of MIL. <http://unesco.mil-for-teachers.unaoc.org/foreword/unifying-notions-of-media-and-information-literacy/> [เข้าถึงเมื่อ 22/4/2018].

²³ นอกจากทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณตามที่ระบุไว้โดย Facione (2010) ผู้เรียนควรถูกกระตุ้นให้เป็นคนช่างสงสัย ตั้งคำถามกับทุกสิ่ง ไม่ใช้การคาดคะเน และตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลที่ได้รับ

2. เข้าใจวิธีการคัดเลือกเรื่องราว ใครคือผู้ผลิตเนื้อหา ใช้วิธีการใดในการสร้างภาพตัวแทน ความเป็นจริงที่เกิดขึ้น มีการใช้ภาษาอย่างไร มีการเน้นย้ำหรือละเว้นอะไร ใครพูดอะไร คนคนนั้นมีความสำคัญและ/หรือเชื่อถือได้เพียงใด มีวาระซ่อนเร้นอะไรหรือไม่ ขาวนี้เคย/เพิ่ง/จะสร้างผลกระทบอย่างไร และผู้อื่นเข้าใจและบริโภคว่าเดียวกันนี้อย่างไร
3. รู้ระดับความรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศของตนเองอย่างถ่องแท้ และรู้ว่ามีความสำคัญ ต่อความเป็นปัจเจกบุคคลของตนอย่างไร และมีความสัมพันธ์กับการใช้ข้อมูลข่าวสาร และการสื่อสารของตนอย่างไร

รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้แบ่งเป็นสองส่วน ใช้เวลาส่วนละ 90 นาที ส่วนแรกเป็นภาคทฤษฎี และส่วนที่สองเป็นภาคปฏิบัติ

การเรียนการสอนแยกตามหัวข้อการอภิปรายเกี่ยวกับความหมายของการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ และความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศในยุคข้อมูลบิดเบือน ข้อมูลที่ผิด และการบิดเบือนข้อมูลรูปแบบอื่นที่แพร่กระจายเป็นไวรัสในสื่อดั้งเดิมและสื่อสังคม เอกสารประกอบการเรียนการสอนสำหรับหน่วยการเรียนรู้นี้เข้าถึงได้ทางอินเทอร์เน็ต รวมทั้งมีแหล่งข้อมูลมากมายที่เป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าและแบบฝึกหัดภาคปฏิบัติ

เว็บไซต์ที่เป็นประโยชน์ ได้แก่

- ▶ ยูเนสโก <http://en.unesco.org/> และเพจการรู้เท่าทันสื่อ <https://en.unesco.org/themes/media-literacy>
- ▶ United Nations Alliance of Civilisations <https://www.unaoc.org/>
- ▶ หลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศสำหรับผู้สอน <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/media-and-information-literacy-curriculum-for-teachers/>
- ▶ กฎ 5 ข้อของ MIL <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/five-laws-of-mil/>
- ▶ Common Sense Education <https://www.common sense.org/education/top-picks/media-news-and-information-literacy-resources-for-students>
- ▶ EAVI Media and Literacy for Citizenship <https://eavi.eu/beyond-fake-news-10-types-misleading-info/>

- ▶ โครงการรู้เท่าทันข่าว <http://www.thenewsliteracyproject.org/>, ศูนย์การรู้เท่าทันข่าวแห่งมหาวิทยาลัยโตนี บรุก <http://www.centerfornewsliteracy.org/>
- ▶ Mind over Media <http://propaganda.mediaeducationlab.com/>
- ▶ ศูนย์ข้อมูลดิจิทัล (ศูนย์การรู้เท่าทันข่าว) <http://drc.centerfornewsliteracy.org/>
- ▶ ศูนย์การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศแห่งมหาวิทยาลัยโรดไอส์แลนด์ <https://centermil.org/resources/> และอื่น ๆ อีกมาก

ผู้สอนควรเพิ่มเติมแหล่งข้อมูลความรู้ในประเทศและภูมิภาคของตนในภาษาต่าง ๆ ด้วย

ควรมีคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตในห้องเรียน เพื่อให้ผู้สอนและผู้เรียนศึกษาเว็บไซต์ขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ รวมทั้งกรณีศึกษาของสื่อ

การเชื่อมโยงแผนการเรียนรู้การสอนสู่ผลการเรียนรู้

ก. ภาคทฤษฎี

ผู้สอนแจกเอกสารประกอบและกรณีศึกษาการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ และความเกี่ยวข้อง กับข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดในรูปแบบของข่าว

แผนหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
บรรยายและอภิปรายการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศและเครื่องมือ รวมทั้งกรอบการคิดเชิงวิพากษ์	45 นาที	1 + 3
ทบทวนและอภิปรายตัวอย่างที่เลือกมาซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับท้องถิ่น จากสื่อหลากหลายรูปแบบ	45 นาที	1 + 2

ข. ภาคปฏิบัติ

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเอกสารและเครื่องมือประกอบการเรียนรู้

แผนหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
กิจกรรมภาคปฏิบัติ	90 นาที	1 + 3
กิจกรรมที่ 1: รู้ว่าอะไรคือการทำข่าว เลือกข่าวหน้าหนึ่งจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ผู้เรียนแต่ละคนควรค้นคว้าและตรวจสอบข่าวเดียวกันจากสื่อสามช่องทาง นำการอภิปรายโดยให้ผู้เรียนใช้เทคนิคการคิดวิเคราะห์ ควรให้ค้นหาการเล่าเรื่องที่แฝงอยู่ในเนื้อข่าว พร้อมกับการเลือกมุมมองของเรื่อง การเลือกข่าวและรูปแบบของข่าว กิจกรรมนี้ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษกับระเบียบแบบแผนของข่าว (ที่มีองค์ประกอบคือใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร ทำไม การยกคำพูดโดยตรง การอาศัยผู้เชี่ยวชาญและแหล่งที่มาที่น่าเชื่อถือ ภาพประกอบ คำศัพท์ทั่วไปที่เป็นลักษณะเฉพาะของ ‘ภาษาข่าว’ และสัญญาณอื่น ๆ ที่บ่งบอกความเป็นข่าว’	45 นาที	
กิจกรรมที่ 2: การนำเสนอข้อมูลบิดเบือนในรูปของข่าว ให้ผู้ทำกิจกรรมดูตัวอย่างข่าวหลอกลวง และอภิปรายว่าอะไรบ้างที่ทำให้ข่าวหลอกลวงนั้นได้ผลหรือไม่ได้ผล จากนั้นให้ผู้เรียนดัดแปลงแก้ไขข่าวที่เพิ่งอ่านไปก่อนหน้านี้ โดยให้แต่งเรื่องหลอกลวงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ให้มีรูปแบบเหมือนข่าว (หรือให้ผู้เรียนเลือกหัวข้อในการสร้างข่าวที่เป็นข้อมูลบิดเบือนเอง) หลังจากนั้นให้ผู้เรียนจับกลุ่มเพื่อประเมินว่าอะไรบ้างที่ทำให้เรื่องที่แต่งขึ้นดูเหมือนข่าวจริง โดยอาจใช้แบบสอบถามในการประเมินร่วมด้วย แต่ควรมีการระบุสิ่งบ่งบอกความเป็นข่าวที่ถูกนำมาใช้ในการเขียนข่าวหลอกลวงด้วย จากนั้นกลับมารวมกันอีกครั้ง และให้ผู้ทำกิจกรรมแบ่งปันความรู้ที่ได้โดยการนำเสนอผลงานทั้งหมด	45 นาที	1 + 3

งานมอบหมาย

ผู้เรียนแต่ละคนควรหาข่าววิทยาศาสตร์หรือการแพทย์จากสื่อสังคมของตน (เช่น กระแสสด นำหนัก การระบาดของโรค ผลจากภาวะโลกร้อนต่อชุมชน ประสิทธิภาพของรถยนต์ไฟฟ้ากับรถที่ใช้น้ำมัน และประเมินข่าวเหล่านี้ รวมทั้งอคติส่วนตัว (ที่เกิดขึ้น) และปฏิกิริยาทางอารมณ์ต่อเรื่องหรือมุมมองในประเด็นนั้น ๆ โดยดูว่ามีความเกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศอย่างไรบ้าง เช่น ในด้านการค้นหา การประเมินคุณค่า ความปลอดภัยทางดิจิทัล สิทธิ ตัวตน และหลักจริยธรรมข่าว

จากนั้นให้ผู้เรียนทำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าว่า ใครเป็นผู้ผลิตเนื้อหา ผู้สื่อข่าวหรือบุคคลรู้ได้อย่างไรว่ามีการเผยแพร่ข่าวอะไร ได้ประโยชน์จากการเผยแพร่หรือไม่ ตรวจสอบข้อมูลสถิติ อินโฟกราฟิกซ้ำอีกครั้ง หากเป็นไปได้ให้ใช้ห้องสมุดหรือห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ของมหาวิทยาลัยในการตรวจสอบข้อมูล จากนั้นนำผลที่ได้มาเขียนบทวิจารณ์สื่อความยาว 1,500 คำ โดยวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน การละเว้นข้อมูล และความล้มเหลวของเนื้อหาข่าวที่กล่าวถึง

เอกสารประกอบ

จากบทความซึ่งมีสไลด์ ภาพ และวิดีโอ ตามที่ระบุด้านล่าง ผู้สอนสามารถทำสไลด์ของตนเองโดยใส่ภาพและวิดีโอที่เกี่ยวข้องกับประเทศและบริบทของตนเพิ่มเติม

เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม

Abu-Fadil, M. & Grizzle, A. (2016). Opportunities for Media and Information Literacy in the Middle East and North Africa. Available at: <https://milunesco.unaoc.org/wp-content/uploads/MIL-Mena-2016-english.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 05/01/2018].

A lexicon for the digital age. (2017). The Unesco Courier, [online] (July - September 2017). Available at: <https://en.unesco.org/courier/2017-july-september/lexicon-digitalage> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

Facione, P. (2010). Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. [online] Insight Assessment. Available at: <https://www.insightassessment.com/> [เข้าถึงเมื่อ 05/01/2018].

- Gray, J., Bounegru, L.& Venturini, T. (2017). What does fake news tell us about life in the digital age? Not what you might expect. NiemanLab. [online] Available at: <http://www.niemanlab.org/2017/04/what-does-fake-news-tell-us-about-life-in-the-digital-age-not-what-you-might-expect/> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Stephens, B. (2017). The Dying Art of Disagreement. The New York Times. [online] Available at: <https://www.nytimes.com/2017/09/24/opinion/dying-art-of-disagreement.html> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Lytvynenko, J. (2018). Here's How A Canadian Imam Got Caught Up In Fake News About Houston. BuzzFeed. [online] Available at: https://www.buzzfeed.com/janeltyvynenko/toronto-imam-caught-up-in-fake-news?bftw&utm_term=.ha3w9B5rr#.acEgmYE66 [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Mulrooney Eldred, S. (2017). In an era of fake news, students must act like journalists: schools rarely require news literacy, but it's more important than ever. Science News. [online] Available at: <https://www.sciencenewsforstudents.org/article/era-fake-newsstudents-must-act-journalists> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Rusbridger, A., Neilsen, R. and Skjeseth, H. (2017). We asked people from all over the world how journalists should cover powerful people who lie. Here is what they said. Reuters Institute for the Study of Journalism, Oxford University. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/risj-review/we-asked-people-all-over-world-howjournalists-should-cover-powerful-people-who-lie> [เข้าถึงเมื่อ 12/06/2018]
- Vesey-Byrne, J. (2017). Bikini designer exposes why you shouldn't trust everything you see on Instagram. The Independent. [online] Available at: <https://www.indy100.com/article/bikini-designer-instagram-before-after-karina-irby-7934006?amp> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

การตรวจสอบข้อเท็จจริง 101

โดยอเล็กซียอส มนต์ชาร์ลิส

หน่วยการเรียนรู้ที่ 5

สารสำคัญ

จากนักการเมืองถึงนักการตลาด จากกลุ่มผู้สนับสนุนถึงแบรนด์ ทุกคนที่ต้องการโน้มน้าวผู้อื่นต่างมีแรงกระตุ้นให้บิดเบือน พูดเกินจริง หรือให้ข้อเท็จจริงที่คลุมเครือ หน่วยการเรียนรู้ต้องการส่งมอบเครื่องมือให้กับผู้เรียน เพื่อให้รู้ว่าข้อกล่าวอ้างใดตรวจสอบความจริงได้ รวมทั้งประเมินหลักฐานได้อย่างมีวิจารณญาณและสอดคล้องกับแบบแผนและมาตรฐานจริยธรรม

คำโครงเนื้อหา

ประวัติศาสตร์และอรรถศาสตร์ของการตรวจสอบข้อเท็จจริง อันเป็นรูปแบบหนึ่งของ การเสนอข่าวอย่างมีความรับผิดชอบ

แดเนียล แพทริก มอยนาฮัน สมาชิกวุฒิสภาสหรัฐอเมริกาแห่งรัฐนิวยอร์กและเอกอัครราชทูตประจำประเทศอินเดียและสหประชาชาติ (พ.ศ. 2470-2546) กล่าวว่าไว้ว่า “ทุกคนมีสิทธิ์ในความคิดเห็นของตน แต่ไม่ใช่ข้อเท็จจริงของตน”¹

คำว่า ‘การตรวจสอบข้อเท็จจริง’ ในทางวารสารศาสตร์มีสองความหมายที่แตกต่างกัน แต่เดิมห้องข่าวว่าจ้างผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริงเพื่อพิสูจน์อักษรและตรวจสอบข้อเท็จจริงในบทความที่ผู้สื่อข่าวเขียน วิธีการตรวจสอบข้อเท็จจริงเช่นนี้เป็นการประเมินความถูกต้องแม่นยำของการรายงานข่าว โดยเป็นการตรวจซ้ำทั้งข้อเท็จจริงและตัวเลขต่าง ๆ และทำหน้าที่ในการควบคุมคุณภาพเนื้อหาข่าวโดยรวมก่อนการตีพิมพ์ ในทางวารสารศาสตร์สมัยใหม่ แนวทางปฏิบัติเช่นนี้ อย่างน้อยก็ในโลกตะวันตก เป็นความดีความชอบของนิยตสารรายสัปดาห์รายใหญ่ ๆ ในสหรัฐอเมริกาอย่าง *ไทม์* ในทศวรรษ 1920²

การหดตัวทางเศรษฐกิจซึ่งส่งผลกระทบต่อองค์กรข่าวเกือบทั้งหมดทั่วโลกนับตั้งแต่เปลี่ยนผ่านเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 21³ ทำให้ฝ่ายตรวจสอบข้อเท็จจริงมีขนาดเล็กลง และถูกรวบไปอยู่กับโต๊ะตรวจต้นฉบับ หรือไม่ก็ถูกตัดออกไปเลย ทุกวันนี้ ส่วนใหญ่จะมีก็เพียงนิยตสารแนวหน้าอย่าง *เดอะ นิวยอร์กเกอร์* ในสหรัฐอเมริกา หรือ *แดรี่ ซิปเกิล* ในเยอรมนี ที่ยังคงจ้างคนตรวจสอบความถูกต้องของต้นฉบับ⁴

1 Moynihan, D. & Weisman, S. (2010). Daniel Patrick Moynihan. New York: Public Affairs.

2 Scriber, B. (2016). *Who decides what's true in politics? A history of the rise of political fact-checking*. [online] Poynter. Available at: <https://www.poynter.org/news/who-decides-whats-true-politics-history-rise-political-fact-checking> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

3 ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 3

4 Bloyd-Peshkin, S. & Sivek, S. (2017). *Magazines find there's little time to fact-check online*. [online] Columbia Journalism Review. Available at: <https://www.cjr.org/b-roll/magazine-fact-checking-online.php> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

การตรวจสอบข้อเท็จจริงซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของหน่วยการเรียนรู้ไม่ใช่การตรวจสอบก่อนการตีพิมพ์ แต่เป็นการตรวจสอบหลังจากข้อความที่กล่าวอ้างนั้นส่งผลกระทบต่อสาธารณะ การตรวจสอบข้อเท็จจริง ‘ย้อนหลัง’ เช่นนี้เป็นการเรียกร้องให้นักการเมืองและบุคคลสาธารณะแสดงความรับผิดชอบต่อความจริงของสิ่งที่พูด ผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริงในรูปแบบนี้ต้องการแหล่งข่าวมีชื่อเสียงที่สามารถยืนยันหรือปฏิเสธข้อความที่ประกาศต่อสาธารณะ

การตรวจสอบข้อเท็จจริง ‘ย้อนหลัง’ เช่นนี้ เน้น (แต่ไม่จำกัด) ที่โฆษณาทางการเมือง การปราศรัย และนโยบายของพรรคเป็นหลัก โครงการแรก ๆ ที่อุทิศตัวให้กับการตรวจสอบทางการเมืองในรูปแบบนี้คือ Factcheck.org โดยศูนย์นโยบายสาธารณะแอนเนนเบิร์กแห่งมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ที่ริเริ่มในปี พ.ศ. 2546 และโครงการ Fact Check ของสถานีข่าว Channel 4 แห่งอังกฤษ ที่ริเริ่มในปี พ.ศ. 2548

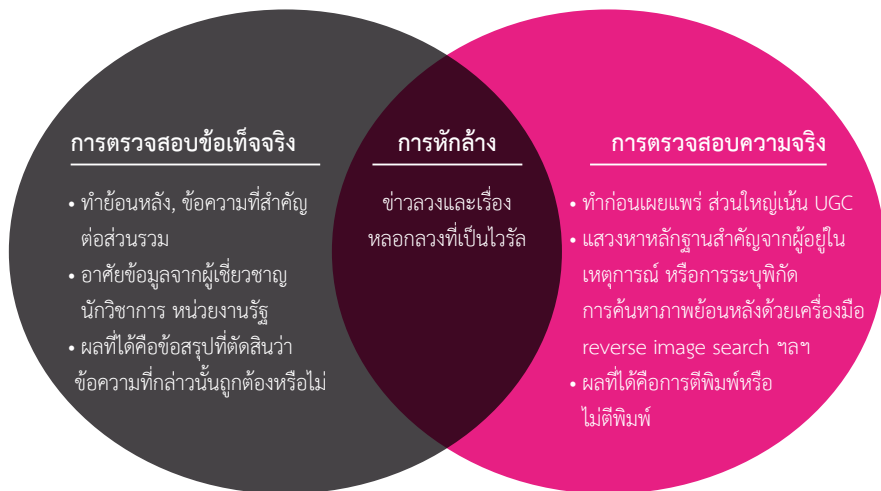
การตรวจสอบข้อเท็จจริงมีความสำคัญมากขึ้น และแพร่กระจายไปทั่วโลกในทศวรรษที่ผ่านมา

ช่วงเวลาที่สำคัญเป็นพิเศษสำหรับการเติบโตของปฏิบัติการข่าวดังกล่าวมีอยู่สองช่วงเวลา คลื่นลูกแรกคือการมอบรางวัลพูลิตเซอร์สำหรับการรายงานข่าวระดับชาติในปี พ.ศ. 2552 ให้กับโครงการ PolitiFact ซึ่งเป็นโครงการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เพิ่งเกิดขึ้นได้ปีกว่า ๆ โดยหนังสือพิมพ์ เซนต์ ปีเตอร์สเบิร์ก ไทมส์ (ปัจจุบันคือ แทมปา เบย์ ไทมส์) ในรัฐฟลอริดา นวัตกรรมของ PolitiFact คือการจัดอันดับคำกล่าวอ้างด้วย ‘Truth-O-Meter’ ซึ่งทำให้โครงสร้างการตรวจสอบข้อเท็จจริงมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้นอีกชั้นและมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น (แต่นักวิจารณ์เห็นว่าการจัดอันดับเป็นการทำให้เกิดความไม่เป็นกลางในกระบวนการตรวจสอบ) วิธีการเชิงโครงสร้างเช่นนี้ทำให้ผู้รับข่าวสารเข้าใจชัดเจนขึ้นว่าการตรวจสอบข้อเท็จจริงทางการเมืองคืออะไร และยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงการนำไปใช้เป็นเครื่องมือทางวารสารศาสตร์เพื่อให้บุคคลสาธารณะแสดงความรับผิดชอบต่อคำพูดของตนเองต่อส่วนรวม และในขณะเดียวกันก็สร้างแรงบันดาลใจให้กับโครงการอื่นทั่วโลกหลายโครงการ⁵

คลื่นลูกที่สองของโครงการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกิดขึ้นหลังจากสิ่งที่เรียกว่า ‘ข่าวลวง’ โหมกระหน่ำไปทั่วทุกมุมโลก คำที่ถูกนำมาใช้และใช้กันอย่างผิด ๆ คำนี้หมายถึงเรื่องแต่งทุกประเภทที่เน้นกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกของคนจำนวนมากศาลด้วยการฉวยโอกาสจากอัลกอริทึมของสื่อสังคม ดังที่เห็นได้อย่างชัดเจนตลอดปี พ.ศ. 2559 ที่โครงสร้างสารสนเทศออนไลน์อ่อนไหวเป็นพิเศษต่อการแทรกซึมของข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด จนหลายต่อหลายฝ่ายหันมาให้ความสนใจกับการตรวจสอบข้อเท็จจริง

5 Mantzaris, A. (2017). In its first decade, PolitiFact helped define political fact-checking far beyond Washington, D.C. [online] Poynter. Available at: <https://www.poynter.org/news/its-first-decade-politifact-helped-define-political-fact-checking-far-beyond-washington-dc> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

บ่อยครั้งที่คลื่นลูกที่สองนี้ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบข้อความสาธารณะเท่า ๆ กันกับการหักล้างเรื่องหลอกลวงที่เป็นไวรัส การหักล้างคือหน่วยย่อยของการตรวจสอบข้อเท็จจริง และต้องใช้ชุดทักษะเฉพาะด้านไม่ต่างจากการพิสูจน์ความจริงทั่วไป (โดยเฉพาะกับเนื้อหาที่ผลิตโดยผู้ใช้ ซึ่งเรียกกันว่า user-generated content: UGC ดูแผนภาพของเวนน์ด้านล่าง) หน่วยการเรียนรู้เน้นการตรวจสอบข้อเท็จจริงตามที่ยามไวด้านล่าง ขณะที่หน่วยการเรียนรู้ถัดไปจะกล่าวถึงการพิสูจน์ความจริงสำหรับเนื้อหาและแหล่งข้อมูลดิจิทัล⁶

INTERNATIONAL
FACT-CHECKING
NETWORK @ Poynter

ภาพที่ 5 ความแตกต่างระหว่างการตรวจสอบข้อเท็จจริงและการตรวจสอบความจริง

ตัวอย่างขององค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงทั่วโลก

ตามรายงานของดึก รีฟอร์เตอร์ส แล็บ ณ เดือนธันวาคม พ.ศ. 2560⁷ มีโครงการตรวจสอบข้อเท็จจริง 137 โครงการ ดำเนินงานอยู่ใน 51 ประเทศทั่วโลก

แม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะเป็นแหล่งตรวจสอบข้อเท็จจริงที่ใหญ่ที่สุด แต่โครงการอื่น ๆ ที่มีความรัดกุมและมีความสร้างสรรค์ที่สุดในงานด้านนี้ก็แพร่กระจายอยู่ทั่วโลก ผู้สอนอาจทำความเข้าใจโครงการต่าง ๆ เช่น แอฟริกา เช็ก (แอฟริกาใต้ เซเนกัล ไนจีเรีย และเคนยา) เช็กโคอาโด (อาร์เจนตินา) เลส์ เดโคเดอร์ส (ฝรั่งเศส) ฟักทิสก์ (นอร์เวย์) และฟูล แพกต์ (สหราชอาณาจักร)

⁶ ดูหน่วยการเรียนรู้ที่ 6

⁷ Stencel, M. (2017). Fact-checking booms as numbers grow by 20 percent. [online] Duke Reporters Lab. Available at: <https://reporterslab.org/big-year-fact-checking-not-new-u-s-fact-checkers/> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

สำหรับผู้สอนที่ต้องการเน้นประเทศหรือภูมิภาคใดเป็นการเฉพาะ แหล่งข้อมูลต่อไปนี้อาจจะมีประโยชน์

- ▶ **บราซิล:** บทความเรื่อง “Fact-checking booms in Brazil” โดย เคต สไตเกอร์-กินซ์ เบิร์ก ในเว็บ Poynter เข้าถึงได้ทาง <https://www.poynter.org/news/fact-checking-booms-brazil>
- ▶ **ยุโรป:** รายงานเรื่อง “The Rise of Fact-Checking Sites in Europe” โดย ลูคัส เกรฟส์ และ เฟเดริกา เชรูบินี ที่เขียนให้สถาบันรอยเตอร์ส ของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด เข้าถึงได้ทาง <http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/rise-fact-checking-sites-europe#overlay-context>
- ▶ **ญี่ปุ่น:** บทความเรื่อง “A new fact-checking coalition is launching in Japan” โดย มาซาโตะ คางิโมโตะ ในเว็บ Poynter เข้าถึงได้ทาง <https://www.poynter.org/news/new-fact-checking-coalition-launching-japan>
- ▶ **เกาหลีใต้:** บทความเรื่อง “What’s behind South Korea’s fact-checking boom? Tense politics and the decline of investigative journalism,” โดย โยยง ลิม ในเว็บ Poynter เข้าถึงได้ทาง <https://www.poynter.org/fact-checking/2017/whats-behind-south-koreas-fact-checking-boom-tense-politics-and-the-decline-of-investigative-journalism/>
- ▶ **ละตินอเมริกา:** บทความเรื่อง “Lack of access to information is driving Latin America’s fact-checking boom” โดย ไอวาน เอชต์ ในเว็บ Poynter เข้าถึงได้ทาง <https://www.poynter.org/fact-checking/2016/lack-of-access-to-information-is-driving-latin-americas-fact-checking-boom/>
- ▶ **สหรัฐอเมริกา:** หนังสือเรื่อง “Deciding What’s True: The Rise of Political Fact-Checking in American Journalism” โดย ลูคัส เกรฟส์ หรือวีวหนังสือเล่มนี้ โดย แบรด สโครเบอร์ ในเว็บ Poynter เข้าถึงได้ทาง <https://www.poynter.org/news/who-decides-whats-true-politics-history-rise-political-fact-checking>

วิธีการและจริยธรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริง

การตรวจสอบข้อเท็จจริงไม่ใช่เรื่องยากเกินความสามารถ มันคือการวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วน อันเกิดจากคำถามเพียงคำถามเดียว นั่นก็คือ “รู้ได้อย่างไร” ในเวลาเดียวกัน การตรวจสอบข้อเท็จจริงไม่ใช่การตรวจตัวสะกด เราไม่มีตำราคู่มือที่บอกข้อเท็จจริงทุกเรื่องแบบพจนานุกรม หรือโปรแกรมตรวจสอบเอกสารที่คอยแจ้งเตือนทุกครั้งที่มีการบิดเบือนข้อเท็จจริง

กล่าวโดยทั่วไป การตรวจสอบข้อเท็จจริงแบ่งเป็นสามระยะ ได้แก่

1. การสืบค้นข้อความที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ ด้วยการสำรวจเอกสารทางกฎหมาย ช่องทางเผยแพร่ข่าวสาร และสื่อสังคม กระบวนการนี้รวมถึงการกำหนดว่าข้อความสาธารณะที่สำคัญข้อความใด (ก) สามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ และ (ข) ควรตรวจสอบข้อเท็จจริง
2. การสืบค้นข้อเท็จจริง ด้วยการหาหลักฐานที่ดีที่สุดเกี่ยวกับข้อความที่ต้องการตรวจสอบ
3. การแก้ไขข้อความ โดยประเมินจากหลักฐานที่ปรากฏ บนพื้นฐานของความเป็นจริง

องค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้ อธิบายกระบวนการตรวจสอบของพวกเขาต่อสาธารณะ ผู้สอนอาจแนะนำให้ผู้เรียนได้รู้จักกับสิ่งเหล่านี้

1. เพจ “How We Work” ของโครงการ Africa Check (เว็บไซต์ <https://africacheck.org/about-us/how-we-work/>) และอินโฟกราฟิกในส่วน “เอกสารประกอบ”
2. เพจ “Metodo” ของเว็บโครงการ Chequeado (ภาษาสเปน เว็บไซต์ <http://chequeado.com/metodo/>)
3. เพจ “Metodologia” และ “Come funzioniamo” ของเว็บ Pagella Politica (ภาษาอิตาลี เว็บไซต์ <https://pagellapolitica.it/progetto/index>)
4. เพจ “The Principles of PolitiFact” ของโครงการ PolitiFact (เว็บไซต์ <http://www.politifact.com/truth-o-meter/article/2013/nov/01/principles-politifact-punditfact-and-truth-o-meter/>)

เครือข่ายตรวจสอบข้อเท็จจริงนานาชาติ (International Fact-Checking Network: IFCN)⁸ ได้กำหนดหลักการให้ผู้มีหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการปฏิบัติงานประจำวัน

องค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงสามารถขอรับการรับรองเป็นองค์กรที่ปฏิบัติตามหลักการของ IFCN ได้ โดยต้องผ่านการประเมินจากภายนอกเพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพของการนำเกณฑ์เหล่านี้ไปใช้ ผู้สอนอาจทำความเข้าใจหลักการดังกล่าว และค้นหาผลการประเมินขององค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงในประเทศของตน⁹ และอภิปรายว่าเกณฑ์เหล่านี้ทำให้ผู้เรียนเชื่อถือหน่วยงานตรวจสอบข้อเท็จจริงมากขึ้นหรือไม่

8 อเล็กซิส มนต์ชาร์ลิส ผู้เขียนบทนี้เป็นหัวหน้าเครือข่ายตรวจสอบข้อเท็จจริงนานาชาติ

9 เข้าถึงได้ทาง <https://www.poynter.org/international-fact-checking-network-fact-checkers-code-principles>. [เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2561].

หลักการดังกล่าวพัฒนาขึ้นเพื่อช่วยให้ผู้อ่านแยกแยะการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่ดีและไม่ดีได้ ส่วนตัวอย่างของข้อมูลที่ผิดซึ่งแอบแฝงมาในรูปของการตรวจสอบข้อเท็จจริง ผู้สอนอาจใช้ตัวอย่าง จากบทความด้านล่างประกอบ

- ▶ *These fake fact-checkers are peddling lies about genocide and censorship in Turkey* (Poynter) <https://www.poynter.org/news/these-fake-fact-checkers-arepeddling-lies-about-genocide-and-censorship-turkey>
- ▶ *In the post-truth era Sweden's far-right fake fact checker was inevitable.* (The Guardian) <https://www.theguardian.com/media/2017/jan/19/in-the-post-truth-era-swedens-far-right-fake-fact-checker-was-inevitable>

อะไรคือสิ่งที่สกัดกั้นข้อเท็จจริง

ก่อนจะลงลึกไปยังภาคปฏิบัติของการตรวจสอบข้อเท็จจริง ผู้เรียนจำเป็นต้องตระหนักถึงข้อจำกัดของการตรวจสอบข้อเท็จจริงและของตนเอง

ผู้เชี่ยวชาญบางคนประกาศว่าเรากำลังเข้าสู่ยุค ‘ไม่สนใจความจริง’ (post-truth era หรือ post-fact era) คำนี้ปรากฏในพาดหัวข่าวทั่วโลกในปี พ.ศ. 2559 และถูกเลือกให้เป็น ‘คำแห่งปี’ โดยพจนานุกรมออกซฟอร์ดและสมาคมภาษาเยอรมันตามลำดับ เหตุผลของ ‘ผู้ไม่สนใจความจริง’ ก็คือ การที่การเมืองและสื่อมีการแบ่งข้างแบ่งขั้ว ทำให้ผู้คนปฏิเสธที่จะยอมรับข้อเท็จจริงที่ตนไม่เห็นด้วยโดยสิ้นเชิง

เหตุผลดังกล่าวไม่ค่อยสอดคล้องกับงานวิจัยจำนวนมากที่พบว่าเมื่อมีการตรวจสอบ โดยเฉพาะเมื่อมีการอ้างอิงถึงผู้ที่ผู้อ่านให้ความเชื่อถือ คนทั่วไป (โดยเฉลี่ย) จะยอมรับข้อมูลมากขึ้น ผู้สอนอาจอ่านงานวิจัยต่อไปและอภิปรายร่วมกับผู้เรียน

- ▶ Swire, B., Berinsky, A. J., Lewandowsky, S. & Ecker, U. K. H. (2017). *Processing political misinformation: comprehending the Trump phenomenon* (1 March 2017). Available at <http://rsos.royalsocietypublishing.org/content/4/3/160802>. [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].
- ▶ Nyhan, B. & Zeitzoff, T. (2018). *Fighting the Past: Perceptions of Control, Historical Misperceptions, and Corrective Information in the Israeli-Palestinian Conflict*. Available at: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/pops.12449/abstract>. [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

- Wood, T. & Porter, E. (2016). *The Elusive Backfire Effect: Mass Attitudes' Steadfast Factual Adherence* (August 5, 2016). Available at: <https://ssrn.com/abstract=2819073>. [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

ขณะเดียวกัน การกล่าวว่าข้อเท็จจริงเป็นภาพวาดที่สมบูรณ์แบบของโลกใบนี้ และมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ใช้เหตุผลล้วน ๆ และยอมรับข้อเท็จจริงอย่างไร้ข้อกังขา ไม่ว่าความเชื่อและความชอบส่วนตัวจะเป็นอย่างไร ก็ดูจะหลุดโลกเกินไป เพราะเราทุกคนต่างเกิดมาพร้อมกับความเข้าใจและอคติต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคทางความคิดที่สำคัญต่อการซึมซับข้อมูลความจริงใหม่ ๆ จึงต้องย้ำว่าประเด็นนี้ไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นกับคนอื่น แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับเราทุกคน

ผู้สอนควรหยิบยกอคติหรือความเอนเอียงบางประเภทเพื่ออภิปรายในห้องเรียนด้วย

ความเอนเอียงเพื่อยืนยันอคติ [จากสารานุกรมบริตานิกา — <https://www.britannica.com/topic/confirmation-bias> [เข้าถึงเมื่อ 28 มีนาคม พ.ศ. 2561]: คือความโน้มเอียงที่จะประมวลข้อมูลด้วยการมองหาหรือการแปลความหมายข้อมูลที่สอดคล้องกับความเชื่อเดิม การใช้อคติเช่นนี้ในการตัดสินใจส่วนใหญ่เกิดขึ้นโดยไม่เจตนา และมักส่งผลให้มองข้ามข้อมูลที่ไม่ตรงกับความคิด ความเชื่อที่มีอยู่เดิมนี้รวมถึงความคาดหวังต่อเหตุการณ์และการคาดเดาผลที่จะเกิดขึ้น เพราะคนเรามีแนวโน้มที่จะประมวลข้อมูลเพื่อสนับสนุนความเชื่อของตนอยู่แล้ว โดยเฉพาะเมื่อประเด็นปัญหามีความสำคัญมากหรือมีความเกี่ยวข้องกับตนเอง

การให้เหตุผลด้วยแรงจูงใจ [จากนิตยสารดิสคัฟเวอรี — <http://blogs.discovermagazine.com/intersection/2011/05/05/what-is-motivated-reasoning-how-does-it-work-dan-kahananswers/#.WfHrL4ZrzBI> [เข้าถึงเมื่อ 28 มีนาคม พ.ศ. 2561] การใช้แรงจูงใจในการใช้เหตุผล คือการที่จิตใต้สำนึกของคนมีแนวโน้มที่จะประมวลข้อมูลให้สอดคล้องกับบทสรุปปลายทางหรือเป้าหมายบางอย่าง ลองพิจารณาตัวอย่างคลาสสิกต่อไปนี้ ในช่วงปี พ.ศ. 2493-2502 นักจิตวิทยาให้ผู้เข้าร่วมการทดลองซึ่งเป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยในเครือไอวี่ลีกสองแห่งควิตีโอเกี่ยวกับการตัดสินใจของกรรมการในการแข่งขันอเมริกันฟุตบอลระหว่างทีมของทั้งสองมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันอย่างมาก นักศึกษาจากแต่ละมหาวิทยาลัยต่างก็มีแนวโน้มที่จะคิดว่าการตัดสินใจของกรรมการนั้นถูกต้องเมื่อผลการตัดสินเป็นประโยชน์ต่อทีมของตนมากกว่าเมื่อผลการตัดสินเป็นผลดีต่อทีมคู่แข่ง นักวิจัยสรุปว่าเดิมพันทางอารมณ์ของนักศึกษาต่อการแสดงความภักดีต่อมหาวิทยาลัยเป็นตัวกำหนดสิ่งที่พวกเขาเห็น

การใช้ประสบการณ์ที่จำได้ในการตัดสิน [จากพจนานุกรมจิตวิทยาของสำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199534067.001.0001/acref9780199534067-e-830> [เข้าถึงเมื่อ 28 มีนาคม พ.ศ. 2561] กระบวนการใช้เหตุผลผ่านประสบการณ์หรือสิ่งที่จดจำได้ คือการใช้ตัวอย่างเหตุการณ์ที่จดจำได้เพียงไม่กี่ครั้งในการตัดสินความเป็นไปได้หรือความถี่ของการเกิดเหตุการณ์ ซึ่งทำให้คนมองเห็นข้อความที่ไม่ถูกต้องเป็นความจริงเพียงเพราะว่าจำได้แบบนั้น ผลการทดลองของลีซา ฟาสิโอ แห่งมหาวิทยาลัยแวนเดอร์บิลต์ พบว่าคนที่ถูกขอให้พูดข้อความว่า ‘สำหรับคือโสโคร’ ซ้ำกันหกครั้ง เชื่อข้อความที่ไม่จริงนี้มากกว่าคนที่กล่าวซ้ำเพียงครั้งเดียว การเสนอข่าวก็อาจกลายเป็นช่องทางของรายงานผิด ๆ ในทำนองนี้ได้ หากทำให้คนอ่านเชื่อเนื้อหาที่น่าเสนอโดยไม่ตรวจสอบ ตัวอย่างเช่น การตีข่าวของสื่อกรณีสมคบคิดเกี่ยวกับสถานที่เกิดของบารัก โอบามา อาจมีส่วนในการแพร่กระจายความเชื่อที่ว่าความจริงแล้วอดีตประธานาธิบดีสหรัฐฯ ไม่ได้เกิดที่ฮาวาย

สิ่งที่ต้องตระหนักก็คือ การตรวจสอบข้อเท็จจริงโดยตัวมันเองเป็นเครื่องมือที่ไม่สมบูรณ์แบบเรื่องบางเรื่องอาจถูกต้องสมบูรณ์ แม้จะละเอียดบริบทที่สำคัญ¹⁰ ข้อเท็จจริงเป็นสิ่งประกอบสร้าง มีการจัดวางและการเรียบเรียงใหม่อย่างมีความหมายเสมอ ภายใต้โครงสร้างโดยรวมของเรื่อง ซึ่งอาจทำให้ข้อเท็จจริงที่มาจากพื้นฐานเดียวกันมีความสำคัญแตกต่างกัน ยิ่งไปกว่านั้น ความจริงยังเป็นมากกว่าการรวมกันของกลุ่มข้อเท็จจริง ดังนั้น การตรวจสอบข้อเท็จจริงจึงไม่ใช่เครื่องมือในการปิดกั้นทางเลือกในการตีความ แต่มันคือการรับรองชุดข้อเท็จจริงที่อาจส่งผลกระทบต่อเรื่องเล่าและความเชื่อเดิมของแต่ละคนในการสนับสนุนข้อโต้แย้งอย่างมีเหตุผล

เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้

- ▶ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกับแนวทางการปฏิบัติที่ดีในการตรวจสอบข้อเท็จจริงทั่วโลก
- ▶ เพื่อสร้างความตระหนักถึงอคติในการใช้เหตุผลที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจความจริง
- ▶ เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ผลการเรียนรู้

1. เข้าใจการเกิดขึ้นของการตรวจสอบข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการนำเสนอข่าว เช่นเดียวกับความเข้าใจในจริยธรรมและวิถีปฏิบัติ

10 ดูตัวอย่าง Yanofsky, D. (2013). The chart Tim Cook doesn't want you to see. Available at <https://qz.com/122921/the-chart-tim-cook-doesntwant-you-to-see/> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

2. มีความเข้าใจเกี่ยวกับคำถามที่ควรถามในการประเมินคุณภาพของหลักฐาน
3. เพิ่มความสามารถในการแยกแยะข้อข้อมูลที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ออกจากความคิดเห็นและการกล่าวเกินจริง
4. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับอคติในการให้เหตุผลต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจความเป็นจริง

รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้

แนวทางเชิงทฤษฎีของบทเรียนนี้ ได้แก่

1. ประวัติศาสตร์และอรรถศาสตร์
2. ระเบียบวิธีและจริยธรรม
3. อุปสรรคของการไปสู่ข้อเท็จจริง

แนวทางเชิงปฏิบัติแบ่งเป็นสองกิจกรรม

1. ค้นหาข้อข้อมูลที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงได้
2. ค้นหาข้อเท็จจริง

งานมอบหมายเน้นที่การแก้ไขสิ่งที่บันทึกไว้

การเชื่อมโยงแผนการเรียนการสอนกับผลการเรียนรู้

ก. ภาคทฤษฎี

แผนหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
1. ประวัติศาสตร์และอรรถศาสตร์	20 นาที	1
2. ระเบียบวิธีและจริยธรรม	20 นาที	1
3. อุปสรรคของการไปสู่ข้อเท็จจริง	20 นาที	4

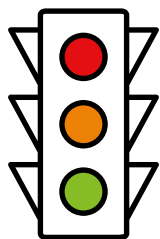
ข. ภาคปฏิบัติ

แผนของหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
กิจกรรมที่ 1: ค้นหาข้อความที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงได้	30 นาที	3
กิจกรรมที่ 2: ค้นหาข้อเท็จจริง	1 ชั่วโมง	2

1) ค้นหาข้อความที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงได้

การตรวจสอบข้อเท็จจริงให้ความสนใจข้อความที่มีอย่างน้อย 1 ข้อเท็จจริง หรือตัวเลขที่พิสูจน์ความเป็นจริงได้อย่างเป็นกลาง การตรวจสอบข้อเท็จจริงไม่ใช่การประเมินความเป็นจริงของความคิดเห็นและการคาดการณ์ การกล่าวเกินความจริง การเสียสละ และมุกตลก

กิจกรรมที่ 1 ให้ผู้เรียนอ่านบางส่วนของสุนทรพจน์ของบุคคลสาธารณะ 4 คน และไฮไลต์ข้อความที่เป็นข้อเท็จจริงด้วยสีหนึ่ง (สีเขียว) อีกสีหนึ่งใช้ไฮไลต์ข้อความแสดงความคิดเห็นที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ (สีแดง) และสีที่สามคือข้อความที่อยู่ตรงกลางระหว่างสองประเภทแรก (สีส้ม) หลังจากผู้เรียนส่งบางส่วนของสุนทรพจน์ที่ไฮไลต์แล้ว นำแต่ละชิ้นมาอภิปรายว่าจะอะไรที่ทำให้ข้อความมีลักษณะที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงได้

แนวทาง

สีแดง – ข้อความที่ไม่สามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงได้

สีส้ม – ข้อความที่อยู่ตรงกลาง

สีเขียว – ข้อความที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงได้

มิเชลล์ บาเชอร์เลต์ อดีตประธานาธิบดีชิลี

ในขณะที่เรามีความก้าวหน้าเป็นอย่างมากในการดำเนินงานไปในทิศทางนั้น เราตระหนักดีว่าต้องจัดการกับภัยคุกคามต่อระบบนิเวศทางทะเล นั่นก็คือพลาสติก ปีแล้วปีเล่า พลาสติกจำนวน 8 ล้านตันไหลลงสู่มหาสมุทร มันอยู่ที่นั่นเป็นร้อย ๆ ปี และสร้างผลกระทบเชิงลบอย่างมากมายมหาศาล เพื่อแก้ปัญหานี้ เราจึงเข้าร่วมแคมเปญ CleanSeas ของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ ขณะเดียวกัน สำหรับการดำเนินการในระดับประเทศ เราจะเสนอร่างกฎหมายห้ามใช้ถุงพลาสติกในเมืองชายทะเลภายในระยะเวลา 12 เดือน กฎหมายนี้จะเปิดโอกาสให้

ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกป้องมหาสมุทร และจะทำให้เราเป็นประเทศแรกในทวีปอเมริกาที่มีกฎหมายในลักษณะนี้ โดยเราขอเรียกร้องให้ประเทศอื่น ๆ แสดงความรับผิดชอบเช่นกัน นอกจากนี้ บัดนี้เป็นเวลา 30 ปีแล้วตั้งแต่มีการใช้พิธีสารมอนทรีออลว่าด้วยสารทำลายชั้นบรรยากาศโอโซนเพื่อให้ชั้นบรรยากาศโอโซนได้ฟื้นตัว ในวาระครบรอบปีที่ 31 ดิฉันขอประกาศว่า ประเทศของดิฉันตั้งใจให้สัตยาบันต่อการแก้ไขเพิ่มเติมกิกาสีปี พ.ศ. 2559 ของพิธีสารมอนทรีออลที่มีจุดประสงค์เพื่อป้องกันการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิ 0.5 องศาเซลเซียสจากภาวะโลกร้อน ด้วยเหตุนี้ชิลีจึงกลายเป็นหนึ่งในประเทศแรก ๆ ที่ให้สัตยาบันกับข้อตกลงดังกล่าว ไม่เพียงเท่านั้น การสร้างเครือข่ายสวนสาธารณะในพาดากอนีเย ทำให้เรามีพื้นที่สีเขียวอันเขียวไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพเพิ่มขึ้นอีก 4.5 ล้านเฮกตาร์ ซึ่งตอนนี้ได้รับการปกป้องคุ้มครองโดยรัฐบาลเพื่อการใช้งานสาธารณะ

จาค็อบ ซูมา อดีตประธานาธิบดีแอฟริกาใต้

โครงสร้างของเศรษฐกิจโลกในปัจจุบันยังคงทำให้โลกซีกเหนือกับโลกซีกใต้ถอยห่างจากกันมากขึ้น ในขณะที่มีคนส่วนน้อยได้ประโยชน์จากโลกาภิวัตน์ คนส่วนใหญ่ในโลกก็ยังคงมีชีวิตอยู่กับความยากจนและความทิวโหย โดยปราศจากความหวังที่จะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แม้ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยก็ยังคงกว้างขวาง และเป็นประเด็นที่น่าเป็นห่วง เราจึงต้องเรียกร้องเจตจำนงทางการเมืองและคำมั่นสัญญาจากบรรดาผู้นำโลกในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคอันเกิดจากโครงสร้างของเศรษฐกิจโลกที่ไม่เปลี่ยนแปลงดังกล่าว หากเราหวังจะบรรลุเป้าหมายและความไฝฝันของวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ. 2573 (Agenda 2030) ความสัมพันธ์ระหว่างความไม่เท่าเทียมกันและความอยู่ดีธรรมของอำนาจทางเศรษฐกิจนั้นเห็นได้ชัดเจนในแอฟริกา ตัวอย่างเช่น ทวีปของเราอุดมไปด้วยทรัพยากรแร่ แต่ยังคงเป็นทวีปที่มีประเทศพัฒนาน้อยที่สุดจำนวนมากที่สุด

ซิกมาร์ กาเบรียล อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เยอรมนี

เราต้องช่วยกันหาวิธีการที่จะทำให้สหประชาชาติบรรลุผลสัมฤทธิ์ของการก่อตั้ง แต่ ณ ปัจจุบันตัวเลขไม่ได้บ่งบอกเช่นนั้น:

ทุกวันนี้โครงการอาหารโลกได้รับเงินสนับสนุนน้อยกว่าร้อยละ 50 ของเงินที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้กับวิกฤตความอดอยากของโลก เช่นเดียวกับโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติที่ได้รับเงินบริจาคซึ่งเป็นการให้โดยสมัครใจและไม่มีข้อผูกมัดมีเพียงร้อยละ 15 ขณะที่ในปี พ.ศ. 2554 ตัวเลขยังคงอยู่ที่ร้อยละ 50 สำหรับแผนงานช่วยเหลืออื่น ๆ ของสหประชาชาติ ตัวเลขนี้ก็ไม่ได้ดูดีไปกว่ากัน

เป็นไปได้อย่างไรที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในสหประชาชาติใช้เวลาแจกจ่ายหนังสือร้องขอเงินสนับสนุนอันเป็นสิ่งจำเป็นมากกว่าการให้ความช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ เราต้องเปลี่ยนวิธีเราต้องเปิดโอกาสให้สหประชาชาติได้รับเงินสนับสนุนอย่างเพียงพอ เท่า ๆ กับการเป็นอิสระที่เพิ่มมากขึ้น ในทางกลับกัน เราก็ต้องการประสิทธิภาพและความโปร่งใสเกี่ยวกับการใช้เงินสนับสนุนเหล่านี้มากขึ้นด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม เยอรมนีจะยังคงให้การสนับสนุนทางการเงินแก่สหประชาชาติ

ในฐานะผู้สนับสนุนรายใหญ่อันดับสี่ของการให้ความช่วยเหลือตามที่มีการประเมิน และเหนือสิ่งอื่นใด ตัวอย่างเช่น ในฐานะหนึ่งในผู้บริจาคเงินด้านมนุษยชนมากที่สุดในโลก เรายังคงต้องการให้ความช่วยเหลือในระดับสูงเช่นนี้ต่อไป

มาร์ก ชัคเคอร์เบิร์ก ผู้บริหารระดับสูงของเฟซบุ๊ก

เฟซบุ๊กเป็นบริษัทในอุดมคติและมองโลกในแง่ดี การคงอยู่ของเราเกือบทั้งหมดคือการมุ่งเน้นสิ่งที่ ๆ เกิดขึ้นจากการที่ผู้คนเชื่อมโยงกัน เมื่อเฟซบุ๊กเติบโตขึ้น ผู้คนในทุกหนแห่งมีเครื่องมือใหม่ที่ทรงพลังในการติดต่อกับคนที่เขารัก การส่งเสียงให้ผู้อื่นได้ยิน รวมทั้งการสร้างชุมชนและธุรกิจ เมื่อไม่นานมานี้ เราได้เห็นการเคลื่อนไหวที่ใช้แฮชแท็ก #metoo และกิจกรรม March for Our Lives ที่จัดขึ้นบนเฟซบุ๊ก หรืออย่างน้อยเราก็เป็นส่วนหนึ่ง หลังจากแฮร์ริเคนฮาร์วีย์ ประชาชนระดมทุนเพื่อการบรรเทาทุกข์ได้มากกว่า 20 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และธุรกิจขนาดเล็กมากกว่า 70 ล้านแห่ง ใช้เฟซบุ๊กเพื่อสร้างความเติบโตและการจ้างงาน

2) หาข้อเท็จจริง

กิจกรรมที่ 2 แบ่งชั้นเรียนเป็นกลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มเลือกหนึ่งในคำกล่าวอ้าง ‘สี่เหลี่ยม’ จากข้างต้น เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง (หรือเลือกจากรายการของตนเอง)

ให้ทุกกลุ่มค้นหาหลักฐานที่สนับสนุนหรือหักล้างผลการค้นหา โดยให้ผู้เรียนประเมินแหล่งข้อมูลที่เหมาะสมได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ด้านล่างนี้ก่อน

ความใกล้เคียง: หลักฐานอยู่ใกล้กับเหตุการณ์เพียงใด เช่น องค์กรข่าวที่รายงานสถิติการว่างงานล่าสุด โดยปกติจะอยู่ใกล้กับข้อมูลน้อยที่สุด ดังนั้นจึงมีคุณค่าน้อยกว่าหน่วยงานที่เป็นผู้สำรวจและจัดทำตัวเลขการจ้างงาน

ความเชี่ยวชาญ: มีสิ่งใดที่รับรองคุณภาพของผู้ผลิตหลักฐาน เช่น ผู้เขียนหนังสือจบปริญญาเอกในหัวข้อที่เขียน และมีการอ้างอิงผลงานเป็นจำนวนมากในสาขานั้น

ความเที่ยงตรง: วิธีการเก็บหลักฐานเป็นอย่างไร เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้หญิงมักใช้วิธีการสำรวจเพื่อเก็บข้อมูล¹¹ ซึ่งอาจทำให้ผลสรุปไม่ถูกต้องสมบูรณ์ และการเปรียบเทียบกับประเทศอื่นทำได้ยาก เพราะความเต็มใจของผู้หญิงในการตอบและความเข้าใจเกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศอาจแตกต่างกันในแต่ละประเทศ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความรุนแรงต่อผู้หญิงไม่ใช่เรื่องร้ายแรง แต่เพื่อเป็นการส่งเสริมความเที่ยงตรงของการสนับสนุนข้อความนั้น ๆ

ความโปร่งใส: คุณรู้อะไรเกี่ยวกับหลักฐานชิ้นนี้ เช่น มีการตีพิมพ์ข้อมูลทั้งหมดที่นำไปสู่ข้อสรุปของงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ในช่องทางออนไลน์ เพื่อให้นักวิจัยคนอื่นตรวจสอบได้

ความน่าเชื่อถือ: มีบันทึกประวัติให้ใช้ประเมินหรือไม่ เช่น องค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติจัดทำดัชนีการรับรู้การทุจริตมากกว่า 20 ปี ซึ่งเป็นเวลาที่ยาวนานพอสำหรับให้ผู้เชี่ยวชาญค้นพบข้อจำกัดของดัชนี¹²

ผลประโยชน์ทับซ้อน: มีผลประโยชน์ส่วนบุคคลหรือไม่เปิดเผยของแหล่งข้อมูลจากหลักฐานนี้หรือไม่ เช่น การศึกษาเรื่องประโยชน์ของพาสตาที่มีต่อร่างกายส่วนหนึ่งดำเนินการและได้รับทุนจากผู้ผลิตพาสตารายใหญ่¹³

ผู้สอนอาจพิมพ์ตารางด้านล่างนี้ให้ผู้เรียนใช้ในการประเมินแหล่งข้อมูล

	อ่อน	ปานกลาง	หนักแน่น
ความใกล้เคียง			
ความเชี่ยวชาญ			
ความเที่ยงตรง			
ความโปร่งใส			
ความน่าเชื่อถือ			
ผลประโยชน์ทับซ้อน			

11 ดูตัวบ่งชี้ (48) ของสถิติทางเพศของยูเอ็น <https://genderstats.un.org/#/downloads>

12 Hough, D. (2016) Here's this year's (Flawed) Corruption Perception Index. Those flaws are useful. The Washington Post. Available at: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/01/27/how-do-you-measure-corruption-transparency-international-does-its-best-and-thats-useful/?utm_term=.7ff90ea2890f [เข้าถึงเมื่อ 23/03/2018].

13 ตัวอย่างเรื่องจริง อ่านเพิ่มเติมได้ที่ <http://www.healthnewsreview.org/2016/07/study-really-find-pasta-opposite-fattening/> [เข้าถึงเมื่อ 23 มีนาคม พ.ศ. 2561].

การแก้ไขข้อความ

ใช้หลักฐานที่ประเมินในแบบฝึกหัด เขียนรายงานการตรวจสอบข้อเท็จจริง (ประมาณ 1,200 คำ) และสรุปว่าข้อความที่เลือกมามีความจริงในระดับใด

ผู้เรียนควรจัดทำมาตรวัดระดับของตนเองในการให้คะแนนข้อความที่ถูกตรวจสอบ ตัวอย่างเช่น PolitiFact เผยแพร่มาตรวัดระดับดังแสดงด้านล่าง

จริง – ข้อความมีความถูกต้องแม่นยำ และไม่มีอะไรที่สำคัญขาดหายไป

ส่วนใหญ่จริง – ข้อความมีความถูกต้องแม่นยำ แต่ต้องมีการชี้แจงหรือข้อมูลเพิ่มเติม

จริงครึ่งหนึ่ง – ข้อความมีความถูกต้องแม่นยำเพียงบางส่วน มีการละเว้นรายละเอียดสำคัญ บางประการหรือใช้ผิดบริบท

ส่วนใหญ่ไม่จริง – ข้อความมีความจริงอยู่บ้าง แต่ละเลยข้อเท็จจริงที่สำคัญ ซึ่งจะทำให้เข้าใจไปในทิศทางอื่น

ไม่จริง – ข้อความขาดความถูกต้องแม่นยำ

โดนจับโกหก – ข้อความขาดความถูกต้องแม่นยำและกล่าวอ้างเรื่องเหลวไหล

มาตรวัดระดับไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับเหมือนกับที่ PolitiFact ได้เรียงไปส่วระดับที่เลวร้ายลงเรื่อย ๆ ตั้งแต่จริงไปจนถึงโดนจับโกหก ตัวอย่างเช่น โครงการเอล ซาบูเอโซ ในเม็กซิโก¹⁴ มีมาตรวัดระดับอย่าง ‘พิสูจน์ไม่ได้’ สำหรับข้อความที่ไม่อาจจะอย่างไร้พื้นฐาน หรือ ‘โต้แย้งได้’ สำหรับข้อความที่ความจริงขึ้นอยู่กับวิธีการที่เลือก โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ความสร้างสรรค์ในการสร้างมาตรวัดระดับเพื่อบอกช่วงคุณสมบัติของข้อเท็จจริงแต่ละระดับ ทั้งนี้ ผู้สอนอาจให้ผู้เรียนเตรียมการตรวจสอบข้อเท็จจริงในรูปแบบนอกเหนือจากตัวหนังสือก็ได้ ขึ้นอยู่กับเวลาและทรัพยากรที่มี ไม่ว่าจะเป็นภาพล้อเลียน (Meme) วิดีโอสั้น ๆ ภาพ GIF หรือสแนปแชต ทั้งหมดนี้เป็นเครื่องมือที่ดีในการต่อสู้กับความเท็จ ซึ่งจริง ๆ แล้วมีงานวิจัยชิ้นหนึ่งพบว่าสำหรับการตรวจสอบข้อเท็จจริงเดียวกัน การนำเสนอในรูปแบบวิดีโอเข้าขั้นมีประสิทธิภาพมากกว่าการนำเสนอในรูปแบบบทความ¹⁵

14 AnimalPolítico (2015). Available at <http://www.animalpolitico.com/blogueros-blog-invitado/2015/01/28/el-sabueso-un-proyecto-para-vigilar-el-discurso-publico/> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

15 Young, D., Jamieson, K., Poulsen, S. and Goldring, A. (2017). *Fact-Checking Effectiveness as a Function of Format and Tone: Evaluating FactCheck.org and FlackCheck.org*. Journalism & Mass Communication Quarterly, 95(1), pp. 49-75

สำหรับตัวอย่างรูปแบบที่สร้างสรรค์ ผู้สอนอาจดูบทความเหล่านี้ในเว็บไซต์ Poynter

Mantzaris, A. (2016). Fact-checkers experiment with Snapchat, GIFs and other stuff millennials. Available at <https://www.poynter.org/news/fact-checkers-experimentsnapchat-gifs-and-other-stuff-millennials> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

Mantzaris, A. (2016). *How (and why) to turn a fact check into a GIF*. [accessed 28/03/2018. Available at <https://www.poynter.org/fact-checking/2016/how-and-why-to-turn-a-fact-check-into-a-gif/> [เข้าถึงเมื่อ 28/03/2018].

๖๖ เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม

นอกจากรายการที่ควรอ่าน Poynter ยังอุทิศพื้นที่ส่วนหนึ่งให้กับการตรวจสอบข้อมูลซึ่งเข้าถึงได้ทาง <https://www.poynter.org/channels/fact-checking> ซึ่งมีการรับข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน 2-3 ครั้งในแต่ละสัปดาห์ ด้านล่างคือแหล่งข้อมูลที่ทันสมัยและมีประโยชน์จากเว็บไซต์นี้

Poynter (2018). *How to fact-check a politician's claim in 10 steps*. Available at <https://factcheckingday.com/articles/5/how-to-fact-check-a-politicians-claim-in-10-steps> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

Van Ess, H. (2017). *The ultimate guide to bust fake tweeters: A video toolkit in 10 steps*. Available at <https://www.poynter.org/news/ultimate-guide-bust-fake-tweeters-videotoolkit-10-steps>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

Mantzaris, A. (2015). *5 things to keep in mind when fact-checking claim about science*. Available at <https://www.poynter.org/news/5-things-keep-mind-when-fact-checkingclaims-about-science>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

Mantzaris, A. (2016). *5 tips for fact-checking claims about health*. Available at <https://www.poynter.org/fact-checking/2016/5-tips-for-fact-checking-claims-about-health/> [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

Mantzaris, A. (2015). *5 tips for fact-checking datasets*. Available at <https://www.poynter.org/news/5-tips-fact-checking-datasets>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

- Mantzaris, A. (2015). *5 studies about fact-checking you may have missed last month* (Poynter). Available at <https://www.poynter.org/news/5-studies-about-fact-checkingyou-may-have-missed-last-month>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Mantzaris, A. (2017). *Repetition boosts lies — but it could help fact-checkers too*. Available at <https://www.poynter.org/news/repetition-boosts-lies-could-help-factcheckers-too>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Mantzaris, A. (2017). *French and American voters seem to respond to fact-checking in a similar way*. Available at <https://www.poynter.org/news/french-and-american-votersseem-respond-similar-way-fact-checking>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Funke, D. (2017). *Where there’s a rumour, there’s an audience. This study sheds light on why some take off*. Available at <https://www.poynter.org/news/where-theres-rumortheres-audience-study-sheds-light-why-some-take>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Funke, D. (2017). *Want to be a better online sleuth? Learn to read webpages like a factchecker*. Available at <https://www.poynter.org/news/want-be-better-online-sleuthlearn-read-webpages-fact-checker>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Funke, D. (2017). *These two studies found that correcting misperceptions works. But it’s not magic*. Available at <https://www.poynter.org/news/these-two-studies-foundcorrecting-misperceptions-works-its-not-magic>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Mantzaris, A. (2017). *What does the “Death of Expertise” mean for fact-checkers?* Available at <https://www.poynter.org/news/what-does-death-expertise-mean-factcheckers>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Mantzaris, A. (2017). *Journalism can’t afford for corrections to be the next victim of the fake news frenzy*. Available at <https://www.poynter.org/news/journalism-cant-affordcorrections-be-next-victim-fake-news-frenzy>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].
- Mantzaris, A. (2016). *Should journalists outsource fact-checking to academics?* Available at <https://www.poynter.org/news/should-journalists-outsource-fact-checkingacademics>. [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

หนังสือ

Ball, J. (2017). *Post-Truth: How Bullshit Conquered the World*. London: Biteback Publishing.

Gladstone, B. (2017). *The Trouble with Reality: a Ruminant on Moral Panic in Our Time*. New York: Workman Pu.

Graves, L. (2016). *Deciding What's True: the Rise of Political Fact-Checking Movement in American Journalism*. New York: Columbia University Press.

แหล่งข้อมูลออนไลน์

การเรียนรู้ด้วยเกมบทบาทสมมติสำหรับวันตรวจสอบข้อเท็จจริงนานาชาติ (ออกแบบสำหรับนักเรียนอายุ 14-16 ปี) เข้าถึงได้ทางลิงก์นี้ <http://factcheckingday.com/lesson-plan> ในเว็บไซต์ยังมีเคล็ดลับ ลิงก์ไปยังหลักสูตรออนไลน์สำหรับนักศึกษา รวมถึงรายการอ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและการตรวจสอบข้อเท็จจริง

การตรวจสอบความจริงใน สื่อสังคม: การประเมินแหล่งที่มา และเนื้อหาภาพ

โดยทอม ทรูนเนิร์ด และ เฟอร์กัส เบลล์

หน่วยการเรียนรู้ที่ 6

หน่วยการเรียนรู้นี้ออกแบบมาเพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถระบุและตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลดิจิทัลในสื่อออนไลน์ได้ โดยแนะนำให้รู้จักกลยุทธ์ต่าง ๆ สำหรับพิจารณาความแท้จริงของแหล่งที่มา ภาพ และวิดีโอ โดยเฉพาะที่ผลิตโดยผู้ใช้งาน (User Generated Content: UGC) ที่ส่งต่อกันทางสื่อสังคม

เมื่อเรียนจบหน่วยการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนควรตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างเนื้อหาที่เป็นเท็จกับเนื้อหาที่ชักนำให้เกิดความเข้าใจผิดประเภทต่าง ๆ ซึ่งมักจะส่งต่อกันในช่วงที่มีการรายงานข่าวด่วนในสื่อสังคมอย่างเฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม และยูทูบ¹ เนื้อหาเช่นนี้ แม้แต่องค์กรสื่อที่น่าเชื่อถือบางครั้งก็หยิบไปนำเสนอ ซึ่งเป็นการทำลายความน่าเชื่อถือของสื่อ อีกทั้งนักข่าวยังส่งต่อและขยายความบนสื่อสังคมโดยไม่เจตนา โดยที่บางครั้งนักข่าวเองก็ตกเป็นเหยื่อของผู้ไม่ประสงค์ดีที่ต้องการมีส่วนกับประเด็นถกเถียงในสังคม² และหลอกล่อใช้ความน่าเชื่อถือของผู้สื่อข่าวให้กลายเป็นแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ของตน³

ผู้เรียนจะได้ทดสอบสัญญาณด้วยสถานการณ์และตัวอย่างจริง ก่อนจะนำเทคนิคการสืบสวนเบื้องต้นและกลยุทธ์การพิสูจน์ความจริงไปใช้ในการฝึกปฏิบัติจริง ซึ่งประกอบด้วย

- ▶ การระบุและการให้เครดิตแหล่งที่มาของข้อมูลตามหลักจริยธรรมของการใช้เนื้อหาที่ผลิตโดยผู้ใช้สื่อ⁴
- ▶ การระบุและการแยกบัญชีปลอมหรือบอต^{5 6}
- ▶ การยืนยันว่าเนื้อหาภาพมีการอ้างอิงถึงแหล่งที่มาต้นฉบับอย่างถูกต้อง
- ▶ การตรวจสอบเวลาของการบันทึกภาพและเวลาที่อัปโหลดเนื้อหา
- ▶ การระบุสถานที่ในภาพถ่ายและวิดีโอ

การบ่งบอกและการตรวจสอบเนื้อหาต้นฉบับได้ ทำให้นักข่าวสามารถขออนุญาตนำเนื้อหาที่สร้างโดยผู้ใช้ไปเผยแพร่ได้ตามข้อกำหนดทั้งทางจริยธรรมและทางกฎหมาย

1 Alejandro, J. (2010). Journalism In The Age Of Social Media. Reuters Institute Fellowship.

Available at: <http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/research/files/Journalism%2520in%2520the%2520Age%2520of%2520Social%2520Media.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

2 Paulussen, S. & Harder, R. (2014). Social Media References in Newspapers. Journalism Practice, 8(5), pp. 542-551.

3 หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 อภิปรายและให้วิสัยแก่ไขปัญหาน้อยละเอียด

4 ดูนวทางจริยธรรม UGC ของสมาคมข่าวออนไลน์ที่ <https://ethics.journalists.org/topics/user-generated-content/> [เข้าถึงเมื่อ 18/04/2018].

5 Woolley, S.C. & Howard, P.N. (2017). Computational Propaganda Worldwide: Executive Summary. Samuel Woolley and Philip N. Howard, Eds. Working Paper 2017.11. Oxford, UK: Project on Computational Propaganda. comprop.oii.ox.ac.uk. Available at <http://comprop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/89/2017/06/Casestudies-ExecutiveSummary.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

6 Joseph, R. (2018). Guide. How to verify a Twitter account. Africa Check. Available at <https://africacheck.org/factsheets/guide-verify-twitteraccount/> [เข้าถึงเมื่อ. 6/04/2018].

เค้าโครงเนื้อหา

บิล โคว์ก และทอม โรเซนสเทล ผู้เขียน *The Elements of Journalism*⁷ ยืนยันว่า “ท้ายที่สุดแล้วระเบียบวิธีในการตรวจสอบความจริงคือสิ่งที่แยกการข่าวออกจากเรื่องบันเทิง โฆษณาชวนเชื่อ เรื่องแต่ง หรือศิลปะ...การทำข่าวโดยตัวมันเองเน้นการรายงานสิ่งที่เกิดขึ้นให้ถูกต้องก่อนเป็นอันดับแรก...” หน่วยการเรียนรู้นี้จึงพิจารณา “ระเบียบวิธีในการตรวจสอบความจริง” ในยุคปัจจุบันตามเจตนารมณ์ดังกล่าว

สื่อสังคมทำให้วิธีปฏิบัติงานข่าวเปลี่ยนไป การมีส่วนร่วมตามเวลาที่เกิดขึ้นจริง (real-time) ของผู้ติดตามข่าวสาร ทำให้เกิดเนื้อหาที่ได้มาจากคนจำนวนมาก แม้กระทั่งงานที่ต้องทำในการรายงานข่าวอย่างการตรวจสอบความจริงในปัจจุบันก็มอบหมายให้ผู้ติดตามข่าวสารช่วยตรวจสอบได้⁸ ในขณะที่การเสนอข่าวยังคงเป็นแกนหลัก กฎระเบียบของการตรวจสอบความจริง⁹ วิธีการตรวจสอบเนื้อหาและแหล่งที่มา ก็ต้องพัฒนาให้ทันยุคสมัยอย่างสม่ำเสมอตามเทคโนโลยีดิจิทัล พฤติกรรมออนไลน์ และวิธีการรายงานข่าวที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น ในช่วงอาหรับสปริง คือจุดเริ่มของแนวคิด ‘การตรวจสอบความจริงแบบเปิด’ ซึ่งหมายถึงกระบวนการตรวจสอบความจริงที่ประชาชนคนทั่วไปร่วมมือกันแบบเรียลไทม์ แต่กระบวนการนี้ยังคงเป็นที่ถกเถียง เพราะมีความเสี่ยงที่ข้อมูลผิดจะถูกส่งต่อกันเป็นไวรัสในระหว่างที่พยายามพิสูจน์ความจริงที่ละขั้นตอนในพื้นที่สาธารณะ (เช่น นักข่าวเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่ผ่านการตรวจสอบ เพราะต้องการระดมกระบวนการตรวจสอบความจริง เป็นต้น)¹⁰

ปัจจุบัน คำบอกเล่าของผู้เห็นเหตุการณ์และเนื้อหาที่เป็นภาพคือหนึ่งในเครื่องมือสำคัญและจำเป็นที่นักข่าวหรือผู้ให้บริการข่าวสารนำมาใช้บอกเล่าเรื่องราวที่มีผลกระทบสูง สำหรับการรายงานข่าวด่วน ความรวดเร็วเป็นปัจจัยที่สำคัญในการตรวจสอบความจริงของข้อมูลที่มาจากสื่อสังคม¹¹

นักข่าวต้องมีความสามารถในการวាយแหวกข้อมูลจำนวนมากหาสาเหตุเพื่อไปถึงต้นตอของแหล่งที่มา ข้อมูล และภาพที่มีความสำคัญ เนื้อหาภาพที่เพิ่มปริมาณอย่างรวดเร็ว (ภาพถ่าย วิดีโอ และภาพ GIF) ซึ่งถูกอัปโหลดเข้าไปในพื้นที่สื่อสังคม เกิดจากปัจจัยสามประการ ได้แก่

7 Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2014). *The elements of journalism: What newspeople should know and the public should expect*. New York: Crown Publishers.

8 Carvin, A. (2012). *Distant witness: Social Media's Journalism Revolution*. New York, NY: CUNY Journalism Press.

9 Kovach, B. & Rosenstiel, T. (2014). Op cit

10 Posetti, J. & Silverman, S. (2014). When Good People Share Bad Things: The basics of social media verification at Mediashift July 24th, 2014. Available: <http://mediashift.org/2014/07/goodwhen-good-people-share-bad-things-the-basics-of-social-media-verification/> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

11 Brandtzaeg, P., Lüders, M., Spangenberg, J., Rath-Wiggins, L. & Følstad, A. (2015). Emerging Journalistic Verification Practices Concerning Social Media. *Journalism Practice*, 10(3), pp. 323-342.

- ▶ การเติบโตของสมาร์ทโฟนและพีเจอาร์โฟนที่มาพร้อมกับกล้องในทั่วทุกมุมโลก¹²
- ▶ การใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้มากขึ้นในราคาไม่แพง (และในบางพื้นที่ไม่มีค่าใช้จ่าย)
- ▶ การเกิดขึ้นของเครือข่ายสื่อสังคมระดับโลกและแพลตฟอร์มข้อความที่ใคร ๆ ก็เผยแพร่เนื้อหาและสร้างผู้ติดตามได้

ในสถานการณ์ข่าวด่วน บ่อยครั้งที่การเล่าเหตุการณ์ครั้งแรก ภาพถ่าย และวิดีโอจากเหตุการณ์ไม่ว่าจะเป็นการประท้วง รถไฟตกราง เฮอริเคน หรือการก่อการร้าย ต่างมีแนวโน้มว่าจะได้มาจากโทรศัพท์ของผู้พบเห็น ผู้อยู่ในเหตุการณ์ หรือคนเดินถนน เทคนิคในการตรวจสอบความจริงของเนื้อหาเหล่านี้จึงแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับแหล่งข้อมูล ธรรมเนียมปฏิบัติ และมาตรฐานของห้องข่าว รวมทั้งวิถีปฏิบัติของนักข่าวเอง หน่วยงานเรียนรู้นี้จะแนะนำให้ผู้เรียนรู้จักวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุด รวมทั้งเครื่องมือและแหล่งความรู้ออนไลน์ แต่เครื่องมือเหล่านี้ก็มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องรวดเร็ว เช่นเดียวกับเทคโนโลยี¹³

ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบความจริงแบบใด ส่วนหนึ่งของแนวทางที่ใช้โดยทั่วไปคือแนวทางที่เสนอโดย โคว์กและโรเซนสติล (2014)¹⁴ ดังนี้

- ▶ ตรวจสอบด้วยความสงสัย
- ▶ ตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำ
- ▶ ไม่คิดเอง – อยู่ถูกชี้หน้าด้วยสัญญาณที่บ่งบอก “ความน่าเชื่อถือ”¹⁵ ที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือ
- ▶ ระวังแหล่งที่มาที่ไม่ระบุตัวตน

การรู้ต้นตอของข้อมูลหรือภาพถ่ายและการตรวจสอบอย่างเป็นระบบทั้งแหล่งที่มาและเนื้อหาที่เผยแพร่ น่าจะช่วยให้คุณตรวจสอบต้นตอที่นำมาใช้เป็นแหล่งข่าวได้ แต่การตรวจสอบก็ต้องให้ผลลัพธ์ตามที่กำหนด¹⁶

การตรวจสอบแบบนี้เป็นการจำลองการทำงานของนักข่าวที่อาจทำเมื่ออยู่ในสถานที่เกิดเหตุ โดยเป็นการสัมภาษณ์ผู้เห็นเหตุการณ์ นักข่าวที่เป็นผู้สัมภาษณ์ควรตรวจสอบคำบอกเล่าของผู้เห็น

12 ดุสโลดที่ 5 ในรายงานเกี่ยวกับ Internet Trends ของแมรี มีเกอร์ ที่ <https://www.slideshare.net/kleinerperkins/internet-trends-v1>. [เข้าถึงเมื่อ 22 เมษายน พ.ศ. 2561].

13 Schifferes, S., Newman, N., Thurman, N., Corney, D., Göker, A. & Martin, C. (2014). Identifying and Verifying News through Social Media. *Digital Journalism*, 2(3), pp. 406-418.

14 Kovach & Rosenstiel (2014). Op cit.

15 Zimmer, B (2010). “Truthiness”, *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2010/10/2017/magazine/2017FOB-onlanguage-t.html> [เข้าถึงเมื่อ 15/04/2018].

16 Bell, F. (2015). Verification: Source vs Content [online] Medium. Available at: <https://medium.com/1st-draft/verification-source-vs-content-b67d6eed3ad0> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

เหตุการณ์ ติดตามรายละเอียดที่สำคัญเพิ่มเติม และสรุปว่าคำบอกเล่านั้นมีความน่าเชื่อถือหรือไม่ตามกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยอาจใช้สัญญาณประกอบการสังเกตพฤติกรรมร่วมด้วย ทั้งนี้ กระบวนการยืนยันแหล่งที่มาทางดิจิทัลต้องนำไปสู่ข้อสรุป แม้ว่าจะไม่สามารถสัมภาษณ์ได้ด้วยตนเองหรือตามเวลาที่เกิดขึ้นจริง¹⁷

ห้องข่าวขนาดใหญ่จำนวนมากมีทีมและเทคโนโลยีราคาแพง หรือมีตัวแทนคอยให้บริการเพื่อการค้นหาเนื้อหาให้ได้เร็วที่สุด¹⁸ ในระหว่างที่รอสิทธิในการตีพิมพ์และการออกอากาศ และการตรวจสอบความจริงก่อนที่จะตีพิมพ์ ส่วนห้องข่าวขนาดเล็กและนักข่าวอิสระจำนวนมากไม่มีทรัพยากรเช่นนี้¹⁹ และต้องอาศัยวิธีการอันเป็นระบบของตนเองที่พัฒนาปรับปรุงอยู่ตลอดเวลาสำหรับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ²⁰

เพราะเหตุใดการพิสูจน์ความจริงของแหล่งที่มาและเนื้อหาที่เป็นภาพจึงมีความสำคัญ หากจะกล่าวง่าย ๆ ก็คือ เพราะมันเป็นการทำข่าวที่ดี ในโลกดิจิทัลเช่นทุกวันนี้ เป็นการง่ายมากที่ผู้ฉ้อฉลจะสร้างและเผยแพร่เนื้อหาปลอมที่น่าเชื่อถือและจับเท็จได้ยาก หลายครั้งที่นักข่าวอาชีพและห้องข่าวทำลายชื่อเสียงของตนเองด้วยการส่งต่อหรือตีพิมพ์ข้อมูล ภาพ หรือวิดีโอที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดจากบุคคลที่ไม่มีตัวตน และหลายครั้งที่เผยแพร่หรือตีพิมพ์เนื้อหาเสียสติด้วยเข้าใจว่าเป็นความจริง²¹

ปัญหานี้ทวีความรุนแรงขึ้นจากปริมาณของเนื้อหาที่เป็นภาพในโลกออนไลน์ ภาพเหล่านี้ถูกหยิบออกมาจากบริบทเดิมและนำกลับมาใช้ใหม่ในเหตุการณ์ที่จะเป็นข่าวในอนาคต ดังที่เราพบเห็นในทุกวันนี้ทั่วโลกที่นักปั่นข่าวลงสร้างเรื่องหลอกทั้งบรรดานักการเมืองและนักข่าว

อย่างไรก็ตาม การประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลที่มีเรื่องให้เล่าหรือมีเนื้อหาให้เผยแพร่ นั้นมีหลายขั้นตอน คำถามสำคัญควรถูกถาม บางคำถามควรถามตรง ๆ ส่วนบางคำถามอาจตอบได้ด้วยการใช้หลักฐานที่ค้นพบในระหว่างการสืบสวน เครื่องมือตรวจสอบความจริงสามารถใช้

17 Kovach & Rosenstiel (2014). Op cit.

18 Diakopoulos N., De Choudhury M. & Naaman M. (2012). Finding and assessing social media information sources in the context of journalism Conference on Human Factors in Computing Systems - Proceedings, pp. 2451-2460. Available at: <http://www.nickdiakopoulos.com/wp-content/uploads/2011/07/SRSR-diakopoulos.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

19 Schifferes, S., Newman, N., Thurman, N., Corney, D., Goker, A.S. & Martin, C. (2014). Identifying and verifying news through social media: Developing a user-centred tool for professional journalists. Digital Journalism, 2(3), pp. 406-418. Available at http://openaccess.city.ac.uk/3071/1/IDENTIFYING_AND_VERIFYING_NEWS_THROUGH_SOCIAL_MEDIA.pdf [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

20 Brandtzaeg, P. B., Lüders, M., Spangenberg, J., Rath-Wiggins, L., & Følstad, A. (2016). Emerging journalistic verification practices concerning social media. Journalism Practice, 10(3), 323-342.

21 Deutsche Welle (2018) Germany's Bild falls for hoax and unleashes fake news debate (22/02/2018) Available at <http://www.dw.com/en/germanys-bild-falls-for-hoax-unleashes-debate-on-fake-news/a-42704014> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

ค้นหาว่าแหล่งข้อมูลโพสต์จากที่ใด แต่ก็เป็นไปได้ที่จะหาตำแหน่งแห่งที่ของแหล่งข้อมูลด้วยตนเอง โดยการวิเคราะห์ประวัติในสื่อสังคมของผู้โพสต์ เพื่อหาเบาะแสที่อาจบ่งบอกความเป็นไปได้ว่าเป็นสถานที่ใดในเวลาใด การตรวจสอบประวัติการโต้ตอบกับผู้ใช้รายอื่นและดูลิงก์ในโพสต์ก็ช่วยในกระบวนการตรวจสอบความจริงด้วยตนเอง และเป็นการช่วยกำจัดข้อมูลที่ถูกส่งต่อโดยบอตได้อีกด้วย

การตรวจแก้ไขที่เกิดจากความสงสัยก็เป็นสิ่งสำคัญ แต่คนทั่วไปส่วนใหญ่ที่ติดตามข่าวสารอย่างใกล้ชิดและส่งต่อข่าวไม่ได้มีเจตนาหลอกลวง พวกเขาเพียงแค่อยากแบ่งปันประสบการณ์ของตน ดังนั้น หากมีข้อมูลที่ผิดเกิดขึ้น มันจึงอาจไม่ได้เป็นเพราะมีเจตนาร้าย โดยอาจเป็นเพียงเพราะจำเหตุการณ์ได้ไม่ถูกต้อง หรืออาจจะเพียงแค่แต่งเติมเรื่องราวเพิ่มเติม เหตุการณ์เช่นนี้อาจเกิดขึ้นได้หากคุณมีโอกาสดูออกไปสัมภาษณ์ด้วยตนเอง ดังที่มักจะเกิดขึ้นในรายงานข่าวและคำให้การที่ขัดแย้งกันจากสถานที่เกิดอาชญากรรมหรืออุบัติเหตุ ซึ่งคำบอกเล่าของผู้พบเห็นเหตุการณ์หรือผู้เคราะห์ร้ายที่กำลังตกใจมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

แม้ว่าจะเป็นไปได้อย่างยากที่การตรวจสอบภาพจะให้ผลที่แน่นอนสมบูรณ์ แต่ก็พอจะช่วยให้เห็น ‘สิ่งผิดปกติที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน’ ได้บ้างจากกระบวนการตรวจสอบความจริงด้วยการตั้งคำถามดังต่อไปนี้

- ▶ เนื้อหาภาพนี้เป็นของใหม่ หรือถูก ‘แก้ไข’ ออกมาจากข่าวเก่าและนำมาใช้เพื่อให้เกิดความเข้าใจผิด
- ▶ เนื้อหาภาพถูกปรับแต่งด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลหรือไม่²²
- ▶ สามารถใช้ข้อมูลลอเกอัม (metadata) เพื่อยืนยันเวลาและสถานที่ของการบันทึกภาพหรือวิดีโอได้หรือไม่
- ▶ สามารถสังเกตเบาะแสที่ปรากฏอยู่ในภาพเพื่อยืนยันเวลาและสถานที่ของการบันทึกภาพหรือวิดีโอได้หรือไม่

เพื่อให้การค้นหาสิ่งผิดปกติที่สังเกตเห็นอย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ เราจำเป็นต้องเข้าใจประเภทของความเท็จและภาพที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด ได้แก่

- ▶ **ผิดสถานที่/ผิดเวลา** ภาพที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดซึ่งพบบ่อยที่สุดคือภาพเก่าที่ถูกนำมาใช้กับข้อความใหม่ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่อยู่ในภาพ ความเป็นไวลของกรณีนี้มักเกิด

22 ภาพนักเรียนผู้รอดชีวิตจากการกราดยิงในโรงเรียนที่พาร์กแลนด์ รัฐฟลอริดา สหรัฐอเมริกา ซึ่งประสบความสำเร็จในการชุมนุมประท้วงระดับชาติเพื่อเรียกร้องให้มีกฎหมายควบคุมอาวุธปืน ถูกนำไปตัดต่อและแพร่กระจายอยู่ในสื่อสังคมที่เลือกข้าง https://www.buzzfeed.com/janelytynenko/here-are-the-hoaxes-and-conspiracies-still-going-around?utm_term=.euy6NPayw3jhe2YvV44. [เข้าถึงเมื่อ 22 เมษายน พ.ศ. 2561].

จากการเผลอส่งต่อเนื้อหาที่หักล้างได้ง่าย แต่ยากที่จะดึงกลับคืน²³

- ▶ **เนื้อหาที่ถูกดัดแปลง** เนื้อหาที่ถูกดัดแปลงทางดิจิทัลด้วยโปรแกรมตัดต่อภาพและวิดีโอ
- ▶ **เนื้อหาที่จัดฉากขึ้นมา** เนื้อหาที่สร้างขึ้นใหม่และส่งต่อโดยมีเจตนาเพื่อให้เกิดความเข้าใจผิด²⁴

ในหน่วยการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนจะได้รู้จักกับเครื่องมือและเทคนิคเบื้องต้นสำหรับเรียนรู้และฝึกตรวจสอบความจริงของแหล่งข้อมูลและเนื้อหา (มีสไลด์ รวมถึงข้อสังเกตสำหรับผู้สอนและเอกสารอ่านเพิ่มเติม) เช่น²⁵

การวิเคราะห์บัญชีเฟซบุ๊ก: เครื่องมือออนไลน์จาก Intel Techniques²⁶ จะช่วยให้รู้เกี่ยวกับแหล่งข้อมูลมากขึ้น จากการวิเคราะห์บัญชีเฟซบุ๊ก

การวิเคราะห์บัญชีทวิตเตอร์: แนวทางจากโครงการ Africa Check ช่วยให้รู้เกี่ยวกับแหล่งข้อมูลมากขึ้น โดยการวิเคราะห์ประวัติในสื่อสังคม ซึ่งจะช่วยให้บอกได้ว่าเป็นบอตหรือไม่ที่ส่งข้อความทวีต²⁷

การใช้เครื่องมือค้นหาภาพย้อนหลัง: การใช้เครื่องมือค้นหาภาพย้อนหลัง (Reverse Image Search) ของกูเกิล²⁸ TinEye²⁹ หรือ RevEye³⁰ ทำให้ตรวจสอบได้ว่าภาพถูกนำกลับมาใช้ใหม่กับข้อความหรือเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นหรือไม่ การค้นหาภาพย้อนหลังทำให้รู้ว่ามีภาพที่ค้นหาอยู่ในฐานข้อมูลภาพแห่งใดแห่งหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งแห่ง (ซึ่งมีเป็นพันล้านภาพ) หรือไม่ หากการค้นหาภาพย้อนหลังพบว่าภาพนั้นมียูทูปก่อนเกิดเหตุการณ์ที่กล่าวถึง นี่คือนิสัยผิดปกติที่สังเกตได้อย่างชัดเจน และมีแนวโน้มว่าภาพนั้นถูกนำกลับมาใช้ใหม่หลังจากถูกใช้ในเหตุการณ์ก่อนหน้านี้ แต่แม้ว่าจะค้นหาไม่พบ ก็ไม่ได้หมายความว่าภาพนั้นเป็นภาพต้นฉบับ และยังคงต้องตรวจสอบเพิ่มเติม

23 วิดีโอนี้ซึ่งอ้างว่าเป็นหลักฐานของเหตุการณ์น้ำท่วมที่สนามบินเบงกอลูรูในอินเดีย ความจริงแล้วเป็นวิดีโอเก่าจากเหตุการณ์น้ำท่วมสนามบินที่เม็กซิโก <https://www.thequint.com/news/webqooof/fake-video-claiming-bengaluru-airport-was-flooded-is-from-mexico> [เข้าถึงเมื่อ 22 เมษายน พ.ศ. 2561].

24 ปัญญาประดิษฐ์และเครื่องมือตัดต่อวิดีโอชั้นสูงทำให้บอกว่าเป็นวิดีโอเท็จได้ยาก ดังที่วิดีโอของบารัก โอบามา ขึ้นนี้แสดงให้เห็น <https://www.youtube.com/watch?v=AmUC4m6w1wo> [เข้าถึงเมื่อ 3 เมษายน พ.ศ. 2561].

25 สังเกตว่าเครื่องมือข่าวยังต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและผู้สอนและผู้เรียนสามารถค้นหาและทดลองใช้เทคโนโลยีและเทคนิคเหล่านี้ไปด้วยกัน

26 ดูได้ที่ <https://inteltechniques.com/osint/facebook.html>. [เข้าถึงเมื่อ 3 เมษายน พ.ศ. 2561].

27 Joseph (2018). Op cit.

28 How to do a Google Reverse Image Search: <https://support.google.com/websearch/answer/1325808?hl=en> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

29 ไปที่ <https://www.tineye.com/> [เข้าถึงเมื่อ 22 เมษายน พ.ศ. 2561].

30 <http://squobble.blogspot.co.uk/2009/12/chromeeye-tineye-extension-for-google.html> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

YouTube Data Viewer: ตอนนี้ยังไม่มี ‘การค้นหาวิดีโอย้อนหลัง’ ที่เปิดให้ใช้โดยทั่วไป แต่เครื่องมืออย่าง YouTube Data Viewer ของ Amnesty³¹ InVID³² และ NewsCheck³³ สามารถค้นหาภาพขนาดย่อของวิดีโอในยูทูบ ซึ่งนำมาใช้ค้นหาภาพย้อนหลังเพื่อดูว่าวิดีโอนี้เคยถูกอัปโหลดมาแล้วหรือไม่ (เครื่องมือเหล่านี้ยังแสดงเวลาที่อัปโหลดอย่างถูกต้องชัดเจน)

EXIF Viewer: EXIF คือข้อมูลอิทธิพลที่ฝังอยู่ในภาพ ประกอบด้วยข้อมูลที่สร้างขึ้นโดยกล้องดิจิทัลและกล้องสมาร์ตโฟน ณ ตำแหน่งที่บันทึกภาพ ซึ่งรวมถึงวันและเวลาที่ถูกต้อง สถานที่ อุปกรณ์ และค่าแสง ทำให้ข้อมูล EXIF มีประโยชน์อย่างยิ่งในกระบวนการตรวจสอบความจริง แต่ข้อจำกัดที่สำคัญก็คือสิ่งสังคมตัดข้อมูลเหล่านี้ออกไปจากภาพ หมายความว่าภาพที่ส่งต่อกันทางทวิตเตอร์หรือเฟซบุ๊กจะไม่มีข้อมูล EXIF อย่างไรก็ตาม หากติดต่อผู้อัปโหลดภาพได้ และมีไฟล์ภาพต้นฉบับ เราจะใช้ข้อมูล EXIF ในการตรวจสอบภาพได้ สิ่งสำคัญก็คือข้อมูล EXIF เป็นข้อมูลที่แก้ไขได้ ดังนั้น การตรวจสอบเพิ่มเติมจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ตั้งแต่เทคนิคขั้นพื้นฐานไปจนถึงเทคนิคขั้นสูง รวมทั้งแหล่งข้อมูลสำหรับอ่านเพิ่มเติมและกรณีศึกษา เทคนิคดังกล่าว ได้แก่

- ▶ **พิกัดสถานที่:** พิกัดสถานที่คือกระบวนการในการระบุภาพหรือวิดีโอถูกบันทึกที่ใด ซึ่งทำได้แบบตรงไปตรงมาถ้ามีข้อมูล เช่น ข้อมูล EXIF จากโทรศัพท์มือถือมักจะบอกพิกัด และเนื้อหาในสื่อสังคม (เช่น อินสตาแกรม เฟซบุ๊ก และทวิตเตอร์) ก็มีการบอกพิกัดเป็นบางครั้ง (แม้จะต้องตระหนักด้วยว่าข้อมูลเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ ซึ่งอาจนำไปสู่ความเข้าใจที่ผิด) การใช้พิกัดสถานที่มักต้องตรวจสอบลักษณะของภาพและสถานที่สำคัญในภาพกับภาพถ่ายดาวเทียม ภาพแบบพาโนรามาจากตำแหน่งต่าง ๆ ตามท้องถนน และเนื้อหาที่เป็นภาพอื่น ๆ จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ (เช่น ภาพอื่นที่โพสต์ในทวิตเตอร์ อินสตาแกรม เฟซบุ๊ก และยูทูบ)
- ▶ **การพิสูจน์หลักฐานด้วยสภาพอากาศ:** แหล่งข้อมูลอย่าง WolframAlpha³⁴ สามารถบอกข้อมูลสภาพอากาศในอดีตได้ ทำให้ตรวจสอบได้ว่าสภาพอากาศที่เห็นในภาพตรงกับสภาพอากาศที่มีการบันทึกไว้หรือไม่ (ตัวอย่างเช่น ในวิดีโอฝนตกในวันที่แหล่งข้อมูลสภาพอากาศชี้ว่าไม่มีฝนตกหรือไม่)

31 How to use Amnesty’s YouTube Data Viewer: <https://firstdraftnews.org/en/education/curriculum-resource/youtube-data-viewer/> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

32 InVID video verification tool available at: <http://www.invid-project.eu/tools-and-services/invid-verification-plugin/> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

33 About NewsCheck: <https://firstdraftnews.org/launching-new-chrome-extension-newscheck/> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

34 WolframAlpha tools available at <https://www.wolframalpha.com/examples/science-and-technology/weather-and-meteorology/> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

- ▶ **การวิเคราะห์แสงเงา:** การสืบสวนภาพหรือวิดีโออีกวิธีหนึ่งคือตรวจสอบความสอดคล้องกันของแสงเงาของวัตถุในภาพที่สังเกตได้ (เช่น เงาอยู่ในที่ที่ควรอยู่หรือไม่ มีเงาส่วนใดที่ไม่ตรงกับทิศทางของแหล่งที่มาของแสงหรือไม่)
- ▶ **การพิสูจน์หลักฐานภาพ:** เครื่องมือบางอย่างสามารถตรวจพบความไม่สอดคล้องกันของข้อมูลในภาพ ซึ่งหมายความว่าอาจมีการดัดแปลงเกิดขึ้น ความแม่นยำของเทคนิคนี้ขึ้นอยู่กับบริบทและการใช้งานเป็นหลัก แต่เครื่องมืออย่าง Forensically³⁵ Photo Forensics³⁶ และ IziTru³⁷ ใช้วิธีตรวจสอบการโคลน (clone detection) และการวิเคราะห์ระดับความบิดเบือนของภาพ (error level analysis) ซึ่งให้ข้อมูลรายละเอียดที่เป็นประโยชน์

เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้

- ▶ เพื่อเพิ่มความตระหนักรู้เกี่ยวกับบทบาทของเนื้อหาที่ผลิตโดยผู้ใช้งาน (User Generated Content: UGC) ที่ส่งต่อกันในสื่อสังคมในการทำข่าวยุคปัจจุบัน ควบคู่กับความเสี่ยงและหลุมพรางของการพึ่งพาเนื้อหาจากผู้ใช้งาน
- ▶ เพื่อเข้าใจความสำคัญของการเข้าถึงและการใช้ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต้นทางของเรื่อง และกระบวนการในการเข้าถึงและการใช้ข้อมูลดังกล่าวโดยรวม
- ▶ เพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับความจำเป็นของการตรวจสอบเนื้อหาที่ผลิตโดยผู้ใช้งาน และตัดเนื้อหาที่เป็นเท็จและทำให้เกิดความเข้าใจผิดรูปแบบต่าง ๆ ออก
- ▶ เพื่อให้รู้จักวิธีการเบื้องต้นในการตรวจสอบภาพและวิดีโอ รวมทั้งสามารถหักล้างเนื้อหาภาพที่ถูกสร้างขึ้น

ผลการเรียนรู้

1. เข้าใจบทบาทของเนื้อหาที่ผลิตโดยผู้ใช้งานในการทำข่าวยุคปัจจุบันมากขึ้น
2. เข้าใจความจำเป็นของการตรวจสอบความจริงของเนื้อหาดิจิทัล
3. มีความรู้ความเข้าใจทางเทคนิคและวิธีการใช้เครื่องมือในการตรวจสอบแหล่งข้อมูลต้นฉบับ
4. มีความสามารถในการตรวจสอบความจริงเบื้องต้นเกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็นภาพและวิดีโอ

35 Wagner, J. (2015). Forensically, Photo Forensics for the Web. [Blog] 29a.ch. Available at: <https://29a.ch/2015/08/16/forensically-photo-forensics-for-the-web> [เข้าถึงเมื่อ 22/04/2018].

36 เครื่องมือ FotoForensics เข้าถึงได้ทาง <http://fotoforensics.com/> [เข้าถึงเมื่อ 2 เมษายน พ.ศ. 2561].

37 เครื่องมือ IziTru เข้าถึงได้ทาง <http://pth.izitru.com/> [เข้าถึงเมื่อ 22 เมษายน พ.ศ. 2561].

5. รู้จักเทคนิคขั้นสูงและข้อมูลอภิปันธุ์ที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการตรวจสอบความจริง
6. รู้ถึงความจำเป็นที่จะต้องขออนุญาตใช้เนื้อหาที่ผลิตโดยผู้ใช้งานและเนื้อหาออนไลน์อื่น ๆ ตลอดจนรู้ว่าต้องทำอะไร

รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้นี้ใช้สำหรับการบรรยายภาคทฤษฎีความยาว 60 นาที และการสาธิตวิธีการปฏิบัติที่แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ความยาวรวม 120 นาที อย่างไรก็ตาม ลักษณะของหัวข้อเหมาะสำหรับการฝึกปฏิบัติการที่มีผู้เข้าอบรมเป็นศูนย์กลาง และการฝึกปฏิบัติจริงประกอบการสาธิตวิธีการซึ่งต้องใช้เวลานาน

ภาคทฤษฎี: ให้ออกแบบการบรรยายสำหรับกำหนดเวลาข้างต้นเกี่ยวกับการตรวจสอบความจริงในฐานะส่วนหนึ่งของวิธีการทำข่าวตามหลักการสารศาสตร์ยุคดิจิทัลที่ยังอยู่ในระหว่างการพัฒนา

ภาคปฏิบัติ: ภาคปฏิบัตินาน 120 นาที จัดการสาธิตแบบสื่อสารสองทาง และฝึกทดลองปฏิบัติโดยอาจแบ่งออกเป็น 3 ช่วง

ผู้สอนควรทำตามทีกล่าวไว้ข้างต้นและใช้สไลด์ที่ดาวน์โหลดได้จากลิงก์ด้านล่าง ดูข้อสังเกตสำหรับผู้สอนที่แนบมาในสไลด์ด้วย

- 1) การระบุและการตรวจสอบแหล่งที่มา: การตรวจสอบประวัติทางสื่อสังคมของแหล่งข้อมูล https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco_fake_news_curriculum_verification_digital_sources_one.pdf
- 2) การตรวจสอบภาพเบื้องต้น ประเภทของภาพปลอมที่พบได้ทั่วไปและขั้นตอนการพิสูจน์ความจริงเบื้องต้น https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco_fake_news_curriculum_verification_digital_sources_two.pdf
- 3) การตรวจสอบความจริงขั้นสูง วิเคราะห์เนื้อหา ประกอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลอภิปันธุ์และพิกัดสถานที่ https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco_fake_news_curriculum_verification_digital_sources_three.pdf

การเชื่อมโยงแผนการเรียนรู้การสอนสู่ผลการเรียนรู้

ก. ภาคทฤษฎี

แผนหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
การบรรยาย: พื้นฐานและทฤษฎีของวิธีการตรวจสอบความจริงและพัฒนาการ	1 ชั่วโมง	1, 2, 6

ข. ภาคปฏิบัติ

แผนหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
i) การตรวจสอบแหล่งที่มา - สื่อสังคม (แบบฝึกหัด)	30 นาที	2, 3
ii) การค้นหาภาพย้อนหลัง (สาธิตและฝึกปฏิบัติ)	15 นาที	2, 3, 4
ii) วิเคราะห์วิดีโอ (สาธิต)	30 นาที	2, 3, 4
iii) แนะนำประเภทของข้อมูลอิพินธ์ (สาธิต)	15 นาที	2, 5
iii) พิกัดสถานที่ (สาธิตและฝึกปฏิบัติ)	20 นาที	2, 4, 5
iii) สภาพอากาศ เงาม และการตรวจสอบหลักฐานภาพ (สาธิต)	10 นาที	2, 4, 5

งานมอบหมาย

- ▶ ผู้เรียนควรออกแบบขั้นตอนการตรวจสอบความจริงของแหล่งข้อมูล โดยใช้สไลด์แผ่นที่ 8 ในสไลด์ชุดแรก โดยอาจใช้บทบาท สถานะที่ทำงาน หรือองค์กรข่าวจริงที่คุ้นเคย
- ▶ เลือกบัญชีสื่อสังคมของบุคคลที่มีชื่อเสียง และให้ผู้เรียนใช้เครื่องมือที่สาธิตให้ชมเพื่อหาดัชนีว่าเป็นบัญชีจริงหรือไม่ และระบุบัญชีที่เกี่ยวข้องแต่เป็นบัญชีปลอม
- ▶ เลือกและแชร์ไฟล์ภาพในห้องเรียน และให้ผู้เรียนหาชิ้นส่วนข้อมูลโดยนำภาพเข้าโปรแกรม EXIF ออนไลน์และเครื่องมือค้นหาภาพย้อนหลังเพื่อหาที่มาของภาพ

เอกสารประกอบ

สไลด์

1. https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco_fake_news_curriculum_verification_digital_sources_one.pdf
2. https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco_fake_news_curriculum_verification_digital_sources_two.pdf
3. https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco_fake_news_curriculum_verification_digital_sources_three.pdf

๖๖ เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม

การพิสูจน์แหล่งข้อมูล

Ayala Iacucci, A. (2014). Case Study 3.1: Monitoring and Verifying During the Ukrainian Parliamentary Election, Verification Handbook. European Journalism Centre. Available at: <http://verificationhandbook.com/book/chapter3.1.php> [เข้าถึงเมื่อ 04/04/2018].

Bell, F. (2015). Verification: Source vs. Content, First Draft News. Available at: <https://medium.com/1st-draft/verification-source-vs-content-b67d6eed3ad0>. [เข้าถึงเมื่อ 04/04/2018].

Carvin, A. (2013), Distant Witness, CUNY Journalism Press. Available at: <http://press.journalism.cuny.edu/book/distant-witness-social-media-the-arab-spring-and-a-journalism-revolution/> [เข้าถึงเมื่อ 04/04/2018].

Toler, A. (2017). Advanced guide on verifying video content. Available at: <https://www.bellingcat.com/resources/how-tos/2017/06/30/advanced-guide-verifying-videocontent/> [เข้าถึงเมื่อ 04/04/2018].

Trewinnard, T. (2016). Source verification: Beware the bots, First Draft News. Available at: <https://firstdraftnews.com/source-verification-beware-the-bots/> [เข้าถึงเมื่อ 04/04/2018].

วิดีโอ

Real or Fake: How to verify what you see on the internet. (2015). France24. Available at <https://www.youtube.com/watch?v=Q8su4chuU3M&feature=youtu> [เข้าถึงเมื่อ 04/04/2018].

Knight, W. (2018). The Defense Department has produced the first tools for catching deepfakes, MIT Technology Review. <https://www.technologyreview.com/s/611726/thedefense-department-has-produced-the-first-tools-for-catching-deepfakes/> [เข้าถึงเมื่อ 23/08/2018].

สื่อพยานที่รู้เห็นเหตุการณ์

Brown, P. (2015). A global study of eyewitness media in online newspaper sites. Eyewitness Media Hub. Available at <http://eyewitnessmediahub.com/uploads/browser/files/Final%20Press%20Study%20-%20eyewitness%20media%20hub.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 04/04/2018].

Hermida, A. (2013). #JOURNALISM. Digital Journalism, 1(3), pp. 295-313.

Koettl, C. (2016, January 27). Citizen Media Research and Verification: An Analytical Framework for Human Rights Practitioners. Centre of Governance and Human Rights, University of Cambridge. Available at <https://www.repository.cam.ac.uk/handle/201810/253508> [เข้าถึงเมื่อ 04/04/2018].

Kuczerawy, A. (2016, December 16). Pants on fire: content verification tools and other ways to deal with the fake news problem. Available at <https://revealproject.eu/pants-on-fire-content-verification-tools-and-other-ways-to-deal-with-the-fake-newsproblem/> [เข้าถึงเมื่อ 22/01/2018].

Novak, M. (n.d.). 69 Viral Images From 2016 That Were Totally Fake. Available at <https://gizmodo.com/69-viral-images-from-2016-that-were-totally-fake-1789400518> [เข้าถึงเมื่อ 12/11/2017].

Online News Association: UGC Ethics Guide <https://ethics.journalists.org/topics/user-generated-content/> [เข้าถึงเมื่อ 18/4/2018].

- Pierre-Louis, K. (2017). You're probably terrible at spotting faked photos. Available at <https://www.popsoci.com/fake-news-manipulated-photo> [เข้าถึงเมื่อ 12/11/2017].
- Rohde, D. (2013). Pictures That Change History: Why the World Needs Photojournalists. The Atlantic. Available at <https://www.theatlantic.com/international/archive/2013/12/pictures-that-change-history-why-the-world-needs-photojournalists/282498/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].
- Shapiro, I., Brin, C., Bédard-Brûlé, I. & Mychajlowcz, K. (2013) Verification as a Strategic Ritual: How journalists retrospectively describe processes for ensuring accuracy, published in Journalism Practice, 7(6).
- Smidt, J. L., Lewis, C. & Schmidt, R. (2017). Here's A Running List Of Misinformation About Hurricane Irma. Available at <https://www.buzzfeed.com/janelytvynenko/irmamisinfo/> [เข้าถึงเมื่อ 23/10/2017].
- Wardle, C. (2015). 7/7: Comparing the use of eyewitness media 10 years on. Available at <https://firstdraftnews.com:443/77-comparing-the-use-of-eyewitness-media-10years-on/> [เข้าถึงเมื่อ 12/11/2017].
- Wardle, C., Dubberley, S., & Brown, P. (2017). Amateur Footage: A Global Study of User-Generated Content in TV and Online News Output. Available at <http://usergeneratednews.towcenter.org/how-when-and-why-ugc-is-integrated-into-newsoutput/> [เข้าถึงเมื่อ 23/10/2017].
- Zdanowicz, C. (2014). "Miracle on the Hudson" Twitpic changed his life. Available at <http://www.cnn.com/2014/01/15/tech/hudson-landing-twitpic-krums/index.html> [เข้าถึงเมื่อ 12/11/2017].

การค้นหภาพย้อนหลัง

- First Draft News. Visual Verification Guide - Photos -. Available at https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2017/03/FDN_verificationguide_photos.pdf?x47084 [เข้าถึงเมื่อ 06/11/2017].

First Draft News. Visual Verification Guide - Video -. Available at https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2017/03/FDN_verificationguide_videos.pdf?x47084 [เข้าถึงเมื่อ 06/11/2017].

Suibhne, E. (2015). Baltimore “looting” tweets show importance of quick and easy image checks. Available at <https://medium.com/1st-draft/baltimore-looting-tweets-showimportance-of-quick-and-easy-image-checks-a713bbcc275e> [เข้าถึงเมื่อ 06/11/2017].

Seitz, J. (2015). Manual Reverse Image Search With Google and TinEye. Available at <https://www.bellingcat.com/resources/how-tos/2015/05/08/manual-reverse-imagesearch-with-google-and-tineye/> [เข้าถึงเมื่อ 06/11/2017].

ข้อมูลผู้ชมมัลกอบ

First Draft News. (n.d.). Using YouTube Data Viewer to check the upload time of a video -. Available at <https://firstdraftnews.com:443/resource/using-youtube-data-viewer-tocheck-the-upload-time-of-a-video/> [เข้าถึงเมื่อ 13/11/2017].

Toler, A. (2017). Advanced Guide on Verifying Video Content. Available at <https://www.bellingcat.com/resources/how-tos/2017/06/30/advanced-guide-verifying-videocontent/> [เข้าถึงเมื่อ 13/11/2017].

การวิเคราะห์ข้อมูลอภิพันธ์

Honan, M. (2012). How Trusting in Vice Led to John McAfee’s Downfall. Available at <https://www.wired.com/2012/12/how-vice-got-john-mcafee-caught/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

Storyful. (2014). Verifying images: why seeing is not always believing. Available at <https://storyful.com/blog/2014/01/23/verifying-images-why-seeing-is-not-always-believing/> [เข้าถึงเมื่อ 13/11/2017].

Wen, T. (2017). The hidden signs that can reveal a fake photo. Available at <http://www.bbc.com/future/story/20170629-the-hidden-signs-that-can-reveal-if-a-photo-is-fake> [เข้าถึงเมื่อ 12/11/2017].

การวิเคราะห์เนื้อหา

Ess, H. van. (2017). Inside the trenches of an information war..Medium. Available at <https://medium.com/@henkvaness/how-to-date-a-mysterious-missile-launcher78352ca8c3c3> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

Farid, H. (2012a). Image Authentication and Forensics | Fourandsix Technologies - Blog - A Pointless Shadow Analysis. Available at <http://www.fourandsix.com/blog/2012/9/4/apointless-shadow-analysis.html> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

Farid, H. (2012b). Image Authentication and Forensics | Fourandsix Technologies - Blog - The JFK Zapruder Film. Available at <http://www.fourandsix.com/blog/2012/9/11/the-jfkzapruder-film.html> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

Farid, H. (n.d.-c). Photo Forensics: In the Shadows - Still searching - Fotomuseum Winterthur. Available at http://www.fotomuseum.ch/en/explore/still-searching/articles/26425_photo_forensics_in_the_shadows [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

First Draft News. (2016). Watch Eliot Higgins demonstrate advanced verification techniques at #FDLive. Available at <https://firstdraftnews.com:443/watch-eliot-higginsdiscuss-advanced-verification-and-geolocation-techniques-at-fdlive/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

Higgins, E. (2015, July 24). Searching the Earth: Essential geolocation tools for verification. Available at <https://medium.com/1st-draft/searching-the-earth-essentialgeolocation-tools-for-verification-89d960bb8fba> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

แหล่งข้อมูลออนไลน์

First Draft Interactive: Geolocation Challenge. Available at <https://firstdraftnews.com/resource/test-your-verification-skills-with-our-geolocation-challenge/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

First Draft Interactive: Observation Challenge. Available at <https://firstdraftnews.com/resource/test-your-verification-skills-with-our-observation-challenge/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

First Draft Online Verification Course. Available at <https://firstdraftnews.org/learn/> [เข้าถึงเมื่อ 03/04/2018].

A person is shown from the side, holding a smartphone with both hands. The background is a blurred view of horizontal lines, possibly a window blind or a train track, with a blue sky at the top. The text is overlaid on the upper half of the image.

การต่อสู้กับการล่วงละเมิด ในช่องทางออนไลน์: เมื่อนักข่าว และแหล่งข่าวตกเป็นเป้าหมาย

โดยจุลี โพเช็ตติ

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7

ปัญหาของข้อมูลเท็จและข้อมูลบิดเบือน¹ ที่บ่อนทำลายความน่าเชื่อถือของวงการข่าวและข้อมูลที่เชื่อถือได้ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างมากในยุคสื่อสังคม ผลกระทบมีตั้งแต่เจตนาพุ่งเป้าหมายไปยังนักข่าวและสำนักพิมพ์ออนไลน์ ตลอดจนแหล่งข่าวที่ต้องการพิสูจน์ความจริงและเผยแพร่ข้อมูลและความคิดเห็น ความเสี่ยงที่มาพร้อมกันอาจยังเป็นการทำลายความน่าเชื่อถือของวงการข่าวและความปลอดภัยของนักข่าวและแหล่งข่าวมากยิ่งขึ้น

ในบางครั้งนักข่าวก็ตกเป็นเป้าหมายการหลอกลวงที่เรียกว่า ‘แอสโตรูเทอร์ฟิง’² และ ‘การก่อวิน’³ ซึ่งมีเจตนาที่จะ “ทำให้เข้าใจผิด ให้ข้อมูลผิด สร้างความสับสน หรือทำอันตรายให้นักข่าว”⁴ ด้วยการส่งต่อข้อมูลข่าวสารที่ต้องการสร้างความไขว่เขวหรือชักนำนักข่าวและผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นแหล่งข่าวไปในทิศทางที่ผิด หรือไม่เช่นนั้นก็ล่อลวงให้นักข่าวเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง เช่น ด้วยการตีความข้อเท็จจริงผิด ๆ หรือส่งผลให้นักข่าว (และองค์กรข่าวที่นักข่าวสังกัด) เสื่อมเสียชื่อเสียงเมื่อปรากฏว่าข้อความนั้นเป็นเท็จ บางครั้งนักข่าวก็ถูกข่มขู่ว่าจะเปิดเผยและเปิดเผยความเป็นส่วนตัวหรือเข้าไปดูข้อมูลที่ไม่เปิดเผยของแหล่งข่าวเพื่อให้ตกอยู่ในอันตราย

นอกจากนี้ยังมีปรากฏการณ์ที่รัฐบาลเป็นผู้ใช้ ‘กลุ่มสร้างความเกลียดชังบนสื่อดิจิทัล’ เพื่อสยบข่าววิพากษ์วิจารณ์และสกัดกั้นเสรีภาพในการแสดงออก⁵ รวมทั้งมีปัญหาสำคัญเรื่องการล่อลวงและข้อมูลเท็จบนโลกออนไลน์ (บางครั้งเรียกว่า ‘การก่อวิน’⁶ ซึ่งยังหาข้อสรุปไม่ได้) โดยเฉพาะกับผู้หญิง และมักจะมียุทธศาสตร์ของการเหยียดเพศ

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่านักข่าว แหล่งข่าว และนักวิจารณ์ตกอยู่ในกระแสการล่อลวงและบิดเบือนทางออนไลน์ การกล่าวหาด้านการปฏิบัติหน้าที่ การถูกนำอัตลักษณ์ไปล้อเลียนโดยปราศจากมูลความจริง หรือมีความเสี่ยงต่อภัยคุกคามที่เน้นสร้างความอับอายและบ่อนทำลายความมั่นใจ

1 คู่มือจาก Wardle, C. & Derakhshan, H. (2017). Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policymaking (Council of Europe). <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

2 ‘แอสโตรูเทอร์ฟิง’ (Astroturfing) เป็นคำที่มาจากแบรนด์หญ้าเทียมสำหรับปูพื้นภายนอกอาคารเพื่อให้ดูเหมือนหญ้าจริง สำหรับในบริบทของข้อมูลเท็จ คำนี้ใช้เพื่อหมายถึงการเผยแพร่ข้อมูลที่มิเป็นความจริง โดยมีเป้าหมายที่คนทั่วไปและนักข่าว เพื่อให้เกิดความไขว่เขวหรือเข้าใจผิดโดยเฉพาะในรูปของ ‘หลักฐาน’ การได้รับความนิยมของคน แนวคิด หรือนโยบายที่ปลอมขึ้นมา ดูความหมายเพิ่มเติมใน Technopedia: <https://www.techopedia.com/definition/13920/astroturfing> [เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2561].

3 Coco, G. (2012). Why Does Nobody Know What Trolling Means? A quick reference guide for the media at Vice.com. https://www.vice.com/en_au/article/ppqk78/what-trolling-means-definition-UK-newspapers [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

4 Posetti, J. (2013). The ‘Twitterisation’ of investigative journalism in S. Tanner & N. Richardson (Eds.), Journalism Research and Investigation in a Digital World (pp. 88-100): Oxford University Press, Melbourne. <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=2765&context=thapapers> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

5 Riley M, Etter, L and Pradhan, B (2018) A Global Guide To State-Sponsored Trolling, Bloomberg: <https://www.bloomberg.com/features/2018government-sponsored-cyber-militia-cookbook/> [เข้าถึงเมื่อ 21/07/2018].

6 หมายเหตุ: ‘การก่อวิน’ (Trolling) ที่ใช้เกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต หมายถึงการกระทำดังแต่การล้อเลียน การหลอกลวง การแกล้ง โดยเจตนาหลอกลวง แต่ปัจจุบันมีการนำคำนี้ไปใช้เพื่อหมายความรวมถึงการกระทำที่เป็นการล่อลวงและบิดเบือนทางออนไลน์ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหา เพราะความหมายที่ครอบคลุมกว้างเกินไปอาจเป็นการลดทอนความรุนแรงของการล่อลวงและบิดเบือนทางออนไลน์

ของนักข่าว บั่นทอนความน่าเชื่อถือ เบี่ยงเบนความสนใจ และนำไปสู่การเลิกรายงานข่าวในที่สุด⁷ ขณะเดียวกัน ในหลายพื้นที่มีการทำร้ายร่างกายเพื่อหยุดยั้งเสียงวิพากษ์วิจารณ์ และในปัจจุบัน ซึ่งทำให้มีอันตรายมากขึ้นคือแรงส่งเสริมจากการยุยงและการข่มขู่ทางออนไลน์

นักข่าวอาจตกเป็นเหยื่อของแผนการเผยแพร่ข้อมูลเท็จโดยตรง แต่พวกเขาก็กำลังตอบโต้ โดยนอกจากการเสริมสร้างแนวป้องกันในสื่อดิจิทัล หลายคนใช้วิธีการเปิดโปงการโจมตีและผู้กระทำการอย่างจริงจัง นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ เพื่อการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศร่วมกับองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรในด้านนี้ยังทำให้องค์กรข่าวมีบทบาทในการให้ความรู้กับประชาชนเกี่ยวกับความสำคัญของการส่งเสริมและการปกป้องการทำข่าวตามหลักวารสารศาสตร์

เค้าโครงเนื้อหา

แตกประเด็น

1) รู้จักและโต้ตอบ ‘โทรลลิง’ และ ‘แอสโตรเทิร์ฟฟิง’⁸

ปรากฏการณ์นี้ประกอบด้วยการสร้างตัวละครและเหตุการณ์ขึ้นมาเพื่อหลอกลวงนักข่าวและผู้รับข่าวสาร ร่วมกับการจัดแผนการณรงค์ทางสื่อสังคมที่เลียนแบบปฏิกิริยาตอบรับจริงของคนทั่วไป ทำให้ยากต่อการแยกแยะข่าวต่วนและคำบอกเล่าของผู้เห็นเหตุการณ์จริงออกจากข่าวที่ถูกกุขึ้นมาหรือถูกแต่งเติมข้อมูลผิด ๆ เพื่อจงใจให้เกิดความเข้าใจผิดหรือบ่อนทำลายความน่าเชื่อถือ และการปฏิบัติงานของนักข่าวและนักวิจารณ์ออนไลน์อื่น ๆ ด้วยการวางกับดักล่อให้ส่งต่อข้อมูลข่าวสารที่ไม่เป็นความจริง

ตัวอย่างของพฤติกรรมเหล่านี้ ได้แก่

- ▶ การสร้างตัวละครที่เป็นผู้เคราะห์ร้ายจากภัยพิบัติและผู้ได้รับบาดเจ็บจากการก่อการร้าย (ดูตัวอย่างเหตุการณ์วาระระเบิดในเมืองแมนเชสเตอร์⁹) เพื่อหลอกให้คนส่งต่อเนื้อหาที่อาจสร้างความเสียหายต่อชื่อเสียงและ/หรือความน่าเชื่อถือของคนที่เกี่ยวข้อง รวมถึงนักข่าว ซึ่งอาจถูกแท็กชื่อในระหว่างการส่งต่อ

7 ดูตัวอย่างที่ <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/twitter-maggie-haberman-new-york-times-quits-social-media-jackdorsey-a8459121.html>

8 สำหรับคำอธิบายของ ‘แอสโตรเทิร์ฟฟิง’ ที่เป็นประโยชน์กับการเรียนการสอน สิ่งนี้มีประโยชน์อย่างมาก <https://youtu.be/Fmh4RdlwswE>

9 ตัวอย่างเหตุการณ์วาระระเบิดที่แมนเชสเตอร์ <https://www.theguardian.com/technology/2017/may/26/the-story-behind-the-fake-manchester-attack-victims> [เข้าถึงเมื่อ 30 มีนาคม พ.ศ. 2561].

- ▶ การตีพิมพ์เนื้อหาที่ทำให้ดูควรค่าแก่การเป็นข่าวโดยใช้บุคคลที่ไม่มีตัวตน ดังเช่นกรณี ‘สาวเกย์แห่งกรุงดามัสกัส’¹⁰ ในปี พ.ศ. 2554 สื่อระดับโลกพากันรายงานข่าวการจับกุมบล็อกเกอร์เลสเบียนชาวซีเรีย แต่แท้จริงแล้วกลับเป็นนักศึกษาชาวอเมริกันในต่างประเทศ นักข่าวชื่อเจส ฮิลล์ ได้รับมอบหมายให้ทำข่าวนี้นี้สำหรับรายการ *พีเอ็ม* ของสถานีโทรทัศน์ออสเตรเลียน บรอดแคสติง คอร์ปอเรชัน เธอเล่าว่าการตรวจสอบความจริงและวิธีการทำข่าวแบบดั้งเดิมทำให้รายการของเธอไม่ได้เข้าไปพัวพันกับการขยายเรื่องเท็จ “เราไม่ได้รายงานข่าวการจับกุมบล็อกเกอร์รายนี้ด้วยเหตุผลง่าย ๆ ข้อเดียว คือเราไม่สามารถหาใครที่เคยเจอเธอตัวเป็น ๆ ได้เลยแม้สักคนเดียว ไม่มีญาติพี่น้อง ไม่มีเพื่อน เราหากันอยู่สองวัน ทั้งสอบถามจากชาวซีเรียที่เรารู้จักให้ช่วยหาคนที่อาจเคยติดต่อกับเธอ แต่ไม่ว่าจะใช้วิธีไหนก็เจอทางตันไปเสียหมด ความจริงที่เราไม่สามารถหาใครที่เคยพบเธอนี้เองเป็นสัญญาณเตือนที่สำคัญ เราจึงไม่ได้นำเสนอข่าวนี้อันตรายบรรดาสำนักข่าวที่รับรายงานเรื่องนี้ไม่ได้ทำหน้าที่เบื้องต้นในการย้อนกลับไปหาแหล่งที่มา พวกเขานำรายงานข่าวจากเรื่องในบล็อกเพียงอย่างเดียว”¹¹

เหตุผลอื่น ๆ รวมถึงความต้องการที่จะทำให้นักข่าวเปลี่ยนทิศทางการหรือหันเหความสนใจจากการสืบสวน ด้วยการกระตุ้นให้สืบสาวเรื่องราวอย่างเลื่อนลอย จนทำให้การรายงานข่าวต้องสะดุดและนำไปสู่การล้มเลิกการแสวงหาความจริงในที่สุด

ตัวอย่างของการชักนำไปในทางที่ผิด ได้แก่

- ▶ การพยายามปรับเปลี่ยนจำนวนผู้เข้าร่วมงานการสาบานตนเข้ารับตำแหน่งของประธานาธิบดี โดนัลด์ ทรัมป์ ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2560 ด้วยการเรียกว่า ‘ข้อเท็จจริงทางเลือก’¹²
- ▶ การโฆษณาชวนเชื่อในการทำสงครามยุคนี้ เช่น กรณีกลุ่มทาลีบันทวีตรายละเอียดของการรบที่เป็นเท็จและทำให้เข้าใจผิดไปให้นักข่าวในอัฟกานิสถาน¹³
- ▶ ชุดข้อมูลที่ส่งให้กับนักข่าวซึ่งบางส่วนเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะซึ่งตรวจสอบได้ แต่ผสมรวมกับข้อมูลบิดเบือน

10 Young, K. (2017). How to Hoax Yourself: The Case of the Gay Girl in Damascus, November 9th, 2017, in The New Yorker. <https://www.newyorker.com/books/page-turner/how-to-hoax-yourself-gay-girl-in-damascus> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

11 Posetti, J. (2013). op cit

12 NBC News (2017) Video: <https://www.nbcnews.com/meet-the-press/video/conway-press-secretary-gave-alternative-facts-860142147643> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

13 Cunningham, E (2011). In shift, Taliban embrace new media, GlobalPost. <https://www.pri.org/stories/2011-05-21/shift-taliban-embrace-newmedia> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

เมื่อไม่นานมานี้ โฆษณาชวนเชื่อทางคอมพิวเตอร์¹⁴ ทำให้ความเสียหายจาก ‘แอสโตรเทิร์ฟฟิง’ และ ‘โทรลลิง’ สำหรับนักข่าวมีเพิ่มมากขึ้น โดยเป็นเรื่องของการใช้บอตในการกระจายข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จและข้อความโฆษณาชวนเชื่อที่กำหนดเป้าหมายไว้อย่างดี ให้เหมือนกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเองโดยไม่ได้จัดฉาก¹⁵ ขณะเดียวกัน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ก็ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการผลิตวิดีโอด้วย ‘ดีฟเฟก’ (deepfake)¹⁶ และเนื้อหาในรูปแบบอื่นที่มีเจตนาทำลายชื่อเสียงของเป้าหมาย ซึ่งรวมทั้งนักข่าว โดยเฉพาะนักข่าวหญิง

ตัวอย่างของการกระทำเช่นนี้ ได้แก่

- ▶ เว็บไซต์อิสระ Rappler.com และทีมงานที่ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงตกเป็นเป้าหมายของแผนการรณรงค์การลวงละเมิดทางออนไลน์อย่างไม่หยุดหย่อน “ในฟิลิปปินส์ โทรลรับจ้าง การให้เหตุผลแบบผิด ๆ ช่องโหว่ของตรรกะ การพูดให้ร้ายฝ่ายตรงข้าม เหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเทคนิคการโฆษณาชวนเชื่อที่มีส่วนในการเปลี่ยนมติดมหาชนในเรื่องสำคัญ ๆ”¹⁷ (ดูการอภิปรายเพิ่มเติมด้านล่าง)
- ▶ ครอบครัวยูเครนที่ถูกขู่หายึดกุมอำนาจหน่วยงานรัฐและนักการเมืองคนสำคัญในประเทศแอฟริกาใต้ ว่าจ้างบริษัทเบล พอดทิงเกอร์ ซึ่งเป็นบริษัทประชาสัมพันธ์อังกฤษให้จัดทำแผนการรณรงค์โฆษณาชวนเชื่อด้วยการเผยแพร่ข้อความผ่านอาณาจักรของข้อมูลเท็จ ทั้งเว็บไซต์ สื่อ และกองทัพบกวีเตอร์รับจ้าง โดยมีเป้าหมายคือนักข่าวนักธุรกิจ และนักการเมือง ด้วยการส่งต่อข้อความประหลาดร้ายและภาพตัดต่อเพื่อสร้างความอับอายและต่อต้านการสืบสวนเรื่องการยึดกุมรัฐ¹⁸ ซึ่งเฟรียล ฮาฟยี บรรณาธิการชื่อดัง ก็ตกเป็นเป้าหมายของแผนการรณรงค์ลวงละเมิดทางออนไลน์ในช่วงนี้ด้วย โดยภาพของเธอถูกตัดต่อเพื่อทำให้คนเข้าใจเธอผิด พร้อมกับแฮชแท็ก #presstitute¹⁹

14 Woolley, S. & Howard, P. (2017). Computational Propaganda Worldwide: Executive Summary, Working Paper No. 2017.11 (Oxford University). <http://comprop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/89/2017/06/Casestudies-ExecutiveSummary.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

15 หมายเหตุ: ข่าวดังกล่าวเกี่ยวกับขบวนการจับบอตในการเลือกตั้งทั่วไปของอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. 2560 ทำให้เห็นว่ารายการข่าวเรื่องนียากเย็นเพียงใด C.f. Dias, N. (2017). Reporting on a new age of digital astroturfing, First Draft News. <https://firstdraftnews.com/digital-astroturfing/> [เข้าถึงเมื่อ 29 มีนาคม พ.ศ. 2561].

16 คำว่า ดีฟเฟก (deepfake) เป็นคำผสมระหว่าง ‘deep learning’ กับคำว่า ‘fake’ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี AI ในการสร้างเนื้อหาหลอกลวงที่บางครั้งมีลักษณะลามกอนาจาร ซึ่งสืบสาวที่มาไม่ได้ ดีฟเฟกถูกใช้ในการรู้แจ้งทางคอมพิวเตอร์เพื่อทำลายชื่อเสียงคนทั่วไปและนักข่าว ดู Cuthbertson, A (2018) What is ‘deepfake’ porn? AI brings face-swapping to disturbing new level in Newsweek <http://www.newsweek.com/what-deepfake-porn-ai-brings-face-swapping-disturbing-new-level-801328> [เข้าถึงเมื่อ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2561].

17 Ressa, M. (2016). Propaganda War: Weaponising the Internet, Rappler. <https://www.rappler.com/nation/148007-propaganda-war-weaponizing-internet> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

18 แฟ้มรายละเอียดเกี่ยวกับ ‘อาณาจักรข่าวปลอม’ ของกุปตา อ่านได้ที่ <https://www.timeslive.co.za/news/south-africa/2017-09-04-the-guptas-bellpottinger-and-the-fake-news-propaganda-machine/> [เข้าถึงเมื่อ 30 มีนาคม พ.ศ. 2561].

19 Haffajee, F. (2017). Ferial Haffajee: The Gupta fake news factory and me. HuffPost South Africa. [online] Available at: https://www.huffingtonpost.co.za/2017/06/05/ferial-haffajee-the-gupta-fake-news-factory-and-me_a_22126282/ [เข้าถึงเมื่อ 06/04/2018].

- ▶ กรณีที่ผู้ตรวจการพิเศษแห่งสหประชาชาติห้าราย เรียกร้องให้รัฐบาลอินเดียให้ความคุ้มครองรานา อาย์ยิบ นักข่าวอิสระ หลังจากที่มีการเผยแพร่ข้อมูลผิด ๆ อย่างกว้างขวางเพื่อระงับการรายงานข่าวเชิงวิพากษ์วิจารณ์ของเธอ โดยรานา อาย์ยิบ ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลบิดเบือนทางสื่อสังคม รวมถึงวิดีโอตีฟเฟกที่มีเนื้อหาในทำนองว่าเธอเคยถ่ายหนังโป๊มาก่อน และมีการข่มขู่ว่าจะข่มขืนและฆ่า²⁰
- ▶ กรณีเจสสิกกา อาโร นักข่าวชาวพินแลนด์ ที่อภิปรายในส่วนตัว 2) ของหน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ‘การคุกคามความปลอดภัยทางสื่อดิจิทัลและกลยุทธ์การป้องกันตัว’

แม้ว่าหน่วยการเรียนรู้อื่น ๆ ในคู่มือเล่มนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการตรวจสอบความจริงด้วยวิธีการทางเทคนิค แต่ผู้เรียนต้องสามารถบ่งชี้แรงจูงใจของผู้ปฏิบัติการทางออนไลน์จำนวนหนึ่งในการผลิต เผยแพร่ และจ้องเล่นงานนักข่าวด้วยข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิด ในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการละเมิด

คำถามเชิงวิพากษ์ที่ต้องใช้ร่วมกับวิธีการตรวจสอบความจริงทางเทคนิค ได้แก่

1. เป็นไปได้หรือไม่ที่การส่งต่อหรือการแท็กมีเจตนาร้ายแอบแฝง
2. ผู้ที่โพสต์ได้รับประโยชน์อะไรจากการส่งต่อ
3. การส่งต่อจะส่งผลกระทบต่อดตนเอง/ความน่าเชื่อถือในทางวิชาชีพ/องค์กรข่าวหรือนายจ้าง
4. เราได้พยายามมากเพียงพอแล้วหรือไม่ในการค้นหาตัวตน/สถานที่ทำงาน/ความน่าเชื่อถือ/แรงจูงใจของบุคคลผู้นี้ (เช่น เป็นการพยายามหว่านข้อมูลเท็จหรือได้รับผลประโยชน์จากการขายเนื้อหาที่ได้มาโดยมิชอบและไม่ได้ทำไปเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือไม่)
5. การกระทำนี้เป็นฝีมือของมนุษย์หรือบอต²¹ ถ้าได้รับ ‘การถ่ายโอนข้อมูลจำนวนมาก’ (data dump) จากบุคคลที่อ้างตนเป็นผู้เปิดโปงเกี่ยวกับการทำทุจริต ควรจะพิสูจน์ข้อมูลเหล่านั้นด้วยตนเองก่อนตีพิมพ์ข้อมูลทั้งหมดหรือไม่ เป็นไปได้หรือไม่ที่ข้อมูลเหล่านี้จะมีข้อมูลบิดเบือนหรือข้อมูลที่ผิดปะปนมาด้วย เพื่อจงใจให้เกิดการเข้าใจผิดหรือทำลายชื่อเสียง

20 UN experts call on India to protect journalist Rana Ayyub from online hate campaign <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23126&LangID=E>; [เข้าถึงเมื่อ 17/08/2018] See also Ayyub, R. (2018). In India, journalists face slut-shaming and rape threats. <https://www.nytimes.com/2018/05/22/opinion/india-journalists-slut-shaming-rape.html> [เข้าถึงเมื่อ 17/06/2018].

21 ดูตัวอย่างที่ <https://botcheck.me>

2) การคุกคามความปลอดภัยทางดิจิทัลและกลยุทธ์การป้องกันตัว

นักข่าว นักปกป้องสิทธิมนุษยชน และบล็อกเกอร์/นักเคลื่อนไหวทางสื่อสังคม มีความเสี่ยงมากขึ้นที่จะตกเป็นเป้าหมายของการโจมตีทางคอมพิวเตอร์ และข้อมูลหรือแหล่งข่าวก็อาจถูกผู้ไม่ประสงค์ดีทำให้เกิดความเสียหายด้วยการใช้ฟิชซิง มัลแวร์ และสปูฟฟิง²²

ตัวอย่างการกระทำเช่นนี้ ได้แก่

เจสสิกกา อาโร นักข่าวเชิงสืบสวนมีอรางวัลแห่ง YLE สื่อกระจายเสียงสาธารณะของฟินแลนด์ ตกเป็นเป้าหมายของขบวนการ ‘โทรลล์’ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เธอถูกคุกคามความปลอดภัยทางดิจิทัลทั้งแบบสปูฟฟิงและด็อกซิง²³ โดยการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวของผู้ที่ติดต่อกับเธอและเผยแพร่ข้อมูลบิดเบือนเกี่ยวกับเธอ โจมตีและปรับส่งข้อความและอินบ็อกซ์ด้วยข้อความรุนแรงต่าง ๆ นานา เธอเล่าว่า “ฉันรับโทรศัพท์แล้วได้ยินเสียงปิ่น ต่อมาก็มีคนข้อความส่งมาโดยอ้างว่าเป็นพ่อของฉันที่เสียชีวิตไปแล้ว และบอกว่าเขากำลัง ‘จับตาดู’ ฉันอยู่”²⁴ อาโรแสดงความขอบคุณบรรณาธิการที่ปกป้องนักข่าวจากการคุกคามข่มขู่ และกระตุ้นให้นักข่าวดำเนินการสืบสวนและเปิดโปงโฆษณาชวนเชื่อ

ดังนั้น ผู้ที่อยู่ในวงการข่าวจึงต้องตื่นตัวต่อการคุกคามต่อไปนี้

การคุกคามความปลอดภัยทางดิจิทัลที่สำคัญ 12 รูปแบบ²⁵

- ▶ การสอดแนมที่มีเป้าหมายและการสอดแนมคนหมู่มาก
- ▶ การลักลอบใช้ซอฟต์แวร์และฮาร์ดแวร์โดยที่เป้าหมายไม่รู้ตัว
- ▶ การโจมตีด้วยฟิชซิง²⁶
- ▶ การโจมตีโดเมนปลอม

22 จาก Technopedia: สปูฟฟิง (Spoofing) คือปฏิบัติการหลอกลวงหรือประสังขัยด้วยการส่งข้อความจากผู้ที่แอบอ้างเป็นบุคคลที่ผู้รับรู้จัก ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายคือสปูฟฟิงทางอีเมล ซึ่งอาจมาพร้อมกับภัยอย่างโทรจันหรือไวรัสที่สร้างความเสียหายใหญ่หลวงต่อคอมพิวเตอร์ หากผู้ใช้กระทำบางอย่าง การเข้าถึงคอมพิวเตอร์จากภายนอก การลบไฟล์ข้อมูล และอื่น ๆ <https://www.techopedia.com/definition/5398/spoofing> [เข้าถึงเมื่อ 29 มีนาคม พ.ศ. 2561].

23 จาก Technopedia: ด็อกซิง (Doxing) คือกระบวนการดึงข้อมูล แยก และเผยแพร่ข้อมูลของผู้อื่น เช่น ชื่อ ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ ข้อมูลบัตรเครดิต โดยอาจมีเป้าหมายเป็นบุคคลหรือองค์กรก็ได้ เหตุผลของการด็อกซิงมีหลายประการ ที่รู้จักกันดีคือเพื่อการบั่นทอนค่าตัว ด็อกซิง เป็นคำแสลง มีที่มาจาก “.doc” เนื่องจากมักเป็นการดึงและเผยแพร่เอกสาร แยกเก็บวิธีการด็อกซิงหลายวิธีด้วยกัน แต่ที่พบมากที่สุดคือจากอีเมลสองเทียอ ด้วยการค้นหารหัสเข้าบัญชีและเข้าไปล้วงข้อมูลส่วนตัวอื่น ๆ ออกมา <https://www.techopedia.com/definition/29025/doxing> [เข้าถึงเมื่อ 29 มีนาคม พ.ศ. 2561].

24 Aro, J. 2016. The cyberspace war: propaganda and trolling as warfare tools. European View. Sage Journals, June 2016, Volume 15, Issue 1. <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1007/s12290-016-0395-5> [เข้าถึงเมื่อ 20/07/2018].

25 Posetti, J. (2015). New Study: Combatting the rising threats to journalists’ digital safety (WAN-IFRA). <https://blog.wan-ifra.org/2015/03/27/new-study-combatting-the-rising-threats-to-journalists-digital-safety> [เข้าถึงเมื่อ 30 มีนาคม พ.ศ. 2561].

26 King, G (2014) Spear phishing attacks underscore necessity of digital vigilance, CPJ. <https://cpj.org/blog/2014/11/spear-phishing-attacks-underscore-necessity-of-dig.php> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

- ▶ การโจมตีแบบ Man-in-the-Middle (MitM)²⁷
- ▶ การโจมตีแบบ Denial of Service (DoS) และ Distributed Denial of Service (DDoS – Distributed Denial of Service)²⁸
- ▶ การโจมตีเว็บไซต์
- ▶ สร้างความเสียหายต่อบัญชีผู้ใช้งาน
- ▶ การข่มขู่ ล่วงละเมิด และบังคับให้เปิดเผยช่องโหว่ในเครือข่ายออนไลน์
- ▶ ขบวนการเผยแพร่ข้อมูลบิดเบือนและการให้ร้าย
- ▶ การก่อกวนผลงานข่าว และ
- ▶ การจัดเก็บข้อมูลและการทำเหมืองข้อมูล

สำหรับกลยุทธ์การป้องกัน ดู *การสร้างความปลอดภัยบนโลกดิจิทัลสำหรับการเสนอข่าว*²⁹

สำหรับความหมายของแหล่งข่าวที่ไม่ประสงค์ออกนามและผู้เปิดโปงการทุจริตที่ทำงานร่วมกับนักข่าวและผู้ผลิตสื่ออื่น ๆ ดู *การปกป้องแหล่งข่าวในยุคดิจิทัล*³⁰

การตระหนักและการจัดการกับการล่วงละเมิดและความรุนแรงทางออนไลน์

“ดิฉันถูกเรียกว่า อีสาส์อนโสโครก นังยิบซี อียิว อีตัวมุสลิม ตัวเหลือบกริก ผูกพยพที่หน้าขยะเขยง นังโรคจิตจึ่งเงา อีตอแหล จอมอคติ พวกเขาไล่ดิฉันกลับบ้าน บอกให้ดิฉันฆ่าตัวตายไม่อย่างนั้นจะยิงดิฉัน ตัดลิ้น หักนิ้วทีละนิ้ว พวกเขาข่มขู่ว่าจะรุมทิ่มดิฉันและทรมานทางเพศ”³¹ นี่คือการบอกเล่าของนักข่าวชาวสวีเดนที่ได้รับการยอมรับทั่วโลกอย่าง อเล็กซานดรา พาสคาลิดโน ในการให้การต่อหน้าคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนยุโรปในกรุงบรัสเซลส์เมื่อปี พ.ศ. 2559 ถึงสิ่งที่เธอเผชิญในโลกออนไลน์

27 คำนิยามของ Man in the Middle Attack (MITM) จาก Technopedia: “รูปแบบหนึ่งของการแอบฟังการสื่อสารระหว่างผู้ใช้สองคน โดยเป็นการดักฟังและเปลี่ยนแปลงข้อความโดยคนกลาง โดยทั่วไปผู้โจมตีจะดักฟังบทสนทนาที่สำคัญ ๆ แล้วส่งคำตอบกลับไปโดยใช้ข้อความของตนเอง” <https://www.techopedia.com/definition/4018/man-in-the-middle-attack-mitm> [เข้าถึงเมื่อ 29 มีนาคม พ.ศ. 2561].

28 ดูคำนิยามใน Technopedia <https://www.techopedia.com/definition/24841/denial-of-service-attack-dos> b. <https://www.techopedia.com/definition/10261/distributed-denial-of-service-ddos> [เข้าถึงเมื่อ 29 มีนาคม พ.ศ. 2561].

29 Henrichsen, J. et al. (2015). Building Digital Safety for Journalism (UNESCO) Paris. <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002323/232358e.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

30 Posetti, J. (2017). Protecting Journalism Sources in the Digital Age (UNESCO). Paris. <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002480/248054E.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

31 Posetti, J. (2016). Swedish journalist Alexandra Pascalidou Describes Online Threats of Sexual Torture and Graphic Abuse in The Sydney Morning Herald, 24/11/2016. <http://www.smh.com.au/lifestyle/news-and-views/swedish-broadcaster-alexandra-pascalidou-describes-onlinethreats-of-sexual-torture-and-graphic-abuse-20161124-rswwww.html> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

การกล่าวร้ายในโลกออนไลน์ทำนองนี้แพร่กระจายอยู่ทั่วทุกมุมโลก โดยมีเป้าหมายเป็นนักข่าว และนักวิจารณ์ที่เป็นผู้หญิง ส่งผลให้สหประชาชาติ (รวมถึงยูเนสโก³²) และหน่วยงานอื่นตระหนักถึงปัญหา และร่วมกันหามาตรการแก้ไข

องค์การว่าด้วยความมั่นคงและความร่วมมือในยุโรป (Organisation for Security and Co-operation in Europe: OSCE) ให้การสนับสนุนงานวิจัยที่ศึกษาผลกระทบในระดับนานาชาติของการกล่าวร้ายต่อนักข่าวหญิงในสื่อออนไลน์ที่ตกเป็นเป้าหมายของ ‘การก่อวินาศกรรมเพื่อสร้างความเกลียดชัง’ อย่างไม่เป็นธรรม³³

งานวิจัยดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจากคณะทำงานของอังกฤษชื่อ Demos ทำการศึกษาทัศนคติ แส่นข้อความ และพบว่าวงการข่าวเป็นสาขาเดียวที่ผู้หญิงได้รับข้อความล่วงละเมิดมากกว่าผู้ชาย “นักข่าวหนังสือพิมพ์และผู้ประกาศข่าวทางโทรทัศน์หญิงได้รับข้อความล่วงละเมิดมากกว่าผู้ชายที่ทำงานสายเดียวกันราวสามเท่า³⁴” คำหลักที่ผู้กระทำการล่วงละเมิดใช้คือ «อีสาส์อน», «ชมชื่น» และ «อีดัว»

ลักษณะเด่นของการล่วงละเมิดนักข่าวหญิงทางออนไลน์ คือการใช้กลวิธีของข้อมูลบิดเบือน ด้วยการสร้างเรื่องโกหกเกี่ยวกับบุคลิกหรือการทำงานเพื่อบั่นทอนความน่าเชื่อถือ สร้างความอับอาย และเพื่อหยุดยั้งเสียงวิจารณ์ของนักข่าวในพื้นที่สาธารณะและการเสนอข่าว

เมื่อรวบรวมกับการข่มขู่ด้วยการใช้ความรุนแรง ซึ่งรวมถึงการข่มขืนและฆาตกรรม และการ ‘รุมโจมตี’ (การโจมตีบุคคลทางออนไลน์ ทั้งแบบไร้รูปแบบ แบบที่วางแผนเป็นขบวนการ และการใช้ขบอด) สิ่งต่าง ๆ จึงเลวร้ายยิ่งขึ้น

ด้วยความที่การจู่โจมเหล่านี้เกิดขึ้นในระดับส่วนตัว คือโดยส่วนใหญ่ได้รับผ่านอุปกรณ์สื่อสารส่วนบุคคลเป็นสิ่งแรกและสิ่งสุดท้ายของวัน จึงทำให้ผลกระทบมีความรุนแรงยิ่งขึ้น “หลายต่อหลายวันที่ฉันตื่นขึ้นมาพบกับคำพูดรุนแรง และกลับไปพร้อมกับคำพูดเหยียดเพศและเหยียดผิวที่ดังก้องอยู่ในหัว มันเหมือนกับการทำสงครามในสมรภูมิตัวเล็กอยู่ตลอดเวลา” พาสคาลิโดกล่าว

32 Posetti, J. (2017). *Fighting Back Against Prolific Online Harassment: Maria Ressa* in L. Kilman (Ed) op cit See also: Resolution 39 of UNESCO’s 39th General Conference which notes “the specific threats faced by women journalists including sexual harassment and violence, both online and offline.” <http://unesdoc.unesco.org/images/0026/002608/260889e.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

33 OSCE (2016). Countering Online Abuse of Female Journalists. <http://www.osce.org/form/220411?download=true> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

34 Bartlett, J. et al. (2014) Misogyny on Twitter, Demos. https://www.demos.co.uk/files/MISOGYNY_ON_TWITTER.pdf [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

ที่ฟิลิปปินส์ มาเรีย เรสซา ผู้บริหารและบรรณาธิการบริหารของเว็บไซต์ Rappler³⁵ คือกรณีศึกษาเรื่องการต่อสู้กับการล่วงละเมิดทางออนไลน์จำนวนมากในรูปของขบวนการปล่อยข้อมูลบิดเบือนเกี่ยวกับรัฐบาล แม้ว่ามาเรีย เรสซา จะเคยเป็นผู้สื่อข่าวสงครามให้กับสำนักข่าว CNN แต่เธอบอกว่าประสบการณ์ภาคสนามทั้งหมดที่เคยมีไม่ได้ช่วยในการรับมือกับขบวนการล่วงละเมิดทางเพศทางออนไลน์ที่มีอำนาจทำลายล้างมหาศาล ซึ่งเธอตกเป็นเหยื่อมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559

“ฉันถูกเรียกว่า นังอัปลักษณ์ สุนัข อสรพิษ ถูกขู่ว่าจะข่มขืนและฆ่า” เรสซากล่าว เธอจำไม่ได้ด้วยซ้ำว่าได้รับข้อความขู่ฆ่ามาแล้วกี่ครั้ง ยิ่งไปกว่านี้ เธอยังตกเป็นเป้าของขบวนการแฮกแท็กอย่าง #ArrestMariaRessa และ #BringHerToTheSenate ที่ต้องการก่อกบฏออนไลน์ให้ร่วมกันโจมตีและทำลายชื่อเสียงของเธอและของเว็บไซต์ Rappler ตลอดจนหยุดยั้งการนำเสนอข่าว “มันทำให้เกิดวงเกลียวแห่งความเงียบ (spiral of silence) ใครก็ตามที่วิจารณ์หรือตั้งคำถามเกี่ยวกับวิสามัญฆาตกรรมจะถูกโจมตีอย่างรุนแรง ซึ่งผู้หญิงจะโดนหนักที่สุด และเราก็ตระหนักว่ามีการสร้างระบบเพื่อสยบความไม่พอใจ เพื่อปรามนักข่าว เราจึงไม่ควรถามคำถามยาก ๆ และแน่นอนว่าเราไม่ควรวิพากษ์วิจารณ์” เรสซากล่าว³⁶

กลยุทธ์ในการโต้ตอบของมาเรีย เรสซา ประกอบด้วย

- ▶ การรับรู้ความรุนแรงของปัญหา
- ▶ การรับรู้ว่ามีผลกระทบต่องิตใจ และให้การสนับสนุนทางจิตใจแก่พนักงานที่ได้รับผลกระทบ
- ▶ ใช้การทำข่าวเชิงสืบสวนเป็นอาวุธในการโต้ตอบ³⁷
- ▶ ขอให้ผู้ติดตามที่ภักดีช่วยกันต่อต้านและควบคุมการโจมตี
- ▶ เพิ่มมาตรการรักษาความปลอดภัยทั้งช่องทางออนไลน์และออฟไลน์เพื่อตอบโต้การล่วงละเมิด
- ▶ เรียกร้องให้แพลตฟอร์ม (เช่น เฟซบุ๊กและทวิตเตอร์) หามาตรการเพื่อควบคุมและจัดการการล่วงละเมิดทางออนไลน์อย่างเพียงพอ

35 Maria Ressa is chair of the jury of the UNESCO-Guillermo Cano World Press Freedom Prize <https://en.unesco.org/prizes/guillermo-cano/jury>

36 Posetti, J. (2017). Fighting Back Against Prolific Online Harassment: Maria Ressa in Kilman, L. (Ed) An Attack on One is an Attack on All (UNESCO). <http://unesdoc.unesco.org/images/0025/002593/259399e.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

37 นี่เป็นกลยุทธ์ที่เรียกว่า ฮาฟฟาจี ใช้เช่นเดียวกันในกรณีศึกษา ‘ข่าวรั่วกบตา’ ที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้ โดยใช้เทคนิคการทำข่าวเชิงสืบสวนและ ‘นักสืบ’ ความปลอดภัยดิจิทัลเพื่อเผยแพร่โหลบบางรายที่พุ่งเป้าหมายมาที่เธอเพื่อพยายามสร้างความเสียหายให้กับการทำข่าวกรณีดังกล่าว ดู <https://www.news24.com/SouthAfrica/News/fake-news-peddlers-can-be-traced-hawks-20170123> [เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2561].

ในระหว่างการจัดการกับภัยคุกคามจากการล่วงละเมิดทางออนไลน์ที่เพิ่มมากขึ้น การรับทราบเกี่ยวกับการล่วงละเมิดนักข่าวสตรีทางออนไลน์ในบริบทของขบวนการแพร่ข้อมูลบิดเบือนก็มีความจำเป็นเช่นกัน ตัวอย่างเช่น กรณียคดี คาร์ลส์ นักข่าวเชิงสืบสวนชาวออสเตรเลียที่ถูกละเมิด ถูกข่มขู่ และถูกเบียดกระแทก ในการประท้วงของกลุ่มปฏิเสธรการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในออสเตรเลียเมื่อปี พ.ศ. 2554 ในระหว่างการถ่ายทำสารคดีให้กับสถานีวิทยุ ABC ทำให้เธอต้องออกจากพื้นที่เพื่อความปลอดภัย³⁸

เป้าหมายของหน่วยการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้นี้ให้ข้อมูลกับผู้เรียนเกี่ยวกับความเสี่ยงที่จะถูกล่วงละเมิดทางออนไลน์ในบริบทของ ‘ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร’ ซึ่งจะช่วยให้จำแนกภัยคุกคามรูปแบบต่าง ๆ ได้ ตลอดจนพัฒนาทักษะและเครื่องมือที่ช่วยในการต่อสู้กับการล่วงละเมิดทางออนไลน์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- ▶ เพิ่มความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาผู้ไม่ประสงค์ดีที่มีเป้าหมายคือนักข่าว แหล่งข่าว และผู้ใช้สื่อออนไลน์ในขบวนการเผยแพร่ข้อมูลบิดเบือน/ข้อมูลที่ผิด
- ▶ ให้ผู้เรียนรู้จัก ‘แอสโตรเทิร์ฟฟิง’ ‘โทรลลิง’ ภัยคุกคามความปลอดภัยทางดิจิทัล และการล่วงละเมิดทางออนไลน์
- ▶ เตรียมความพร้อมให้กับผู้ร่วมเรียนในการต่อสู้กับ ‘แอสโตรเทิร์ฟฟิง’ ‘โทรลลิง’ ภัยคุกคามความปลอดภัยทางดิจิทัล และการล่วงละเมิดทางออนไลน์ในมิติทางเพศ

ผลการเรียนรู้

เมื่อจบหน่วยการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนจะ

- ▶ มีความเข้าใจลึกซึ้งมากขึ้นเกี่ยวกับผลกระทบของการล่วงละเมิดบุคลากรข่าวทางออนไลน์ การเสนอข่าว การส่งต่อข้อมูลข่าวสาร และเสรีภาพในการแสดงออก
- ▶ เกิดความตระหนักมากขึ้นเกี่ยวกับปัญหาผู้ไม่ประสงค์ดีที่พุ่งเป้าไปยังนักข่าวและผู้ใช้สื่อออนไลน์อื่น ๆ ในขบวนการเผยแพร่ข้อมูลบิดเบือน/ข้อมูลที่ผิด
- ▶ เข้าใจภัยคุกคามความปลอดภัยของผู้หญิงที่ปฏิบัติหน้าที่เสนอข่าวทางสื่อออนไลน์
- ▶ สามารถจำแนกผู้ประสงค์ร้ายในช่องทางออนไลน์ได้ดีขึ้น รวมทั้งการกระทำที่เป็น ‘แอสโตรเทิร์ฟฟิง’ ‘โทรลลิง’ ภัยคุกคามความปลอดภัยทางดิจิทัล และการล่วงละเมิดทางออนไลน์

38 Carlisle, W. (2011). *The Lord Monckton Roadshow*, Background Briefing, ABC Radio National. <http://www.abc.net.au/radionational/programs/backgroundbriefing/the-lord-monckton-roadshow/2923400> [เข้าถึงเมื่อ 30/03/2018].

- รู้จักวิธีการต่อสู้กับ ‘แอสโตรเทิร์ฟฟิง’ ‘โทรลลิง’ ภัยคุกคามความปลอดภัยทางดิจิทัล และการล่วงละเมิดทางออนไลน์ในมิติทางเพศ

รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้นี้เหมาะสำหรับการสอนแบบพบหน้าหรือผ่านช่องทางออนไลน์ โดยแบ่งเป็นสองส่วน คือภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

การเชื่อมโยงแผนการสอนกับผลการเรียนรู้

ก. ภาคทฤษฎี

แผนของหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
การบรรยายแบบมีปฏิสัมพันธ์และการถาม-ตอบ (90 นาที) ซึ่งอาจทำในห้องเรียนตามปกติ หรือผ่านโปรแกรมการสัมมนาทางเว็บไซต์เพื่อการมีส่วนร่วมทางไกล โดยเนื้อหาการบรรยายอาจใช้จากทฤษฎี และตัวอย่างที่ให้ไว้ข้างต้น อย่างไรก็ตาม ควรจัดการเรียนการสอนโดยใช้กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมร่วมด้วย	60-90 นาที	1, 2, 3, 4, 5

ข. ภาคปฏิบัติ

แผนของหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
การประชุมเชิงปฏิบัติการ/เวิร์กช็อป (90 นาที) อาจเป็นในห้องเรียนปกติ หรือผ่านแพลตฟอร์มการเรียนรู้อย่างมูเดิล กลุ่มในเฟซบุ๊ก หรืออื่น ๆ ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมทางไกล การดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการ/เวิร์กช็อป อาจใช้รูปแบบดังต่อไปนี้ แบ่งกลุ่มตัวเข้มเป็นกลุ่มละ 3-5 คน	90-120 นาที	1, 2, 3, 4, 5

แผนของหน่วยการเรียนรู้	จำนวนชั่วโมง	ผลการเรียนรู้
แต่ละกลุ่มได้รับตัวอย่างเนื้อหาที่ประสงค์ร้าย (เช่น ค้นหาจากบล็อกและช่องทางสื่อสังคมที่มีเป้าหมายคือ มาเรีย เรสสา, เจสสิกกา อาโร และอเล็กซานดรา พาสคาลิดี ซึ่งกล่าวถึงในหน่วยการเรียนรู้) ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเผยแพร่ข้อมูลบิดเบือน/ข้อมูลที่ผิด/โทรลลิง/แอสโตรเทิร์ฟฟิง/การลวงละเมิดทางออนไลน์ แต่ละกลุ่มต้องทำดังนี้ ช่วยกันประเมินเนื้อหา (หาข้อมูลของบุคคล/กลุ่มที่อยู่เบื้องหลัง) ระบุความเสี่ยงและภัยคุกคาม (อ้างอิงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบที่อยู่ในเอกสารสำหรับอ่าน) จากนั้นให้เสนอแผนปฏิบัติการเพื่อตอบโต้ (ซึ่งอาจประกอบด้วย การตอบโต้อย่างมีกลยุทธ์ การรายงานผู้ใช้นั่นพื้นที่สื่อหรือแจ้งตำรวจหากเหมาะสม การเขียนข่าวเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว) และเขียนสรุปแผนปฏิบัติการความยาว 250 คำ (โดยใช้กูเกิล ด็อกส์ หรือเครื่องมือการทำงานร่วมในทำนองเดียวกัน) และส่งให้กับผู้บรรยาย/ผู้อบรมตรวจ		

โครงสร้างทางเลือก

สำหรับการศึกษาประเด็นนี้ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น อาจขยายหน่วยการเรียนรู้เป็นสามบท (แต่ละบทแบ่งเป็นสองส่วนตามข้างต้น)

- ▶ จำแนกและตอบโต้การ ‘โทรลลิง’ และ ‘แอสโตรเทียร์ฟิง’
- ▶ สร้างแบบจำลองภัยคุกคามทางดิจิทัล³⁹ และกลยุทธ์การป้องกันตนเอง
- ▶ จำแนกและจัดการกับการล่วงละเมิดและความรุนแรงทางออนไลน์

งานมอบหมาย

เขียนรายงานข่าวความยาว 1,200 คำ หรือผลิตรายงานข่าวเสียงความยาว 5 นาที หรือคลิปข่าวความยาว 3 นาที หรือนำเสนอรายละเอียดในรูปแบบอินโฟกราฟิก โดยใช้เนื้อหาจากการสัมภาษณ์กับชาวหนึ่งคนหรือมากกว่าเกี่ยวกับประสบการณ์ในการถูกล่วงละเมิดทางออนไลน์ (เช่น ตกเป็นเป้าโจมตีของข้อมูลบิดเบือนและ/หรือพบกับภัยด้านความปลอดภัยทางดิจิทัลที่เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการแพร่กระจายข้อมูลบิดเบือนและ/หรือการละเมิด หรือตกเป็นเหยื่อการใช้ความรุนแรงทางออนไลน์) ผู้เรียนควรอ้างอิงงานวิจัยที่เชื่อถือได้ในชิ้นงาน และอธิบายผลกระทบของปรากฏการณ์เหล่านี้ต่อวงการข่าว/เสรีภาพในการแสดงออกและสิทธิในการรับรู้ของประชาชน

เอกสารสำหรับอ่านเพิ่มเติม

Aro, J. 2016. The cyberspace war: propaganda and trolling as warfare tools. European View. Sage Journals, June 2016, Volume 15, Issue 1. <http://journals.sagepub.com/doi/fulV/10.1007/s12290-016-0395-5> [เข้าถึงเมื่อ 20/07/2018].

Haffajee, F. (2017). The Gupta Fake News Factory and Me in The Huffington Post. http://www.huffingtonpost.co.za/2017/06/05/ferial-haffajee-the-gupta-fake-news-factory-andme_a_22126282/ [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

OSCE (2016). Countering Online Abuse of Female Journalists. <http://www.osce.org/fom/220411?download=true> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].

³⁹ Stray, J. (2014). *Security for journalists, Part Two: Threat Modelling*. <https://source.opennews.org/articles/security-journalists-part-two-threat-modeling/> [เข้าถึงเมื่อ 2/03/2018].

- Posetti, J. (2017). Fighting Back Against Prolific Online Harassment: Maria Ressa in L. Kilman (Ed) An Attack on One is an Attack on All (UNESCO 2017). <http://unesdoc.unesco.org/images/0025/002593/259399e.pdf> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].
- Posetti, J. (2016). Swedish journalist Alexandra Pascalidou Describes Online Threats of Sexual Torture and Graphic Abuse in The Sydney Morning Herald, 24/11/2016. <http://www.smh.com.au/lifestyle/news-and-views/swedish-broadcaster-alexandra-pascalidou-describes-online-threats-of-sexual-torture-and-graphic-abuse-20161124-gswuwv.html> [เข้าถึงเมื่อ 29/03/2018].
- Reporters Sans Frontieres (2018) Online Harassment of Journalists: Attack of the trolls Reporters Without Borders: https://rsf.org/sites/default/files/rsf_report_on_online_harassment.pdf [เข้าถึงเมื่อ 20/8/18].
- Riley M, Etter, L and Pradhan, B (2018) A Global Guide To State-Sponsored Trolling, Bloomberg: <https://www.bloomberg.com/features/2018-government-sponsored-cybermilitia-cookbook/> [เข้าถึงเมื่อ 21/07/2018].
- Stray, J. (2014). Security for journalists, Part Two: Threat Modelling. <https://source.opennews.org/articles/security-journalists-part-two-threat-modeling/> [เข้าถึงเมื่อ 02/03/2018].

แหล่งข้อมูลออนไลน์

วิดีโอ: How to Tackle Trolls and Manage Online Harassment – a panel discussion at the International Journalism Festival, Perugia, Italy (April 2017) with Julie Posetti (Fairfax Media), Hannah Storm (International News Safety Institute), Alexandra Pascalidou (Swedish journalist), Mary Hamilton (The Guardian), Blathnaid Healy (CNNi). Available at: <http://media.journalismfestival.com/programme/2017/managing-gendered-online-harrassment>

ผู้มีส่วนร่วม

แมกดา อาบู-ฟาติล เป็นผู้อำนวยการเว็บไซต์ Media Unlimited ในเลบานอน

เฟอร์กัส เบลล์ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการทำข่าวดิจิทัลและการตรวจสอบเนื้อหาที่ผลิตโดยผู้ใช้งาน และเป็นผู้ก่อตั้ง Dig Deeper Media

โฮสเซน เคร็คห์ขาน เป็นนักเขียน-นักวิจัยเชื้อสายอิหร่าน-แคนาดา และผู้เชี่ยวชาญแห่งศูนย์เรนสไตน์ที่เคนเนดี สกูล มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด

เชอริลิน ไรตัน เป็นนักข่าวชาวแอฟริกาใต้ ผู้อำนวยการ World Editors Forum ภายใตสมาคมหนังสือพิมพ์และสำนักพิมพ์ข่าวโลก (World Association of Newspapers and News Publishers: WAN-IFRA)

อเล็กซิออส มนต์ชาร์ลิส เป็นผู้นำเครือข่ายตรวจสอบข้อเท็จจริงนานาชาติ (International Fact-Checking Network) ที่สถาบัน Poynter

อลิซ แมตทิวส์ เป็นนักข่าวและนักวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันของบรรษัทกระจายเสียงแห่งประเทศออสเตรเลีย (Australian Broadcasting Corporation: ABC) ในนครซิดนีย์

จูลี โพเซตติ เป็นผู้เชี่ยวชาญการวิจัยอาวุโสแห่งสถาบันการศึกษาวารสารศาสตร์รอยเตอร์ส (Reuters Institute for the Study of Journalism) ของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และเป็นหัวหน้าโครงการนวัตกรรมวารสารศาสตร์ (Journalism Innovation Project)

ทอม ทรุนเนอร์ เป็นหัวหน้าโครงการชุดเครื่องมือตรวจสอบความจริง Check ของเว็บไซต์ Meedan

แคลร์ วอร์เคิล เป็นผู้ดำเนินการบริหารของ First Draft และผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยสื่อที่ศูนย์วิจัยสื่อ การเมือง และนโยบายสาธารณะของเรนสไตน์ที่เคเนดี้ สกูล มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด

เครดิตภาพถ่าย

ปกหน้า: ยูเนสโก/ออสการ์ คาสเทลยานอส

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1: Abhijith S Nair จากเว็บ Unsplash

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2: Christoph Scholz จากเว็บ Flickr

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3: Samuel Zeller จากเว็บ Unsplash

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4: Aaron Burden จากเว็บ Unsplash

หน่วยการเรียนรู้ที่ 5: The Climate Reality Project จากเว็บ Unsplash

หน่วยการเรียนรู้ที่ 6: Olloweb Solutions จากเว็บ Unsplash

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7: rawpixel จากเว็บ Unsplash

ปกหลัง: rawpixel จากเว็บ Unsplash

ออกแบบกราฟิก

มิสเตอร์คลินตัน www.mrclinton.be

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก: ศาสตราจารย์ Ylva Rodny-Gumede คณะวารสารศาสตร์ ภาพยนตร์ และโทรทัศน์ มหาวิทยาลัยโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ ศาสตราจารย์ Basyouni Hamada คณะสื่อสารมวลชน วิทยาลัยศิลปะและวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยการ์ตาร์ ศาสตราจารย์ Jayson Harsin คณะการสื่อสารระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยอเมริกันแห่งกรุงปารีส

คู่มือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์ในการใช้งานเป็นหลักสูตรต้นแบบที่เป็นสากล เปิดกว้างสำหรับการนำไปใช้หรือประยุกต์ใช้ เพื่อตอบรับปัญหาข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดที่เกิดขึ้นในโลก ซึ่งทั้งสังคมโดยรวมและวงการข่าวต้องเผชิญ

เนื่องจากคู่มือเล่มนี้เป็นหลักสูตรต้นแบบ จึงออกแบบให้ผู้สอนวารสารศาสตร์และผู้อบรมใช้เป็นกรอบการทำงานและเป็นบทเรียนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนและนักวิชาชีพข่าวศึกษาประเด็นปัญหาที่เกิดจาก ‘ข่าวลวง’ และเราหวังว่าจะเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์สำหรับนักข่าวอาชีพด้วยเช่นกัน

เนื้อหาในคู่มือได้มาจากผู้สอน นักวิจัย และนักคิดด้านวารสารศาสตร์ชั้นนำจากนานาประเทศที่ร่วมกันปรับปรุงวิธีการและแนวปฏิบัติในการจัดการกับความท้าทายที่เกิดจากข้อมูลบิดเบือนและข้อมูลที่ผิดให้ทันต่อยุคสมัย จนได้บทเรียนจากหลายบริบทและทฤษฎี โดยเฉพาะเรื่องการตรวจสอบทางช่องทางออนไลน์ ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในทางปฏิบัติ เมื่อนำทั้งหมดมาสอนเป็นหลักสูตรหรือแยกสอนตามหัวข้อ จะช่วยให้การสอนที่มีอยู่แล้วมีความสดใหม่ยิ่งขึ้น หรือเป็นการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา

คู่มือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของ “โครงการริเริ่มระดับโลกเพื่อความเป็นเลิศในด้านการศึกษาวารสารศาสตร์” ซึ่งเป็นความสนใจของโครงการนานาชาติเพื่อพัฒนาการสื่อสาร (IPDC) ขององค์การยูเนสโก โครงการนี้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในด้านการเรียนการสอน การปฏิบัติ และการวิจัยทางด้านการวารสารศาสตร์ในมุมมองระดับโลก รวมถึงการแบ่งปันแนวปฏิบัติที่ดีของนานาประเทศ

จัดพิมพ์โดย
กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์
(Thai Media Fund)

:

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

IPDC THE INTERNATIONAL PROGRAMME
FOR THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION

UNESCO - Communication and Information Sector
7, place de Fontenoy, F-75352 Paris 07 SP, France
For further information, contact ipdc.secretariat@unesco.org

9 789292 236540